સ્વ. રા. બ. લાલશંકર ઉમિયાશંકર સ્મારક ફંડનો
પરિચય

તા. ૧૯-૧૦-૧૯૧૨ ના રોજ ગુ. વ. સોસાયટીના ઑનિ. સેક્રેટરી રા. બ. લાલશંકર ઉમિયાશંકરનાં ખેદકારક મૃત્યુ માટે દિલગીરી દર્શાવવાને સોસાયટીની એક અસાધારણ સભા તા. ૨ જી નવેમ્બર ૧૯૧૨ ના રોજ મળી હતી અને તેમાં એમના નામનું સ્મારક રાખવાને નીચે પ્રમાણે ઠરાવ પસાર થયો હતોઃ-

ઠરાવ

"સોસાયટીના માનવંતા ઑન. સેક્રેટરી રા. બ. લાલશંકર ઉમિયાશંકરના દુઃખદાયક મૃત્યુની, સોસાયટીના તમામ મેમ્બરોની આ અસાધારણ સભા બહુ દિલગીરી સાથે નોંધ લે છે-અને-વિરુદ્ધ મત વિના ઠરાવ કરે છે કે સ્વર્ગસ્થે સોસાયટીની લગભગ, ૨૨ વર્ષ સુધી અવિશ્રાંત અને ખરા દિલથી પોતાની તન મન અને ધનથી જે અમૂલ્ય સેવા બજાવી છે તેના યત્કિંચિત સ્મારક રૂપે રૂ. ૫૦૦૦ અંકે પાંચ હજાર સોસાયટીના ફંડમાંથી તેમને નામે ઇલાદા કાઢવા અને તેમાંથી નીચે પ્રમાણે વ્યવસ્થા કરવીઃ—

(૧) રા. બ. લાલશંકર ઉમિયાશંકરનું એક ઑઇલ પેઇન્ટીંગ રૂ. ૩૦૦) અંકે ત્રણસો સુધી ખર્ચ કરીને તૈયાર કરાવી સોસાયટીમાં મુકાવવું.

(૨) તેમનું જીવનચરિત્ર સર રમણભાઇ મહીપતરામ નીલકંઠ પાસે લખવીને તેમની છબી સાથે છપાવવું અને તે સોસાયટીના જૂના તેમજ નવા થના તમામ મેમ્બરોને બક્ષિસ આપવું.

(૩) અને જે અવેજ બાકી રહે તેના વ્યાજમાંથી સામાન્ય નીતિ, સામાન્ય ધર્મ અને બીજાં લોકોપયોગી પુસ્તકો રચાવીને પ્રસિદ્ધ કરવાં."

તે પ્રમાણે નીચે જણાવેલાં પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યાં છે—

નં.	પુસ્તકનું નામ	કીમત
૧	મહાભારતની નીતિકથાઓ	૧—૦—૦
૨	વિજ્ઞાનવિચાર	૧—૦—૦
૩	સૌન્દર્યતત્ત્વ	૦—૧૦—૦
૪	ઓખાહરણ	૧—૦—૦

ગુ. વ. સોસાયટી
તા. ૨૮-૧૧-૧૯૩૮

રસિકલાલ છોટાલાલ પરીખ
આસિ. સેક્રેટરી

પ્રસ્તાવના

ત્રણ ઓખાહરણો

પ્રાચીન ગુજરાતી કાવ્યના રસિયા જનસમાજને 'ઓખાહરણ' એ નૂતન વિષય ન હોય. એટલે પ્રેમાનન્દનુંજ એવો ધ્વનિ 'ઓખાહરણ' એવું શ્રવણ કરતાંજ ઉત્પન્ન થાય છે. વિશેષ અભ્યાસકોએ પ્રેમાનંદ પુરોગામી કવિઓનો ઋણી છે એવું શોધ્યું છે એટલે અતિ પ્રશસ્ત અને લોકપ્રિય ઓખાહરણ વિષે વિચાર કરતા એના પુરોગામી જાણીતા નાકર અને વિષ્ણુદાસનાં 'ઓખાહરણો' કેવા પ્રકારના છે એ જિજ્ઞાસાવાળા રસિયા જનો માટે આ પુસ્તકમાં એ કવિઓનાં ઓખાહરણો પણ મુદ્રિત કર્યાં છે. અદ્યાપિ બૃહત્ કાવ્ય દોહનમાં છપાયલું પ્રેમાનંદનું 'ઓખાહરણ' રસિક જનોને હૃદયગત છે; પરન્તુ ઓગણત્રીસ કડવાનું 'ઓખાહરણ' પ્રેમાનંદે પ્રથમ લખ્યું છે તથા તેના ઉપર વિસ્તાર પછીથી કર્યો છે (એણે અથવા બીજા કોઇ કવિએ) એટલે પરિશિષ્ટમાં બૃહત્ કાવ્ય દોહનમાં મુદ્રિત થયલાં ઓખાહરણનો ભાગ જે ઓગણત્રીસ કડવામાં આવતો નથી તે આપ્યો છે. નાકર, ઓખાહરણ અને પ્રેમાનંદના આ ત્રણ ઓખાહરણોની પોતપોતાની વિશિષ્ટતા આદિ વિષે વિચાર અભ્યાસકોએ કરવાનો છે.

૧. આ પુસ્તકમાં મુદ્રિત થયલાં ઓખાહરણો–પ્રેમાનંદનું

ઓગણત્રીસ કડવાંવાળી ઓખાહરણની પ્રતો એક કરતાં વિશેષ જુદે જુદે સ્થળેથી જુદી જુદી સાલની પાઠાન્તરોવાળી પ્રાપ્ત થયલી છે. એનાં પાઠાન્તરો લુણાવાડાના રહીશ શિક્ષક, પ્રાચીન કાવ્યોના

રસિયા, રા. છગનલાલ વિદ્યારામ તરફથી અમને મળ્યાં છે તેનો પૂરતો ઉપયોગ અમે કર્યો છે. ઓગણત્રીસ કડવાની પ્રતો નીચે મુજબ ઉપલબ્ધ થાય છે.—

૧. સંવત્ ૧૭૭૨ ના શ્રાવણ સુદિ ૧૦ શુક્રવારે લખેલી અધુરી પ્રત કડવાં ૧૭ પુરાં અને ૧૮ મું અધું રા. છગનલાલ રાવળની પાઠાંક. (अ).

૨. સંવત ૧૮૩૮ શ્રાવણ સુદિ ૨ રવિવારે લખેલી 'ગુજરાતી' પત્રના આદ્ય તંત્રી સ્વ. ઇચ્છારામ સૂર્યરામ દેશાઇની. (घ)

૩. સંવત્ ૧૮૫૭ પોષ સુદ ૧ ની લખેલી. સ્વ. દિવાન બહાદૂર કેશવલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવની. (क)

૪. સંવત્ ૧૮૫૭ માગશર સુદ ૧૩ ની લખેલી. રા. છગનલાલ વિદ્યારામ રાવળની. (ड)

૫. સંવત્ ૧૮૫૯ ફાગણ વદ ૫ ની લખેલી. સ્વ. રાજ્યરત્ન શેઠ પુરૂષોત્તમ વિશ્રામ માવજી જે. પી. ની. (इ)

૬. સંવત્ ૧૮૬૯ શ્રાવણ વદ ૧ ની વાર શનિની લખેલી રા છગનલાલ વિદ્યારામ રાવળની. (फ)

૭. સંવત ૧૮૭૦ ની અષાડ વદ ૬ વાર શુક્રની લખેલી સ્વ. દિવાન બહાદૂર કેશવલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવની. (ज)

પ્રસ્તુત ઓખાહરણ છાપવામાં અમુક પ્રત ઉપરજ આધાર રાખીને કામ આરંભ્યું નથી. દરેક પ્રતમાંથી જે જે યોગ્ય જેવું લાગ્યુ છે તે સમગ્રનો સમન્વય કરી પ્રત બનાવી છે એટલે દરેક મૂળ પ્રતનાં ભિન્નભિન્ન દેખાતાં પાઠાન્તરો નીચે મૂક્યા છે. નજીવાં પાઠાન્તરો ધ્યાનમાં લીધાં નથી.

પ્રસ્તુત પ્રત તૈયાર કરવામા બૃહત્ કાવ્યદોહનમાં મુદ્રિત થયેલાં ઓખાહરણનાં પાઠાન્તરો પણ લીધા છે. રા. રાવળ તરફથી મળેલી

૨૯ કડવાં ઉપરાંતની ક્ષેપક ભાગવાળી નીચેની પ્રતોની પણ સંદામ લીધી છે:—

૧. સંવત ૧૮૩૬ વૈશાખ વદ ૧૧ વાર બુધની કડવાં ૬૫ ની.
૨. સંવત ૧૮૬૬ વૈશાખ સુદ ૧૦ સોમવારની કડવાં ૪૮ ની.
૩. લખ્યા સાલ વિનાની આરંભમાં ત્રણ કડવાં નથી. તેમ પાછળ ૩૪ કડવાં સુધીની ઘણી જૂની પ્રત છે.
૪. સંવત્ ૧૯૨૨ કાર્તક વદ ૫ ની કડવાં ૫૩ ની.
૫. સંવત ૧૮૭૩ માં ગિરપુરના ત્રવાડી-સેવકરામ કેવળરામ જ્ઞાતે નાગર–તેની પ્રત ઉપરથી ઉતારેલા કડવાંની છે. (મારી પોતાની પાસે છે તે.)

પ્રત તૈયાર થયા પછી આ પ્રસ્તાવનામાં લખતાં અમને એક ઓગણત્રીસ કડવાવાળી પ્રત સુરતના એક રહેવાશી ગોવિન્દભાઇ પાસેથી મળી છે. આ પ્રત સંવત ૧૮૩૮ ના શ્રાવણ સુદ ૨ રવિવારે લખાયલી છે. એ કોઇ રતનાભાઇની ચોપડીમાંથી ઠાકર બાધાવર વેલાભાઇએ લખેલી છે.[૧]

---

૧ આ પ્રતમાં આરંભમાં કેટલીક કડીઓ જૂદી છે અને કેટલીક કડીઓ નથી.

શ્રી ગિરિજાનંદન ગણપતિ સ્વામી, પુરો મનોરથ કામી,
એકંદતો સુંઢાલો ગજવદન પ્રૌઢ શરીર ૧
સુધ બુધ તારી રે સુંદરી તારા પુત્ર લાભ ને લક્ષ,
નીલાંબર પીતાંબર પેર્યાં વાણી દેવી ક્ષાંત. ૨
સેવું બ્રહ્મતનયા સરસ્વતી જે મહામનોરથ રૂપ,
જે જટાચારજ ભટ કીધો કાલીદાસ કીધો કવિ. ૩

બીજાં કડવાંઓ ઇત્યાદિ જોતાં આ પ્રત મેં પ્રતનાં પાઠાન્તરો મોટે ભાગે અનુસરે છે.

વિષ્ણુદાસનું ઓખાહરણ

આ કવિનાં ઓખાહરણની ત્રણ પ્રતો ગુ. વ. સોસાયટીની જે ઉપલબ્ધ થઇ છે. એમાં કેવળ अ પ્રત ઉપરજ મુખ્ય આધાર રાખવો પડ્યો છે. आ અને इ પ્રતોમાં અનેક સુધારા વધારા દેખાય છે. વળી इ પ્રતમાં તો પ્રેમાનંદના ઓખાહરણમાં મળી આવતાં અનેક કડવાંઓ ઉતારી લીધાં હોય એવું દેખાય છે. આથી તેનું પૂર વધી ગયું છે અને આખું ઓખાહરણ ૮૭ કડવાનું બન્યું છે. આ પ્રતમાં आ તથા इ માં આવતાં મુખ્ય પાઠાન્તરો તથા વધારાના કે ક્ષેપક ભાગો આપ્યા છે.

નાકરનું ઓખાહરણ

આ પ્રતમા નાકરનું ૪૪ કડવાનું ઓખાહરણ લીધું છે. બધી મળીને અમને એની ચાર પ્રતો ઉપલબ્ધ થઇ હતી. એમાં ર૯ કડવાની નાકરની એક પ્રતની નકલ અમને ઓરીયેન્ટલ ઇન્સ્ટીટ્યુટ-વડોદરાની મળી હતી તેનો ઉપયોગ કર્યો છે. પાઠાન્તરો જે નોંધવા જેવાં ખાસ દેખાયાં છે તેજ નોંધ્યાં છે.

કહાન કવિનું ઓખાહરણ

આ કવિનાં ઓખાહરણની પ્રત ગુ. વ. સોસાયટીમાથી મળી છે. મારી પાસે એ કવિના ઓખાહરણની બીજી એક પ્રત છે, પરન્તુ એમાં અને આ પુસ્તકમાં મુદ્રિત થયલી પ્રતમા ઘણો ઘણો ફેરફાર છે. એ બધા ફેરફારો અમુક અમુક કડવાઓમાં અમુક અમુક લીટીઓ મૂકી દઇએ તો નર્વુંજ ઓખાહરણ ઉપલબ્ધ થતું જણાય. દરેકમાં જૂદો જૂદો વિસ્તાર છે. ગુ. વ. સોસાયટીની પ્રત સંવત ૧૯૦૭ ના શ્રાવણ માસના શુકલ પક્ષની પ્રતિપદાએ બુધવારે અમદાવાદમાં કાલુપુરમાં, ધનાસુથારની પોળમા રહેનારા મોઢ બ્રાહ્મણ શુકલ ભગવાન પ્રજારામે લખેલી છે. કડવાં ૫૩ છે. મારી પાસે છે

તે નડિયાદમાં ઝઘડીઆ વાડામાં પંડ્યા શેરીમાં રહેનારા વડનગરા નાગર બ્રાહ્મણ જાની લલ્લુભાઇ જોઇતારામની છે. આ પ્રત સંવત ૧૯૨૦ ના પોષ સુદ ૧૨ ને બુધવારે લખાઇ રહી હતી. કડવાં ૮૩ છે. રા. નટવરલાલભાઇ પાસે એક પ્રત છે, પરન્તુ એમા પણ અનેક ફેરફારો છે. સાભળ્યા પ્રમાણે અમુક પ્રતોમા કડવાંઓનું પૂર સો ઉપર જવા જાય છે.[1] એટલે આ પુસ્તકમા એનુ ઓખાહરણ લીધું નથી.

ઓખાહરણ લખનારા બીજા કવિઓ

ઉપરોકત કવિઓએ ઓખાહરણો લખ્યાં છે; તદ્ ઉપરાત સોળમા શતકના આદિભાગમા થઈ ગયલા કવિ વીરસિંહ અને જનાર્દન અને ત્યાર પછી ભાલણ (દશમ સ્કંધમાં) માધવદાસ, માનપુરી,

---

૧ અત્ર એક હકીકત નોંધીએ

ઓખાહરણોની અમુક અમુક પ્રતોમાં ઘણો ફેરફાર જોવામાં આવે છે. દાખલા તરીકે મારી પાસે જે ઓખાહરણ છે તે ૪૪ કડવાનું છે એમાં આરંભમાં अथ प्रेमानंदकृत ओखाहरण लिख्यते એવુ લખેલું છે. ૪૩ મા કડવામાં છેવટે નીચેની લીટીઓ છે.

તાંહાં કીધો રે ગોત્રને જોહાર કંકાણ તાહાં છોડીઆંરે; ૧૪
સોનાએ મુઠ ભરાયે રે ઓખા જોયે રે, ૧૫
ત્યાંહાં જીત્યા અનિરૂદ્ધ રાય રે જોવા સરખું તાંહાં થયુ રે, ૧૬
કર જોડીને કહે **માધવદાસ** ઓખા.....................

આ તૂટ્યો કાવ્યદોહનનાં ઓખાહરણના કડવાં ૫૧ માંના "ઓખાબાઇ ચાલ્યાં ચાવણહાર" એ લીટીથી શરૂ થતાં પણ પછીથી જુદીજ લીટીઓવાળાં કડવામાં છે. ઉપરની લીટીઓ પૂરી થઈ ગયા પછી 'જાન વળાવી વળ્યો પછી આનંદ્યો બાણરાય' થી શરૂ કરી કાવ્યદોહનનાં ઓખાહરણની પેઠે તે પ્રતમાં ઓખાહરણ પૂરૂ થાય છે લહીઆએ (અમારાવાળી પ્રત) ગિરપુરના ત્રવાડી સેવકરામ કેવળરામ નામના નાગરની પ્રતમાંથી સંવત્

કાશીદાસ[1], વિગેરે કવિઓએ ઉખાહરણો લખ્યા છે. એમાં વીરસિંહ[2] તથા જનાર્દનના ઉખાહરણની ભાષા તે ભાલણની કાદમ્બરી અને ભીમની ષોડશકળાની ભાષા જેવી છે. આ કવિઓની અસર પ્રેમાનંદ ઉપર થઇ છે કે કેમ તે જિજ્ઞાસુઓએ પોતે જોઇ લેવાનું છે.

૨ ઓખાહરણની મહત્તા

ઓખાહરણ લખવામાં કવિઓએ હરિવંશ અને ભાગવતનો આધાર મુખ્યત્વે લીધો છે. હરિવંશ અને ભાગવત એ બેમાં જે કથા છે તેમાં પણ થોડાથોડા ફેર છે. બાણુની ધજાનો ભંગ થવો, ઉષાને પાર્વતીએ વરદાન આપ્યું, નારદ અને ચિત્રલેખાનું મિલન વિગેરે કેટલાક ભાગો ભાગવતમા નથી. ગુર્જર કવિઓએ એ જોના મુખ્ય આધાર હરિવંશ ઉપર રાખ્યો છે અને તે વિષે તેમણે પૂર્ણ ઉલ્લેખ પોતાના કાવ્યોમા કર્યો છે. પરન્તુ લગભગ દરેક કવિએ પોતપોતાની બુદ્ધિ અનુસાર ફેરફાર, વધારોઘટાડો કર્યો છે. ઓખાબાઇનાં માળી-

---

૧૯૭૩ માં ઉતારી હતી. આ પ્રતમાં ભાવનગર, મુલતાન, ખાનદેશ વિગેરે આધુનિક શહેરનાં નામો છે.

માધવદાસનું નામ વિચારતાં માધવદાસ સુંદરદાસ સુરતનો કાયસ્થ હતો, તેણે સંવત્ ૧૭૭૫ ની આજુબાજુમાં એક ઓખાહરણ લખ્યુ છે પણ તે માધવદાસ અને ઉપર જે અવતરણ આપ્યુ છે તેમાં જણાવાયલો માધવદાસ જૂદા લાગે છે. માધવદાસ સુંદરદાસે ૨૮ કડવાંનું ઓખાહરણ લખ્યું છે. આ કવિ પ્રેમાનંદનો ઘણોજ નજીકનો છે બૃ. કા. માં છપાયેલું એનું ઓખાહરણ જોતાં એનામાં ખાસ કવિત્વ જેવુ જણાતું નથી, પણ લહીઆએ કોઈ કારણથી આ નામ તથા જૂદો વટાવી દીધા હોય એવું બને

[1] નાકરનાં ૨૯ કડવાનાં ઓખાહરણમાં ૨૮ મા કડવામાં કાશીદાસની છાપ છે ઓખા અનિરૂદ્ધ પરણીઆં ગુણ ગાપે છે કાશીદાસ.

[2] જુઓ પુર્બંસ ગુજરાતી સભા ત્રિમાસિક પુ ૧ લુ અંક ત્રીજો ઉષાહરણ રા. સાંડેસરા.

આ વિષેની પ્રથમ કલ્પના જનાર્દને આપી લાગે છે.[1] પ્રેમાનંદ પર જનાર્દનની અસર હોવા સંભવ છે. પરન્તુ આ સમયમાં ઓખાહરણે જન સમાજનું ધ્યાન ખેંચ્યું હશે એમ કહી શકાય. ભાલણે સ્પષ્ટ જણાવ્યું છે કે રસિક નરનારીઓ માટે એણે પોતનાં અમુક અમુક કાવ્યોમાં વિસ્તાર કર્યો છે. એટલે વાર્તા વિસ્તારની બુદ્ધિ કવિઓમાં સ્વાભાવિક રીતે ઉત્તેજન પામી. વળી સંસ્કૃતમાં સમજવાની સામાન્ય જનોની બુદ્ધિ ન હોવાથી પ્રાકૃતમાં (ગુજરાતીમાં) કાવ્યો લખતાં સ્વાભાવિક રીતે વિસ્તાર થઇ જ જાય એ કવિ સ્વભાવ છે. વળી તે સમયમાં સ્ત્રીઓ કવિતામાં વિશેષ રસ લેતી. યોગ્ય વર મેળવવા કન્યાઓએ વ્રત કરવું જોઇએ અને જે કરતાં હશે તેને પ્રોત્સાહિત રાખવા તથા ન કરનારને તે કરવા સૂચવવા અને એ રીતે ધાર્મિક, સામાજિક અને સાહિત્ય વૈષયિક રસ ઉત્પન્ન કરવાનો લાભ કવિઓએ લીધો. આ રીતે ઓખાહરણની મહત્તા વધવા લાગી અને નાકર જેવાએ પણ ઓગણત્રીસ કડવાનું તથા તેથી વધારે કડવાનું વિસ્તારવાળું એમ કાવ્યો લખ્યાં. આને પૂર્ણ વેગ પ્રેમાનંદે આપ્યો.

પ્રેમાનંદે ઓગણત્રીસ કડવાનું ઓખાહરણ પ્રથમ લખ્યું એમ માનવાને હવે પૂરતો આધાર છે. પરન્તુ એજ ઓખાહરણનાં અમુક અમુક કડવાંઓ વિસ્તૃત ઓખાહરણમાં કાયમ રહ્યાં છે તેમજ 'મામેરા'નાં અમુક કડવાઓની જેમ લગ્ન સમારંભમાં સ્ત્રીઓ હજી પણ અમુક કડવાંઓ ગાય છે તેમજ ઘણાંને તો ઓખાહરણ આખુંય મોઢે હોય છે. એજ ઓખાહરણની મહત્તા બતાવી આપે છે. વળી કહાન જેવા કવિઓએ વિસ્તાર પર વિસ્તાર કરતા ઓખાહરણનું પૂર વધ્યું છે તે પણ એજ બતાવે છે. કહાન કવિનું મૂળ ઓખાહરણ

૧ ઓવઇ બાણ સૂત્રધાર તેડીઇ મેડીઈ મંદિરિ મણિ જડ્યએ.
નીપાઇ ધવલહર માલિયાં, જાલિયાં રચ્યુ રતનમઇએ.

પ્રા. ગુ. કાવ્ય.

વળી 'વિષ્ણુદાસે' જેવાના અમુક અમુક પ્રસંગો અને અમુક અમુક કડવાંઓની અસર પણ સ્પષ્ટ છે. જેમ કે ચિત્રલેખા નામ

તેતો સૂર્યથી ઉજળી, થાય— અનુપમ૦
તેની સમૃદ્ધિ પરિપેર જાય— અનુપમ૦
તેને વડ ન લાગે પાપ— અનુપમ૦
તેનાં મંદિર આવ્યા પાપ— અનુપમ૦
ઇત્યાદિ

પછી દેવીનું મુખ ચોટાડ્યા પછી પુનઃ વર્ણન અને 'વરદાનકથન' છે. પછી પાર્વતીએ દીધેલા ઉષાને શાપ.

(૩) ચાંદાહણીના પ્રસંગમાં નિઃસંતાનની અંતર્વૃત્તિ લંબાણ છે. આદ ઉષાની બાણાસુરને પ્રાપ્તિ, આકાશવાણી વગેરેના પ્રસંગો છે. ઓખા અને ચિત્રલેખા એકલાં રહે છે તે વખતનું 'અનિરુદ્ધ તેં સહિયર શું કીજે' નું કડવું આવે છે.

ચિત્રલેખાને શિખામણ દે છે પરન્તુ ઓખા કહે છે કે—

—રાગ લલિત—

સખી નથ ચાલે રે મુજને પરણ્યા વિના,
સખી નવ ચાલે રે
બળી ભમાવે છું મુજને રે.
જોતી રહી રમત ન દેખાડે રે; સખી૦
કઈ કોઇ નાર તે કંથ વિનાની જે દેશ દેશ ભમાડે,
શાક પાક રસોઇ કરીને, નિશદિન પિયુને જમાડે; સખી૦
ઇત્યાદિ.

પછી ગૌરીપૂજનની કથા છે. તેમાં—

—રાગ રૂપક—

ગોરમા ! માગું રે, ગોરમા ! માગું રે
મારા સ્વામીનું રાજ, મારા સ્વામીનું રાજ

એ કડવું ૭૭ મું આવે છે જે લોકગીતને પૂર્વભાગ સાથે યોગ્ય સંબંધ નથી. પાર્વતીનાં વરદાનમાં નીચેની ઉક્તિ છે—

સાર્થક કરનારો, ચિત્ર ચીતરીને પતિ ઓળખવવાની યુક્તિનો પ્રસંગ વિષ્ણુદાસે નાકર કરતાં સારો બતાવ્યો છે. તેજ પ્રસંગ પ્રેમાનંદમાં

વૈશાખ શુદ દ્વાદશીને દહાડે સ્વપ્નું
ચૈત્ર વદી દ્વાદશીને દહાડે માલીઆમાં લગ્ન
વૈશાખ શુદ તૃતીઆને દહાડે જાહેર લગ્ન,
વૈશાખ શુદી તૃતીઆને દહાડે હું જને પરણાવશે રાજન,
ઓખા હું પરણીશ માટે (શુભ) અખાત્રીજનો દન.

(શુદ્ધ પાંચં દિવસનું હોતું જોઇએ).

પછી સ્વપ્નાનો દિવસ આવે છે. તે દિવસે સ્વપ્નામાં પરણવાને ઓખાનાં કપડાં, ઘરેણાં વગેરેની તૈયારીનું વર્ણન ૨૮ માં કડવામાં ટુંકામાં છે. પછી જાણીતું પ્રેમાનંદનું કડવું — વૈશાખ સુદી દ્વાદશી હુતી તે સ્વામી સ્વામી કરતી સુતી."

તે પછી ઓખાનો અંગુઠો મરડીને તેને જગાડે છે તે વખતનું "મને સ્વપ્નામાંથી શાને જગાડી" એવો વિલાપ એ કડવામાં આવે છે. પછી વિરહવિલાપ પછી પૂર્ણ રુદન, "જાગી જાગી રે રામા રંગભરી!" તે કડવાં ૩૬ પૂર્ણ થતા સુધી છે. પછી ચિત્રલેખાનું આશ્વાસન અને ચિત્રલેખાનું દ્વારકાગમન; નારદનું મિલન વિગેરે ૪૦ કડવા સુધી. પછી ઓખાની ચિંતા એનું પાત્ર ભમાડે એવી છેઃ—

ઓખા બેઠી માળીએ રે, જોખી તુમે જાળીએ રે;
સહિયરે સાંપણી રે, નાંખાવી માપણી રે;
મેં મનમાં જાણીઉં રે, રાંડે ચર માંડીઉ રે;
દીઠે ચંદ્ર રંડલો રે, રાંડે લેપો સુરલો રે;
ઇત્યાદિ.

પછી જાણીતું કડવું છે. "ઓખા, કહે ચિત્રલેખાને તેં આપ્યું પ્રાણનું દાનજી! અને જાગીને રે જાદવજી ઝવણ ઝીમારી, અબલા પ્રાણ આતરજામી," એમ અનિરુદ્ધને જગાડે છે.

(૪) બીજા કવિઓમાં અહિંથી દ્વારિકાની કથા શરૂ થતી નથી. આ કદાનકવિ (ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીની પ્રતના હવાલા કવિથી જુદી રીતે) અહિંથી દ્વારકાની કથા શરૂ કરે છે.

પણ સારો બતાવાયો છે. 'લાખેણી લાડી લઇ ગયો રે' છબીલી (લાડીલી) તારો દોરડો કયમ છૂટે' એ ગીત વિષ્ણુદાસ, નાકર અને

ઊથલો

આ કથા અહીંઆંથી રહી, પછી શી ગત થઈ,
સવારે અનિરૂદ્ધ દીઠો નહિ, શોધાશોધ કરે છે તહિં.

પછીના કડવામાં દ્વારકાની સંક્ષિપ્ત સ્થિતિ વર્ણવીને

આ વાત તો વિપરીત થઇ ને આ કથા એટલેથી રહી,
આ કથા આગળ જઇ કે'વારો, વિસ્તારીને પરિપૂરણ થાશે

એમ વિક્ષેપ કરી—"જ્યારે જાદવરાય જગતને પેખેરે,"થી ફરી અનિરૂદ્ધની કથા શરૂ થાય છે. ઓખા અનિરૂદ્ધનો સંવાદ છે. પછી એનાં મન મળી જાય છે તેનું 'મળ્યાં મન માનીઆંરે'નું કડવું પૂર્ણ થતાં

ચરિત્ર કીધાં ઓખાબાઈએ બંને મેળવી દીધાં મનરે,
ચિત્રલેખાની લાજ ના ગણી બેજણા થઇ ગયાં બીનાં બીનાંરે

પછી ગાંધર્વ વિવાહનું વર્ણન છે. બાદ—"નારી તારી નાસિકાનો મોર નોઢા ભૂષણ ચિત્તનો ચોર; જાણે રાતા અધર હરો વદન, જાણે જળ પડે ખંજન" એમાં જાણીતી-કડીઓમાં બંને પરિણીતોનો પ્રેમ તથા કામક્રીડા વર્ણવાયાં છે. 'વર્ષાઋતુ વહી ગઇ' એમ આરંભી, "કોઆંડ-ક્રોધ કરી ગાજીઓ" એમ ગાંધર્વ વિવાહની જાહેરાત કરી, યુદ્ધમાં કોઆંડની હાર કરાવી બાણાસુરનો પરાજય થતાં તેનો વિલાપ વર્ણવ્યો છે.

રાગ બિભાસ

મહાલે માળીઆમાં મતવાલો જઇ જોધે સભામાં સંભળાવ્યું,
કોઆંડને ચડયો કાળ રે—મહાલે૦
જગ જીત્યું પણ કોઇ નવ દીઠું, સ્વર્ગમૃત્યુ ને પાતાળમાં રે,
કહો કોઆંડ હવે શું કરવું મારો બાગ્યો બાર ભૂપાળમાંરે—મહાલે૦

એમ બે ત્રણ કડવાં સુધી એનો સંવાદ છે. પછી 'ઓખા કહે કંથ એમ ન કીજે, બળીઆ શું વઢતાં બીજે.' એમ યુદ્ધનાં પ્રેમાનંદનાં જાણીતાં કડવાંઓ સુધારાવધારા સાથે આવે છે; પછી ઓખાનો વિલાપ અને પ્રાર્થના છે :—

પ્રેમાનંદમાં વિવિધરૂપે દેખાય છે, તેમજ અનિરુદ્ધની ઘોડલીનું વિશિષ્ટ સ્વરૂપ પ્રેમાનંદમાં છે. આ બધું જોતાં લગ્ન પ્રસંગોને કવિઓએ

રાગ સામેરી

દયા ન આવી નિર્દય દૈત્યપતિને મહા ખળીઆ દુર્મતિ,—મારી સજની
બાકરી બાધી પ્રજાવરની સાથે વેર વધાર્યું રાત.—મારી સજની,

ઇત્યાદિ

આનો પ્રત્યુત્તર ચિત્રલેખા આપે છે. બીજા કવિઓએ ચિત્રલેખાને પહેલેથી વિદાય કરી છે પણ આ કહાન કવિએ એને રાખી છે :—

ત્યાર પછી ચિત્રલેખા બોલીઆં શા માટે રૂઓ છો આજ?
મારી બેની.

જ્યાર તારો સ્વામી નો'તી લાવી, ત્યારે કે'તી લાવો આજનો આજ,
મારી બેની.

ઇત્યાદિ

આ પ્રમાણે ઓખા માળીઆમાં બેઠી બેઠી રુદન કરે છે :—

ઓખા બેઠી રૂએ રે માળીઆમાં ધ્રુસકે રે
બાઇ! મારા પિયુને લઇ જાય, હરિ, દુષ્ટ મારે છે વજ્રના ઘાય
હરિ સખી તે કેમ ખમાય, કોઇ કે'શે પિયુજીને માગીઆ રે—ઓખા૦

ઇત્યાદિ

પછી ઓખાને પણ માળીઆમાંથી લઈ જવાય છે ને 'બાણે બંધો બાંધીઆં' એ પદ ખું કરુણ શરૂ થાય છે. કારાગ્રહમાં અનિરુદ્ધ પાસે દેવી સ્તુતિ કરાવી છે

માતા બ્રહ્માણી તુ રૂદ્રાણી તું ઇંદ્રાણી—
સ્થાવર જગમમાં તું સચરાચર વ્યાપી—

ઇત્યાદિ

(૫) દ્વારકામાં નારદ જઇને શ્રીકૃષ્ણના પુત્રોની સમીક્ષા કરે છે ત્યાં અનિરુદ્ધ નથી એવું જાહેર કરે છે ત્યારે તેની શોધાશોધ થાય છે. બાણાસુરે તેને બંધનમાં નખ્યો છે એવી જાણ થતાં કમળાતું કલ્પાત વર્ણવ્યુ છે. ત્યારપછી એ વિજીને દૂત તરીકે શ્રીકૃષ્ણ શોણિતપુર મોકલે છે એનો બાણાસુર તિરસ્કાર કરે છે. જાદવોને ગાળો દે છે. પછી શ્રીકૃષ્ણ

વધુ રસિક બનાવ્યા છે. ધર્માદિની ભાવના ક્ષણભર દૂર મૂકીએ તો પણ લગ્નાદિના પ્રસંગો તે સમયના જનસમાજને વિશેષ ગમતા

સેના લઈ યુદ્ધે ચઢે છે. યુદ્ધનું વિસ્તારપૂર્વક વર્ણન આપે છે. તેમાં શીશંકર પોતે યુદ્ધમાં બાણાસુરની સહાય કરવા આવે છે બાણાસુરની મા કોટરા આવે છે તેનું અતિ વિસ્તારથી વર્ણન આપ્યું છે. કોઇ ઢાકણનું વર્ણન હોય એવું ભાસે છે. ત્યાર પછી શંકર ક્રોધે ભરાય છે ને શ્રીકૃષ્ણને ગાળો દે છે:—

એ ભરવાડો એ પિંડારો ગોકુળ ચારી ગાય
મારા આપ્યા હાથ છેદી એ જીવતો કયમ જાય.

ઇત્યાદિ

પછી સમાધાન થતાં વિવાહ થાય છે તેમાં પણ વિવાહની રીતિઓનું વિસ્તારપૂર્વક વર્ણન છે. ઓખાબાઇને સંપૂર્ણ શિક્ષણ અપાય છે. ચિત્રલેખા એને મળે છે. ઓખા સાસરે જાય છે. ' લાખેણી લાડી ' લઇને વરરાજા દ્વારકા જાય છે. બધી સાસુઓના ઓખાને આશીર્વાદ મળે છે. છેવટે હિરાનંદ કહાન પોતાની ટૂંકી આત્મકથા લખે છે:—

અમરાવતી પુરાતન આદે વિપ્રકેરા વાસજી,
હામ દ્વિજનો સુતજ હિરો ઔદિચ નાત પ્રકાશજી;
હિરોભટ અમરાવતીથી શણીપૂરમાં આવ્યોજી,
તે હિરો પ્રેમસાધુ પુણ્યશ્લોક પ્રેમતણે મન ભાવ્યોજી;
હિરાભટને બેજ નંદન કહાન કૃષ્ણજી બે નામજી,
પુત્રી એક પાર્વતી તેને અતિ વહાલા શ્રીરામજી;
શ્રી ગોપાલની કૃપાથકી રે રહે સારંગપૂરમાં કહાનજી,
કાલો ઘેલો કાંઈ નવ જાણું એમ કરું આખ્યાન

આ ઓખાહરણ અને ગુ. વ. સો. નું આ નામના કવિનું ઓખાહરણ તદ્દન જૂદું પડે છે. પ્રેમાનંદના ઓખાહરણ (૨૯ કડવાનું અને બૃ. કા. દો. માંનું) નાં કેટલાંક કડવાં આ બંને કવિઓમાં છે. ઉપરનું કહાનકવિનું કથાનક ગુ. વ. સો. ની પ્રતમાં નથી.

નોંધઃ—વિશેષ હકીકત માટે જુઓ "ગુજરાતી ડીરેક્ટરી અંક" સંવત્ ૧૯૯૩.

અને ભાલણ, વિષ્ણુદાસ, પ્રેમાનંદ વિગેરે તેને બહલાવતા તથા લોકરુચિને અનુકૂળ થાય એવી રીતે રસિક વાણીમાં તે આલેખતા એ નિ:સંશય છે. ઓખાહરણની મહત્તા આવા પ્રસંગોથી પણ વિશેષ થઇ છે એમ સ્પષ્ટ કહી શકાય.[1]

ઓખાહરણ કે અનિરુદ્ધહરણ !

દરેક કવિએ ઓખાહરણ યા ઉષાહરણ, એ કાવ્યાભિધાન રાખ્યું છે, પરન્તુ શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભાના સંગ્રહમાં પ્રેમાનંદના ઉષાહરણની સં. ૧૮૦૩ માં લખાયેલી એક હસ્તલિખિત પ્રત છે. આ પ્રશ્ન અત્ર સામાન્ય દૃષ્ટિએ જોતાં એક વાત પર ધ્યાન ખેંચે છે. 'ઓખાહરણ'–ઓખાનું હરણ એમ ષષ્ઠીતત્પુરુષ સમાસ ગણતાં (કર્મણી ષષ્ઠી લઇને) મૂળ કથા સાથે અર્થ વિરોધ ઉત્પન્ન કરે છે. કેમકે આ કાવ્યમાં ઓખાનું હરણ થતું નથી પરન્તુ ખરી રીતે અનિરુદ્ધનું હરણ થાય છે. પુરુષનું હરણ હાસ્ય ઉત્પન્ન કરે તેમજ એ અસંભવિત ન હોય તોયે સ્ત્રી જનને હાથે પુરુષનું હરણ કરાવી તેને કાવ્યનું શીર્ષક સ્થાપવું એ અરુચિકર લાગવાથી અથવા તો

---

૧ વરઘડ ન જમ્યા ગોરવ ન હવો, કોય ન પહોંતી ખાંત
ગુરુ બ્રાહ્મણ પૂજ નવ પામ્યા, સંતોખાણો નહિ પરિવાર
તે માટે વિવાહ વિસ્તારે સતઆમાનો દાખું.

પૃ. ૨૮૫. દશમસ્કંધ.

એમ ભાલણે દશમસ્કંધમાં લખ્યું છે કે વિવાહાદિ પ્રસંગોની ખીલવટ પોતે કરી ન હોવાથી સ્ત્રીજનતાને તે પસંદ પડેલું નહિ.

(૨) 'તેની પુષ્પિકામાં 'અનિરુદ્ધ હરણ' નામ આપવામાં આવ્યું છે. ભટ્ટારક જયસાગરે સં. ૧૭૩૨ માં અનિરુદ્ધહરણ રચ્યું છે. પ્રેમાનંદે પોતાના કાવ્યનું નામ ઉષાહરણ રાખ્યું હોવા છતાં એજ કાવ્યના ૨૯ કડવામાં 'અનિરુદ્ધહરણકથાય' એમ કરીને તે 'અનિરુદ્ધહરણ' નામનો ઉલ્લેખ કરે છે.'

'રા. સાંડેસરા શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભા ત્રિમાસિક.'

બીજાં કાવ્યોમાં સ્ત્રીનાં હરણ વિષે સંબોધન હોવાથી તેના અનુકરણે સ્મરણ ચૂકથી ઓખાહરણ શીર્ષક અપાઈ ગયું હોય એવું કદાચ અનુમાન થાય. પરન્તુ જનાર્દને પણ 'ઉષાહરણ' શીર્ષક આપ્યું છે તેમજ હરિવંશમાં પણ એવો ઉલ્લેખ છે. એથી મધ્યમપદલોપી સમાસ લઇને ઓખાએ કરાવેલું હરણ એમ અર્થ ઘટાવના પણ સમાસ બંધ બેગતો રહેતો નથી. એટલે આ પ્રશ્નના વિચારણા જૂદીજ દષ્ટિએ કરવી ઘટે છે.

'ઓખા' એ શબ્દ 'ઉષા' નો અપભ્રંશ છે. વળી ઉષાહરણ એ નામ જનાર્દને પણ રાખ્યુ છે. અહીં વિચાર કરીએ. વેદમા જે જે કુદરતના બનાવો દ્રષ્ટા ઋષિઓને દષ્ટિપથ ચઢયા છે તે તે બનાવોનું તેમણે આલેખન કર્યું છે. એમા એમનું કવિત્વ પણ અત્રતત્ર દેખાય છે. વિવેચકો માને છે કે કેટલાએક આવાં વર્ણનો ઉપરથી તેમજ વેદ કથાનકો ઉપરથી પુરાણાદિની કથાઓ ઘડાઇ છે. એ ઉપર ધ્યાન આપીએ તો ઉષાહરણનું મૂળ મળી આવવાનું બની આવે. ઉષાનાં આગમન પછી તેના ત્વરિત ગમન ઉપર વેદમા લખ્યું છે કે તેની પાછળ સૂર્ય જાય છે. અહિં ઉપમા યોજાયલી મળે છે. **मर्यो योषामभ्येति पश्चात्.** અહિં કલ્પનાને સ્થાન આપીએ તો ઉષાનું હરણ થાય છે અને સૂર્ય તેની પાછળ પડે છે. મૂળમા તો સૌંદર્યવતી સ્ત્રીની પાછળ પુરુષ જાય તેમ ઉષાની પાછળ સૂર્ય જાય એવી ભાવના હોય એમ લાગે છે. પણ સદોષ ઉપમા ગણતાં વિચારીએ તો ઉષા પ્રભાતમાં દષ્ટિગોચર થાય છે તે સૂર્યની –સહસ્રરશ્મિ– સહસ્રકરની પુત્રી છે. ઓખા એ પણ બાણાસુર સહસ્રકરની પુત્રી છે. ઉષાના સમયે જે ચિત્રરેખાઓ દેખાય છે તે ચિત્રલેખા છે. કાળ જે અનિયન્ત્રિત છે, તે અનિરુદ્ધ છે અને તે ઉષાનુ હરણ કરી જાય છે. એટલે સહસ્રકર તેની પાછળ પડી પોતાનું સામ્રાજ્ય જમાવે છે અને અમુક સમય તે પોતાનો ઉગ્ર તાપ નાખે છે. પરન્તુ શ્રીકૃષ્ણ જે સર્વ

જનોને પીડામાંથી મુક્ત કરી શાંતિ અને સુખ આપે છે તે સહસ્રકરના પ્રખરતાપ પ્રસારનાર સહસ્રકરનો નાશ કરી દિવસનો નાશ કરી રાત્રિનો અલભ્ય આરામ તથા સુખશાંતિ અને નિદ્રાનો આનંદ લાવે છે. ઉષાનું હરણ કરી જનાર કામ અને ઉષા બન્ને ગતદુઃખની છાયા વાળાં સાયંકાળે સહસ્રકરના તાપથી મુક્ત થયલાં દૃષ્ટિગોચર થાય છે. ત્યાર પછી ઉપરોક્ત શાંતિ ને સુખ પ્રસરે છે.

આ દૃષ્ટિનિક્ષેપ કેવળ પ્રયત્ન નથી, પણ સંભવયુક્ત છે; કેમકે ઉષાહરણ એ શીર્ષકની યોજના 'જાનકીહરણ' 'લક્ષ્મણાહરણ' જેવાં શીર્ષકોના આધારે જ થઇ હોય એવું હરિવંશ આદિના આધારે લાગતું નથી. તેમજ ઉષાહરણ એ શબ્દસંકલના અજુગતી પણ જણાતી આવી છે એટલે ઉપરની વિચારણાને સ્થાન મળે છે.

એકત્રિત હરણો

આ પુસ્તકમાં જે જે કવિઓનાં ઓખાહરણો આપ્યાં છે તે તે ઓખાહરણની વિશિષ્ટતા આદિનું નિરૂપણ વાચકો યા જિજ્ઞાસુજનો એ પોતે જ કરી લે એ હેતુ ધ્યાનમાં રાખેલો છે. પ્રેમાનંદકૃત ઓખાહરણ ૨૯ કડવાનું પ્રથમ લખાયલું હોવું જોઇએ એમ માની તેને મૂળ ગ્રંથ તરીકે ગણી બાકીનો બૃહત્કાવ્યદોહનવાળો ભાગ પરિશિષ્ટમાં આપ્યો છે. એથી પાછળથી પ્રેમાનંદે શું ઉમેરો કર્યો છે તે સ્પષ્ટ થશે.

દિ. બ. કેશવલાલ હર્ષદરાય તથા રા. છગનલાલ વિદ્યારામ રાવલની સૂચનાઓ માટે તેમનો આભાર માનવો અસ્થાને નથી.

દેવગઢ બારિયા ગજેન્દ્રશંકર લાલશંકર પંડ્યા

તા. ૧૫-૭-૩૭

બીજાં કાવ્યોમાં સ્ત્રીનાં હરણ વિષે સંબોધન હોવાથી તેના અનુકરણે સ્મરણ ચૂકથી ઓખાહરણ શીર્ષક અપાઈ ગયું હોય એવું કદાચ અનુમાન થાય. પરન્તુ જનાર્દને પણ 'ઉષાહરણ' શીર્ષક આપ્યું છે તેમજ હરિવંશમાં પણ એવો ઉલ્લેખ છે. એથી મધ્યમપદલોપી સમાસ લઇને ઓખાએ કરાવેલું હરણ એમ અર્થ ઘટાવતાં પણ સમાસ બંધ બેસતો રહેતો નથી. એટલે આ પ્રશ્નના વિચારણા જુદીજ દૃષ્ટિએ કરવી ઘટે છે.

'ઓખા' એ શબ્દ 'ઉષા' નો અપભ્રંશ છે. વળી ઉષાહરણ એ નામ જનાર્દને પણ રાખ્યું છે. અહીં વિચાર કરીએ. વેદમાં જે જે કુદરતના બનાવો દ્રષ્ટા ઋષિઓને દૃષ્ટિપથ ચઢ્યા છે તે તે બનાવોનું તેમણે આલેખન કર્યું છે. એમાં એમનું કવિત્વ પણ અત્રતત્ર દેખાય છે. વિવેચકો માને છે કે કેટલાંએક આવાં વર્ણનો ઉપરથી તેમજ વેદ કથાનકો ઉપરથી પુરાણાદિની કથાઓ ઘડાઇ છે. એ ઉપર ધ્યાન આપીએ તો ઉષાહરણનું મૂળ મળી આવવાનું બની આવે. ઉષાનાં આગમન પછી તેનાં ત્વરિત ગમન ઉપર વેદમાં લખ્યું છે કે તેની પાછળ સૂર્ય જાય છે. અહિં ઉપમા યોજાયલી મળે છે. **मर्यो योषामभ्येति पश्चात्.** અહિં કલ્પનાને સ્થાન આપીએ તો ઉષાનું હરણ થાય છે અને સૂર્ય તેની પાછળ પડે છે. મૂળમાં તો સૌંદર્યવતી સ્ત્રીની પાછળ પુરુષ જાય તેમ ઉષાની પાછળ સૂર્ય જાય એવી ભાવના હોય એમ લાગે છે. પણ સદોષ ઉપમા ગણતાં વિચારીએ તો ઉષા પ્રભાતમાં દૃષ્ટિગોચર થાય છે તે સૂર્યની –સહસ્રરશ્મિ–સહસ્રકરની પુત્રી છે. ઓખા એ પણ બાણાસુર સહસ્રકરની પુત્રી છે. ઉષાના સમયે જે ચિત્રરેખાઓ દેખાય છે તે ચિત્રલેખા છે. કાળ જે અનિયન્ત્રિત છે, તે અનિરુદ્ધ છે અને તે ઉષાનું હરણ કરી જાય છે. એટલે સહસ્રકર તેની પાછળ પડી પોતાનું સામ્રાજ્ય જમાવે છે અને અમુક સમય તે પોતાનો ઉગ્ર તાપ નાખે છે. પરન્તુ શ્રીકૃષ્ણ જે સર્વ

જનોને પીડામાંથી મુક્ત કરી શાંતિ અને સુખ આપે છે તે સહસ્રકરના પ્રખરતાપ પ્રસારનાર સહસ્રકરનો નાશ કરી દિવસનો નાશ કરી રાત્રિનો અનમ્ય આરામ તથા સુખશાંતિ અને નિદ્રાનો આનંદ લાવે છે. ઉષાનું હરણ કરી જનાર કામ અને ઉષા બંને ગતદુઃખની છાયા વાળા સાયંકાળે સહસ્રકરના તાપથી મુક્ત થયલાં દૃષ્ટિગોચર થાય છે. ત્યાર પછી ઉપરોક્ત શાંતિ ને સુખ પ્રમરે છે.

આ દૃષ્ટિનિક્ષેપ કેવળ પ્રયત્ન નથી, પણ સંભવયુક્ત છે; કેમકે ઉષાહરણ એ શીર્ષકની યોજના 'જાનકીહરણ' 'લક્ષ્મણાહરણ' જેવાં શીર્ષકોના આધારે જ થઇ હોય એવું હરિવંશ આદિના આધારે લાગતું નથી. તેમજ ઉષાહરણ એ શબ્દસંકલના અજુગતી પણ જણાતી આવી છે એટલે ઉપરની વિચારણાને સ્થાન મળે છે.

એકત્રિત્ર હરણો

આ પુસ્તકમા જે જે કવિઓના ઓખાહરણો આપ્યા છે તે તે ઓખાહરણની વિશિષ્ટતા આદિનું નિરૂપણ વાચકો યા જિજ્ઞાસુજનોએ પોતે જ કરી લે એ હેતુ ધ્યાનમા રાખેલો છે. પ્રેમાનંદકૃત ઓખાહરણ ૨૯ કડવાનું પ્રથમ લખાયલું હોવું જોઇએ એમ માની તેને મૂળ ગ્રંથ તરીકે ગણી બાકીનો બૃહત્કાવ્યદોહનવાળો ભાગ પરિશિષ્ટમા આપ્યો છે. એથી પાછળથી પ્રેમાનંદે શું ઉમેરો કર્યો છે તે સ્પષ્ટ થશે.

દિ. બ. કેશવલાલ હર્ષદરાય તથા રા. છગનલાલ વિદ્યારામ રાવલની સૂચનાઓ માટે તેમનો આભાર માનવો અસ્થાને નથી.

દેવગઢ બારિયા ગજેન્દ્રશંકર લાલશંકર પંડ્યા

તા. ૧૫-૭-૩૧

ત્રણ

ઓ ખા હ ર ણ

સેવું બ્રહ્મતનયા સરસ્વતી, જે રૂપ મનોહર માત;[1]
તું બ્રહ્મચારિણી ભારતી,[2] તું વૈષ્ણવી વિખ્યાત;
શ્વેત વસ્ત્ર અને શ્વેત વપુ, શ્વેત વાહન હંસ,[3]
વિશ્વભરી વરદાયિની,[4] કરો કોટિ વિઘ્નનો ધ્વંસ;
કમળાક્ષી ને કમળવદની,[5] કમળભૂ કન્યાય,
તું વેદશાસ્ત્ર જરા ઉપનિષદ, ધર્મશાસ્ત્ર ને ન્યાય;
બ્રહ્મવિદ્યા, યોગવિદ્યા, પુરાણ અષ્ટાદશ,
ગાન તાન ને સાત સ્વર, એ સર્વ તારે વશ;
દુહા, ગાથા, કવિત, કથા, વળી ભેદ, છંદ ને નાદ,[6]
એ રાગ તારા સરસ્વતી, બહુ વાણીતણા જે સ્વાદ;
ચતુર્ભુજ ને ચાતુરી અર્ણવ, વર્ણવે છે સહુ દાસ,
વૈશંપાયન ને વાલ્મીક તુને, જાણે છે વેદ વ્યાસ;
જૈમિનિ ને સુત પુરાણી, તેને કૃપા તારી હવી,
તેં જટ ભટ આચારજ કીધા, કીધો કાળીદાસ કવિ;
કરૂણાળુ તું ને દયાળુ તું, હું દીન કિંકર માય,
હુંને રંક જાણી આપ વાણી, જેમ ગ્રંથ પુરણ થાય;
સહકાર ફળ વામણો ઇચ્છે, અપંગ તરવા સિંધુ,
તેમ દાસ તારો હું ઇચ્છું છું, બાંધવા પદબંધ.

---

૧. ચ જે મનોહર રૂપ
૨. અ બ્રહ્મચારણી છો ભારથી.
૩. અ. શ્વેત વપુ હંસ.
૪. ૬ વિશ્વંભર વીર દાયિની, બૃ૦ કા૦ કરણા કટાક્ષી કમળનયની,
૫. ક. કમળ પત્રાક્ષી.
૬. જ. કયા ભેદ, છંદ ને નાદ બૃ૦ કા૦ એ તરંગ તારા સરસ્વતી છે, છે શબ્દના સંવાદ.
૭. મ. તેં જટાચારજ ભટ કીધો ક જે જડ હુતા તે ભટ કીધા.
૮. મ. કરૂણાનંદ તો દયાળી, બૃ૦ કા. હું કિંકર તારો માય.

વલણ[1]

પદબંધ બાંધું કથા કેરો આખ્યાન ઓખા હરણુ રે,
વદે વિપ્ર પ્રેમાનંદ માતા, કરો ગ્રંથને પૂર્ણ રે.

કડવું ૨ જું

રાગ રામગ્રી

એણી પેરે બોલ્યા શુકદેવજી, બાણાસુરનો ઊતાર્યો અહમેવજી,
હરે આપ્યા સહસ્ર હાથજી[2] ચક્રે છેદ્યા (તે) વૈકુંઠનાથજી.

ઢાળ

વૈકુંઠનાથે હાથ છેદ્યા, ઊતાર્યું અભિમાન,
પરીક્ષિત પૂછે શુકદેવને,[3] કહો ઓખાનું આખ્યાન;
વ્યાસનંદન વદે વાણી, વર્ણવું પૂર્ણાનંદ,
રસિક કથા ભાગવતતણી, તે મધ્યે દશમસ્કંધ;

શુકદેવ વાણી ઊચરે, બાસઠમો અધ્યાય,
આખ્યાન એ ઓખાતણું, અનિરુદ્ધનું હરણ થાય;
પરિબ્રહ્મથી એક પદ્મ પ્રકટ્યું, તેથી ઉપન્યા પ્રજાકાર,
પ્રજાપતિથી મરીચી ને, તેનો હવો કશ્યપ કુમાર;

તેનો (પુત્ર) હિરણ્યકશિપુ, તેનો પુત્ર પ્રહલાદ,
પ્રહલાદનો સુત વિરોચન, તેને મન અતિ આહલાદ;
વિરોચનનો બળી બળિયો, બળીનો બાણાસુર રાજન,
તે મહાપ્રતાપી હુવો આદ્યે, ધરતો મન અભિમાન;

---

૧. ક બાંધવા પદબંધરે, કરું આખ્યાન ઓખાતણું,
વદે વિપ્ર પ્રેમાનંદ માતા ! ગ્રંથને ભાવે ભણું.

૨. ખ જેને હુતા સહસ્ત્ર હાથજી.

૩. ક શુકજી કહે પરીક્ષિતને.

તે શોણિતપુરમાં રાજ્ય કરતો, મન ઊપન્યો વિચાર,
વર પામું ઇશ્વર આરાધું, આણુ વર્તાવું સંસાર;[1]
*- કૌભાંડ નામે મોટો મંત્રી, તેને સુંપ્યું રાજ્ય,
વૈરાગ્ય મનમાંહે ધર્યો, ગૃહ પછી કીધું ત્યાજ;
કૈલાસ નિકટે ગંગાતટે, બેસી તપ કરે અસુર,
મન સાથે ઇશ્વર આરાધે, મહાપરાક્રમી તે શૂર;
આસન વાળી તાળી લાગી, તે ભજે ભોળો મન,
[2]સંવત્સર એક આસને, ઉધેઇ વળગી તન;
વૃષા, શીત ને ગ્રીષ્મ વેઠે, ઓઢવા તે અવની આભ,
શ્રવણે સુગ્રીવે માળા ઘાલ્યા, મસ્તક ઊગ્યા દાભ;
ક્ષુધા, તૃષા તજીને બેઠો, મહાતીવ્ર માંડ્યું તપ,
માળા તે ફેરવે મનતણી, જપે જોગેશ્વરનો જપ;
ઇંદ્રે મોકલી અપ્સરા, તપતણો કરવા ભંગ,
બાણાસુર ચૂકે નહિ, પરાભવે નહિ અનંગ;
યોગી વેષે વૃષભ ચઢી,[3] આવીઆ અતિત રૂપે,
તવ બાણાસુર બોલાવીઓ, ભાવે તે બોળે ભૂપે;*
[4]માગ માગરે મહીપતિ, એમ બોલ્યા ઉમિયાનાથ,
બાણાસુર કહે નાથજી મુને, સહસ્ત્ર આપો હાથ.

વળણ

સહસ્ત્ર આપો હાથ હરજી, ગણો ગણપતિ સમાન રે,
[5] વિપત્તિ વેળા ધાઇ આવજો, હા, કહી હરા અંતર્ધાનરે.

---

1. ડ. વર વર્તાવું સંસાર. *જુઓ પરિશિષ્ટ
2. ક. એમ સો વરસ વહીગયાં. બ. સો વરસ એક આસને
3. બ. વૃષભ ચડી મહાદેવ આવ્યા બૃ૦ કા. ધરી અતિતકેરું રૂપ
4. બ૦ ડા૦ માં લીટી વધારે છેઃ–
   નેત્ર ઉઘાડીને નિરખીયું, ત્યારે દીઠા શંકર જાણ,
   ધરી, ઢળીને ચરણે લાગ્યો, સ્તુતિ કરી નિરવાણ.
5. બૃ૦ કા૦ વિપત પડે તો આવજો, એમ કહી શિવ૦

કડવું ૩ જું

રાગ આશાવરી

વર આપી વળ્યા વિષધારીરે, સહસ્ર ભુજ પામ્યો અહંકારીરે,
ખુંખારી ઘેર ચાલ્યો ખભો થાબડીરે, ગતિ તાપસની આવડીરે;
અભિમાની બોલતો મુખરે, હું તો રાજ્ય કરું હવે સુખરે,
હું તો અમર થયો એણી પેરરે, તપશ્ચર્યા કરી આવ્યો ઘેરરે.

ઢાળ

પાયે લાગે પ્રજા પૂરની, આવી મળ્યો પરધાન,
સહસ્ર ભુજ પામ્યો અસુર, ફાલ્યા સરોવર સમાન;[1]
જાણે જુગ્મ વડની ડાળ ફુટી, હસ્ત એમ રાજાતણા,
પોચે પોંચી ઝગમગે, જાણે શેષ નાગની ફણા;
એક હસ્તે સહસ્ર હસ્તી બળ, વસુધાતલ વશ કીધું,[2]
નાગ વર્ગ ને સ્વર્ગ ઉદ્ગતું, રાજ્ય એક છત્રે કીધું;
ચોસઠ દેશ ને ચાર દિશા બાણે વર્તાવી આણ,[3]
પાયે પૃથ્વી ધ્રૂજતી, જુદ્ધ વદે મુખ વાણ;[4]
મંત્રી સાથે વઢવું માગે, થાબડી નિજ અંગ,[5]
માતંગ મારે વળી પછાડે, પાડે પર્વત શૃંગ;[6]
ભરાવે બાથ ને હાથ ઝાટકે, મુખે ભાખે મેઘને સ્વર,[7]
વઢનાર પાખે બાણુને શરીર, પ્રકટ્યો પરાક્રમ જ્વર;

---

૧. ड ફુલ્યો તરુવર સમાન. क તરુવર સમાન.
૨. अ તેણે વસુધા વશ કીધી.
૩. इ એક બાણની વરતી આણ.
૪. ट મુખે જુદ્ધ વાંછતો વાણ
૫. अ બાથો બાથ નિજ અંગ.
૬. ट પાડે પશુનાં શૃંગ. अ પાડે પૃથ્વી સંગ.
૭. अ મુખે બાજે મદગલ સ્વર

ગણુ ગાંધર્વ ને અપ્સરા સાથે, કૈલાસ ગયો રાજન,
જઇ બાણુસુરે શંકરને દ્વારે, નૃત્ય માંડ્યું રાખી મન;[૮]
થૈ થૈકાર ધમકાર ઘુઘરડાં, અબળા પાગ માંડે ઠમકમના,
મંદિરથી મહાદેવ નીસર્યાં, રામાની પેરે રમતા;[૧]
અસુર ઇશ્વર અબળા નાચે,[૨] અમર ઈંદ્રાદિક જોય,
ચંગ, મૃંદગ, ઉપંગ ને વીણા, શબ્દ એકઠા હોય;[૩]
મહાદેવજી રસમગ્ન થયા, રાજાને થયા તુષ્ટમાન,
બાણાસુરને કહે ઉમિયાવર, માગ માગ વરદાન;[૪]
રાય કહે સ્વામી પ્રથમ તમે, મુને સહસ્ર આપ્યા હસ્ત,
તે ભુજબળ મારૂં કોણે ન ભાગ્યું, મેં જીત્યા લોક સમસ્ત;
સ્વામી બળ આપ્યું તો જોદ્ધો આપો, એ માગવું છે મારે,
તમો વઢો કાં વઢનાર આપો, જે મારા મદને ઉતારે[૫];
ત્યારે રીસ ચઢી ઇશ્વરને માગતાં ચૂકયો મૂર્ખ,
જા, ભુજબળ તારૂં ભાગશે, ત્રિલોક પૂજનિક પુરુષ;
પુત્રી તારીનો વડસસરો તે, તારા મદને હણશે,[૬]
થડથકી તે કર તારાના, કડકે કડકા કરશે;[૭]
ત્યારે બાણાસુરને શુદ્ધ આવી, મેં માગ્યો શરાપ,
કડકા કરી કર કાપશે તે, કેમ ખમાશે અદાપ ?

---

૮. ग માંડ્યું સંગીત ગાન.

૧. क રંભા પેરે રગતા.

૨. ग અસુર ઇશ્વર અપ્સરા નાચે.

૩. क ત્રણે એકઠાં હોય.

૪. अ માગ વરદાન આણી મન.
ख માગ માગ કંઇ મહીપતિ, આપું તુને વરદાન.

૫. अ જે ભુજનો ભાર ઉતારે.
क મારૂં ઉતારો અભિમાન.

૬. ग તારા ભુજને હણશે; કાપશે નિશ્ચે હાથ

૭. क થડથકી છેદીને તારા, કરના ટુકડા કરશે.

ભૂપ કહે સાંભળીએ સ્વામી, તમ વચન હશે પ્રમાણ,
એટલું માગું, શત્રુ આવતાં, આગળથી થાયે જાણ;[૮]
શિવ કહે, તારી ધર્મધજા, આફણીએ ભાગી પડશે,
ત્યારે જાણજે થોડા દિવસે,[૯] શત્રુ તુજ ગડગડશે.

વળણ

ગડગડશે શત્રુ મેઘની પેરે,[૧૦] નગર વળાવ્યો સોયરે,
બાણાસુર પછી અહર્નિશ તે[૧૧] ધર્મધજા સામું જોયરે.*

કડવું ૪ થું

રાગ દેશાખ. ૧

ઋષિ કહે રાય સુણો અનુભવી, એ કથા મધ્યે થઇ બીજી નવી,
બાણાસુર વર પામી વળ્યો, આપ એકલો મૃગયાને વળ્યો;
ગંગા ન્હવા ગયાં ઉમિયા માત, ઓખા ચિત્રલેહાએ જાણી વાત,
સંગે લીધી એક સહસ્ર સખી, બાંધી આયુધ અબળા અંગરખી;
મદન ઘેલડી બંને જતી, થઇછે ભાગ્ય ઉદયની રતી,
જઇ નમીઆં પાર્વતીને પાય, મસ્તક કર મેલ્યો ઉમિયામાય;
લીધું ચર્ણામૃત અંજલિ ભરી, ષોડશ પ્રકારે પૂજા કરી,
કુસુમ હાર કંઠે ધરતી, અગર ધૂપે આરતી કરતી;
પૂજી કરીને લાગ્યાં પાય,[૨] વદે દેવી, કન્યા, વર માગ્ય,

---

૮. ક એટલું તે માગું તમકને, શત્રુ આવતાં થાય જાણ.

૯ અ તે વારે હું નિશ્ચે જાણજે.

૧૦. અ ગાજશે શત્રુ મેઘની પેરે

૧૧. અ બાણાસુર આસને બેસી, (હા'ડી)૦

બૃ. કા. આસન બેશી દહાડી બાણાસુર

* આ પછી બીજાં પાંચ કડવાં બૃ. દા દોહનમાં છે. જુઓ પરિશિષ્ટ

૧. બૃ૦ કા૦ રાગ લલિત.

૨. અ. પૂજી અર્ચીને લાગ્યાં પાય. મસ્તક કર મૂક્યો ઉમિયાય.

કન્યા કહે કંદર્પ કોડ, એવા વરની પામું જોડ.[2]
ઉમિયા કહે માગ બીજી વાર; તોયે એનો એ માગ્યો ભરથાર,[3]
ત્રીજીવાર કહ્યું માગ ફરી, આપો સુંદરવર એમ ઓચરી;
દેવી કહે વરદાન હશે ખર્ગ, જા કન્યા, પરણજે ત્રણ વરાં,[4]
ઓખા કહે, હો મારી માત! ત્રણ નાથ એ મહા ઉત્પાત,
મેં પૂજ્યાનું શું સારથ ? લોકમાં થયે હમારથ;[5]
વદે દેવી, ટાળું સંદેહ, ત્રણવાર પરણીશ તેનો તેહ,
શુભ સ્વામી તુ પામીશ તરત, જો તું કરું આપણું વ્રત;
કુંવરી કહે, કંથનુ કેમ જાણ, વર્ન કીધાનું શું એંધાણ ?
દેવી કહે, એની ચિન્તા કરી; જોજે ચૈત્રસુદી દ્વાદશી,[6]
ભોગવીશ અંગ તું સ્વામીતણું,[7] તુને મધરાતે આવશે સમણું;
તુંને પ્રેહ ઘણો વ્યાપશે, ચિત્રલેહા નાથ આણી આપશે,
ગયા ઉમિયા એવું કહી,[8] ઓખા પધાર્યાં મંદિરમાહિં;
મૃગયા રમીને આવ્યો તાત, પુત્રી વર પામ્યની જાણી વાત,
ચિંતા ચિત્તમાં થઈ છે ઉરે, ભય દાવાનળ પ્રગટયો રુદે;[1]
વિચાર કીધો અંતરમાં ઘણો[2], વડસમરો જે તનયાતણો,
તે સગાઇ કાઇ નવ ગણે, નિશ્ચે મારા ભુજને હણે;

---

૨. म. એવા રૂપની માગું જોડ.
૩. ड. તોયે ફરી માગ્યો ભરથાર.
૪. क જા કન્યા પરણીશ ત્રણ વરાં
૫. अ થાશે લોકમાંહાં હસારથ
૬ ग બૃ૦ કા૦ જોજે વૈશાખ સુદી દ્વાદશી
૭. ब. ભોગવશે અંગ સ્વામી દુર્જનતણું, બૃ૦ કા૦ મધ્યરાત્રે આવશે સ્વપનું
૮. अ ગયાં ઉમિયા અતિ કરુણા કરી
૧. ड ઔ. દાનવને થયો રુદે.
૨. ग्रं બૃ૦ કા૦ વિચાર ઉપજ્યો અંગમાં ઘણો, વડસસરો તો પુત્રીતણો

પુત્રી વૃદ્ધપણું પાળે શુંય, માટે ઓખાને મારૂં હુંય,[૩]
જ્યારે નાશ પામે ઓખાબાઇ, ત્યારે નહિ આવે વે'વાઇ જમાઇ;
વહેવાઇ હોય તો છેદે પાણ માટે ઓખાને મારૂં નિર્વાણ,
[૪] જેવો પુત્રીને હણવા જાય, એવે આવ્યા નારદ ઋષિરાય;
નારદ કહે, રાય ખડ્ગને ધરી, કયાં ચાલ્યા તમે ક્રોધ કરી ?
બાણાસુરે કહી માંડી વાત, જાઉં છું પુત્રીનો કરવા ઘાત,
એનો વડસસરો થાશે જેહ, મારા ભુજને હણશે તેહ;
તે માટે મારૂં એહને, પછી વહેવાઇ, વર, કાં તેહને ?
ઋષિ કહે, સાંભળો ભૂપાળ; શું કરે કુંવરી, નાનું બાળ ?
તુજને લાગશે બાળ હત્યાય, તે માટે કરો એક ઉપાય, [૪]
આપણ પુત્રીને હણીએ કયાંય ? રાખ કુંવારી, પરણાવીશ માય;
નહિ આવે જમાઇ વેહેવાઇ કોય, પછી તારે શી ચિન્તા હોય!
ગયા નારદ એવું કહી, બાણે પુત્રી મારી નહિ;
નવા ઘરનો માંડયો આરંભ, ચણાવ્યા અવાસ જ એકજ સ્થંભ,
ઢાળ્યું સીસું, દૈત્ય નરેશ, ન થાય પવન તણો પ્રવેશ;
દશ સહસ્ત્ર મૂકયા રખવાળ, તે ઉપર ચડાવી બાળ,
પાસે મૂકી બાળ સ્નેહા, વિધાત્રી નામે ચિત્રલેહા.[૫]
કન્યાને જોઇએ અન્ન, વસ્ત્રને પાણી, તે લે દોરડીએ તાણી,
અંગે સખી, રહે મન મોદ,[૨] ખાય, પીએ ને કરે વિનોદ;[૧]
ઉપજે કામ, મન દૃઢ રાખતી, ઘણે દોહિલે દિવસ નાખતી.

---

૩. ક તે પહેલાં ઓખાને મારૂં હુંય.

[૪] બૃ૦ કા૦માં વધારાની લીટી:—
ભૂપતિ ક્રોધાતુર થયો, નગ્ન ખડ્ગ ખેંચીને ગયો.

૪. મ રાખ કુંવારી પરણાવીશ નાથ.

૫. ક વિધાત્રી નામે ચિત્રલેહા.

૧. મ ખાય પીએ ,કરે હાસ્યવિનોદ. [૨] મનમોદ

વળણ[2]

દિવસ નાખતી દોહિલે, સાંભળો પરીક્ષિત ભૂપરે,
એમ કરતાં ઓખાને આવ્યું,[3] વર વરવાનું રૂપરે.

કડવું ૫ મું

રાગ ગોડી

વર વરવાને યોગ્ય થઇ ને પ્રકટ્યાં સ્રીનાં ચિહ્નજી,
ઓખા કે'છે ચિત્રલેખાને, એકવાત સાંભળ બેનજી;
સહિયર શું કીજે?
[4]હાંહારે દાડલા કેમ લીજે?
એ તો દોષ કર્મને દીજે.
જ્યમ્પે ભૂકું જોબનીઉં રે, મદ પૂરણ મુજ કાયજી,
પિતા તો ઓછે નહિ રે, બાઇ! કુંવારો ભવ કેમ જાય?
સહિયર શું કીજે૦- ૨
[5]સાસરે જાય ને આવે, સખીઓ મુજ સમાણીજી,
હું અપરાધણ હર્ષે હણાઇ, આંખે ભરૂં નિત પાણીજી;
સહિયર શું કીજે૦ -૩
એ દુઃખે હું દુબળી રે, મુને અન્ન ઉદક નવ ભાવેજી,
અવાસ રુપી થણીએ સુતા, નિદ્રા કેઇ પેર આવેજી;[6]
સહિયર શું કીજે૦- ૪

---

૨. ઙ દિવસ કામની દોહેલા.
૩. ક એમ કરતાં પછી આવીઉ, ઓખાને વરવાનું સ્વરૂપરે.
 જ દિવસ નાખતી દોહિલે, તમે સાંભળો રાજનરે, ધ્રૂ૦ નાખતી દિવસ૦
 એમ કરતાં પછે ઓખાને, આવીઉં જોબનરે
૪. ધ્રૂ. કા. મારી બેનરે.
૫. ધ્રૂ. કા. સહુકો.
૬. ઙ કાંઈ સુતાં નિદ્રા નવ આવે, ધ્રૂ કા સૂતાંરે સહેવી, નિદ્રા૦

મરજાદા સહિત ભરથા બોલાવે, કરે આંખતણો સણુસારોજી,
તેવાં મુખ નયણે નવ નીરખ્યાં, મારો વ્યર્થ ગયો જન્મારોજી;
સહિયર શું કીજે૦– ૫

સ્વામી કેરો સંગ નથી જે સ્ત્રીને, તેથી શું હોય નરતુંજી,
હવે આશા શી પરણ્યા કેરી, મારૂં જોબનીઉં જાય ઝરતુંજી;
સહિયર શું કીજે૦– ૬

બીજી વાત મુજને નવ રૂચે, મારૂં મન ભરથારમાં મગનજી,[1]
આહિં કોઇ પુરુષ આવે તો સદ્ય પરણું, ના પૂછું જોશીને લગનજી;
સહિયર શું કીજે૦– ૭

વેણુ રસિક કહેતો કરૂણા વર, આવે લટકતી ચાલેજી,
પ્રેમ કટાક્ષે પિયુને બોલાવું, હૃદયા ભીતર વહાલેજી;
સહિયર શું કીજે૦– ૮

મરકલડે મુખે, મધુર વચને, મરજાદા મન આણીજી,[2]
શાક પાક પિયુને નવ પીરસ્યાં, આથો પાલવ તાણીજી;
સહિયર શું કીજે૦– ૯

એવાં સુખ નયણે નવ નીરખ્યાં, દાખવું કર્મ કેરોરજી,[3]
મારો જન્મારો એળે ગયો, જેમ સૂકું વગડાનું ઢોરજી;[4]
સહિયર શું કીજે૦– ૧૦

કીકી વિના જેવાં લોચનીઆં, દીપક વિના મંદિર જેવુંજી,
સુણ સખી, શિર કંથ વિના, મારૂં જોબનીઉં જાય તેવુંજી;
સહિયર શું કીજે૦– ૧૧

---

૧. અ. હું ભરથાર ભોગવવા મગ્નજી. બૃ૦ કા૦ ભરથાર બાથમાં.
૨. અ. અતિમરજાદા આણીજી.
૩. ક. ન દીધી કર્મ દોરીજી.
   ક. મે દીઠું કર્મ તોરજી.
૪, અ. જેમ વગડાકેરૂં ઝાડ.
   બૃ૦ કા૦ ક. જેમ વગડા વણું ઢોર.

જળ વિના જેમ માનસરોવર,[5] ચંદ્ર વિના નિશ જોઈજી,
પિયુવિના જોબન ગયું રે,[6] હું અભાગણી (પૂરી) તેવીજી;
સહિયર શું કીજે૦— ૧૨

અઘોર વનમાં વેલ ફુલી, ન મળે ભમરો ભોગીજી,
વપુવેલી જોબનીઉં ફૂલ્યુ [7], ન મળ્યો નાથ સંજોગીજી;
સહિયર શું કીજે૦— ૧૩

એ સુખ દુઃખ મિથ્યા ધરે, હું લેવાઇ મારા પાપેજી,
આ જંપેગીરી કરમે કીધી, બાઇ ! શળીએ ચઢાવ્યાં બાપેજી;
સહિયર શું કીજે૦— ૧૪

જળ વિના જેમ વેલડીરે, લવણ વિના જેમ અન્નજી,
ભરથાર વિના તેમ ભામિનીરે, દોહિલે નાખે દિનજી;
સહિયર શું કીજે૦—૧૫

અકળ ગતિ છે ગોવિન્દની, શું નીપજશે ભેનીજી,
ગોપાળનું ગમતું થાશે, મનડું મારૂં રહે નહિજી, [૨]
સહિયર શું કીજે૦—૧૬

વલણ

[મ]નડું મારૂં રહે નહિ, (વિરહ) વહ્નિ થયો ઉદે, [૩]
[ટ]ળવળતી ઓખાને દેખી, ચિત્રલેખા વાણી વદે.

---

[૫] ૯. જળવિના જેમ માછલીર, ચંદ્રવિના રેન જેવીજી,
[૬] 'અ;-પિયુવિના જોબનીયું' વૃથા.
બૃ૦ કા૦ એમ કંથવિનાજ કામિની.
[૭] ૯ તેમ વપુ વેલી જોબન ફળીહને, ન મળ્યો ભોગી ભમર.
[૧] ૯ માં કડી ૧૫ અને ૧૬ નથી.
[૨] અ મન દૃઢ મારૂં રહે નહિ, મેઘ વિપરીત થયો ઉદે,
[૩] ૪ વરવરવાને થઇ ઉદે.
૯ કડવું ૫-નો વધલો મ[illegible]

કડવું ૬ ઠું.

રાગ મેવાડો

શીખામણ દે છે ચિત્રલેહા જો, તું તો સાંભળ બાળસ્નેહા જો,
એમ છોકરવાદ નવ કીજે જો, બાઈ બળીઆ બાપથી બી'જે જો;
એવું નીચ મન કાં તારૂં જો, આપણુ મોટાં બાપનાં છોરૂ જો,
એમ લાંછન લાગે કુળમાં જો, પ્રતિષ્ઠા જાય એક પળમાં જો,
કીજીયે કહ્યું હોય જે તાતે જો, બાઇ, નવ જાઇએ બીજી વાટે જો,
હું તો રહી છું તુજ રક્ષણુ સારૂ જો, બાઇ ! તું માણસ નહિ વારૂ જો.[૪]

મેં તો ન થાય તારૂં રક્ષણુ જો,[૧] બાઈ તુજમાં મોટું અપલક્ષણુજો,[૨]
તુજમાં કામ કટક દલ પ્રગટ્યું જો,[૩] હવે મને રે'વું નવ ઘટતું જો,[૪]
જો રાય બાણાસુર જાણે જો, તે અંત આપણો આણે જો,[૫]
મંત્રી દુઃખદાયક વરતી જો,[૬] ભુંડી કે'વાઉં તુજ મળતી જો;[૭]
મારા સમ, જો મન કરો વિગ્રહ જો, એમ સ્વામી ન મળે શીઘ્ર જો,
થાકયાં ડગલાં ન ભરીએ લાંબા જો,[૮] ઉતાવળે કેમ પાકે આંબા જો ?
હુંતો પ્રીછી કામનું કારણુ જો, બેની રાખો હૈયે ધારણુ જો,

---

૪. અ પણુ તું માણસ નહીં વારૂ જો.
૧. અ. મેં તો નવ થયું તારૂ રક્ષણુ જો.
૨. ब. બાઇ તમમાં દિસે અપલક્ષણુ જો.
૩. ड. તુંમાં કેમ કમળદળ પ્રગટ્યું જો.
૪. इ. આડાં રે'વું મુને નથી ગમતું જો.
અ. હાવે મારે રે'વું નથી ઘટતું જો.
૫. अ. તો અંત બંનેનો આણે જો.
૬. અ. બેની દુઃખદાયક બજની જો.
अ. બેની દુઃખદાયક બનતી જો.
૭. अ. હું ભુંડી કહાવું તુજ મળતી જો.
૮. क થાકીએ ડગલાં ભરતાં લાંબાં જો

પિયુને મળવું હશે સૌને ગમતું જો,[૯] સૌને જોબનીઉં હશે દમતું જો[૧૦]
મુજમાં જ્ઞાન બુદ્ધ નથી અતે જો, કારાગ્રહમાં ક્યાંથી કંથ જો ?
મારી ઓખાબાઇ સલૂણા જો, તમે વ્રત કરોને અલૂણાં જો,
આવ્યો ચૈત્ર માસ એમ કરતાં જો, પછી ઓખાબાઈ વ્રત
આચરતાં જો;
અલવણ જમે ને ધરતી સૂએ જો, દીપક બાળે ને દિન ખુએ જો,
ક્ષે૰ નિત ઉમિયાજીને આરાધે જો, દેહ દમન કરે મન ખુએ જો,
થયું પૂરણ વ્રત એક માસે જો, કોઇ ના જાણે એક આવાસે જો.[૧૧]

વલણ.

આવાસે એક સ્તંભ વિષે [૧૨]વ્રત કીધું ઓખાય રે,
૧૩ થયો સ્વપ્ન સંજોગ સ્વામીતણો, તે ભટ પ્રેમાનંદ ગાય રે.*

કડવું ૯ મું

રાગ-કેદારો

શુકદેવજી વાણી વદે, ઓખા ભરી છે પૂરણ મદે,
વૈશાખ સુદી દ્વાદશી હતી, સ્વામી, સ્વામી કરતી સેજે સુતી;
સુખે નિદ્રા કરે છે બાળા, તન તપે હદે બ્રહ્મજ્વાળા,
મેહની જ્વાળા તપી નવ સમે, ઘણું એક દુઃખી નિશા નિર્ગમે;[૧]

---

૯. ક. પિયુને મળવું કેમ હોય અણગમતું જો.
૦ ખ. સહુને હીરે જોબનીયું દમતું જો.
.૦ ગૂ૦ કા૦ માત૦ અહિં જુઓ પરિશિષ્ટ. વધારાનું કડવું.
૧૧. ડ. કોઇ ન જાણે એક સ્તંભ આવાસે જો.
૧૩. જ. આવાસે એક સ્તંભ વિષે
૧૨. ક. થયો સ્વપ્નાંતર સંજોગ સ્વામીનો.
૧. ક આ કડી બીજી પ્રતોમાં નથી.
* ક્ષેપક જુઓ પરિશિષ્ટ

*કાંઇ લિખિત વાત છે ભાવી, ઓખાબાઇને નિદ્રા આવી,[2]
*સૂતી સ્વામી સ્વામી કરતાં, થવા લાગ્યાં તે સમણાં સરતાં;
શુભ શુકને ઓખા આનંદી,[3] મળ્યો છે વર વિરહ નિકંદી,[4]
મંડપ મનુષ્યે ભરાયો ખચખચી, રૂડી નૌતમ ચોરી રચી;
મળ્યો સ્વામી રૂપ રસાળો, તેની સાથે મળ્યો હાથેવાળો,
ચારે મંગળફેરા ફરીઆં, કંસારનાં ભોજન કરીઆં;
દાસી ગીત ગાય છે વરણી, ઓખા સ્વપ્નાંતરમા પરણી,[5]
એક સ્તંભ પોતાની મેડી, ચિત્રલેખા વરને લાવી તેડી;[6]
*બેહાં શય્યાએ સામાસામી, નિદ્રામાં મિથ્યા વર પામી,[7]
*ત્રૂટે હાર, છૂટે મેખલા, રમે રતિસુખ આસન કળા;
નિશ્ચે નારીએ જાણ્યો નૃપ,[8] કન્યા સ્ખલિત થઈ કંદર્પ,
*સ્વપ્નામાં પરણીને જાગે,[9] ઓખાબાઇને સારૂં લાગે;
*ઓખા મનવાંછિત વર પામી, ઉર શું ભીડ્યા તે અંતરજામી,
બીડી અડધી કરડી પાનની, નાથ કહે, આરોગો કામની;
ખાતાં મુખ મરડ્યું છે ગોટી, પિયુને રીસ ચઢી છે ખોટી,[10]
*હું તો થયો કામાતુર અંધ, પરસુતા શું શાનો સંબંધ?[11]

---

૨. अ પછી અબળાને નિદ્રા આવી.
૩. ब થયું સ્વપ્ન ને ઓખા આનંદી.
૪. अ મળ્યો સ્વામી ખેદનો ફંદી.
૫. अ ઓખા પિયુજી શું લડ્યાં પરણી.
ब એમ સ્વપ્નામાં લડ્યાં પરણી.
૬. क તાડાં લાવી પિયુજીને તેડી.
૭. ख એવું સ્વપ્ને પ્રેમદા પામી, બૃ. કા. એવું સુખને પ્રેમદા પામી.
૮. ड બૃ. કા. સ્વપ્ને નારીને મળીઓ નૃપ.
૯. ब સમણામાં રજની જાગે, બૃ. કા. સ્વપ્નમાં રજની જાગે, તેનો
રડું લાગે.
૧૦. अ પિયુને રીસ ચઢી છે ખોટી.
૧૧. इ અસુર સાથે શો સંબંધ.

*બીડી પાનની અર્ધી કરડી, ખાધી મન વિના મુખ મરડી,
ભરથારને ભ્રાતજ આવી, સેજથી નાથ ગયો રીસાવી.[૧૨]

વલણ

રીસાવી ગયો રમણ કરતાં, તે સ્વપ્નાંતરની વાત રે,
ઓચિંતી ઓખાબાઈ જાગી, સાચે માંડ્યું આંસુપાત રે.

કડવું ૮ મું

રાગ સામેરી

જાગી જાગીરે રામા રસભરી, તપાસે સેજ ફરી ફરી,
ભુખે કરડતી આગળડી[૧], મેં તો વણસાડ્યું થોડાને કાજેરે,
મેં મુદએ મુખ મચકોડ્યું[૨], બીડી ના ખાધી તે દાઝેરે;-જાગી૦ ૧

લડથડતી ચાલે, ને પાલવ ઝાલેરે, નયણે આંસુ ઢાળેરે,
કરે સાદ સ્વામીને સંભારે, ભ્રમર ભોળી ભાળેરે; -જાગી૦ ૨

[૩]ધબ ધબ કરતી નારી તપાસે બારી, દીઠી તે ભોગળ બીડીરે,
જોઇ ચારે ખૂણે, ને મસ્તક ધૂણે, વિલપે વિજોગની પીડીરે;
-જાગી૦ ૩

કરે કાલાવાલા, મનોરથ ઠાલા, ટળવળતી દે સમ રે,
તમારે તો હસવું, મારે રોઇ મરવું, ધીરજ રાખું કેમ રે?
-જાગી૦ ૪

આપી સંજોગ સુખ, ને દેવું દુઃખ, મારા કર્મની રેખા રે,
અતિશે ના તાણો, દયા મન આણો, તમને બાપના સમ દો દેખા રે;
-જાગી૦ ૫

---

૧૨. અ સેજે કંથ ગયોરે રીસાવી.
૧. ઇ ભુખે કરડી દશે આંગલડી, આ એક મુખ કરડી આંગળી.
૨. ઉ મેં અભાગણીએ મુખ મચકોડ્યું ક મેં ભુંડીએ મચકોડ્યું.
૩. ક સુધબુધ ગઇ નારી

જુઓ પ્રીત તપાસી, હું છું દાસી, દંડ દેવો તે શા સારૂ રે ?
કરો સ્નેહ, કે તજું છું દેહ, વહાલા અતિશે નહિં વારૂ રે;[૪]
—જાગી૦ ૬

મીટ માંડો ને ખટપટ છાંડો, ન બોલો તો કંઠ નાખું વાઢી રે,
બીડી માટે થયાં મન ખાટાં, કહો તો મુખનું તંબોલ લઉં કાઢી રે;
—જાગી૦ ૭

અનેક ઉપાય કીધા કન્યાએ, ન બોલ્યો નાથ આશા ભાગી રે,[૫]
વદે વિપ્ર પ્રેમાનંદ, ગતિ થઇ મંદ, પછી ઓખા રોવા લાગી રે.
—જાગી૦ ૮

કડવું ૯ મું

રાગ વેરાડી[૬]

આશા ભંગ થઇ ભામિની, રોઇ સ્તુતિ કરે સ્વામિની,
ચિત્રલેખા ભણી ગઇ, ઊંડ એની શું થઇ રહી.[૭]
ઊઠી સહિયર એબાકુળી, કન્યા કાં રૂવે થઇ વ્યાકુળી ?[૧]
આવડી ઓખા શાને કાંપી, શકે ઓધારે તુજને ચાંપી !

---

૪. અ વહાલા અતિ ઘણું નહિ કાંય વારૂરે, ब અતિશો ઘણું તે નહિ-
વારૂરે, क અતિશો કરો તે નહિ વારૂરે, બૃ કા. અતિ ઘણું તે વારૂરે
૫. બૃ. કા. અરે નાથજી ન જઇએ હાંટે. રાંડ તે ફોગટ ફાંસુરે,
અમો પર ન આવે દયા, દેખી મારી આંખડીએ આંસુરે
૬. अ, च. રાગ મારૂ. પછી क માં એક લીટી વધારે છે.
—પરીક્ષિત પૂછે સ્વપ્નાંતર, શુકજી વાળે છે ઉત્તર.
૭. ड માં એક વધારે છે. આશા મારી સફળ થઇ, જે જાણ્યું પિયુ
ઘરમાંહે; તે આશા નિષ્ફળ થઇ, પિયુ ના દીઠો ત્યાંહે.
*જુઓ પરિશિષ્ટ.
૧ બૃ કા. છે ચતુર કોમાંડકુમારી, પૂછે વાત સકળ વિસ્તારી,
ચિત્રલેખા કહે સુણ બાળી, કેમ રૂવે છે આંસુડાં ઢાળી !

મારી મીઠી તું રહે છાની, તુને રક્ષા કરે રે ભવાની,[2]
કહે પ્રેમદાસ શું તને હવું, સમણામાં શું દીઠું નવું!
ઓખા કહે, ગાલે દેઇ હાથ, થોડા ગજામાં દુભાણા નાથ,
હસતાં રમતા તે ચઢિયો ક્રોધ, કોકટ કાંસુ પડયોરે વિરોધ;
કર દીવો ઘર નિહાળીએ, છે આટલામાં પિયુ ભાળીએ,
ચિત્રલેખા કહે ઘેલી થઈ, અહિં દેવે અવાય નહિ;
આવી ન શકે પ્રાણી પંખના, એવી સમણામાં ન હોય ઝંખના,[3]
પિયુ! પિયુ! કરતી તું સુતી હતી, માટે સ્વપ્નામાં દીઠો પતિ;
સ્વપ્ને નિર્ધન પામે ધન, સ્વપ્ને વંધ્યા પ્રસવે તન,
જાગી દેખે તો હાશો ઉછંગ, સ્વપ્ન મૃગજળના રે તરંગ;
ઇન્દ્રજાળની જેવી વસ્ત, ગ્રહીએ ને હાલો હસ્ત,[4]
ન થાય લાભ, દીઠે સ્વપ્ને,[5] દર્પણનું રૂપ ન આવે કને;
ગંધર્વ નગર તે ગગનકુસુમ, ભોગ અસ્થિર સ્વપ્નાના તેમ,[6]
નિદ્રાવશ મન કહીંએ ભમે, સ્વપ્ન સાચું ન હોયે કયમે;[7]
ચિત્રલેખા દેતી દારણ,[8] સખી ઓખાને આપે ધારણ,
કુંવરીનું મનાવવા મન, દીપક પ્રકટાવી જોયું ભુવન;[9]
તપાસ્યું ભાળીઉં ચારે પાસ, પછી ઓખા થઇ નિરાશ,
વ્યાધી વિજોગતણી વેદના, મૂર્છાગત થઇ અચેતના.
ચિત્રલેખાએ ભેઠી કરી, હદયે ચાંપી બે ભુજ ભરી,

---

૨. ङ ખમા કરે આઇ ભવાની ર બૃ. કા. ભેની૦
૩. फ એ તો સ્વપ્નાની એવી ધંખના.
૪. ङ જાગી દેખે તો ઠાલો હસ્ત.
૫. श નાથનો લાભ ન થાય સ્વપ્ને.
૬. ब નાસ્તિ ભોગ સ્વપ્નાના તેમ.
૭ क સ્વપ્નાનું સુખ સાચું હોય કેમે?
૮. બૃ. કા. દારણા.
૯. ङ દીપક પ્રકટીને જોયું ભુવન. ब દીવો પ્રગટ કીધોરે ભુવન

કામવશ મન નથી લાંછતું, એહે તપે છે તન, દાઝતું;[1]
કાં વિસરી ગયું ઉમિયાનું વચન! સ્વપ્નામાં પરણ્યશો સ્વામિન,
ઓખા કહે, વિસ્મરણ[2] થઇ, લાવ સ્વામને તું અહિં;
વિધાત્રી કહે શું તેનું નામ, સ્વપ્નાના સ્વામીનું કયું ગામ?
કોણ માત પિતા ને જાત, લેઇ આવું કહે[3] મુને વાત;
* ઓખા કહે હું ઘેલી થઇ, નામ ઠામ પૂછાયું નહિ,
નાત, જાત ને માત પિતાય, હું પ્રીછી નહિ જે પ્રથમ પૂછાય;[4]
રુપકળા મુને મન ગમી, તે રૂપ ચિત્તમાં રહ્યું છે રમી,
બાઇ! તે નાથે હું મિથ્યા દમી, એજે સૂરજ ગયો આથમી;[5]
નિશા નહિ જાયે નિર્ગમી, મળવા મનડું રહ્યું ટમટમી,
વિજોગ દુઃખ ન રે'વાય ખમી, લાવ પ્રભુને કહું ચરણે નમી;[6]
[7]ચિત્રલેખા કહે, કર્મે હાથ દઇ, જાણ્યા વિના કોને લાવું આહિ,[8]
કશો આશરો વદને વદ, તારા સ્વામિને લાવું સદ્ય;
ઓખા બોલે છે આળપંપાળ, આહાં આવે તો ઓળખું તત્કાળ,[9]

---

૧. अ એહ અગ્નિએ તન દાઝતું; ब વિરહ કરી મન લાજતું; क વિરહ તાપે તન દાઝતું

૨ બૃ. કા. સ્મરણ થઇ.

૩. બૃ. દા. લેઇ આવું કહે માંડી વાત. इ લેઇ આવું કહે સાક્ષાત.

૪. अ પ્રીછી નહિ જે પૂછી વાત. ब પ્રીછયા વિના કેમ પ્રીછાય. क હું નહિ પ્રીછી જે પ્રથમ પૂછાય.

૫. अ સંજોગે સૂરજ ગયો આથમી
ब સંયોગ સૂરજ ગયો આથમી.

૬. इ લાવ, પ્રભુને કહે ચરણે નમી. બૃ. દા. લાવ નાથને ચરણે નમી.

૭. બૃ દા. સખી કહે કર્મે દેઈ હાથ તું માંડી કહેને બધી વાત.
મિથ્યા વાત કહે છે મને, નામઠામ વિના લાવું કેને!

૮. इ નામઠામ વિના કેને અણું લેઇ.

૯. क લાવો તો કહું-તત્કાળ; ब શોધી લાવો તો કહું તત્કાળ.

કાંઇ રુપ સબળું છે સારૂં[10] તેણે ચિત્તડું ચોર્યું છે મારૂં;
લાવ શીઘ્ર સખી ! તેહને, નહિ તો પાડું છું રે દેહને,[11]
સ્વામી વિના જીવવું વૃથા, માટે પિંડ પાડું સર્વથા.

વલણ

સર્વથા પિંડ પાડું મારો, આજ ન આવે સ્વામી રે,
ચિત્રલેખાએ રુપ ચિતરીઉં, કાગળમાં બહુ કામી રે.

કડવું ૧૦ મું

રાગ નટ

કાગળ રંગ લીધો રે વિધાતા, ભાત ભાતનાં ચીતરે સ્વરૂપ,
સ્વર્ગના સુર, પાતાળના પન્નગ, લખીઆ તે ભૂમિના ભૂપ;-કાગળ૦ ૧
વાયુ વરુણ ને પાવક લખીઆં, જક્ષરાય ને જમ,
ઓખા કહે, તું લઘુને મૂકી, આ વૃદ્ધ દેખાડે કયમ?-કાગળ૦ ૨
ગણેશ, ઈશ ને અંબુજ[2]લખીયા લખીયા સૈન્યના ઇશ,[3]
જુગ્મ તુરિનાં[4] તન જોવડાવ્યાં, તોએ ધૂણાવે શીશ;-કાગળ૦ ૩
પ્રભાકર, સુધાકર લખીઆ, ગિરિજીવર ગંભીર,
ઓખા કહે, ન હોયે એકે, મારા સ્વામીનું શરીર;-કાગ૦ ૪
અષ્ટ વસુ ગણ, ગાધર્વ લખીઆ, લખીઆ બારે મેઘ,
સપ્તજળનિધિ, અષ્ટ ધાતુકર, લખીઆ તેહની દેહ;- કાગળ૦ ૫

---

૧૦. ડ તેનું કાંઇ કાંઇ રૂપ રસાળું. બ કાંઇ સ્વરૂપ છે અતિ સારૂં.
૧૧. ક. નહિ તો પાડીશ મારી દેહને.
• બૃ કા. વધારાની લીટીઓ—ઓખા કહે કમેં દેઇ ભુજ, વારેવારે શું પૂછે મૂઢ; મન મળવા રહ્યું ટમટમી, તેનું રૂપ અંતર રહ્યુ રમી.
૧. બૃ કા. બ નટની દેશી અ ટોડી
૨. બૃ. કા. અંબુઇશ; ક. મ. ગણેશને અંબુઇશ લખીઆ અ ગુણઇશ ગુણ ગંધર્વ લખીઆ.
૩ બૃ કા. લખીઆ તે સેનાના ધીશ. ડ લખીઆ સેનાપતિઇશ
૪ બૃ. કા. જુગ્મ તુરૈયા રાક જોવરાવ્યા અ જુગ્મ તુરી નયા વર લખીઆ.

[5]દેવ, મુનિને જુગ્મ વીણાધર, લખીઆ ચિત્ર વિચિત્ર,
મરુત ગણ તે લખીઆ વિદ્યાધર, સંપ્તઋષિ પવિત્ર;–કાગળ૦ ૬

શત કૈરવ, પાંચ પાંડવ લખીઆ, વળી દેશ દેશના રાય,
કન્યાને કોઇ ચિત્ત ન આવે, આકુળ વ્યાકુળ થાય;–કાગળ૦ ૭

ચિત્રલેખાએ મન વિચાર્યું, મેં લખીઆ કામો કામ,
વિષયી પુરૂષ ભામનીના ભોગી, કૃષ્ણતણું એ કામ;–કાગળ૦ ૮

ચતુર્ભુજ, પીતાંબર ધારી, લખીઆ શ્રી મહારાજ,
દીઠા કૃષ્ણ ને ઓખા ઉઠી, કરી કૃષ્ણની લાજ;[6]–કાગળ૦ ૯

અરે, સહિયર એના[7] કુળમા મારો છે, ભરથાર,
પ્રદ્યુમ્નને પછી લખી દેખાડયો, લાજ કીધી બીજીવાર;–કાગળ૦ ૧૦

કન્યા કહે, એવો[8] પ્રભુજી, આ પુરૂષ કોઇ વૃદ્ધ,
ચિત્રલેખાએ લખી દેખાડયો, કાગળમાં અનિરૂદ્ધ,–કાગળ૦ ૧૧

મુકુટ ભમર પર વદન સુધાકર, નેત્ર બે અંબુજ,
ઘેલી ઓખા, ધાઇ ધાઇને ભેટે, ભરી ભરીને ભુજ;–કાગળ૦ ૧૨

ધન, ધન, નાયજી ! હાથ ગ્રહીને, ના મૂકીએ બીઠી સાર,
હે અમો અબળાના હૃદય કોમળ, કોણ ગજુ અમારૂં !–કાગળ૦ ૧૩

હે ના, ના, બોલો મારા સમ છે, લાજો છો શા માટે ?
ચિત્રલેખા કહે, ન હોય સ્વામી, વળગ્યામાં કાગળ ફાટે.[2]–કાગળ. ૧૪

---

૫. બૃ. કા વેદ.
૬. ડ સસરાની કીધી લાજ; અ કરી શ્વશુરની લાજ; બૃ દા. કીધી વડસસરાંની લાજ.
૭ બૃ. કા. અરે, સહિયર એ પ્રિયાના કુળમાં.
૮. બૃ. કા. કન્યા કહે, અત્યવ પ્રભુના
૧. ક, बृ. का. કાગળને ભરે ભુજ હે બૃ દા. હૃદય અબળાનું હોય કાચું
૨. ह. વળગમાં કાગળ ફાટે.

વલણ

ફાટે કાગળ કામિની, ન બોલે ચિત્રામણ વાણી રે,[3]
ઓખા કહે-ચિત્રલેખાને, આપ પ્રભુને આણી રે.

કડવું ૧૧ મું

રાગ મારૂ

ઓખા કહે સુણ રે સાહેલી, લાવ નાથને વે'લી વે'લી,
બાઇ! તું છે સુખની દાતા, લાવ સ્વામીને થાય સુખ શાતા;
[4]ચતુરાને કહે ચિત્રલેખા, બાઇ! આણ્યાના ઉપાય કેવા ?[5]
દૂર પંથ છે દ્વારામતિ, કયમ જવાયે મારી વતી?
તાંહા તો જઇ ન શકે રાય રાક, રક્ષા કરે સુદર્શન ચક્ર,[6]
ત્યાથી જીવતાં કયમ અવાય,[7] ત્યાંતો નિશ્ચે મસ્તક છેદાય;
જાતું જોજન રાત અગીઆર, ત્યારે આવે તારો ભરથાર,
નયણે નીરની ધારા વહે છે, કર જોડીને કન્યા કહે છે;
બાઇ! તારી ગતિ છે મોટી, તુંને કોઇ ન કરી શકે ખોટી,
સહિયરને સહિયર હોય વહાલી, બાઇ! તેં મુને હાથે ઝાલી.
આપણ બે જણુ બાળ સંઘાતી, પ્રાણદાતા છું રે વિધાત્રી,[8]

---

૩. બૃ. કા. ચિત્રલેહા બોલે વાણીરે. ડ. ૬. આ ચિત્ર ના બોલે વાણી રે.
ক. ચિત્રામણ કેમ બોલે વાણી રે.
૪. બૃ. ૬ા. ઓખા! તેને પડયા એ હેવા. સખી !......
૫. ૬ બાઇ! આણ્યાના કુપાય કાંહે! ૬. બૃ. કા. રક્ષા કારણ ફરે છે ચક્ર
अ ફરતું રક્ષા કરે છે ચક્ર क રક્ષા કરવા ફરે સુદર્શન.
૭. બૃ કા. જીવતાં તો ફરી ન અવાય.
ड. જાઉં તો ફરીને ન અવાય, નિશ્ચે શિરછેદન થાય.
क. જીવતાં ફરી ન અવાય વેદ, નિશ્ચે તાં શિરચ્છેદ
૮. अ. પણતું દાતા છે વિધાત્રી म. તું તો પ્રાણદાતા વિધાત્રી.

માતપિતા વેરી છે મારાં, મેં તો ચરણ સેવ્યા, છે તમારા;[૨]
વિધાત્રી તું છે દીનદયાળ, એમ કહીને પગે લાગી બાળ,
ચિત્રલેખાએ ધારણા દીધી, પછી દેહ તે પક્ષણી કીધી;
[૩]આપ્યું વાયક એક પ્રમાણી, ક્ષણ બેમાં તે આપું આણી,
ઓખા કહે છે જે રહેજે રૂડે આચરણે,[૪] રખે અનિરૂદ્ધને તું પરણે;
[૫]જતન કરજે સ્વામીનું સબળ, જેમ આંખને રાખે પળ,[૬]
પછી વળાવી રે વિધાત્રી,[૭] પંખીણી પવન વેગે જાતી;
દ્વારકા જઈ પોતી કામિની, છેલ્લી દોઢ પો'ર રહી જામિની,
[૮]જેવું દુર્ગમાં પેસે સ્રીજન, તેવું ધાયું તે સુદર્શન;[૯]

---

૨. ઈ. બાઇ ! મેં પદબંધ સેવ્યાં છે તારાં; બૃ. કા. જ. મેં તો ચરણ સેવ્યા છે તારા.

૩. ઘ. આપી વાયક પ્રાણ પ્રમાણી; અ. આપ્યું વાયક વચન પ્રમાણી. બૃ. કા. માં એક વધારાની લીટી છેઃ—તે શું પરણાવું રૂડી રીત, તો હું જાણુજે મારી પ્રીત.

૪. ઘ. ઓખા કહે રહેજે રૂડે આચરણે.

૫. બૃ. કા. આ પહેલી આઠ કડીમાં ઓખાની ચિત્રલેખાને શિખામણ છે અને રૂડા આચરણે રહેવાનો તથા પરણવાના વિધિનો વિસ્તાર છે ક્ષેપક ન લાગવાથી અહિં મૂકયો છે.

સખી સુંદર વરને જાણી, રખે થાતી તું પટરાણી,
એનો અતિશે હાથ રૂપાળો, રખે મેળવે તું હાથેવાળો
બાઇ ! જાદવવર છે રૂડો, રખે પહેરી બેસતી ચુડો,
બાઇ ! જઈને આવજે તર્તં, રખે તે સાથે મંગળ વર્તં;
સખી ! આવજે વહેલી વહેલી, વહાણું વાતાં વહેલી વહેલી
બાઇ ! તારો છે વિશ્વાસ, રખે કરતી મને નિરાશ.

૬. ઉ. કરજે સ્વામીનું સબળું જતન, જેમ આંખને રાખે પાંપણ બૃ. કા. તું તો કરજે સ્વામીનું જતન, જેમ ગંકને હાથ રતન. અ. જેમ આંખને રાખે કાજળ ૭. અ. એમ કહી વોળાવી છે વિધાત્રી.

૮. બૃ. કા. જવા કીધુ નગરમાં ગમન.

૯. અ. ધાઇ આવ્યું સુદર્શન ચ. એવે ધાયું સુદર્શન.

જેવું મરતક છેદે પળમાં, કન્યા પેઠી ગોમતી જળમાં,
એવે નારદજી તાં આવી,[10] કન્યા ચક્ર થકી રે મૂકાવી;[11]
નારદ કહે, રે સુદર્શન ! એને લઈ જવા દે જે તન,
એ તો કામ છે કૃષ્ણને ગમતું, માટે તું એને નખે[12] દમતું,
ગયું ચક્ર તે પશ્ચિમ દિશ, ઋષિ નારદ ગયા આકાશ,
[13]હવે અલ્પ રહી છે રાત્રિ, ચાલી ગામ જોતી વિધાત્રી;
ચાલી પક્ષણી જોતી ગામ, સામા સામી દિસે છે ધામ,
સપ્ત ભૂમિતણા આવાસ,[14] જોતાં ક્ષુધાતૃષા થાય નાશ;
બહુ કળશ ધજા રે વિરાજે, જોતાં અમરાપુરી તે લાજે,[1]
શોભે છજાં ઝરૂખા ને માળ, રતંભ મણિમય ઝાકઝમાળ;
વાંકી બારી ને ગોખ જાળી, નીલા કાચ મૂકયા છે ઢાળી,
ઝળકે મંડપ હેમની થાળી,[2] પટમાંહે જડી પરવાળી;
ભલાં ચૌટાં ને શેરી પોળ, સામા સામી હારોની ઓળ,
ભીંતે લીપી કનકની ગાર, ચળકે કામ ને મીનાકાર;[3]
ઘેર ઘેર વાટિકા રે કુંજ,[4] કરે ભમરા તે ગુંજાગુંજ,
થાય ગાન ઘોર તે કાળે,[5] રસ જાગ્યો વાજીંત્રને તાલે,

---

૧૦. अ. એવે નારદ રહ્યા તાં આવી ૧૧. બૃ. કા. કન્યા ચક્રભય થકી મૂકાવી.
૧૨. બૃ. કા. રખે.
૧૩. બૃ. કા. પછી ઉદકની અંજલિ લીધી, મંત્રી વિધાત્રી નિર્ભય કીધી.
૧૪. બૃ. કા. व. ज. ભવન ભાસે.

૧. अ. ચોફેર રત્નાગર ગાજે.
૨. अ. જુએ મંડપ હેમની થાળી' व જુવે હેમમંડપની જાળી. બૃ. કા. માં આ લીટી નથી.
૩. ड. ચળકે જાણે મીનાકાર, अ. ચળકે કામ મીનાકારે, व. ઝળકે.
૪. अ. क. ઘેર ઘેર સુગંધ વૃખકુંજ; व ઘેર ઘેર સ્ફાટિકના કુંજ બૃ. કા. માં આ સ્થળે કેટલીક લીટી ઉલટા સુલટી છે.
૫. ड. થાય જગન અહોનિશ કાળે अ.' થાયે જ્ઞાનગોષ્ટી તે કાળે.

મોટા મંદગળ ઘૂમે ને ડોલે, ગુણુ ગાંધર્વ બંદીજન બોલે,
દ્વારકા તે વૈકુંઠ સરખી, ચિત્રલેખાએ નગરી નીરખી;
દુર્ગ કોસીસાં રૂડાં બિરાજે, ચોફેર રત્નાગર ગાજે,
[6]સાંતો ગોમતીનો રે સંગમ, ઉદરે સ્થાવર ને જંગમ;
ઘેર ઘેર હરિગુણ ગાય, ચિત્રલેખા તે જોતી જાય,
વસુદેવનાં ઘર નિહાળી, ત્યાંથી વિધાત્રી આઘેરી ચાલી;
સોળસહસ્ર કૃષ્ણુની નારી,[7] સઘળે દીઠા દેવ મોરારી,
હરીના સાઠ લાખ છે તન, જ્યાં તેહતણાં ભુવન;
જોયું ધામ કામ ઝાતકાર, દીઠો મેડીએ રાજકુમાર,
અનિરૂદ્ધ સૂતો છે હિંડોળે, દાસી ચાર તે વાયુ ઢોળે;
શોભે દીપક ચારે પાસ, કોઇ ચરણુ તળાંસે દાસ,
તાહાં બાવનાચંદન મેહેકે, હિંડોળે ફુમતડાં લેહેકે;[8]
કામકુંવર કામના જેવો, ચિત્રલેખાને ચોરી લેવો,
કુંવર હરવાનું કારણુ;[9] રચ્યું નિદ્રાનું પારણુ;
રાતે જે કોઇ જાગતું હતું,[10] પછી જે જેમ તેમ તે સૂતું,
ધારણ ભારણ ભરી છે કાયા, વપુમાંહ વસી જોગમાયા.[11]
અનિરૂદ્ધતણી કિંકરી, તેતો સૂતી છે નિદ્રાએ ભરી,
ચિત્રલેખા તે ઘરમાં ગઈ, પણ કુંઅરે તે જાણી નહિ;[12]
વિચાર અંતરમાં કીધો, આંકડેથી હિંદોળો લીધો,[13]

૬. આ લીટી પછી બૃ. કા.-માં-શકે અનામ અટશે બોગ. જાણે વૈકુંઠ
આવ્યું ધામ.
૭. બૃ. કા. સોળ સહસ્ર નારી વિહારી.
૮. વ. દોરીએ ફુમતડાં લહેકે;
૯. ઈ. કુંવર લેવાનું છે કારણુ.
૧૦. અ. ડ. રાતે કોઇ કોઇ જાગતું હતું.
૧૧. વ. વપુ પ્રાણુ થઈ જોગમાયા જ. વ્યાપી થઇ જોગમાયા.
૧૨. બૃ. કા. પણ કુંઅર તો જાગ્યો નહી; ૧૩. બૃ કા. કરી
હિંડોળો લીધો, ઇ, વ, આંકડા કાઢી હીંડોળો લીધો.

એઉ સાકળ કરમા ઝાલી, ખેચરી ગત ચતુરા ચાલી;[3]
ગોઠવણ ગોવિંદે કીધી,[4] જાણી જોઇને જાવા દીધી,
ઘેર ઓખા જુએ છે વાટ, નાવ્યો નાથ ને થાય ઉચાટ;[5]
એવે સાભળી પાંખજ વાગી, ઓખા નિદ્રામાંથી જાગી,[6]
લાવી ચિત્રલેખા કહેવા લાગી, આપ વધામણી મુખ માગી;
આ નાથ તારો હિંડોળે, તમે તરૂણી મળોની ટોળે.[7]

વલણ

ટોળે મળો તારુણી, આ તારો ભરથાર રે,[8]
પછી ઓખાએ ચિત્રલેખાને, આપ્યા સોળ શણગાર રે.

કડવું ૧૨ મું

રાગ મારૂ[9]

ઓખા કહે, ચિત્રલેખાને, તેં આપ્યું પ્રાણનું દાનજી,
સખી કહી તુંને કેમ બોલાવું ? તું તો દેવી સમાનજી;
દીપક જાગનો કરીને કન્યા, હિંદોળા[10] પાસે આવીજી,
સુતા છે નિદ્રાવશ સ્વામી, હિંદોળો શોભાવીજી;

---

૩. બૃ. કા. ખેચર રીતે.
૪. બૃ. કા. આ લીટી પહેલાં–કરે યત્ન, અંતરમાં વહાલ, એવી હડી જે આવે ન આજ
૫. व. ના આવ્યો કંથને થયા ઉચાટ.
૬. બૃ. કા ત્યારે ઓખાની આરત ભાગી.
૭. બૃ. કા. તમે નરનારી મળો ટોળે.
૮. ई. પછી ઓખાએ ચિત્રલેખાને, આપ્યો નવસાર હાર રે
ड. પછે વિધાત્રાને ઓખાએ, આપ્યા નવસત શણગાર રે.
૯. ब. રાગ દેશાખ.
૧૦. फ. આવી પારણા પાસેજી. પૂરણદાસજી.

કામકુંવરને આ શી નિદ્રા! સૂતાં સારું લાગેજી,
દૂર પંથથી પ્રભુજી પધાર્યા, તે સૂતા નવ જાગેજી;[11]
અલ્પ રેણી રહીજી રાણાજી;[12] ઊંઘ તમને આશીજી!
શકે સખી! આ ભિયા દિસે છે, કુંભકર્ણના ઉપાસીજી;
ઊંચે સ્વરે જઇને બોલાવે,[13] ચરણ આભૂષણ વજાડેજી,
[14]મસે મસે હિંડોળો હલાવે, તોયે આંખ ન ઉઘાડેજી;
સાદ સરવે ગાન કરે પણ, તોયે સૂતા નવ જાગેજી,
વાયુ ઢોળે ને ચરણ તળાસે, કરતી મુખે ચુંબનજી;
એવામાં અનિરૂદ્ધને નિદ્રામાં[1], આવીઉં છે સ્વપ્નજી;
કોયક કન્યા મુજને લાવી છે, હિંડોળો કરી હરણજી,
એકાંત માળીએ રાજકન્યાનું,[2] કીધું છે પાણિગ્રહણજી;
તેનો પિતા મુજને બાંધે છે, હાક ચોદિશ વાગીજી,
લાવ બેગળ હણું સૈન્યોને, સાચે ઊઠયો જાગીજી;[3]
હસી ખસી ઓખા અળગી રહી, હાકીને ઊઠયો સુરજી,[4]
અનિરૂદ્ધ ગાભરો થઈ બેઠો,[5] હું આવ્યો છું ક્યાંયજી ?
આ હિંડોળો નિશ્ચે મારો,[6] પણ મેડી ન હોય મારીજી,

---

११. व. હજી સૂતા નવ જાગેજી.
१२. ज. અલ્પ હવે તો રહી છે રાત્રિ.
१३, अ. ઉંચે સ્વરે જાય બોલાવ્યા, ब. ઉંચે સ્વરે જાય ને આવે, फ. ચરણ
નેપૂર વજાડેજી.
१४ भू કા હુમ્યા મિષે.
१. ई એવે સમે ત્યાં અનિરૂદ્ધને
२. ई એકાંત વાસમાં રાજકન્યાનું अ એકાંત મહેલમાં રાજકન્યાનું.
३. क સાચે ઊઠયો જાગીજી. अ તત્ક્ષણ ઊઠયો જાગીજી.
४. म હાંકીને ઊઠો શુંયજી.
५. अ અનિરૂદ્ધ ગાભરો થઈ જુએ. व અનિરૂદ્ધ ગાભરો થઇને જોવા લાગ્યો.
६. व હિંડોળો મારો એ ખરો. अ પણ મેડી મારી ન્હોયજી.

બેઉ સાંકળ કરમા ઝાલી, ખેચરી ગત ચતુરા ચાલી;[3]
ગોઠવણ ગોવિંદે કીધી,[4] જાણી જોઈને જાવા દીધી,
ઘેર ઓખા જુએ છે વાટ, નાવ્યો નાથ ને થાય ઉચાટ;[5]
એવે સાભળી પાંખજ વાગી, ઓખા નિદ્રામાંથી જાગી,[6]
લાવી ચિત્રલેખા કહેવા લાગી, આપ વધામણી મુખ માગી;
આ નાથ તારો હિંદોળે, તમે તરુણી મળોની ટોળે.[7]

વલણ

ટોળે મળો તારુણી, આ તારો ભરથાર રે,[8]
પછી ઓખાએ ચિત્રલેખાને, આપ્યા સોળ શણગાર રે.

કડવું ૧૨ મું

રાગ મારૂ[9]

ઓખા કહે, ચિત્રલેખાને, તેં આપ્યું પ્રાણનું દાનજી,
સખી કહી તુને કેમ બોલાવું ? તું તો દેવી સમાનજી;
દીપક જાગતો કરીને કન્યા, હિંદોળા[10] પાસે આવીજી,
સુતા છે નિદ્રાવશ સ્વામી, હિંદોળો શોભાવીજી;

---

૩. બૃ. કા. ખેચર રીતે.
૪. બૃ. કા. આ લીટી પહેલાં–કરે યત્ન, અંતરમાં વહાલ, એવી ઘડી જે આવે ન આજ
૫. वं. ના આવ્યો કંથને થયા ઉચાટ.
૬. બૃ. કા. ત્યારે ઓખાની આરત ભાગી.
૭. બૃ. કા. તમે નરનારી મળો ટોળે.
૮. ई. પછી ઓખાએ ચિત્રલેખાને, આપ્યો નવસાર હાર રે
ઉ. પછ વિધાત્રાને ઓખાએ, આપ્યા નવશત શણગાર રે.
૯. वं. રાગ દેશાખ..
૧૦. का. આવી પારણા પાસેજી. પૂરણદાસજી.

કામકુંવરને આ શી નિદ્રા ! સૂતાં સારું લાગેજી,
દૂર પંથથી પ્રભુજી પધાર્યા, તે સૂતા નવ જાગેજી;[૧૧]
અલ્પ રેણી રહીજી રાણાજી;[૧૨] ઊંઘ તમને આશીજી !
શકે સખી! આ ભિયા દિસે છે, કુંભકર્ણના ઉપાસીજી;
ઊંચે સ્વરે જઇને બોલાવે,[૧૩] ચરણ આભૂષણ વજાડેજી,
[૧૪]મસે મસે હિંદોળો હલાવે, તોયે આખ ન ઉઘાડેજી;
સાદ સરવે ગાન કરે પણ, તોયે સૂતા નવ જાગેજી,
વાયુ ઢોળે ને ચરણ તલાસે, કરતી મુખે ચુંબનજી;
એવામા અનિરૂદ્ધને નિદ્રામા[૧], આવીઉં છે સ્વપ્નજી;

કોયક કન્યા મુજને લાવી છે, હિંદોળા કરી હરણજી,
એકાત માળીએ રાજકન્યાનું,[૨] કીધું છે પાણિગ્રહણજી;

તેનો પિતા મુજને બાધે છે, હાક ચોદિશ વાગીજી,
લાવ બોગળ હણું સૈન્યોને, સાચે ઊઠ્યો જાગીજી,[૩]
હસી ખસી ઓખા અળગી રહી, હાકોને ઊઠ્યો સુરજી,[૪]
અનિરૂદ્ધ ગાભરો થઈ બેઠો,[૫] હું આવ્યો છું ક્યાયજી ?
આ હિંદોળો નિશ્ચે મારો,[૬] પણ મેડી ન હોય મારીજી,

૧૧. ञ. હજી સૂતા નવ જાગેજી.
૧૨. ज. અલ્પ હવે તો રહી છે રાત્રિ.
૧૩, अ. ઉંચે સ્વરે જાય બોલાવા, ब. ઉંચે સ્વરે જાય ને આવે, फ. ચરણ નેપૂર વજાડેજી.
૧૪ ण् હા હમ્યા મિષે.
૧. इ એવે સમે ત્યાં અનિરૂદ્ધને
૨. इ એકાંત વાસમાં રાજકન્યાનું. ञ એકાંત મહેલમાં રાજકન્યાનું.
૩. क સાચે જાગ્યો જાગીજી. अ તત્ક્ષણ ઊઠ્યો જાગીજી.
૪. ब હાંકીને ઊઠ્યો સુંદરજી.
૫. अ અનિરૂદ્ધ ગાભરો થઇ જુએ. बं અનિરૂદ્ધ ગાભરો થઇને જોવા લાગ્યો.
૬. बं હિંદોળો મારો એ ખરો. आ પણ મેડી મારી [illegible].

દાસી ચાર પાસે નથી,[૭] ને કોઈ રાજકુમારીજી ! !
તવ ચિત્રલેખા અનિરૂદ્ધ પ્રત્યે, બોલી છે શીશ નામીજી,
હું તમને હરી લાવી છું, ક્રોધ ના કરશો સ્વામીજી,
આ કન્યા છે બાણાસુરની, ઓખા એનું નામજી,
સ્વપ્નાતરમા પરણી ગયા છો, તમે આવે થયો વિશ્રામજી,
આ નારી છે પ્રભુ તમારી, એનો સમાવો તનનો તાપજી,
સ્ત્રી ભરથાર રહો બે છાનાં, ના જાણે એનો બાપજી;
વાયક સાંભળી વિધાત્રીના, ચઢી અનિરૂદ્ધને રીસજી,
શું કરૂં જે ખડગ નથી, નહિ તો એનાં છેદું શીશજી;
ગામ મૂકાવ્યું, ધામ મૂકાવ્યું, મૂકાવ્યાં સ્વજનજી,
કેમ વરૂં અસુરની કન્યા ? હું જાદવકુળનો તનજી;
તવ અવળું જોઈને[૮] ઓખા બોલી, હાં જી, જાદવકુળ પવિત્રજી!
વિચારીને બોલો રાણાજી, જાણું પિતામહનાં ચરિત્રજી;
રીંછસુતા ને કુબ્જા આણી, તે હું પ્રકટ નથી કરતીજી,[૯]
અનિરૂદ્ધને તવ હસવું આવ્યું, તવ રીસ ગઇ છે ઉતરીજી;
અવળે મુખે શું બોલો મહિલા! તમો જુઓને સવળું ફરીજી;[૧]
તેણે સમે ઋષિ નારદ આવ્યા,[૨] ઈશ્વરી ઇચ્છાયજી;
ગાધર્વ વિવાહ તત્ક્ષણ કીધો, પરણાવ્યાં વર કન્યાયજી.

---

૭ અ દાસી ચાર દીસે નહિ ને.
૮. અ પછી અવળે મુખે ઓખા કહે છે.
૯. બૃ૦ કા૦ રીંછ સુતાને કુબ્જા દાસી નથી હું તેથી નરતી,
તાત તમારા પરણી લાવ્યા, તે તો પ્રકટ નથી કરતી;
૧. ડ. શેં ન જુઓ સામું ફરીજી, અ. જુઓને પાછાં ફરીજી.
૨. ય. ઈશ્વર ઇચ્છાએ તેણે સમે.

વલણ[૩]

વરકન્યા પરણાવી નારદ, હવા અંતરધ્યાન રે,
નરનારી સુખ ભોગવે, ઇન્દ્ર ઇન્દ્રાણી સમાન રે.

કડવું ૧૩ મું.

રાગ—બિહાગડો.

સુખ ભોગવે શ્યામા ને સ્વામી, ચિત્રલેખા કહે શિરનામી,
અજ બેનું આપે છે રાય, ત્રીજું માણસ તે કેમ સમાય?
તમો નરનારી ક્રીડા કીજે, હવે મુજને આજ્ઞા દીજે,
રોતી ઓખા વળતું ભાખે,[૪] બાઈ! કેમ જીવું તુજ પાખે!
તમો તાતને ઘેર ન જવાય, જો જાઓ તો જાણજ થાય;[૫]
આપણ એકઠા દાડા નિર્ગમશું, આપણ ત્રણે વહેંચી જમીશું,
દુઃખ થાશે તો દેઇશું થાવા, પણ નહિ દેઉં તુજને જાવા,[૬]
વિધાત્રી કહે, સુણો રાણી, તમે આંખે ન ભરશો પાણી,
પ્રધાન પુત્રી છું કહેવા માત્ર, હું છું બ્રહ્માણી માનવમાત્ર;

---

૩. બૂ કા. માં વલણમાં છેવટે બીજી બે લીટીઓ છેઃ—
નરનારી આનંદ ઘણો, વધ્યો પ્રેમ અપાર રે,
વિધાત્રી તુજને નમું, મને મેળવ્યો ભરથાર રે.
કડવું ૨૨ મું-રાગ ચોપાઇ.
શુકજી બોલ્યા પરમ વચન સાંભળ પરીક્ષિત રાજન,
મળીબેઠા બેઉ સંથારી, બોલી વચન કૌમારકુમારી;
૪. અ. રોની ફડી ઓખાજી ભાળે.
૫. બૂ કા. જો જગો તો વાતજ ચગ્ચાય આપછી બૂ કા. માં વધારાની લીટી
બાઈ! રહીશ કદી તું ભૂખી, નહિ તુજને થવા દઉં દુઃખી,
તને આપીશ મારો ભાગ, હમણાં નથી જવાનો લાગ;
૬. અ. પણ તુજને ન દેઉં જાવા બૂ કા. પણ નહિ દેઉં બેનડી ! જાવા

તુજ અર્થે લીધો અવતાર, મેળવીઆં સ્ત્રી ભરથાર,
એમ કહી થઇ અદર્શન, ચિત્રલેખા ગઈ બ્રહ્મસદન;
ઓખાએ રોઈ આંખો ભરી, કંથે આસનાવાસના કરી,
સ્વામીએ સંભોગી નારી,[૭] સુખે વિધાત્રી મૂકી વિસારી;
બેને વિસારી વિયોગની પીડા, નરનારી કરે કામ ક્રીડા,
વિલસિત વિષયમાં છે પૂરાં,[૮] નરનારી રતિ યુદ્ધ થતાં;
છે ચઢતે જોબન કાયા,[૧] પ્રીત બંધાઇ વાધી માયા,[૨]
સ્નેહ અર્ણવ ઓખા નારી,[૨] ઝીલે અનિરૂદ્ધ કુંજ વિહારી;
જે જોઇએ તે ઉપર આવે, ભક્ષ્ય ભોજન કરે મન ભાવે,
પોહ્યો ઓખાનો અભિલાખ, પછી આવ્યો માસ વૈશાખ;[૩]
જાળી બારીએ વાયુ આવે, ત્યમ ત્યમ મોહ ઉપજાવે,
આવ્યા વૃષા કાળના દિન, ગાજે વરસે છે પરજન્ય;
વીજળી થાય છે આભે પૂરી,[૪] બોલે કોકિલા સુર મધુરી,[૫]
મહા તપસીનાં મન ડોલે, દાદુર મોર બપૈયા બોલે,
માળીઆં તળે રત્નાગર ગાજે, ઓખા નવ સાત આભણ છાજે,[૬]
નિત્ય મર્દન, મંજન અંગે,[૭] ચર્ચે ચંદન કેસર સંગે;

---

૭. ખૂ. કા. સંજોગીની નારી ખૂ. કા. આસન ભેદે બંનો છે પૂરાં.
૧. ब. છે જોબન ચઢતી કાયા
ખૂ. કા ૨: इ પ્રીત બંધનને બાંધી માયા. ब પ્રીત બંધનની વર માયા.
૨. अ. સ્નેહ હવો ઓખા નારી. फ. સ્નેહ અતિ ઓખા નારી.
૩. फ. વહીગયો માસ વૈશાખ.
૪. ब. વીજળી થાય આભે પૂરી फ. થાયે વીજલડી નૃત્ય પૂરી.
ખૂ. કા થાય આકાશે વીજળી પૂરી
૫. ड. બોલે કોયલ શબ્દ મધુરા. ખૂ. કા. બોલે કોયલવાણી.
૬. ब. ઓખા અંગે નવશત છાજે. फ. ઓખા નવસત અંગેરે છાજે.
ખૂ. કા. અંગે નવ સપ્ત શણગાર સાજે
૭ अ. તેલમર્દન કરે અંગે ખૂ. કા. તેલ મર્દન, મંજન અંગે.

નેત્રે અંજન આભ્રણુ હાર, મુર્ખ તાંબુલનો પીચકાર,
ઈંદુમાંહે ઉડગણુ જેવા, સોહે નિલવટ ચાંદલો તેવો;[૮]
શીશ રાખડી શોભા ઘણી, ચોટલો તે નાગની ફણી,
શીશ ફુલ ને સેંથે સિંદૂર, દેખી મોહ્યો તે અનિરુદ્ધ શૂર;
કાને કુંડળ ઝગમગ જોઇ, કામ કુંઅર રહ્યો છે મોહી,
નારી તારી નાસિકાનો મોર, નહિ ભૂષણુ ચિત્તનો ચોર.
રક્ત અધર હસે મંદ મંદ, ન હોય હાસ્ય, મોહના ફંદ,
પંકજ મધ્યે બિંદુ પડતાં,[૯] મોર મોતી અધરે ઢળતા;[૧૦]
ચપળનેત્ર ઝીણું અંજન, જાણે ગાલે પડયું ખંજન,[૧૧]
મોહ્યો મોહ્યો તે મુખને મોડે,[૧૨] મોહ્યો મોહ્યો ભ્રકુટિને જોડે;
મોહ્યો મોહ્યો હાર ગળુબંધ, મોહ્યો મોહ્યો બાજુબંધ
મોહ્યો મોહ્યો હસ્ત કમળ, મોહ્યો મોહ્યો ઉર કુંભ સ્થળ;[૧૩]
મોહ્યો મોહ્યો પ્રેમને પાસે,[૧] મોહ્યો મોહ્યો ચંદનની વાસે,
મોહ્યો મોહ્યો અલકાની લટે, મોહ્યો મોહ્યો કેસરી કટે;
મોહ્યો મોહ્યો પહેરણુ ફાળી, મોહ્યો મોહ્યો ચંદ્ર ઘંટાળી,
મોહ્યો મોહ્યો નેત્રને નમણે,[૨] મોહ્યો મોહ્યો હંસા ગમને;
મોહ્યો મોહ્યો અરગજાને મહેકે, મોહ્યો મોહ્યો ચાલને લ્હેકે,

---

૮. ई. લલાટે ચાંદલો તેવો. જૂ. કા. તપે નિલવટ ચાંદલો તેવો,
ચંદ્ર શરદ પૂનમના જેવો
૯. ઓ. જૂ. કા. પંકજમાં મેઘ બિન્દુ પડતાં.
૧૦. फ. મોર મોતી અંબુજ ચડતાં. જૂ. કા. મોતી મોરનાં અધરે ચડતાં
૧૧. अ. ब. જાણે જાળે પડયું ખંજન
૧૨. क. મોહ્યો મોહ્યો શીશ અબોડે.
૧૩. આ લીટી ઉપર જૂ. કા. માં-મોહ્યો મોહ્યો સ્નેહરસંધે, મોહ્યો મોહ્યો
હાર ગળબંધે;
૧. ई. અનિરુદ્ધ બંધાયો પ્રેમને પાસે.
૨. ब મોહ્યો મોહ્યો નેહને નયણે.

મોહ્યો મોહ્યો ઝાંઝરને ઝમકે, મોહ્યો મોહ્યો અણુવટને ઠમકે;[3]
કામકુંવર રહ્યોછે મોહી, નારીની ચંચલતા જોઇ,
[4]અનિરુદ્ધ બાંધ્યે પ્રેમને પાશે, મોહ્યો કટિમેખલાને પ્રકાશે;
મોહ્યો મોહ્યો નેહને નમી, મોહ્યો મોહ્યો ચાર આંખે અમી,
મોહ્યો મોહ્યો નેપૂરને ઠમકે, મોહ્યો મોહ્યો ગોફણાને રણકે;

એક સ્તંભ ઓખાનું[5] ધામ, ગયું વિસરી દ્વારકા ગામ,
ભક્ષ્ય ભોજન પોખ્યું આપ,[6] તેણે વિસર્યાં મા ને બાપ;
પામ્યો અધરામૃતનું પાન, તેથી વિસર્યો હરિનું ધ્યાન,
[7]વિકળ થયો વિષયના સ્વાદ, તેણે મૂકી કુળ મરજાદ;
[8]વિષય ઓખા સ્નેહઆગાર, તેથી વિસર્યો રત્નાગર,
અનિરૂદ્ધની ચાલ છે ગમતી, નારી હિંડે અનિરૂદ્ધને નમતી;
મહિલા! મહિલા! મુખે ઉચરતો, હીંડે નારીની પૂંઠે ફરતો,
ઝીંધો ઘેલો તે મૃગનયણી, નવ જાણે દિવસ કે રયણી;
સ્ત્રીએ મોહ મદિરા પાઇ, આલિંગન દે છે ધાઇ ધાઇ,
નિર્ભે નિરંકુશ કરે છે ભોગ, નિવર્ત્યો[9] ગેહનો રોગ;
એક એકને ગ્રહી રાખે, અન્યો અન્ય અધરામૃત ચાખે,[10]
અંગ ઉપર અંગજ નાખે, મેં'લો, મેં'લો, મુખથી એવું ભાખે;
અંગો અંગે કામ રહ્યો રમી, ચાર આંખડીએ ઝરે અમી,
શુધ બુધ ગઈ છે વિસરી, એમ ચોમાસું ગયું નિસરી.

---

૩. ડ. મોહ્યો મોહ્યો ઘુઘરીને ઘમકે.
૪. બૃ. કા. મોહ્યો મોહ્યો॰ મોહ્યો મોહ્યો તે મંદ મંદ હાસે
૫. બૃ. કા. દેખી એક સ્તંભનું ધામ.
૬. વ. ભક્ષ્ય ભોજન પોખ્યું આપ ફ. ઘણું ભક્ષણ પોખ્યું આપ
૭. બૃ કા. નિરંકુશ વિષયના.
૮. બૃ. કા. બૃ કા. વિષય (નથી) अ. ઝીલે ઓખા સ્નેહસાગર
૯. ब. નવ લહે ગેહનો રોગ. ज. નવ રહે [illegible] રોગ.
૧૦. इ અન્યોઅન્ય સુધારસ ચાખે.

વલણ

ગયું ચોમાસું વિસરી,[૧] આવ્યો આશ્વિન માસરે,
કન્યા ટળી નારી થઈ, પછી ઓખા પામી વિલાસરે.

કડવું ૧૪ મું.

રાગ—દેશાખ.

વર્ષાઋતુ વહી ગઈરે, રમતાં આવ્યો આશ્વિન માસ[૧]
સુખપામી ઘણુરે, રમતાં રમતાં રંગ વિલાસ;
રક્ષક રાયનોરે, તેણે દીઠી રાજકુમાર,
કન્યારૂપ કયાં ગયુંરે, ઓખા દિસે છે રે નાર!
ચિત્રલેખા છે નહિં રે, એકથડી દે દર્શન,[૩]
રાતી રાતી આંખડીરે, પ્રફુલ્લિત દિસે તન;[૩]
હિંડે ઉર ઢાંકતીરે, સ્નેહે થયો છે નખપાત,
અધર પર શ્યામતારે, કોયક પુરૂષ દંતના ઘાત;
સેવક સંચર્યારે, કોપે દેખીને ઉત્પાત,[૪]
મંત્રી કૌભાંડને રે, જઈ કઇ માંડી વાત;[૪]

---

૧. બૃ. કા. ગયુ ચોમાસું વિષય રમતાં, આવ્યો આશ્વિન માસ રે,
કન્યા ટળી નારી હવી, ઓખા પામી વિલાસ રે;
૨. अ રમતાં રમતાં રાસવિલાસ; ज રમતાં રંગ વિલાસ व કાંઈ એક રમતાં રંગ વિલાસ; ई કાંઈ એક કરતાં વિનોદ વિલાસ બૃ કા. રમતાં રમતાં રંગ વિલાસ.
પછી બૃ. કા. માં ચાર લીટી વધુ છેઃ—
એક સમે સહીરે શારદઋતુ સમે નર ને નાર,
માણેકઠારી પુર્ણિમા રે, ઉત્તમ દિવસ આવ્યો સાર;
ચંદ્ર કિરણ ચાંદની રે, બેઠાં હિંડોળે નર ને નાર,
હાસ્ય વિનોદ શું રે, કરતાં ક્રીડા વિવિધ પ્રકાર.
૩.. બૃ. કા. એકવડી દીસે છે એ. ૩ બૃ. કા. પ્રફુલ્લિ દિસે છે એની દેહ.
૪. બૃ. કા. કાંઈ એક દેખી મન વિચાર. ૪ જઈને કહ્યા સમાચાર

પ્રધાન પરવર્યોરે, જ્યા છે અસુરકેરો નાથ,
રાયજી સાભળોરે, કહે છે મંત્રી જોડીને હાથ.
લૌકિક વારતારે, એક આપણને લાંછન,[૫]
જીભલડી છેદીએરે, કે કેમ કહું વજ્ર વચન;[૬]
બાળકી તમતણીરે, તેતો થઇ છે નારી રુપ,
એવું સાભળીરે,[૬] આસનથી ડગીઓ ભૂપ;
ધજા ભાગી પડીરે, અમથી [૭]અકરમાત,
બાણ કંપ્યો ઘણુ રે, મંત્રી! કહેને સાચી વાત
શિવે કહ્યુ તે થયુ રે, તારી ધજા થાશે પતન,
ત્યારે જાણજે રે, શત્રુ થયો છે ઉત્પન્ન;
જાઓને મંત્રી તમો રે, જુઓ પુત્રી કેરી પેર,
કોઈ જાણે નહિ રે, તેમ તેડીને લાવો ઘેર;
પ્રધાન પરવર્યો રે, સાથે ડાહ્યા ડાહ્યા જન,
ઓખાને માળીએરે, હેઠા રહીને વદે વચન;
કોભાડ ઊચરે રે, ઓખાજી દો દર્શન,[૧]
ચિત્રરેખા કહા ગઇ રે, આસો તેડે છે રાજન;
થરથર ધ્રૂજતી રે,[૨] પડી પેટડીઆમા ફ્રાળ,
શુ થાશે નાથજી રે, આવી લાગી છે જંજાળ!
તમો રખે બોલતા રે, નાથજી દેશો મા દરશન,
મુખ ઊડી ગયુ રે, થયા સજળ બે લોચન,[૨]

---

૫ ક આપણને લાગ્યુ લાંછન ચ આપણને દિસે છે લાંછન. ૬ ડ કેમ કહું પ્રગટ વચન
૬. ખ ડ ઈ વારતા સાંભળી રે ૭ ખ ડ. ઔ આસ્થીએ ઈ. ......અકસ્માત
૧. ઈ ઓખાબાઈ. દો. દર્શન., ચ. ઓખાજી દો. દર્શન.
૨ જ થયાં ભાઠ્ઠી બે લોચન.

બાળા બેબાકળી રે, કંપે કદળી સરખા ચરણ,[3]
કમણ કરયા વિના રે, કંચુકી અવળાં છે આભરણ,[4]
બારીએ બાળકી રે, ઉભી રહી છે આવી,
કોભાડે કુંવરી રે, ભય વચને બોલાવી:[5]
"ચિત્રલેખા કહાં ગઇ રે, એકલડી દે દર્શન ?[6]
કન્યારૂપ કહાં ગયું રે, જે તું થઇ છે નારી તન ?[7]
શરીર સંકોચતી રે, વેહે વ્યાકુળી રે એની !
ઘરમા કોણ છે રે, શીદ્યે મુજને માર્યું કે'ની;
ઘુંઘટડો તાણતી રે, બોલે આખી ભાગી વાત;
"દિલ વારૂ નથી રે, ચિત્રલેખાએ કીધુ શયન,
તેણે હું વ્યાકુળી રે, નયણે ભરૂં લોચન;
કોભાડ ઊચર્યો રે, કાં બોલો આળપંપાળ ?
હેઠા ઊતરો રે, નહિં તો ચઢીને જોશું માળ.

વલણ

ચઢીને જોઇશું માળ જ્યારે,[8] ભાગશે તમારો ભાર રે,
એવું જાણી હેઠા ઊતરો, રાય કોપ્યો છે અપાર રે."

---

૩ ड કાંપી કદળી સરખા બે ચરણ.
૪. वं કાંચળી અવળી જે પાગરણ, फ કંચુકી છે રે અવળે બંધ.
૫ બ્. કા અભય.
૬. ब જે તમો દો છો દેખા, ज જે तु દે છે રે દર્શન. બૃ કા. ઘ એકલી કયમ દેખાય ?
૭ फ કેમ થઈ छु નારીરૂપ; अ કેમ થયાં છો નારી વેષ; બૃ કા કેમ तु નારી વેષ જણાય ?
૮. બૃ કા માળ જોઇશું તમતણો રે

કડવું ૧૫ મું

રાગ ગોડી ૧

કન્યાએ ક્રોધ ચઢાવીઓ, ઘણું હાકટયો પ્રધાન,
લંપટ બોલતાં લાજે નાહે, તારી વૃદ્ધપણે ગઇ સાન;[૨]–કન્યાએ૦ ૧
પાપી પ્રાણ લેવાને આવીઓ,[૩] બોલે ક્ષુદ્ર વચન,[૪]
એવા સારૂ કીધી જોઇશું, તારી જીભડી છેદન;– કન્યાએ૦ ૨
તુંને ડાહ્યો દાનવ જાણતી, ભારેખમ રે કૌભાંડ,
કુંડાં નવ આળ ચઢાવીએ, ભાગી પડે બ્રહ્માંડ;– કન્યાએ૦ ૩
કહેવા દે મારી માતને, પછી તારી રે વાત,
હું તો હત્યા આપીશ[૫] તુજને, કરું સાગર ઝંપાપાત;–કન્યાએ૦ ૪
ત્યારે પ્રધાન લાગ્યો કંપવા, પુત્રી! તમો પરમ પવિત્ર,
પછી કાલાવાલા માંડીઆ, ન જાણ્યાં સ્ત્રી ચરિત્ર;– કન્યાએ૦ ૫
બાપ! રાજાએ મુને મોકલ્યો, લોકે પાડયો વિરોધ,
પૂછયા સારૂ શું આવડું? મુજ રંક ઉપર શો ક્રોધ;–કન્યાએ૦ ૬
એવું કહીને સેવક મોકલ્યો,[૬] રાય બાણાસુરની પાસ,
રાજાએ મંત્રીને કહાવીઉં, ચઢીને જોજો આવાસ;[૭]–કન્યાએ૦ ૭
કૌભાંડ ક્રોધ કરીને ગાજીઓ, વજડાવ્યાં નિશાણ,
માળીએથી બંને ઊતરો,[૮] તમને બાણાસુરની આણ;– કન્યાએ૦ ૮

---

૧. अ રાગ રામકળી ब રાગ આશાવરી, ज રાગ સોહિણી.
૨. બૂ. કા. ઘડપણે ગઈ સાન.
૩. द પાપી પ્રાણ લેવા કેમ આવિયો; બૂ. કા. પાપી પ્રાણ લેવા કયાંથી આવીઓ.
૪. ब બોલતો કુવચન; क બોલતો દુષ્ટ વચન.
૫. क હું તો આપીશ હત્યા તુજને; બૂ. કા. હત્યા આપું હું તુજને.
૬. इ મંત્રીએ સેવક મોકલ્યો; બૂ. કા. એવું કહેતાં સેવક મોકલ્યો.
૭ ब જુઓ કોણ છે અવાસ; अ જુઓ બીજું કોણ છે પાસ.
૮. ब, क, માળમાંથી બેઉ નીસરો.

પછી દાસને આજ્ઞા આપી, એક સ્તભ કરો છેદન,[9]
ઓખાએ આસું ઢાળીઆં, મારો ચંપારો સ્વામીન,— કન્યાએ૦ ૯
હોકારો અસુરનો સાભળી,[10] ઉભો થયો અનિરુદ્ધ,
મેઘની પેરે ગાજીઓ, કંપાવી નગરી બદ્ધ,— કન્યાએ૦ ૧૦
મત્રી કહે સુભટ સાભળો, કોઇ જોદ્ધો અહિંહ,[11]
આપણે નાદે ગાજી ઊઠીઓ, જેમ મેઘનાદે સિંહ;[12]—કન્યાએ૦ ૧૧
ઓખાએ નાથ બાથમા ઘાલીઓ, શુ જાઓ છો વહીવહી,[1]
મરડી મરડી શુ જાઓ છો,[2] અરે, દૈવડા જાઉં કહીં,—કન્યાએ૦ ૧૨
આ શો ઊજમ લડવા તણો, સામુ નથી કામનું ધામ,
દાનવને માનવ જીતે નહિ, એ ન હોય રતિ સગ્રામ,[3]—કન્યાએ૦ ૧૩
નાથ કહે, સુણ સુદરી, વાત તો સવળે થઇ,
હવે ચોરી શાની! આપણે, ચાલો બેસીએ બારીએ જઇ:
કન્યાએ૦ ૧૪

વલણ

નરનારી બેઠાં બારીએ,[4] વાત પ્રીત કીધી રે,
છજે છજે કામકુંવરને, ઓખા ઉછંગે લીધી રે.

---

૯. ખ કા સ્થલ કરો છેદન.
૧૦. अ હાહાકાર અસુરનો સાંભળી
૧૧ अ કોઈ જોદ્ધો દિસે અહિં, ख કોઇ જોદ્ધ હશે અહિં, क કોઈ આવ્યો જોદ્ધો અહિં
૧૨ फ જેમ મેઘ શબ્દ શુ સિંહ.
૧. इ, ख અરે જાઓ છો કહીં
૨. ड મરડી મૂકી શું જાઓ છો
૩ ब એનો અજીત સંગ્રામ, क એ શોભે નહિ સંગ્રામ, ख શોભે નહિ એ સંગ્રામ
૪. ખ કા જઇ બેઠાં નગ નારી બન્યો, વાત વિપરીત કીધી રે,
છજે છજે (ભાજે?) કામકુંઅર, ઓખા ઉછગે લીધી રે.

કડવું ૧૬ મું

રાગ રામગ્રી

જોડી જોવાને જોદ્ધ મળીઆ છે ટોળેજી, ઓખા અનિરૂદ્ધે રે લીધી ખોળેજી,
કંઠે બાંહેલડી રે ઘાલી બાળાજી, દીઠી, કૌભાંડને ઊઠી જ્વાળાજી.

ઢાળ

જ્વાળા પ્રકટી તે ભાલ ભ્રકુટિ, સુભટ તેડ્યા જમલા,[૫]
મંત્રી કહે, ભાઈ! સબળ શોભે, જેમ હરિ ઉછંગે કમળા!
લઘુરૂપ કોઇ લક્ષણવંતો,[૬] આવી સુતાસંગે કો બેઠો,
પ્રવેશ નહિ જ્યાં પવન કેરો, તો માળીઆમાં કેમ પેઠો?
નિઃશંક 'નિર્ભે' થઇને બેઠાં,[૭] નિર્લજ નરને નારી,
હાસ્ય વિનોદ કરે મનગમતાં, લજ્જા ન આણે મારી;[૮]
ઓખાએ ઉત્પાત મોડ્યો, ધાઇ ધાઇ દે છે સાંઈ,
[૯]મંત્રી કહે, ભાઇ! પુરૂષ મોટો,[૯] કારણ દિસે છે કાંઈ;
અંબુજવરણી આંખડી ને, ભ્રકુટિ મુગટે ચાંપી,
રોમાવળી વાંકી વળી છે, લટકા રહ્યો છે ટાંપી;
માળ ઘેર્યો સુભટ સર્વે[૧] બોલતા અતંડ,[૨]
ઓ વ્યાભિચારી! ઊતર હેઠો, એમ કહે છે કૌભાંડ;
અલ્પ આયુષ્યના ધણી! જમપુરીના માર્ગે ગચ્છ,[૩]
અસુર સરખા રિપુ માથે, કેમ થઇ બેઠો છું સ્વસ્થ?[૪]

---

૫. अ સુભટ બેઠા જમલા, ब સુભટ જોવા મળ્યા જમલા, क સુભટ મળ્યા જમલા. ૬. ब બુદ્ધિવંત કોઇ લક્ષણવંતો, अ લઘુસ્વરૂપે ને લક્ષણવંતો.
૭. ब નિશંક થઇને નિર્ભે બેઠા.
૮. व લાજ ન ધરે અમારી, क નથી લાજ ધરતો મારી. આ બે લીટી ड પ્રતમાં નથી. બૃ. કા. કુચમર્દણ ચુંબન કરે, કાંઈ લજ્જા ન આણે હમારી.
૯. બૃ. કા. પ્રધાન. ૧. ड માળીઆ તમે સુભટ ઊભા, क માગતજો સુભટ સર્વે. ૨. इ બોલતા ઉતાંટ, अ બોલતા અટાટ.
૩. ड જમપુરીનો માર્ગગ્રસ્ત. બૃ. કા. યમપુરી માર્ગસ્થ.
૪. क અસુર સરખા રિપુ મસ્તક, શું બેઠો થઇને સ્વસ્થ.

બાણુરાયની કિંકરીને, દેવે ન ચાપે આળ,[૫]
તો તું રાજકુમારી સાથે,[૬] કયમ ચઢીને બેઠો માળ ?
સાચું કહે જેમ શીશ રહે, તાત કુળ ને ગામ,[૭]
સત્યાર્થ હોય તે ભાખજે,[૮] કયમ સેવ્યું ઓખા ધામ ?
અનિરુદ્ધ વળતો બોલીઓ, સાંભળો સુભટ માત્ર,[૯]
હું ક્ષત્રીનંદન ઇચ્છાએ આવ્યો, બાણુનો જામાત્ર; [૧૦]
મંત્રી કહે, તું બોલ વિચારી, ઊતરશે અભિમાન,
જામાત્ર શેનો બાળકા, કોણે આપ્યું કન્યાદાન !
અપરાધ પૂરણ ઊતર હેઠો, તુંને બાણાસુરની આણ,
[૧૧]આ દાનવ તારા પ્રાણજ લેશે, મરણ આવ્યું જાણ;[૧૨]
છળ્યાને: ઉપાય મૂકી, પડી વરાસે ચૂક,
હોય કેસરી તો હાકી ઊઠે, દીસે છે જંબૂક.
કૌભાંડના આ બોલ સાંભળી,[૧૩] હાકી ઊઠયો છે બાળ,
બારીની બોગળ લીધી કરમાં, ઇચ્છા દેવા ફાળ.

વલણ

ફાળ દેઉં ને અંત લેઉં, હોકારો જબરો કીધો રે,
ત્યારે ઓખાએ અનિરુદ્ધને[૧૪] માળીઆમાં લીધો રે.

---

૫. બૃ. કા. અમો ન શાપે આળ.
૬. अ તો તું રાજકુંવરી કને, બેઠો ચઢી અજ માળ.
૭ इ કુણ માત તાત કુળ ગામ બૃ. કા. કુણ ન્યાત કુળ ને ગામ.
૮. ड જ્યારથ સાચું બોલજે. બૃ. કા. જથારથ હોય તે બોલજે.
સાચું કહે —— ઓખાધામ; આ બે લીટી પુનરુક્તિ દોષને લીધે ક્ષેપક હોવા સંભવ છે. ૯ अ સાંભળો પ્રાણીમાત્ર.
૧૦. अ હું બાણાસુરનો જમાત્ર, क હું બાણાસુર જમાત્ર, ब બાણાસુરનો જમાત્ર. ૧૧. च આ દૈત્ય.
૧૨. क ઊતારશે અભિમાન. બૃ. કા. મરણ આવ્યું તુજ જાણ.
૧૩. બૃ. કા. બોલ વળતા સાંભળી, બળે બોલ્યો કામ બાળ; क બોલીઓ કામળ બાળ, ढ ઊઠ્યો થયો અનિરુદ્ધ. अ ઊભો થયો ત્યાં બાળ.
૧૪. બૃ. કા ઊંચકી ઘરમાં લીધો રે.

કડવું ૧૬ મું

રાગ રામગ્રી

જોડી જોવાને જોદ્ધ મળીઆ છે ટોળેજી, ઓખા અનિરૂદ્ધે રે લીધી ખોળેજી,
કંઠે બાંહેલડી રે ઘાલી બાળાજી, દીઠી, કૌભાંડને ઊઠી જ્વાળજી.

ઢાળ

જ્વાળા પ્રકટી તે, ભાલ ભ્રકુટિ, સુભટ તેડ્યા જમલા,[5]
મંત્રી કહે, ભાઈ! સબળ શોભે, જેમ હરિ ઉછંગે કમળા!
લઘુરૂપ કોઇ લક્ષણવંતો,[6] આવી સુતાસંગે કો બેઠો,
પ્રવેશ નહિ જ્યાં પવન કેરો, તો માળીઆમાં કેમ પેઠો?
નિઃશંક 'નિર્ભે' થઇને બેઠાં,[7] નિર્લજ નરને નારી,
હાસ્ય વિનોદ કરે મનગમતાં, લજ્જા ન આણે મારી;[8]
ઓખાએ ઉત્પાત માંડ્યો, ધાઇ ધાઇ દે છે સાંઈ,
[9]મંત્રી કહે, ભાઇ! પુરૂષ મોટો,[9] કારણ દિસે છે કાંઈ;
અંબુજવરણી આંખડી ને, ભ્રકુટિ મુગટે ચાંપી,
રોમાવળી વાંકી વળી છે, લડવા રહ્યો છે ટાંપી;
માળ ઘેર્યો સુભટ સર્વે[1] બોલતા અનંડ,[2]
ઓ વ્યાભિચારી! ઊતર હેઠો, એમ કહે છે કૌભાંડ;
અલ્પ આયુષ્યના ધણી! જમપુરીના માર્ગે ગચ્છ,[3]
અસુર સરખા રિપુ માથે, કેમ થઇ બેઠો છું સ્વસ્થ?[4]

---

૫. अ સુભટ બેઠા જમવા, ब સુભટ તેવા મળ્યા જમલા, फ સુભટ મળ્યા જમલા. ૬. ब બુદ્ધિવંત કોઇ લક્ષણવંતો, अ લઘુસ્વરૂપે ને લક્ષણવંતો.
૭. ब નિશંક થઈને નિર્ભે બેઠો.
૮. घ લાજ ન ધરે અમારી, फ નથી લાજ ધરતો મારી આ બે લીટી ड પ્રતમાં નથી. બૃ. કા. કુચમર્દન ચુંબન કરે, કાંઈ લજ્જા ન આણે હમારી.
૯. બૃ. કા. પ્રધાન. ૧. ड માળીઆ તમે સુભટ ઊભા, फ માગતળે સુભટ સર્વે. ૨. इ બોલતા ઉતાંટ, अ બોલતા અટાટ.
૩. ड જમપુરીનો માર્ગગ્રસ્ત. બૃ. કા. યમપુરી માર્ગ-ગચ્છ.
૪. फ અસુર સરખા રિપુ મસ્તક, શું બેઠો થઇને સ્વસ્થ.

બાણરાયની કિંકરીને, દેવે ન થાયે આળ,[૫]
તો તું રાજકુમારી સાથે,[૬] કયમ ચઢીને બેઠો માળ ?
સાચું કહે જેમ શીશ રહે, તાત કુળ ને ગામ,[૭]
સત્યાર્થ હોય તે ભાખજે,[૮] કયમ સેવ્યું ઓખા ધામ ?
અનિરુદ્ધ વળતો બોલીઓ, સાંભળો સુભટ માત્ર,[૯]
હું ક્ષત્રીનંદન ઇચ્છાએ આવ્યો, બાણનો જામાત્ર; [૧૦]
મંત્રી કહે, તું બોલ વિચારી, ઊતરશે અભિમાન,
જામાત્ર શેનો બાળકા, કોણે આપ્યું કન્યાદાન !
અપરાધ પૂરણ ઊતર હેઠો, તુંને બાણાસુરની આણ,
[૧૧]આ દાનવ તારા પ્રાણજ લેશે, મરણ આવ્યું જાણ;[૧૨]
જીવ્યાનો ઉપાય મૂકી, પડી વરાંસે ચૂક,
હોય કેસરી તો હાકી ઊઠે, દીસે છે જંબૂક.
કોભાંડના આ બોલ સાભળી,[૧૩] હાકી ઊઠયો છે બાળ,
બારીની ભોગળ લીધી કરમાં, ઇચ્છા દેવા ફાળ.

વલણ

ફાળ દેઉં ને અંત લેઉં, હોકારો જબરો કીધો રે,
ત્યારે ઓખાએ અનિરુદ્ધને [૧૪] માળીઆમાં લીધો રે.

---

૫. બૃ. કા. અમો ન થાયે આળ.
૬. अ તો તું રાજકુંવરી કને, બેઠો ચઢી આજ માળ.
૭ इ કુણ માત તાત કુળ ગામ બૃ. કા. કુણ ન્યાત કુળ ને ગામ.
૮. ड જ્યારથ સાચું બોલજે બૃ. કા. જથારથ હોય તે બોલજે.
સાચું કહે —— ઓખાધામ; આ બે લીટી પુનરુક્તિ દોષને લીધે ક્ષેપક હોવા સંભવ છે. ૯ अ સાંભળો પ્રાણીમાત્ર.
૧૦. अ હું બાણાસુરનો જમાત્ર; क હું બાણાસુર જમાત્ર, म બાણાસુરનો જમાત્ર. ૧૧. ब આ દૈત્ય.
૧૨. क ઊતારશે અભિમાન. બૃ. કા. મરણ આવ્યુ તુજ જાણ.
૧૩. બૃ. કા. બોલ વળતા સાંભળી, બળે બોલ્યો કામ બાળ; क બોલ કોમળ બાળ, ढ ઊભો થયો અનિરુદ્ધ. ञ ૧
૧૪. બૃ. કા ઊંચકી ઘરમાં લીધો રે.

કડવું ૧૭ મું.

રાગ મારૂ[1]

મારા કંથજી એમ ના કીજે, બળીઆ શું વઢતા બીંજે,
એ ઘણા ને તમો એક જાતે, સૈન્ય મોકલ્યું મારે તાતે;
દૈત્યને વાહન ને તમો પાળા, એ કઠણ ને તમો સુંવાળા,[2]
દૈત્યને ટોપ કવચ બખતર, તમારે અંગે પીતાંબર;
દૈત્યને સાગ ને બહુ ભાલા, નાથ તમે છો હાલામાલા,[3]
એ મદોન્મત્ત બહુ બળીઆ, તમે સુકોમળ પાતળીઆ;
સ્વામી ! પછી અસુરને વેધો, પહેલું મસ્તક મારૂં છેદો,
[4]દૈહડી નિખીં નિખીંને મોહું, [5]તમોને જુદ્ધ કરતાં કેમ જોઉં !
ઈચ્છા અંતરની ગઈ ફીટી, દૈત્યે માળીઉં લીધું વીંટી,
અશુ પ્રાણ કંપે છે મારા, મુઆ દૈત્ય કરે છે હોકારા;
ઘણું ક્રોધી વિરોધી બાણ, હાકે ઇન્દ્રનું જાય ઓસાણ,
જગત ભય પામે પિતાની હાકે[6], બાણે પૃથ્વી ચઢાવી ચાકે;
જેના નાદે તે મેરૂ હાલે, ચક્રધર સરખા નવ ચાલે,
ક્ષત્રી સાથ રહે સહુ બીંતો, નાથ! તેને તમે કયમ જીતો![7]

---

૧. य રાગ મારૂની; क રાગ દેશાખી મારૂ, फ રાગ મારૂ સોરઠી.
૨. બૃ. કા. નાથજી તમો હાલામાલા. ૩. બૃ. કા. એ કઠણ ને તમો સુંવાળા.
૪. બૃ. કા. તમને દેખી દેખીને રે મોહું. ૫. क નેત્રે જુદ્ધ કરતાં કેમ જોઉં.
૬. अ જગત કાંપે બાપજીની હાકે; क જગત ચંપે તાતની હાકે य જગ ભય પામે તાતની હાકે.
૭. फ તેને નાથજી તમે કેમ જીતો; બૃ. કા. નાથજી! તમે કેઈ પેર જીતો. આ પછી બે લીટી ક્ષેપક લાગે છે. अ અને य પ્રતમાં નથી. બૃ. કા. માં છે.

ગંત્રી રહ્યો છે દાંત કરડી, શું જાઓ છો મરડી મરડી,
માટે પહેલાં મુજને મારો, પછી નાથજી રણમાં સધારો.

બૃ. કા. માં બીજી પણ છે—

શશી સૂર્યવંશી નૃપ જેહ, તેની થરથર મૂકે દેહ,
અપત્ય ક્રોધી પલટી જ્વાળ, રોષી ત્રિરોધ બાહુ ભૂપાળ
એમ કહી ભરતી લોચન, દેખી વારે છે સ્વામીન.

કંથ કહે, ન કરું સંગ્રામ, આહાં નાગનો કુણ કામ ?
દાવે છુટવાં છુટવું નહિ, કાં ન મરીએ સામા જઇ ?[૯]
નથી ઊગરવાનો ઉપાય, ત્યાં તો ભય પામે શું થાય ?
નાંડે લાછન લાગે કુળમાં, પ્રતિષ્ઠા જાય એક પળમાં.[૯]
મદુઅર વાગે ને મણિધર ડોલે, નહિ સર્પ તે જગને તોલે.[૧૦]
વન ગાજે કેસરી દે ફાળ, ના ગાજે તો જાણુરો શિયાળ;
ફાટ્યો વાપ ન માંડે કાન, નહિ શાર્દૂલ જાણુવો શ્વાન,
હસ્તી નાગે દેખીને ફળ, નહિ પુગળ જાણુવો વ્યંઢળ:
ઘરમાં ગોઝારો રહે પેસી, જુદ્ધ ચરણ વિના રહે બેસી,[૧]
એમ કહી ઓખા આગળી કીધી, ભડ ગાજ્યો ને ભોગળ લીધી:
અસુર કુળમાં જઈ ખુંપિયો,[૨] જેથી કપિની પેરે પડીઓ,
જેમ ગ્રાહ પેસે છે જળમા, તેમ અનિરુદ્ધ પેઠો દળમા;
જેમ ચંદ્ર વાદળમા, તેમ વાણિયુક થયો બળમા,
ગજ જુથમાં લઘુ કેસરી, તેમ અનિરુદ્ધ મધ્યે અરિ,[૩]
દૈત્યને આવ્યો મૃત્યુનો દહાડો, ગાજે અનિરુદ્ધ મેર અખાડો,
પડનામા બહુ પડનાંખ્યા, ભોગળ પ્રહારે પરલી હાંક્યા;
હોમાડે સૈન્ય પ્રેરી, જાદવ જોદ્ધને લીધો છે ઘેરી,
ચંદનને બખ્તામાં ચીરી, અસુરે વણિકુ[૪] લીધો વીંટી;
દાનવ કહે માનવ કહ્યું, બહુ સિંહમાં મૃગલું જાણ્યું.[૫]

---

૮. ઘ કાં ન મરીએ સામા જઈ
૯. ઈ છે ગામને લાંછન મૂળમાં.
૧૦. નો ન ડોલે શ્વા સર્પ તોલે. ઘ મોર બોલે ને મણિધર ડોલે, ન ડોલે તો શ્વા સર્પને તોલે.

૧. ઈ ચરણ વિના રહે બેસી. ૨. મૂ. ક. અસુર સેના ઉપર ઝંપિયો. ૩ મૂ. ૧૮ બહુ થકી સત્ય. છે પેરી. મૂ. ૧૮ માં આ પંક્તિ હોતી જતી મૂકી છે. ૪. મૂ ૧. અનિરુદ્ધ.
૫. મૂ ક દાવ ન કહે માનવ રૂપ, એમ સિંહમાં મૃગલું શક

મુગટ મંત્રીને ચરણે ધરે, તો તું મૃત્યુ થકી ઊગરે;
વૈરીવાયક એવો સાંભળી, અનિરુદ્ધ ધાયો હોકારો કરી,
નાખે દૈત્ય ભારી મુદ્દગળ, તેમ અનિરુદ્ધ ભુજ ભોગળ;
વીસ સહસ્ર અસુર ત્યાં તૂટ્યા, એકીવારે તે બહુ શર છૂટ્યા,
આયુધધારા રહી છે વરસી, [6]ગદા ચક્રી ફરે છે ફરસી;
દાનવ ધાયા છે ટોળે ટોળાં, વરસે બીંડી, નાળ ને ગોળા,

હાક્યા હરતી દે હલકારા, થાય ખડગતણા ચમકારા,
થાય અગ્નિતણા ઘૂઘવાટ (!), બોલે સાંગતણા સુસવાટ;
રથ ચક્ર ગાજે ગડેડાટ, ગગને ધજા થાય ફડફડાટ,
હોય હયતણા હણુ [7]હણાટ, છૂટે બાણુ બહુ સણુસણાટ;
દેખી દોહિલો નાથનો ઘાટ, ઓખાને થાય છે ઉચાટ,[8]

બહુ દાનવનો વાળ્યો દાટ, અનિરુદ્ધ મૂકાવે વાટ;
કોઈ ઝીક્યા ઝાલીને કેશ, કોઈ ઉરાડ્યા પગની ઠેશ,
કોઇને માર્યા ભોગળને ભડાકે, કોઈનાં મુખ ભાગ્યાં લપડાકે;
કોઇ અધસરતા, કોઇ પૂરા, એમ સૈન્ય કર્યું ચકચૂરા[1]

તે તો રણુ ભયાનક ભાસે, બળ દેખી ઓખા ઉલ્લાસે;
મે તો આવડું નો'તું જાણ્યું, ચિત્રલેખાએ રતનજ આણ્યું,
શોણિત સ્વેદ થયો છે દિસે,[2] નાથ રણુ રુધિરમાં ઝીસે;
ભડ ગાજ્યો ને પડ્યું ભંગાણુ, નાઠો કોભાંડ લેઇને પ્રાણુ,
હતું બાણાસુરને જાણુ, એક પુરુષે તે વાળ્યો ઘાણુ,
અસુર સૈન્ય ચઢ્યું સર્વ કોપે, સજ્યાં કવચ, આયુધ ને ટોપે,

---

૬. બૃ. કા. ख પડે પરિઘ પટી ને ફરસી.
૭. બૃ. કા. આ બે લીટીમાં પાઠો ઉલટા સુલટા છે.
૮. क થાય ઓખાને મન ઉચાટ.
૧. ख એમ સૈન્ય કીધું ચૂર.
૨. क ख કા શોણિતસ્પર્શ થયો છે ડીલે, ख પરસ્વેદ વળ્યો છે ડીલે.

સર્વ[૧] સૈન્ય તે તત્પર કીધું, વઢવાને દુંદુભિ[૩] દીધું;[૩/૨]
વાગી હાક જે ચઢીઓ બાણ, તે તો ઓખાને થયું જાણ.[૪]

વલણ

વાગી હાક જે તાત ચઢીઓ. કયમ જીતશે સહસ્ર હાથને,
આસુ ભરતી, શોક કરતી, સાદ કરતી નાથને

કડવું ૧૮ મું.

રાગ મારૂની દેશી.

મારા સ્વામી ચતુર સુજાણ, બાણ દળ આવ્યું રે,–જાદવજી,[૫]
દિસે સૈન્યા ચારે પાસે, હવે શું થાશે રે?–જાદવજી;
એ બળીઆ સાથે બાથ, નાથ કેમ ભીડો રે?–જાદવજી,
હું તો કહું છુ તમારી દાસી, નાશી હીંડો રે,–જાદવજી;
ઓ, દળ બળવંત દીસે,[૬] રીસે રાતા રે,–જાદવજી,
બળીઆ અસુરને મુખે, તમો રખે જાતા રે,–જાદવજી;
ઓ, ગજ આવ્યા બળવંત, દંત કેમ સહેશો રે?–જાદવજી,
ઓ, અસુર અર્ણવ વાધ્યા, તણાયા જાશો રે,–જાદવજી;
એવું જાણીને ઓસરીએ, ના કીજે ક્રોધ રે,–જાદવજી,
તમે એકલાને આશરો શાનો? માનો પ્રતિબોધ રે;–જાદવજી;
હા, હા,[૧] ધીરા થાઓ, ધાઓ તે ફાસુ રે,–જાદવજી.
મારી જમણી આંખડી ફરકે, વરસે આસું રે;–જાદવજી.

---

૩ બૂ કા. માં વધારાની લીટીઓ—દદામુ.
[૩/૨] પ્રલય અગ્નિ જેવો જાજ્વલ્ય, બાણરૂપ થયું માતુલ્ય,
ચઢયો રાય ક્રોધે ગડગડીઓ, જાણ્યુ ઓખાએ રણ તાત ચઢીઓ;
સૈન્યના ઠેક આગળ ચાલ્યા, કરમાં બહુ ભાલા ઝાલ્યા.
૪. અ તત થયુ ઓખાને જાણ. ૫. વ બાણ આવ્યોરે જાદવજી.
૬. ડ આ દળ આવ્યુ બળવંત દીસે.
૧. બૂ. કા. ધીરા થાઓ ને ધાઓ, વઢો તો ફાંસુરે.

મુગટ મંત્રીને ચરણે ધરે, તો તું મૃત્યુ થકી ઊગરે;
વૈરીવાયક એવો સાંભળી, અનિરુદ્ધ ધાયો હોકારો કરી,
નાખે દૈત્ય ભારી મુદ્‌ગળ, તેમ અનિરુદ્ધ મુજ ભોગળ;
વીસ સહસ્ર અસુર ત્યાં તૂટ્યા, એકીવારે તે બહુ શર છૂટ્યા,
આયુધધારા રહી છે વરસી, [૬]ગદા ચક્રી ફરે છે ફરસી;
દાનવ ધાયા છે ટોળે ટોળાં, વરમે બીંડી, નાળ ને ગોળા,

હાક્યા હસ્તી દે હલકારા, થાય ખડગનણા ચમકારા,
થાય અગ્નિતણા ઘૂઘવાટ (!), બોલે સાંગતણા સુસવાટ;
રથ ચક્ર ગાજે ગડેડાટ, ગગને ધજા થાય ફડફડાટ,
હોય હયતણા હણુ [૭]હણાટ, છૂટે બાણ બહુ સણુસણાટ;
દેખી દોહિલો નાથનો ઘાટ, ઓખાને થાય છે ઉચાટ,[૮]

બહુ દાનવનો વાળ્યો દાટ, અનિરુદ્ધ મૂકાવે વાટ;
કોઈ ઝીક્યા ઝાલીને કેશ, કોઈ ઉરાડ્યા પગની ઠેશ,
કોઇને માર્યા ભોગળને ભડાકે, કોઈનાં મુખ ભાગ્યાં લપડાકે;
કોઇ અધસરતા; કોઈ પૂરા, એમ સૈન્ય કર્યું ચકચૂરા[૧]

તે તો રણ ભયાનક ભાસે, બળ દેખી ઓખા ઉલ્લાસે;
મેતો આવડું નો'તું જાણ્યું, ચિત્રલેખાએ રત્નજ આણ્યું,
શોણિત સ્વેદ થયો છે દિસે,[૨] નાથ રણ રુધિરમાં ઝીસે;
ભડ ગાજ્યો ને પડ્યું ભંગાણ, નાઠો કોભાંડ લેઇને પ્રાણ,

હતું બાણાસુરને જાણ, એક પુરુષે તે વાળ્યો ઘાણ,
અસુર સૈન્ય ચઢ્યું સર્વ કોપે, સજ્યાં કવચ, આયુધ ને ટોપે,

---

૬. ખૂ. કા. ચ પડે પરિઘ પટી ને ફરસી.
૭. ખૂ. કા. આ બે લીટીમાં પાદો ઉલટા સુલટા છે.
૮. क થાય ઓખાને મન ઉચાટ.
૧. च એમ સૈન્ય કીધું ચુર.
૨. क ख ખૂ કા. શોણિતસ્પર્શ થયો છે ડીસે, च પરસ્વેદ વળ્યો છે ડીસે.

સર્વ સૈન્ય તે તતપર કીધું, વઢવાને દુંદુભિ[3] દીધું;[3]
વાગી હાક જે ચઢીઓ બાણ, તે તો ઓખાને થયું જાણ.[4]

વળણ

વાગી હાક જે તાત ચઢીઓ. કયમ જીતશે સહસ્ર હાથને,
આસુ ભરની, શોક કરતી, સાદ કરતી નાથને.

કડવું ૧૮ મું.

રાગ મારૂની દેશી.

મારા સ્વામી ચતુર સુજાણ, બાણ દળ આવ્યું રે,–જાદવજી,[5]
દિસે સૈન્યા ચારે પાસે, હવે શું થાશે રે?–જાદવજી;
એ બળીઆ સાથે બાથ, નાથ કેમ ભીડો રે?–જાદવજી,
હું તો કહું છું તમારી દાસી, નાશી હીંડો રે,–જાદવજી;
ઓ, દળ બળવંત દીસે,[6] રીસે રાતા રે,–જાદવજી,
બળીઆ અસુરને રૂખે, લગો રખે જાતા રે,–જાદવજી;
ઓ, ગજ આવ્યા બળવંત, દંત કેમ સહેશો રે?–જાદવજી,
ઓ, અસુર અર્બુવ વાધ્યા, તણાયા જાશો રે,–જાદવજી;
એવું જાણીને ઓસરીએ, ના કીજે ક્રોધ રે,–જાદવજી,
તમે એકલાને આશરો શાનો? માનો પ્રતિબોધ રે;–જાદવજી;
હા, હા,[1] ધીરા થાઓ, ધાઓ તે ફાંસુ રે,–જાદવજી.
મારી જમણી આંખડી ફરકે, વરસે આસું રે;–જાદવજી.

---

૩ જૂ. કા. માં વધારાની લીટીઓ—દદાસુ.
[3] પ્રલય અગ્નિ જેવો જાજ્વલ્ય, બાણરૂપ થયું માહુલ્ય,
ચઢયો રાય ક્રોધે ગડગડીઓ, જાણ્યું ઓખાએ રણ તાત ચઢ્યું
સૈન્યના લોક આગળ ચાલ્યા, કરમાં બહુ ભાલા ઝાલ્યા.
૪. અ તન થયું ઓખાને જાણ. ૫. બ બાણ આવ્યોરે જાદવજી.
૬. ડ ઓ દળ આવ્યું બળવંત દીસે.
૧. જૂ કા. ધીરા થાઓ ને ધાઓ, વડા તો ફાંસુરે.

મને દિવસ લાગે ઝાંખો, નાખો ભોગળ રે,–જાદવજી.
એ તો ના સમજે સમજાવ્યો, આ દળ આવ્યું રે;–જાદવજી.
તમો હું દેહડીના હંસ,[2] ધ્વંસ છે[3] જુદે રે,–જાદવજી.
વેશ પાલટી પાછા વળો,[4] માનો મારી બુદ્ધ રે;–જાદવજી.
તમે ઘેલા દીસો છો ઘરણી, તરુણી મૂકો ટેવ રે;–રાણીજી.
અમો બાણ થકી કેમ[5] ઓસરશું? કરશું એવરે?–રાણીજી.
જો અનિરુદ્ધ નાશે રણથકી[6], લાજે શ્રી ગોપાળ,–રાણીજી.
નાઠે અર્થ ન સીજે,[7] કીજે ચાલ રે.[8]–રાણીજી.

વલણ

ચાલ ન કીજે અતિ ઘણી, અતે રાખશે મોરારરે,
ધાયો નાથ; નિરાશ થઈ,[9] પછી રોવા લાગી નારરે.

કડવું ૧૯ મું

રાગ મેવાડો[10]

ઓખા કરતી સાદ,[11] હોરે હઠીલા રાણા,
આ શા સારૂ ઉધમલી[12] હોરે હઠીલા રાણા?
હું તો લાગું તમારે પાય, ,, ,,
આવી બેસો માળીઆ માંહ્ય, ,, ,,

૨. ઘ તમો હું દુઃખણીના હંસ.
૩. અ ધ્વંસ કેમ સહેશોરે, ક ધસો કેમ જુધે રે.
૪. પ્ર. કા. પાછા વળોજી લાગું પાય.
૫. પ્ર. કા. નહિ; ઘ કરશું શ્વશુરની સેવરે. અ કરું રૂડી સેવરે.
૬. પ્ર. કા. અનિરુદ્ધ જો રણથી ભાજે.
૭ પ્ર. કા. નાઠે અર્થ ન એકે સીઝે, શી કીજે૦
૮. ઈ રોયે નૂ હોય કાજ, એ તો કુળની ચાલરે.
૯. પ્ર. કા. ધસ્યો નાથ ને હાથ ધરીઆ. ૧૦. બ રાગ મેવાડો દુહરો.
૧૧. પ્ર. કા. ઓખા કરતી તે કંથને સાદ. ૧૨. પ્ર. કા. ક ઉન્માદ.

હું બાણુને કરૂં પ્રણામ,	હો રે હઠીલા રાણા.
એ છે કાલાવાલાનું કામ,	,, ,,
એ બળીઆ સાથે બાથ,	,, ,,
જોઇને ભરીએ નાથ,	,, ,,
તરવું છે સાગર તીર,	,, ,,
બજે ન પામીએ પેલે પાર,	,, ,,
અનેકમાં એક કુણ પાત્ર	,, ,,
સામા દૈત્ય દિસે કુપાત્ર.	,, ,,
મુને થાય છે માન શુકન,[૧]	હો રે હઠીલા રાણા
મારૂં જમણું ફરકે લોચન,	,, ,,
રુવે શ્વાન વાયસ ને ગાય,	,, ,,
એવાં શુકન માહાં થાય,	,, ,,
આજ ઝાંખો દિસે ભાણ,[૨]	,, ,,
દિસે નગર બધું વેરાન,[૩]	,, ,,
આ ધ્રૂજતી દેખું ધરણ,	,, ,,
દિસે સાગર શોણિતવરણ,	,, ,,
ઓ આવ્યું દલ વાદલ,	,, ,,
ઓ ચળકે ભાલાનાં ફળ,	,, ,,
આ આવ્યા અગણિત અસવાર,	,, ,,
થાયે હોકારા હોકાર,[૪]	,, ,,
આ દુંદુભિ વાગે ધાય,[૫]	,, ,,
ઓ તમ પર સેના ધાય,	,, ,,

---

૧. क વિગેરેમાં આની પૂર્વે બે લીટીઓ છે તે બૂ. કા. માં છે. ક્ષેપક લાગે છે.
૨. क આહાં ઝાંખો ગગને ભાણ; ख તથા બૂ. કા. માં વધારાની લીટીઓ.
મારો ત્રૂટયો મોતીનો હાર, ૦ ડાબે નેત્રે વહે જળધાર.
૩. क દિસે નગરી ઉજ્જડ વેરાન, ख દિસે નગર વસમું શાન.
૪. બૂ. કા. અહિં થાય છે હોહોકાર. ૫. ख ઓ વાગે દુંદુભિના ઘ

એ ધજા ફરકે વ્યોમ,[6] હો રે હુડીલા રાય
સૈન્ય ભારે કંપે ભોમ, ,, ,,
એ વાગે ઘુઘરમાળ, ,, ,,
અશ્વ આવે દેતા ફાળ, ,, ,,
એ અસુર મહા વિકાળ,[7] ,, ,,
હવે થાશે શો હેવાલ,[8] ,, ,,
આવ્યો બાણાસુર પ્રલયકાળ, ,, ,,
[9]ધર્યું મેઘાડંબર છત્રસાર, ,, ,,

વલણ

મેઘાડંબર છત્ર ધરીઉં, ઉલટી નગર બદ્ધ રે,
અગણિત અસ્વાર આવીઆ, [10]ઘેરી લીધો અનિરુદ્ધ રે.[11]

---

૬. જૂ. કા. માં નથી એને બદલે—
પાખર બખ્તર પે'ર્યાં ટોપ — ૦
દૈત્ય ભરાયા આપે કોપ — ૦
૭/૮. બંને લીટીઓ બીજી પ્રતોમાં નથી. જૂ કા. માં છે, પણ નીચે પ્રમાણે છે—
એ તો શૂરવીર મહાકાળ — ૦, પડે પેટડીઆમાં ફાળ — ૦.
"નાથ જુઓ વિચારી મન; હોરે૦
જુદ્ધ રહેવા દો રાજન; હોરે૦
જો લોપો મોરી વાણ, હોરે૦
તો તમને પિતામહની આણ; હોરે૦
૯. મેઘાડંબર છત્રવિરાવ. ૧૦. અ ટોળે મળી.
૧૧. અ કરવા જુદ્ધ રે.

કડવું ૨૦ મું.

રાગ સામેરી[૧]

આવી તે સૈન્યા અસુર તણી, અનિરુદ્ધ રે લીધો ઘેરી,[૨]
કામ કુંવરને મધ્યે લીધો, વીંટી વળ્યા ચોફેરી;
અમર કહે શું નીપજશે, ઇચ્છા તે પરમેશ્વરી,
રિપુ ગજના જુથમાં હે, અનિરુદ્ધ લઘુ કેસરી;
બાણાસુરને શું કરે ! સોગઠ લીધી ફોગટ,
વેરી વાયસ કોટી મળ્યા કે, કેમ જીવશે પોપટ[?]!
બાણાસુરે સુભટ વાર્યા, કોય કરશો નહિં ઘાત,
છે વીર થોડી વય તણો, હું પૂછું માંડી વાત;
બાળીએથી ઓખા નિખે, રુદન મૂક્યું છોડી,
ઓ જીવન પૂંઠે યોદ્ધા ઊભા, રહ્યા બાથા બીડી;[૩]
બળવંત સાથે જોદ્ધ ઘણા,[૪] છે સૈન્યા બિહામણી,
ભડે બાથા (ભલા) બીડીયા, હીંડીઆ સ્વામી ભણી,
ખડગ, ખાંડાં ઝળકંતા[૬], ચળકતી ભાલાઅણી,
આ દલ વાદલ કેમ સહેશો ? (ઓ) સ્વામી સુકોમળ,
પ્રાણનાથને પીડશે એ[૭] પ્રગટ્યાં તે કર્મના ફળ;
દૈવના ખાધા દૈત્ય બળીઆ,[૮] દયા નહિ લવલેશ,

---

૧. क રાગ સોરઠી, ચ રાગ રામગ્રી.
૨. क જાદવ જોદ્ધ લીધો ઘેરી. ૨ ब વેરી વાયસ સામટા મળીઆ.
૩. ड રહ્યા બાથા જોડી.
૪. क ખૂ ઠા. બળવંત જોદ્ધે અતિ ઘણું, ब બળવંત દિસે જોદ્ધે અતિ ઘણો.
૫. ड ब રહ્યા છે હણહણી; क ઓ આવે છે હણહણી
૬. क ખડગ ખેડાં નાખતા. ब ખડગ ખેડાં ઝળકંતાં.
૭. इ પ્રાણનાથને પાપી પીડશે
૮. ब દૈવના લીધા દૈત્ય બળીઆ, क દૈવના લીધા દૈત્ય એ.

કુંવર-વય કંથ છે માહરો, નથી ઊગ્યા મુખના કેશ;[૯]
ચાર દિવસનું ચાદરણું, ગયું કર્મંડા! વહી,
પાપી પીડશે પ્રભુને, દૈવડા! જાઉં કહીં?
અર્ભક[૧૦] તમારો એકલો, વીંટી વળ્યા અસુર,
એવું જાણી સહાય કરજો, શામળીઆ શ્વશુર;
દુઃખ નિવારણ કૃષ્ણજી, હું થઈ તમારી વધુ,
[૧]એ આશા અમારી ભાગશે તો, લાજશે જાદવ કુળ બધું;
પ્રજા પરિવારે છો પનોતા, આપથી મોરારી.[૨]
સંભાવના તો સર્વની લીજે, આપે શ્રી મોરારી;
અમને આશા તમારી છે, અમે તમારાં છોરૂં,
લાજ લાગે વૃદ્ધને, કોઇ કહે કાળું ગોરૂં;
એવું જાણી સહાય કરજો, દામોદરજી દક્ષ,
પક્ષી પલાણી પ્રભુજી,[૩] પુત્રની કરજો પક્ષ;
ભગવંત ભજની ભામની, ભરથાર રિપુ દળ મધ્ય,
કોણ[૪] કહે પિતા બાણને,[૫] એ બાળક છે અબુદ્ધ;
ગદ્દગદ કંઠે ગોરડી, ગતિભંગ જાણે ગેલી,
[૬]મન જાણે પ્રાણ જ કાઢું, તમારા સંગ્રામ પેલી;
મુખ વિકાળ, નેત્ર બિહામણું,[૭] છે મૂછ મોટી મોટી,
એવા અસુર આવી મળ્યા, સંખ્યા તે સાત કોટી;

---

૯. अ, ब, क, નથી આવ્યા મુછે કેશ.
૧૦. क આ તન તમારો એકલો, ખૂ૦ કા૦ કંથજી મારો એકલો.
 ख આ ભકત તમારો એકલો.
૧. ખૂ કા જે.
૨. ખૂ. કા. પ્રજા પ્રતિપાલન કરો છો, પનોતા શ્રીમોરારિ.
૩. ખૂ. કા. પક્ષી પલાણો પ્રભુજી. પુત્રની કરવા પક્ષ ব ગરૂડ પલાણી.
૪. ખૂ. કા કોઇ કહે પિતા બાણને તું એ બાળક ને તું વૃદ્ધ.।
૫ क દો કહે પિતાંબર ધસે ૬. ખૂ. કા. એવું દીઠું
૭. ड, ब મુખ, વક્ર, નેત્ર બિહામણાં.

દળવાદળ સૈન્યા ઉલટી, મધ્યે લીધો અનિરુદ્ધ,
વીર વીંટચો વેરીએ, જેમ મક્ષિકાએ મધ;
[8]ધનુષ્ય ધરિયા પાચસેં, બાણે ચડાવ્યા બાણુ,
રાગ મારૂ ગાય ગુણીજન, [9]એમ ગડગડીઆં નિશાણુ
અનગ અર્ભક ઢાંકીઓ, શોભતો જેમ ઇન્દ્ર,[10]
ઉપમા દઇએ ઇંદુતણી તો તારામાં જેમ ચંદ્ર;
લઘુકુંજની સૂંઢ સરખા, શોભિતા બે ભુજ,
શરાસન સરખી ભ્રકુટિ,[11] નેત્ર બે અંબુજ,
તૃણમાત્ર ત્રેવડતો નથી, બાણુના જે બાહુ,[12]
અસુર અનિરુદ્ધ શોભતા, જેમ ચંદ્રમા ને રાહુ.
પાપીએ જોયુ વક્ર દ્રષ્ટિ,[1] કીધા તીવ્ર તાણી ચક્ષ,
વપુ શોભા વૃક્ષતણી? જાણે[2] અરણીનુ વૃક્ષ,

---

૮. ધનુષ બાણુ વાંસે ધર્યાં. આ લીટીની ઉપર जे પ્રતમાં કડવું પૂરૂં થાય છે, ને વળણ છે—

(જયમ) મક્ષિકાએ મધરે, એમ લીધો અનિરુદ્ધ ઘેરી રે,
ચામર કહે, શું નિપજશે, જેમ દચ્છા પરમેશ્વરી રે.

૯. ખૂ. કા. 'એમ' નથી.
૧૦. ब અનંત અગ્ને ઢાંકીઓ, શોભીઓ જાણે ઇંદુ, ગગને આવાજ ઢાંકીઓ, શોભીઓ જેમ ઇંદુ. ખૂ. કા. ઉપમા ને ઉડુગણુતણી, લલાટે સ્વેદનાં બિંદુ, क એણે બાણે આભ ઢાંકીઓ તેમાં અનિરુદ્ધ ઇંદુ.
૧૧. ई, अ, રસાળ સરખી ભ્રગુટિ; ब, ड ધનુષ સરખી ભ્રગુટિ, ब સરખા સરખી ભ્રગુટિ, क શરાસન સરખી ભ્રગુટિ
૧૨ ब બાણાસુર મહાબાહુ. क જેમ ચંદ્રમાને રાહુ.
૧. अ વાધિણકે જોયુ વિકટ દ્રષ્ટે, તેમ રાતડાં ચક્ષ, ब રાતાં તરડાં ચક્ષ; क ભ્રમર ચડાવ્યાં ચક્ષ. फ પાપીએ જોયુ વક્ર દ્રષ્ટિ, તીવ્ર તાણી ચક્ષ. ખૂ કા. જાદવે જોયું વક્ર દ્રષ્ટે, રાતાં કીધાં ચક્ષ
૨. ખૂ કા. વપુ શોભે ભુજ ફૂલ્યું, જેમ અરણ્યનું વૃક્ષ.

અનિરુદ્ધ કહે, આ સમે હોય કુહાડો,[3] બે.ગળ ને વગી ધાર,
આચો ટાળું અસુર કેરો,[4] ઉતારું ભુજનો ભાર;
શું વપુ બાણનું ગોડ[5] છે, માહે વશે સર્પનો સાથ !
કે પેટમાથી પૂર્વજો,[6] પિંડ લેવા કાઢે હાથ !

કાષ્ટના કે લાખના, એણે ચોટાડયા કર,
અથવા કોઈ પક્ષી દિસે છે, મરવા વિખર્યા છે પર ![7]

તવ હસવું આવ્યુ ગયને, બાળક છે અજ્ઞાન,[8]
શું કરૂં જે લાંછન લાગે, નહિ તો દેઉં કન્યાદાન;

કૈભાડ કહે, અજ્ઞાની નથી, રાય ! તમને દે છે ગાળ,
બલિસુત અંતરમા બળ્યો,[9] બ્રહ્માડ લાગી જ્વાળ;

સુભટ નિકટ રાય આવ્યો,[10] બોલાવ્યો અતિ ગર્વે,[11]
નિર્લજ, લંપટ નથી લહેતો, વીંટી વળ્યા છે મર્વે; [12]

કુળ લજામણો કોણુ છે, તસ્કર ને નિર્લજ ?
અપરાધ કરી કેમ ઊગરે, સિંહના મુખથી અજ ?

---

૩. ખૂ. કા. આ સમે જો હોત કુહાડો, અથવા બોગળેધાર,
૪. क આ સમે જો હોત ખાંડુ અસુરને હળવો કરત, ઉતારત ભૂજનો ભાર.
૫. ખૂ. કા. શું વસ્યુ બાણનું દિલ છે, તેમાં વસે સર્પનો સાથ,
૬. (ક્ષેપક ?) પંડમાં પૂર્વજ ગ્હ્યા, પિંડ લેવા કાઢે હાથ. अ શું વાધ્યું બાણનું દિલ છે. ब શું પેટમાં પૂર્વજો રહે, क, अ શું પેટમાંથી પૂર્વજો ड કે પિંડમાંહિ પૂર્વજ વસે, પડીને ચોટયા હસ્ત.
૭. ખૂ કા વિફરાવ્યા છે પર
૮. ખૂ. કા. સીદીઓ ઉધીરતી છે. क તવ બોલીઓ બળવાન.
૯. इ બળીસુત અંતર બોલ્યો.
૧૦. ખૂ કા સુભટ નિકટ રાય સર્વે, બોલિયા બહુ ગર્વ, નિપટ લંપટ નથી બ્હીતો, ધર્યા હણવા સર્વ.
૧૧. इ બોલીઓ બહુ ગર્વ, अ બોલીઓ મુખ ગર્વ.
૧૨. क ધાયો હણવા સર્વ, ब ધાયો હણેવા સર્વ.

ગમન નહિ અહિં અમર કેરૂં, તો તેં કેમ આગમાયું,[૧૩]
અજાણે આવી ચડો કે ભૂતે મન ભમાવ્યું?
શકે સ્વર્ગથી કોઇએ નાખ્યો, કારણ સરખું ભાસે,
સાચું કહે તો મારૂં નહિ,[૧૪] રહે બાળક! વિશ્વાસે;
કુણ કુળમા અવતર્યો, કુણ માત, તાત ને ગામ?
જથારથ હોય તે ભાખજે, કયમ સેવ્યું ઓખા ધામ?[૧૫]
અનિરદ્ધ કહે, વિહિવા મળ્યો, હવે ન્યાત, કુળનું શુ કામ?

પિતુ પિતામહ માહરા તે, પ્રસિદ્ધ છે સંસાર,
છોડી છત્રપતિની વર્યો, તું ચતુર હવે વિચાર;[૧]
વાષ્ણિક કુળ છે માહરૂ,[૨] નામ અનિરદ્ધ,
જો ખેડશો તો સમુદ્ર માહે, નાખીશ નગરી બદ્ધ,
બાણાસુર સામું જોઇને, કોભાડ વળતું ભાખે,
ચોરી કરી કન્યા વરે કુણ તે વાષ્ણિક પાખે!
પૌત્ર જાણી કૃષ્ણનો, બાણે તે ધસિઆ કર,
નીચ વર કન્યા વર્યો, દૈવગ, એકું ધર;
શીશ રીસે ડોક ધૂણાવી, ધનુષ્ય ધરીઆ ધીર[૩]
કોભાડ કહે છે રાયને, એ જોદ્ધો છે મહાવીર,

---

૧૩. ઘ તો તુ ત્યાં કેમ આગમીઓ ખૂ. કા. ગમ નહિ અમરને, તો કેમ આવતાં ફાવ્યુ? અજ્ઞાને આવી ચડ્યો કે ભૂતડે મનડું ભમાવ્યુ?
૧૪. ક સાચું કહે તુને નહિ હણું, ઘ સાચું કહે તો ન હણું, ઞ સાચું કહે નિશ્ચે ન હણું.
૧૫ આ લીટી ખૂ કા. માં નથી.
૧. ઘ તુ ચતુર છે વિચાર. ખૂ. કા ચોરી છત્રપતિની કરી, તુ ચતુર હોય તો વિચાર
૨ ઞ વાષ્ણિક વંશ છે મુજતણો. ખૂ કા જાદવકુળ છે મુજતણું.
૩. ઘ રીસે ધડહડી પછી ધનુષ્ય, લીધાં હાથમાં બાણ. ફ રીસે ધડહડીને ધનુષ્ય લીધાં બાણ, મંત્રીને મહારાજા કહે છે, એ પુરુષ મોટો જાણ; ખૂ. કા રીસે તે અંતર પરજળ્યો, ધનુષ્ય ધરિયાં બાણ

હકારી વાધ્યિક વકાર્યો, થયો સોરાસોર,
ઓખા નયણે નીરખતાં,[4] નાથને પહોચ્યે જોર;
પરિઘ, પટ્ટી ને શુરજ, ગદા, ત્રિશુળ ને તોમર,
મુદ્‌ગળ, મુશળ, સાંગતણે, ઢાંક્યો અનિરુદ્ધ શર;[5]
અધાર માયા આસુરી,[6] વરસે શિલા ને શિખર,
પાગ, હસ્ત ને અસ્થિ, ચર્મ, પડે માંસ ને રૂધિર;
હય, ગજ, રથ, બાથોબાથે અડકે, ભડકે બહુ વાહન,
દુંદુભિ વાજે, ખાંડાં ગાજે, રણ પડે બહુ જન;
સાંગ ખળકે, ખડગ ચળકે, ઝળકે ભાલાની અણી,
રિપુ લાખના જુથમાહે અનિરુદ્ધ જડીઓ મણિ;
કેગ્વી ભોગળ બળ ધરી, રિપુદળ દળ્યું જાદવજોદ્ધ,[7]
તાડે, પાડે, આડા પછાડે, કરે કામ કુંવર બહુ ક્રોધ;
હાર્યા પૂરણ, રથ ચૂરણ,[8] ગજ, હય પાછા વળીઆ,
અંગ રાતા, શીશ ફાટયાં, ધીર ધરણી ઢળીઆ;

---

૪. જૂ. કા ઓખા નેત્રે નીર ભરે ભરે જે, કંથને પહોંચે જોર.

ક્ષેપક લાગે છે. { અસુર બળીઆ પ્રાક્રમી, ઊછળતા દે ફાળ;
દૂરી દિશાથી વછુટયા, કહે ન જાય જીવતો બાળ;

૫. ब ઢાંકીઓ નરવર; क ઢાંકીઓ અનિરુદ્ધ; ड ઢાંકી લીધો શર.

૬. अ અંધકાર માયા આસુરી. फ અંધાર રેણી આસુરી, થઇ રહ્યો અંધાર, જૂ. કા અંધકાર માયા આસુરી વરસે શલ્યા ને શિખર, फ અશ્વહસ્તીનાં ચર્મ વરસે પડે હય, હસ્તીને ચંમર, વહે માંસ ને રુધિર.

૭. अ મળ્યા બહુ દલ જોદ્ધ.

૮. अ પાહ પૂરણ રથ ચુરણ, . ब પ્રહાર પૂરણ રથ ચુરણ. ગજ અનેક પાછા વળીઆ. જૂ કા. વધારાની લીટીઓ—

પવવટવાળી પ્રાક્રમી બહુ જુદ્ધાને નસાડયા,
ભુજ વિષે ભોગળ ધરી દેતો અનિરુદ્ધ માર;
હયં, ગજ, રથ, પાછા સર્વ નાઠા, હવો તે હાહાકાર.

ભડ યુદ્ધ કરતો, જાય રોળતો, અનિરુદ્ધ ઇન્દ્ર સમાન,[1]
અસુર રણથી[2] નાસતા, શાર્દૂલથી જેમ શ્વાન;
દીઠું તે હરખે નારનું, સુણી નાથના હોકાર,
ઓખા દેખતાં અનિરુદ્ધે, સૈન્ય કીધું તારોતાર;
સમુદ્રમાંહે સંગમ હવો, બહુ શોણિતનું પૂર;[3]
[4]ભંગાણ પડીઉં પૂર વિષે, અસુર નાશાનાશ,
તે દેખીને બાણ ધસીઓ, સજ્જને નાગપાશ;[5]
ભોગળ છેદી ભુજતણી, પછી કર્યા સહસ્ર સર્પ,
કામકુંવરને બાંધી લીધો, પછી ગાજ્યો નૃપ.

વળણ

નૃપ ગાજ્યો મેઘની પેરે, ઉતરાવી ઓખાય રે,
વર કન્યાને બંધન કરી, બાણાસુર મંદિર જાય રે.

કડવું ૨૧ મું

રાગ રામગ્રી[6]

બાણે બંને જણને બાંધીઆં, નૌતમ નર ને નાર,
અનિરુદ્ધ રાખ્યો[7] આગળ કરી, ગુપ્ત રાખી કુમાર;[8]—બાણે૦ ૧

---

૧. બૃ. કા. રણમાં તે રોળી મૂકતો અનિરુદ્ધ ઇન્દ્ર સમાન. फ અનિરુદ્ધ પ્રાક્રમી જોદ્ધ.
૨. क અસુર ઘણાએક નાસતા, બૃ. કા. અસુર સુરથી નાસતા.
૩. क વધ્યું શોણિત પૂર, બૃ. કા. વધુ તે શોણિત પૂર.
૪ બૃ. કા. ભુંગાણુ.
૫. इ બાણે સજ્યુ નાગપાશ.
૬. व રાગ દેશાખ.
૭. બૃ. કા. અનિરુદ્ધ રાખ્યો મુખ આગળે.
૮. अ ગુપ્ત રાખી કન્યાય.

ચૌટામા ચોર જણાવીઓ, ઢાંક્યો વ્યભિચાર,
છાની ઓખા મંદિર મોકલી; રાખ્યો કુળનો ભાર;[૯]-બાણે૦ ૨
લક્ષણવંતો ચાલે લહેકતો, મહેકતો બહુ વાસ,[૧૦]
દૈત્યદળ પૂઠે પળે, દોરી હીંડે છે દાસ;-બાણે૦ ૩
પેચ છૂટો પાઘડીતણો, આંબ્યો પાગ પ્રમાણ,
ચોરે તે મોરજ મારીઓ, લોક કરે વખાણ;-બાણે૦ ૪
કો કહે એનામાં દૈવત ઘણું,[૧] રુપવંત રસાળ,[૧]
એના કટાક્ષમાં કામિની, જોતામાં પડે તત્કાળ;[૨]-બાણે૦ ૫
એવી ભૂલવણી ભ્રગુટિતણી, જોઇ ભલી ભૂલે નાર,[૩]
કુંવારી કન્યાને કામણ કરે, મોહે બાંધે કુમાર;[૪]-બાણે૦ ૬
પુરું પરાક્રમ પુરપતણું, માટે સંતાડો કન્યાય,[૫]
આફણીએ કેમ આવશે, એકલો નહિ અન્યાય;-બાણે૦ ૭
સખી પ્રત્યે સખી કહે, દેખી અંગ અવેવ,
બાંધ્યો તોયે જુએ આપણ ભણી,[૬] એવી એની શી ટેવ ?-બાણે૦ ૮

---

૯. च રાખ્યો લોકાચાર. ट રાખ્યો ઘરનો ભાર, अ જોયામાં વિચાર
ड રાખ્યો કામ કુમાર. ૧૦. च. अ બેહકતો બરાસ.

૧. બૂ. કા. માં આ લીટી ઉપર એક કડી વધારાની છે—
ઓખા પુનરપિ પરણશે, હશે ભવ્ય ભરથાર.
તે સ્વામી શું સુખ પામશે, લીધો એણે સાર.
અને તે ૯ કડી સાથે સરખાવો. બૂ. કા अ, દિસે રુપ રસાળ
૨. क દીઠી મોહની જાળ; બૂ. કા જોગામાં મોહ જાળ
૩ अ જોઇ દ્રષ્ટ ભૂલે નાર.
૪. अ, क, એવો એ કુમાર; फ સંતોષી સર્વ કુમાર; ज મોહે બાંધે નિર્ધાર. બૂ. કા. એવો કામકુમાર. આ લીટી પછી બૂ. કા. માં—
ચિહ્ન કરે કાંકણતણાં, પડયાં ભામિની ભુજ દંડ,
ક્ષેપક, વધારાની લાગે છે; ઓખાએ અમૃત ચાખીઉં, કીધો અધર તે ખંડ.
૫. બૂ. કા. માં ૭ મી કડી નથી.
૬. ड બાંધ્યો જુએ આપણ ભણી

હવે ઓખા જે વર પરણશે, મળશે ભવ ભરથાર,[૭]
તે સ્વામી શું સુખ પામશે ? લીધો એણે સાર;–બાણે૦ ૯
ચાર દિવસનું ચાંદરણું, લીધો એણે સ્નેહનો સ્વાદ,
હવે ભ્રમ ભાગ્યો ઘણો, લાગ્યો લોકાપવાદ. –બાણે૦ ૧૦

વલણ

લાગ્યો લોકાપવાદ પણ, પામ્યો દેવ કન્યાય રે,
પછી બાણાસુરે ઓખા અનિરુદ્ધ, રાખ્યાં કારાગૃહ માંહ્ય રે.

કડવું ૨૨ મું

રાગ આશાવરી[૮]

શ્રી શુકદેવ વાણી ઉચરે, સાંભળો પરીક્ષિત રાય,
કૃષ્ણકુંવર ને કન્યા રાખ્યાં, કારાગ્રહની માંહ્ય;
નાનાવિધના બંધન બાંધ્યાં, કાઢી ન શકે શ્વાસ,
એક એકનાં મુખ દામણાં, દેખી થાય છે ઉદાસ;[૯]
બીંક બાણાસુરતણી, રાણી ભરે છે ચક્ષ,
પુત્રી જમાઈ ભૂખ્યાં જાણી, છાનું મોકલે ભક્ષ;
બંધન દેખી નાથનું,[૧] ઓખા ભરતી નયણે નીર:
અનિરુદ્ધ આપ બળે કરી, અબળાને આપે ધીર;
જો આદર તો અસુરકુળને, ત્રેવડું તૃણ માત્ર,
શોભા રાખવા શ્વશુરકુળની, અમે બંધાવ્યું છે ગાત્ર;[૨]

૭. કડી બ્રૂ. દા. નથી—૧. સરખાવો. ઉ પ્રતમાં—ચતુરકે કે કંડણ, ભામિની ભુજ દંડ, ઓખાએ અમૃત ચાખીઉં, કીધો અધરને ખંડ.
૮. ब રાગ સામેરી. ૯. क દેખી થાય નિરાશ.
૧. क કષ્ટ દેખી નાથનું; બ્રૂ દા. બંધન દેખી કંથનું.
૨. क બંધાવ્યું મેં ગાત્ર.

હાકી ઊઠું તો સઘ છૂટું[3] હણું દાનવ જુથ,[4]
શું કરું જે શ્વશુરકુળને,[5] રાખવું છે શુદ્ધ;[6]
શેં રડો છો સુંદરી![7] સમરો શ્રી ગોપાળ,[8]
આકાશ અવની એક થાશે, આણુશે સહુનો કાળ;
અગ્ન્યાસ્ત્ર કેરી જ્વાળા ધુમશે,[9] અસુર થાશે અંધ,
સહાય કરશે શ્યામ રામ ત્યારે, બાળા! છૂટશે બંધ;
મારા સમ જો સુંદરી, ઝાંખો કરો મુખચંદ,
આ બંધનથી અતિ લાગે,[10] તમારાં નેત્રનાં બુંદ;
એમ કરી આસનાવાસના, હરિ આવ્યાનું હારદ,
કોઇ જાણે નહિ એમ કાગમદમાં, આવ્યા ઋષિ નારદ;
લજ્જા તે પામ્યો પરાક્રમી,[11] ને નીચી કીધી દષ્ટ,
વપુ ધ્રૂજે ને કાંઇ ન સૂઝે,[12] બોલી ન શકે સ્પષ્ટ;
શેં લાજે છે પરાક્રમી! તું બોલ મુજ સંગાત,
છોડી છત્રપતિની વર્યો,[13] થઇ પૃથ્વીમાં ખ્યાત;

---

૩. ખૂ. કા મરડીને ઊઠું તો સઘ છૂટું. क આગમું તો સઘ છૂટું.
૪. ખૂ. કા. હતું દાનવ દઇ દુઃખ क હતું દાનવ-રાજ.
૫-૬ ખૂ કા. શું કરું જે શ્વશુરકુળમાં રાખવું છે સુખ.
૭. ખૂ કા શા માટે ચિન્તા કરો છો. अ, च, क શાને દુઃખ ધરો સુંદરી!
ड શું આંસુ ઢાળો સુંદરી! ज સહાય કરશે સુંદરી.
૮. ખૂ. કા. ગોવિંદ છેદશે બંધ.
૯. ખૂ. કા. અગ્ન્યાસ્ત્રની ધુમ ચાલશે.
૧૦. ખૂ. કા. च, આ બંધન મેં દુઃખ અધિક છે. क આ બંધન મેં અધિક લાગે.
૧૧. ખૂ. કા. લજ્જત તે પામ્યો કામકુંવર.
૧૨. ह શરીર ધ્રૂજે કાંય ન સૂઝે; ખૂ. કા. શરીર ધ્રૂજે અતિ ઘણું.
૧૩. ખૂ. કા. બાણાસુરની બાળકી પરણ્યો

ઉદળમાં તેં આભ ધાલ્યો, કામકુંવર શેં નવ ફૂલે?[૧૪]
ઘોડે ચડે-તે પડે પૃથ્વી,[૧૫] ભણે તે નર ભૂલે;
જાદવકુળ તેં દિપાવીઉં, બંધાયે લાંછન શુંય?
કાલે માધવને મોકલું, દ્વારકા જાઉં હુંય.[૧૬]

વલણ[૧]

હવે હું જાઉં છું દ્વારકા, ઋષિ ગયા એવું કહી,
શુકદેવ કહે પરીક્ષિતને, દ્વારકામાં શી ગત થઈ!

કડવું ૨૩ મું

રાગ વેરાડી[૨]

શુકદેવ કહે પરીક્ષિતને, બાધીઓ જાદવ જોદ્ધ,
હવે દ્વારકાની કહું કથા, જાદવ કરે પરિશોધ;[૩]
હિંડોળા સહિત પુત્ર હરીઓ, હાહાકાર પુર મધ્ય,[૪]
અનિરુદ્ધની ચોરી હવીને, હરી ગયું કોઇ સદ્ય;

૧૪. ડ, વ, અંતર શેં ના ફૂલે, અ કુંવર શેં ન ફૂલે.
૧૫. અ ઘોડે ચડે તે પડે હેઠો.
૧૬. બૂ. કા માં આ બે લીટીઓ એની પહેલાંની બે લીટીઓની ઉપર છે, તે યોગ્ય નથી, માટે આ પ્રતની ગોઠવણી કાયમ રાખી છે. આ પ્રતનું વલણ પછીનાં કડવાં સાથે ઘણું બંધબેસતું આવે છે. એ સરખાવી લેવાથી સમજાશે
૧. બૂ. કા માં જે છેલ્લી બે લીટી છે. તેને યોગ્ય વલણ એમાં છે. જે પછીના કડવાં જોડે બંધબેસતું નથી તે વલણ—અંતર શેં ન ફૂલે જુદ્ધ, મૂકાવશે ભગવાનરે, ડ માં આ વલણ છે—અનિરુદ્ધની આજ્ઞા લઈ, ઋષિ હવા અંતર્ધ્યાનરે.
૨ ઘ રાગ મલાર; બૂ. કા. વેરાડીની ચાલ.
૩. બૂ. કા. શોધાશોધ.
૪. બૂ. કા હાહાકાર હવો પુર વિષે, અનિરુદ્ધની થઇ ચોરી,
હિંડોળા સહિત કુંવર હરીઓ, રુવે છે કિંકરી.

રતિ અતિ આક્રંદ કરે, મળ્યું વિનતાનું વૃંદ,
રૂકિમણી, રોહિણી, રેવતી,[5] તે સર્વ કરે આક્રંદ;
જાદવ જોદ્ધા કહે માધવને,[6] શું બેઠા છો સ્વામી ?
એ વહારની વિલંબ ન કીજે,[7] કુળને લાગે ખામી;
વસુદેવ કહે શ્યામ રામને, શું બેઠા છો ભૂપ,
કુંવરની કેડે કૃષ્ણજી, શેં ન કરો ધા ધૂપ.[8]
ઉગ્રસેન કહે આશ્ચર્ય મોટું, કેમ હરાયો દિહાડો ?
દેવી દૈત્ય રાક્ષસનું કારણ,[9] જેપ કરીને ખોળો;
[10]સાત્યકીને શિરોમણિ પૂછે, હવે શી કરવી પેર ?
પુત્ર વિના પરિવાર સૂનો, શું બેઠા છો ઘેર ?
સાથને જદુનાથ કહે છે, શાને કરીએ શ્રમ ?
ગોત્રદેવીને ગમતું હશે,[11] કુંવર હર્યાનું કર્મ.
અગિયાર વરસ અમે ગોકુળ સેવ્યું, મામાજીને ત્રાસે,
પ્રદ્યુમ્નને શંબરે હર્યો તે, આવ્યો સોળમે વર્ષે;
તેમ અનિરુદ્ધ આવશે તે સાચવશે કુળદેવી,
કૃષ્ણે કુટુંબને રોતું રાખ્યું, આશા દીધી એવી;[1]
પાંચ માસ એમ વહી ગયા, જાદવ થયા અતિ દુ:ખી,
શોણિતપુરથી કૃષ્ણ સભામાં, આવ્યા નારદ ઋષિ;

---

૫. બૂ કા. દેવકી.
૬. બૂ. કા. જાદવ સર્વે કહ્યું માધવને.
૭. બૂ કા. વાર વિલંબ ન કીજિયે,.ફ વિચાર વારિધિમાં શું બૂડયા ?
૮. બૂ કા. શોધ કરો અનિરુદ્ધની, ક્યાં ગયો કુંવર અનૂપ ?
૯. વ દેવ દૈત્ય દાનવનું કારણ ।
૧૦. બૂ. કા. માં નથી. બીજી પ્રતોમાં પણ નથી.
૧૧. બૂ. કા. ગોત્રદેવીને એમજ ગમતું; અ ગોત્રદેવીને ગમતું
૧. ઇ શોકની વાત છે એવી.

હરિ આદે થયા ઊભા, માન મુનિને દીધું,
અતિ આદરશું માન આપ્યું,[૨] પ્રેમે પૂજન કીધું;[૩]
સમાચાર પૂછે શ્રી કૃષ્ણજી, નારદ-વળતું ભાખે,
ઉત્પાત વાતજ એક છે,[૪] બાણ કુંવરને બાંધી રાખે;
ઈશ્વરી ઇચ્છાએ ઓખા પરણ્યો, સંબંધ એવો સાધ્યો,
એવા અપરાધને માટે,[૫] (એને) બાણાસુરે બાંધ્યો;
વાત સાંભળી વધામણીની, વજડાવ્યાં નિશાણ,
શ્યામ, રામ તત્પર થયા,[૬] હવે જીતવો છે બાણ;
સ્વજન સુખ અતિશે પામ્યાં, છે કુંવરને કુશળ,
ગરૂડ લીધો ગોવિંદજીએ,[૭] પૂછે સૈન્ય સકળ;
સંકર્ષણ ને સાત્યકી જાદવ,[૮] ત્રીજો પદ્યુમન,
એ[૯] ત્રણે પાસે બેસાડી, કૃષ્ણે ખેડયો ખગજન;
એક પહોરમાં પંખી પોત્યો, સુણી અસુરે પંખ,[૧૦]
રિપુ હૃદયના વિદારવાને, શ્યામે પૂર્યો શંખ.

વલણ

શંખ પૂર્યો શ્યામરામે, ઊકળ્યો સહસ્ર પાણ રે,
ત્રાસે નાસે લોક પૂરના, પડીઉં છે ભંગાણ.

---

૨. જૂ. કા. આદરશું આસન આપીને.
૩. ज પ્રીતે પૂજન કીધું; क બહુવિધ પૂજન કીધું, फ અતિથિ પૂજન કીધું.
૪. જૂ. કા. ઉત્પાત વાત જે તમારા કુંવરને
૫. જૂ. કા. આપદા અનિરુદ્ધ વેડે.
૬. ड શ્યામ રામ બેહુ તત્પર થયા, જૂ કા. શ્યામ, રામ, કામ થયા તત્પર.
૭ જૂ. કા. ગરુડ ખેડયો ગોવિંદજીએ; म પછી ગરુડ ખેડયો શ્રીકૃષ્ણજી.
૮. જૂ કા. સંકર્ષણ ને સાત્યકી સંગાથે.
૯. જૂ. કા ત્રણ જોદ્ધા પાસે બેસાડી. ૧૦. ब શ્રવણે સાંભળી પંખ.
આ પછી રા ગવળે મોકલેલાં પાઠાંતરમાં નીચેની કડી છે—
ગરૂડ ગત જાણી ખરી, સર્પ સર્વે જાય,
બંધન છુટ્યાં બે બાળનાં, આવ્યા જદુપતિ રાય.

કડવું ૨૮ મું

શંખ ગન્દતણું કારણ, રિપુ દેહનું વિડારણ,
કૃષ્ણ જાણ્યું તે બાણને થયું, બાણ પ્રાક્રમ કંઇએ ગયું;
અનિરુદ્ધ કહે સુણો[1] નારી, શંખ વાગ્યો ને આવ્યા હરિ,
છૂટયાં બંધન કારાગૃહ થકી,[2] ગાજે હળધર ને સાત્યકી;
બોલે પ્રદ્યુમ્ન મોટે સ્વરે,' બાણ પાણ છેદાશે ખરે,
ગોવિંદ ગતિ ન જાય કળી, જાદવ સેના તે આવી મળી;
મંત્રી કહે સુણો અસુર નરેશ,[3] જાદવ સેનાએ ચાંપ્યો દેશ,
અનુચર આવ્યો લેઇને વાત, દળ દિસે છે અસંખ્યાત;
મંત્રીને કીધી નેત્ર સમસ્યાય, સૈન્યને આપી તે આજ્ઞાય,[4]
નાનાવિધ દુંદુભિ ગડગડે, શસ્ત્ર ધરી વીર વાહન ચડે;[5]
પાખર બંખ્તર ઘુઘરમાળ, ડચકારે ઘોડા દે ફાળ,
મોરડે મણિ ફુમતડા લટકે, પોતાના પડછાયા દેખી ભડકે;[6]
ભલા અસ્વાર ઉપર ટકે, હસતા હય દોડે છે લટકે,
વાનરીઆ વેગે આવે નાચંતા, છુટા કચ્છી જે પાણીપંથા;

---

૧. ખૂ કા. સુણ સુંદરી

૨. क, ख છૂટયાં બંધન જાદવ થકી

૩. इ મંત્રી કહે, સુણો નરેશ. च દળ જાદવનું સંતાપે દેશ

૪. अ સૈન્ય સજનને આપી આજ્ઞાય, ખૂ. કા સૈન્યને તત્પર આપી આજ્ઞાય.

૫ ङ અસ્ત્રધારી વીર વાહન ચડે, ये અસ્ત્ર લઈ વીર વઢવા ચડે.

૬. फ પોતાની છાયા દેખી ભડકે.

નોંધ:—ઘોડાનું વર્ણન ક્ષેપક લાગે છે પણ anachronism માની અત્ર મૂળમાં દાખલ કર્યું છે. વળી તે બીજી પ્રતોમાં પણ છે, એટલે પ્રેમાનંદીય હોવું જોઇએ.

કાબરા, કાળા ને કલંગી,[૭] કુમુદ, નીલા ને પચરંગી,
પીળા, પોપટીઆ, ચંપકવર્ણા, ઊજળા, અરબી ને હરણા;
તેલંગી, પવનવેગી ઘોડા, બહુ રથ અનુપમ જોડયા,[૮]
સજળ વાદળ જેવા હાથી,[૯] ઉપર બેઠા છે અકળ હાથી;
અસ્વાર ને પાળા અનંત,[૧૦] ઘસે ધીર, ડસે બહુ દંત,[૧૧]
પૂર પોળે તે સૈન્ય ન માય, હણો જાદવને કહેતા જાય;
ટોળાં ઉપર ટોળા ધાય, પગપ્રહારે તે ધરણી ધ્રૂજાય,
રીસે અંતરમાં ધડધડીઓ,[૧૨] રણ રાય બાણાસુર ચઢીઓ;
દશ દિશાથી મારગ સંધાય,[૧૩] કોટિ શંખ તે સાથે પૂરાય,
કર ઝાટકયા બાણાસુર મલ્લ, પૃથ્વી થાય ઉથલપાથલ;
આવી, ગર્જના કીધી ભૂપાળ, ખળભળીઆં સાત પાતાળ,
બ્રહ્મ લોક જઇ પોં'ત્યો નાદ, બાણે કીધો કૃષ્ણને સાદ;[૧૪]
આવ્યા ગરુડે ચઢી બેપ કરી,[૧] નહિ જાવા દઉં પાછા ફરી,
ઉન્મત્ત જાદવ ઉચ્છ્રૃંખળ, તમે દમ્યો સંસાર સકળ;
ક્ષત્રી કુળમાં લગાડી ખોડ, નહિ જગતમાં તમારી જોડ,[૨]
કુંવારી કન્યાને કપટે વરો, ક્ષત્રી ખળનાં કારજ[૩] કરો;

---

૭. ई કાબરા, કાળા ને કલંગી, પંખાળા ઉડણ રજભંગી, ब પંખાળા ઉડણ પીળા ભંગી જૂ. કા. પંખાળા ઊડે અવલંકી.
૮. अ, ब બહુ રથને અશ્વ જોડયા, ब ભલા અસ્વાર જુદ્ધે જોડયા.
૯. क દળ વાદળ સરખા હાથી, ब જ્યાં દળવાદળ સરખા હાથી
૧૦. ई રથ, પાળા, ને અશ્વ અનંત, क બહુ પાળા અસ્વાર અનંત.
૧૧ ब ઘસે ધીર કરડે મુખદંત, क ધીર ઘસે ડસે મુખદંત, જૂ. કા. ધીર ઘસે ને કરડે દંત.
૧૨. જૂ. કા. ब હડહડીઓ. *આ લીટી क માં છે. બીજી પ્રતોમાં નથી.
૧૩. अ, ब મારગ દશે દિશાના પુરાય.
૧૪ જૂ. કા. શ્રીકૃષ્ણને બાણે કીધો સાદ.
૧. જૂ. કા. ખગારુદ આવ્યા છો બાપ ફરી. ૨. જૂ. કા. માં આ લીટી નથી.
૩. જૂ. કા. લક્ષણ.

સઘળે વાંકા થઈને પરવરો, દરમાં સાપ થાય[૪] પાધરો,
કુડું કર્મ કીધું કુંવરે, લડવા આવ્યા છો ઉપરે;[૫]
તવ હસીને બોલ્યા ભગવાન, અમો લેઇ આવ્યા છું જાન,[૬]
વિધાતાએ કીધો રે સંબંધ, વર કન્યાનાના છોડો બંધ;
બાણાસુરને ચઢીઓ કાળ, સંબંધ, શાનો રે, ગોવાળ !
[૭]સહુને આપુ રે પેંરામણી, હમણાં મોકલું જમપુર ભણી;
બાણાસુર એમ બોલ્યો વ્યંગ, કૃષ્ણે સજ કીધું સારંગ,
કડાઝુડ કટક બેઉ થયાં, ઉઘાડાં તે આયુધ ગ્રહ્યાં;
[૮]ખાંડાં કર ફેરવે તલવાર, કાઢે શર ભાથાથી બા'ર,[૯]
તોમર, ત્રિશુલ ધરીઆં મુશળ, ગાજે હળધર લેઇને હળ;[૯]
છપ્પન કોટિ જાદવ ગડગડયા, દાનવ ઉપર ત્રુટી પડ્યા,
દાનવ માનવ દળ દળાય, દેખી બાણાસુર અકળાય;
બોલ્યો બાણ ધરી અભિમાન, કૃષ્ણ ઉતારું તારું માન,
વાંધ્યા જાદવ [૧૦]સુર સમાન, બાણે ધરીઉં તે શિવનું ધ્યાન;
અગિયાર કોટિ ગણ સેનાય, લઈ પધાર્યા શંકરરાય,
[૧૧]વિઘ્ન વિહારણ ગૌરી ગણેશ, આગળ આવે શ્રી મહેશ;
ભૂત, પ્રેત, ભૈરવ, વૈતાલ, સપ્ત જ્વર લીધા તત્કાળ,[૧૨]
ચોસઠ શીકોતરી, બાવનવીર;[૧૩] કોપી કોઇલા પાડે રીડ;
ડાકણી, સાકણી સંહારી, એણી પેરે આવ્યા ત્રિપુરારિ,

---

૪. બૂ. કા પેરે
૫. क શું લડવા આવ્યા તે ઉપરે. ૬. घ અમો લાવ્યા છું જાન.
૭. બૂ. કા. એવી આપીશ પેરામણી. ૮. બૂ. કા. તેજ ફરકે ફેરે તરવાર.
૯. બૂ. કા. अ દ્વંદ્વ જુદ્ધ થયું તેણી વાર
૯. ड ગાજે રામ કરમાં લઇ હળ. ૧૦. બૂ. કા. અસુર.
૧૧. આ લીટી બીજી પ્રતોમાં તેમજ બૂ. કા. માં નથી.
૧૨ બૂ. કા. फ સપ્તજ્વર વ્યાધિ ને વેતાળ; अ દશ જ્વર, વિઘ્ન કાળ,
૧૩ આ લીટી બીજી પ્રતોમાં નથી. બૂ. કા. માં નથી.

પોઠીઆ પર બેઠા શૂળપાણ, વ્યાઘ્રાબંર ઓઢ્યું પરિધાન,[૧૪]
વાગે શીંગ ડમરૂ ને ડાક, ગાજ્યા હરિહર દઇને હાક.

વલણ

હાક મારી શંકરે, કયા ગયા કેશવ રામ રે,
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કયા, હરિહર તણો સંગ્રામ રે.

કડવું ૨૫ મું

રાગ સામેરી[૧]

આવ્યા જુદ્ધે તે શંકરરાય, સેવકની કરવા સહાય,
ભોળો ભોળાનો ભગવાન,[૨] દેખી રીઝયો દૈત્ય[૩] રાજન.

ઢાળ

રાજન રીઝયો દૈત્યનો,[૩] તે શરણ શંકરને ગયો,
પાયે લાગી પંચવદનને, સમાચાર સઘળો કહ્યો;
પુત્ર જે પ્રદ્યુમનતણો, તેણે કુળ લગાડયું લાછન,
જામાત્ર પદવી ભોગવી, ચોરી,[૪] સેવ્યું ઓખા ભુવન;
મેં બંધને અનિરુદ્ધ રાખ્યો, હણતા દયા મુજને આવી,
એવા અપરાધ ઉપર આવ્યા, કૃષ્ણ કટક ચઢાવી;
વાત વિરોધની સાભળી, શિવે હકાર્યા જોદ્ધ,
જાઓ જાદવને સંહારો,[૫] શંકરને ચઢીઓ ક્રોધ,[૬]
જુદ્ધે તે આવ્યા ભૂત ભૈરવ, પ્રેત બહુ પિશાચ,
શાકણી શિકોતરી સંચરી, ભક્ષ ભક્ષ કરતી વાચ;

---

૧૪. બૂ ડા. વૃષભે ચડી આવ્યા ભાણનાથ, જાદવ સેનાનો કરવા ઘા
૧. રાગ ચ સોરઠી ફ સામેરી. ૨ ક્ષ ટાળાં ભોળાનાં ભયાનક.
૩ બૂ ડા અસુર ૪ ,ડ, બૂ ડા. છાનું
૫. ચ જાઓ જાદવ સેન્યા સંહારો. ૬ ડ શંકરે દીધો પ્રતિબોધ.

પંચદૂત સાથે પરવર્યા, કાશીતણા કોટવાળ,
વીર વૈતાલ ને કોઇલા, આગળ કર્યા પશુપાળ;[૭]
બાણાસુર બળિભદ્ર સામો, શંકર ને શ્રીકૃષ્ણ,
સાત્યકી ને સ્વામી કાર્તિક, નંદી ને ચામુંડ;[૮]
કૃતવર્મા કૌભાંડ સામો, સાંબ ને ધુમ્રલોચન;
શોણિતાક્ષ ને સોમકેતુ, ગણપતિ ને પ્રદ્યુમન;[૯]
રથી સામા રથી આવ્યા, હસ્તી સામા હસ્તી,
જાદવને શ્રી હરિ હકારે, હર અસુરની વતી;[૧૦]
મોગળે મોગળ પડે ને થાય ગદાના કટકા,[૧]
ગગનમાં જેમ વીજ ચમકે, થાય ખડગના ઝટકા;[૨]
પટ્ટિ, ફરસી, પરિઘ, ભાલા, મોગળ ને ભીંડીમાળ,
ઉખાંડાં, ખપુવા, ત્રિશૂળ, શક્તિ, વઢે વીર વિકાળ;
ગિરિ તરવર અસ્થિ ચર્મ, વરસે દાનવદુષ્ટ,
સાંગ ભાલા મલ્લ બાઝે,[૪] પડે પાટુ ને મુષ્ટ;

૭. બૃ. કા. માં નથી, એને બદલે—
મહાસુભટ બળીઆ પ્રાક્રમી, દ્વંદ્વ જુદ્ધનું કરું શું વખાણ!
ગરગડિઆ સાત્યકી અહંકારી, સન્મુખ મૂકે બાણ.
૮. બૃ. કા. નંદી ને ચારુદેષ્ણ.
૯. આ પછી એક કડી આ પ્રતમાં વધારે છે, પણ તે ક્ષેપક લાગે છે—
ઉગ્રસેન ને કુબેર આવ્યા, લક્ષ્મણ ને લક્ષ લાભ,
ગર્ગાચાર્ય ને શુક્રાચાર્ય, જે ક્ષણમાં તોડે આભ;
૧૦. ब, અસુરને શિવ ઉપરતી બૃ. કા. હલો શિવના ઉપરતી.
૧. બૃ. કા. મોગળે મોગળ પડે ફરસી, ગુરજના ધમકારા; क થા ગદાના ભડાકટ.
૨. બૃ. કા. તેમ ખડગતણા ચમકારા; क થાય ખડગના ઝટકા; ब તલવારના થાય ઝટકા.
૩. બૃ. કા. સાંગ લીધી પરિઘ ભાલા૦ શૂર ચક્રથી ચૂર પતા૦
૪. इ સાંગ ભાલા મલ્લ યુદ્ધ કરે, પડે મલ્લ દેહી પૃષ્ટ,
ब ૦ ગિ [illegible] પડે પાટુ ને મુષ્ટ

પ્રબળ માયા આસુરી, તેણે થઈ રહ્યો અંધકાર,
[5]બહુ વીર વાહન ચકચુર થયાં, વહે શોણિતની ધાર;
અસ્થિ, ચર્મ ને મેદ કર્દમ, ગજદલ દીસે દળાય,
ધર્મ ચૂકી, મામ મૂકી,[6] કાયર પુરુષ પળાય;
શોણિતની ત્યાં સરિતા વહે, ભયાનક દિસે ભોમ,
પંચ પ્રકારે રુધિર ઊડે, સજળ થયો છે વ્યોમ![7]
કુતુહળ દેખી દેવ કંપ્યા, હવો હાહાકાર,
બળિભદ્ર ને બાણાસુર વઢે,[8] કેમ સહે ભૂમિ ભાર!
નયણે દેખ્યા નવ શકે, તે શ્યામ રુધિર પ્રવાહ,[9]
જોગણીનું ભક્ષ ચાલ્યું, સુખી શિયાળા થાય;
વ્યાધ, વણિયર, ભૂત ભૈરવ, શિવ સેનાની નૃત્ય,
સંતોષ પામી શાકિણી, કલ્લોલ કરતી નૃત્ય;
[10]કોઈ કાયર થઈને નાઠા, આહ્ણીએ ઓસરીઆ,
શૂર વઢીઆ શર પ્રધાને, આવી અપ્સરાએ વરીઆ;
ઓખા અનિરુદ્ધ કારણે, રોળાયા રાણા રાય;
[11]ઘર, દારા, સુત રહ્યાં આગમાં, સ્વર્ગે ચાલ્યા જાય;

---

૫ જૂ. કા. શર ચક્ર ચૂર થાતા. આ બે લીટીની પહેલાં જૂ. કા. માં બે લીટીઓ વધારાની છે—સરખા ને સદા સુભટ લડીઆ, મચો રણ સંહાર,
દંત, ચરણને શ્રવણ નાસિકા, ઊડે થાય હાહાકાર.
૬. ચ રણ છોડી મામ મૂકી. ફ કર્મ છોડી મામ મૂકી.
૭. જૂ. કા. ન શું સાગર થાશે વ્યોમ! ફ શું વ્યાકુળ થાશે વ્યોમ! ચ સૂરજ ઢંકાયો વ્યોમ. ઢ શું અશુદ્ધ લાગ્યો વ્યોમ. ૮. જૂ. કા. ભરગંજ ભુજંગ હવો. ન બળધરી ભુજ થાય ભૂંડે. ૯. ફ થાક્યો શોણિતને. પ્રવાહ. ૧૦. આ બે લીટીઓ જૂ. કા. માં તથા બે પ્રતોમાં નથી.
૧૧. આ લીટી જૂ. કા. માં નથી. ફ માં—
કૃષ્ણ વારે એકને, શું વઢો છો અવ આણી!
તે દેખી હરખ્યું નહીં, કોપે ચડ્યા ચક્રપાણી,
સરખાવો વચન સાથે—ભટ પ્રેમાનંદ કૃત કથા, રાગ શ્રી હરિશ્ચંદ્ર

કુસુમ ગય્યાએ પોઢતા તે, રધિરમાં તણાય;[1]
સાગર શું સંગમ હવો, શોણિત સરિતા વહી,
અસ્થિ, ચર્મની મેદની, એ પાળો બંધાઇ રહી;
માતંગ અંગ મસ્તક વિહોણાં, શું આહ છે વિકાળ!
કુંભ સ્થળ શું કાચલા, શીશ કેરા સેવાળ!
નરકર શું ભુજંગ ભાસે, મુખ કમળ શું કમળ!
નેત્રમચ્છ, મુગટ બગલાં, નરનાભિ તે વમળ:
[1]દુંદુભિ તણાયાં, રથ ભાગ્યા, શોભિતા શું વહાણ!
નિરખીને આ દારણ નદી, કોપે ચઢયા શલપાણ.

વલણ

શલપાણિજી સૂંઢિયા, વૃષભ હાંક્યો ભૂધરભણી,
વિપ્ર[2] પ્રેમાનંદ કહે કથા, રાડ લાગી હરિહર તણી.

કડવું ૨૬ મું

રાગ સોરઠી

ધાઇ[3] આવ્યા શંકર સંગ્રામે, ધર્યું ચક્ર [4]સુદર્શન શ્યામે,
ગાજે ગરુડે તે છેલ છબિલો, હાંક્યો પોઠીઓ હરે હઠીલો;
હરિએ ચક્ર ચઢાવ્યું ચાક, શિવે સામુ કીધુ પિનાક,[5]
આવી ચઢીઆ બે ભગવાન, થયો સંસાર અંદોલમાન;
વાગી હરિહરતણી ત્યાં હાક, પુરમા રાખ્યા રહ્યા છે પાક,
[6]ભૂલી વિધાત્રી લખે તે લેખ, ધ્રૂજે ધરણી ને સળક્યો શેષ;

---

૧. બૃ. કા. પ્રવાહે તણાયા રથ જાતા.
૨. ભટ—હવે કહું રાડ હરિહરતણી. ધ્ર૦ વિપ્ર પ્રેમાનંદ એમ કહે, કહું રાડ હરિહરતણી; અ હવે રાડ જુઓ૦
૩. બૃ. કા. શંકર આવ્યા છે સંગ્રામે. ૪. બૃ કા. ધર્યું ચાપને સુંદર શ્યામે.
૫-બૃ. કા. મૂક્યું શંકરે પિનાક. ૬. બૃ. કા ચઝ્યા વિધાત્રીના લેખ.

ફરક્યું આકાશ, તુટ્યા અભ્ર[7], પડ્યા ગર્ભવતીના ગર્ભ[8],
ફરી ચાપ તે મંડલાકાર, શિવે બાણ મુક્યાં છે બાર;
તે પુઠે મુક્યાં પંચવીશ, છેદ્યાં આવતાં શ્રીજગદીશ,
[8]સાત સહસ્ર, લક્ષ ને કોડ, વરસે બાણ ને કોટાકોટ;[9]
વાળ્યો જાદવનો સંહાર, પ્રગટ્યો દેવમાં હાહાકાર,[10]
કૃષ્ણે મુક્યું મોહાસ્ત્ર બાણ, મૂર્છા પામ્યા તે પિનાકપાણ,[11]
કીધું પોઢીઆ ઉપર શયન, ધાયો બાણાસુર રાજન.
આવ્યા શુક્રાચાર્યજી સાર, ટાળવા શિવજીનો વિકાર,[1]
બાણે કીધી છે બહુ વાત, કીધી ગણપતિને સાન;
ધાયા દૈત્ય તે જમના દૂત, તૂટી પડ્યા તે ભૈરવ ભૂત,[2]
જુદ્ધ પ્રબળ કર્યું રણછોડ, આવી આસુરની કન્યા કોધ;
આસુરી માયા કરતી નાર, કોઇ નમી છે ઉગ્ર પ્રકાર,[3]
કોઇની આંખજ ઉપર કપોલ, કોઇનું મુખ તે મોટી પોળ;
કોઇનાં મસ્તક ગિરિ સમાન, કોઇનાં ભૂમિએ ભરાએ કાન,

---

૭ ई ફરક્યું આકાશ ને તૂટ્યાં અભ્ર ज ગર્જે ફુટ્યાં આકાશનાં અભ્ર
૮. જૂ. ગત. ૯. જૂ. ह. વરસે બાણની કોટાકોટ.
૧૦. ड પ્રગટ્યો મહાદેવનો પરિવાર. ज પ્રગટ્યો શંભુજીનો ખાર.
૧૧. च, फ મોહ પામ્યા પિનાકપાણ.

આ બે લીટીના ઉપર બીજી ૨૪ લીટીઓમાં હરિહર યુદ્ધ છે ને પાઠ઼ન પ્રેમાનંદના ક્ષેપક ભાગોમાં આપ્યું છે. એમાંની કેટલીક લીટીઓ હલકા સુધરી થઈ ગયેલી લાગે છે, અને આ જ કડવામાં આ પ્રતમાં પાછળ છે તે વાચકે જોઇ વિચારી સમજી લેવી. પછી દરેક કડવામાં કોઇ કોઈ લીટી બાદ કરીએ તો બધીજ સાન નગોજ છે. પરિશિષ્ટમાં જોઇ લેવો.

૧. घ મૃતસંજીવનીએ ટાળ્યો વિકાર.
૨. अ ભડ કાર્તિક જેગ્ન ભૂત.
૩. क કોઇ બાપની પીડાય ઉગ્ર બાર; फ કેટલીક મારતી કરગ બાર.

[૪]વનિતા વારુણીમાં થઇ મગ્ન, વસ્ત્રવિહોણી ફરે નગ્ન;
ગ્રહી ભમાવે જોદ્ધ ગગન, જાદવ સૈન્યા કીધી લગન,[૫]
હરખી સાકિણી ડાકિણી સર્વ, આજ આવ્યું ઉજાણીનું પર્વ;
ભુંડી ભામા, વરુઓ વર્ણ, ચુડેલ ચાલે અવળે ચર્ણ,
વરસે શોણિત, શિલાને સર્પ, કોપ્યા શ્યામ, રામ, કંદર્પ;
કૃષ્ણે આંખ કીધી ઘણી વક્ર, મૂકયું કોપ કરીને ચક્ર,[૬]
છેદ્યા ડાકિણી, શાકિણીનાં શીશ, રંડા નાસે ને પાડે ચીસ;
છેદ્યાં શ્રવણ, નાસિકા ને નેણ, ત્યાં તો ઊઠી રુધિરની ઝેણ,
કોઇને ભાલા વાગ્યા ભચ, કોઇના નાક કપાવ્યાં ટચ;
છેદ્યા કવચને ભાલા છેક, નાઠા અસુર મૂકીને ટેક,[૭]
ગાજ્યો બાણાસુર તે ઉન્મત્ત, ધનુષ્ય ધરીઆં છે પંચશત;
વરસે બાણ તે દાનવ દક્ષ,[૮] શત સહસ્ર આયુધ ને લક્ષ,
નાઠી સૈન્યા સહુ ભડભડાટ, હસ્તી પાડે છે સુસુવાટ;
પડયો જાદવ જોધમાં ભંગ, આકર્ષ્યું શ્યામે સારંગ,
કૃષ્ણે છેદ્યાં ધજા ને દંડ, કીધો રથ તે શતખંડ;
છેદ્યું છત્ર એક અનોપ, કાપ્યાં કવચ આયુધ ને ટોપ,
બાણાસુર કહે કરી કોપ, હવે ન જાય જીવતા ગોપ;[૯]
ચતુર્ભુજે કીધી ચોપ, માયા મૂકી થયા અલોપ,
શાંધ્યા શ્યામ રાય સજ થઈ, ગાજે બાણ તે કુકડધજ;[૧૦]
પ્રકટી માયા તેણીવાર,[૧] મન્ત્ર નિવારી તે મોરાર,[૨]
વરસે ગિરિ તરુવર ધાર, જાદવ સૈન્યા ખાધી હાર;

૪. આ વર્ણન કાવ્યદોહનમાં સરખાવવા જેવું છે. સુજ્ઞ વાચકે તે સરખાવી જોવું. ૫. ग જાદવ સૈન્યા કીધી ભગ્ન.
૬. ન મૂકયું પૂરણ ક્રોધે ચક્ર. जે ચતુર્ભુજે મૂકયું ચક્ર.
૭. ग અરવારે મૂકયો ટેક. ૮. क દૈત્ય દારુણ વરસેરે દુઃખ.
૯. ई જીવનો ન જાય ગોપ. ૧૦. ग સાંઢયો બાણુ ખાડું કરો ધજ.
૧. क અસુરે માયા કીધી તિમિર. ૨. ઙ તત્ક્ષણ તે હેઠી મોરાર.

કીધા વાહન વિહોણા વીર, ગતિભંગ તે સર્વ શરીર,
હળધરે મૂકી હવે મામ,[3] દારુણ દેવનણો સંગ્રામ.[4]
જાદવનું દેખી કષ્ટ, કૃષ્ણે કીધી ક્રોધની દૃષ્ટ,
દીવ્યાસ્ત્ર મૂક્યું છે બાણ, છેદી માયા પુરુષ પુરાણ;
કીધાં મુગટ વિહોણા શીશ, લીધું ચક્ર તે શ્રી જગદીશ,
છેદવા માંડયા જ્યારે હાથ, આવી બાણાસુરની માત;
કાળી કોટરા એવું છે નામ, દેખી નગ્ન તે લાજ્યા સ્થામ,
નવ મૂક્યું તે સુદર્શન, નાશી છૂટયો તે બાણ રાજન;
ચક્ર ચઢાવ્યું બીજીવાર,[5] હવો દૈત્યમાં હાહાકાર,
નાઠી કોટરા પાડી ચીસ, હવે હાથ હણે જગદીશ;
અકળાવ્યો બાણ રાજન, આવી પડીઉં તે સુદર્શન,

વલણ

જેમ છેદે કો વડની ડાળ, તેમ કર કાપ્યા તતકાળ;
પછી રાખ્યા છે ભુજ ચાર, બાણ પૃથ્વી પડયો મોઝાર.

કડવું ૨૯ મું

રાગ મારૂ

બાણાસુર પૃથ્વી પડયો,[6] પીડા પામ્યો પંડ રે,
મહાશિવ કોપે ચઢયા, [7]ત્યારે ખળભળ્યુ બ્રહ્માંડ રે.
ઘણું કોપ્યા તે દેવ માલી, અકળાવ્યા શ્રી વનમાલી,
મૂક્યો પિત્તજવર મહાદેવ, હરિએ જ્વર પ્રગટયો તત્ખેવ;

3. ब હરિ હળધર મૂકયો મામ. 4. अ દારુણ દૈત્યનણો સંગ્રામ.
5. ब મૂકયુ ચક્ર તે બીજીવાર, ब ચક્ર ચઢાવ્યુ બીજી વાર.
6. આ વલણ સાથે આ કડવું બંધ બેસતુ આવે છે, જ્યારે બૃ. કા. નાં કડવાંના અંત ભાગ સાથે આન્ય વલણ છે, અને તે બંધ બેસતું નથી.
7. બૃ. કા. ત્યારે કંપ્યા ચૌદ બ્રહ્માંડ રે. ब તેણે ગાજીઉં બ્રહ્માંડરે, ज હડાડ્યું બ્રહ્માંડરે.

વાતજ્વર તેહનું નામ, પિત્તજ્વર શું કીધો સંગ્રામ,
તરીઓ મૂક્યો તે ત્રિપુરારિ, એકાંતરીઓ મૂક્યો દેવ મોરારિ;
શિવે ટાઢીઓ તાવ હકાર્યો, કાળજ્વર શ્રી કૃષ્ણે વકાર્યો,
ભૂતજ્વર મૂક્યા ઉમયાનાથ, એમ જ્વર પ્રગટ્યા છે સાત;
ઓખાહરણ સાભળે ધરી ભાવ,[૮] તેના ઉતરણ જાયે તાવ,
શુકદેવ કહે સુણો રાય, હરિહર તણો મહિમાય;
મહાદેવ અગ્નિ ઉપજાવે, વિઠ્ઠલો વરસાદ વરસાવે,
થયો ક્રોધ તે રૂપ કપાલી, હામહામથી સૃષ્ટિ પ્રજાળી;
હરિહર બંને હઠે ભરાયા, ત્યાં તો બ્રહ્માજી વ્હારે[૧] ધાયા,
આવી જોડ્યા બંનેને હાથ,[૨] તમે જુદ્ધ મૂકો દીનનાથ;
સ્તુતિ કરીને સામા રહી, કમળાકંથે વારતા કહી,[૩]
નમું ગંગાધર પશુપાળ, નમું ગિરિધર દેવ દયાળ;
નમું જટાધર ભસ્મભાર, નમું મોરપિચ્છ ધરનાર,
નમું દેવદુઃખ હરનાર,[૪] નમું જગત ઉધરણહાર;
નમુ જટાધર ભસ્મભાર, નમું મસ્તક મુગટ ધરનાર,[૫]
નમુ નીલકંઠ રુંઢમાળ, નમું ગુંજાધર ગોવાળ;
નમું ઉમિયાવર જોગેશ,[૫'] નમું શ્રીધર શ્રી ઋષિકેશ,
નમું શંકર બ્રહ્મકપાલી, નમું શ્રીકૃષ્ણ શંખધારી;[૬]
નમું ત્રિવદન ત્રિપુરકામ, નમું ભક્તવત્સલ ભૂધર નામ,
નમું સદાશિવ શિવ ઉપાસી, નમું વિઠ્ઠલવર વનવાસી:

---

૮. અ ઓખાહરણ સુણે કરી ભાવ.
૧. બ જ દેવ વિરંચી વારે ધાયા.
૨. ડ બહુ મંધે આવી જોડ્યા હાથ.
૩. અ બ્રહ્માએ વારતા કહી. બ કમળાસુને વારતા કહી.
૪. ફ નમું દૂષને દીધો માર. અ નમું ગદાધર ગોપાળ.
૫. બ નમું મસ્તક મુગટ ધરનાર. ૫' ફ નમું ઉમરેશ્વર મહેશ
૬. અ નમું શ્રીકૃષ્ણ શંખ કરુણાવળી.

નમુ દાવાનળ પર્જન્ય, નમુ દુંદુભિ નાદ ગર્જન,
નમુ પિનાક ત્રિશૂળપાણી, નમુ સારંગધર પુરુષપુરાણી,
નમુ વૃષભ જેનુ વાહન, નમુ કૃષ્ણદેવ પાવન,
તમે જગતના પિતા કહાવો, કાં જીવતાને મૃત્યુ અપાવો,[7]
દીન વચન બ્રહ્માએ ભાખ્યા, શિવ કૃષ્ણે આયુધ નાખ્યા,
હેને હરિહર મને ભેટાડ્યા, પડ્યા જોદ્ધા સર્વે ઊગાડ્યા,
બાણ શ્રીકૃષ્ણ ચર્ણે નમીઓ, મનાય તેનો સહુ શમીઓ,[8]
પછી જ્વર પ્રકટ્યા જે સાત, બ્રહ્માને કહે છે વાત,[9]
હવે અમો તે ક્યાં જઈ રહું, તમ વિના કોને દુખ કહું?[10]
ચતુર્મુખ બોલ્યા મુખ વાણી, તમે રહો પૃથ્વીને જાણી,[11]
અધર્મ કરે જે નરનાર, પશુ, વનસ્પતિ તણો જે કાળ,
ત્યાં તમારો નિવાસ, એમ જ્વરની પૂરી આશ,[1]
ઓખાહરણ સાંભળે સંતોષ, જ્વર જનને ન પ્રકટે દોષ,
જે સાંભળે ધરીને ભાવ, તેના જાયે સાતે તાવ,[2]
એવું કહી હવા અંતર્ધ્યાન, મતોષ્યા શ્રી ભગવાન,[3]
અનિરુદ્ધ શ્રીકૃષ્ણને મળીઓ, છૂટ્યા બંધન વિજોગ ટળીઓ,
નાણું મોકલે બાણાસુર રાય, વરકન્યાને પીઠી ચોળાય,
વર ઘોડે ચડ્યો, ગીત ગાય, અનિરુદ્ધ આવ્યો મહારામાંહ્ય
શુકજી કહે પરીક્ષિત રાજાન, બાણાસુર આપે છે કન્યાદાન

૭ ઉ સર્વ લોકને સુખ ઉપજાવો ક કાં પ્રજાને મૃત્યુ ઉપજાવો
૮ મ પ્રાણ દેવાનો શોક જ શમીઓ
૯ ક જઈ વિધિને પૂછે વાત
૧૦ વ સ્વામી અમને સ્થાનક દીજે, આપો થાનક ત્યાં રહી જે
૧૧ ફ ચતુરાનન કહે છે વાણી, તમો પૃથ્વીમાં રહેજો જાણી
૧ ટ, ક—અર્ધો ભોગ ને અર્ધો બાળ અર્ધ પશુને અર્ધ પંખાય,
માણસને મસ્તક ચડજો, હય હસ્તીની આગળ વડજો,
તાઢા તાવ વસો જઈ વાસ, તવ જ્વરની પહોંચી આશ
૨ ક ત્યાં તમો ના રહેશો તાવ ૩ અ કૃષ્ણને મોટિ દીધાં માન

કડવું ૨૮ મું

રાગ દેશાખ

મને વર્ને તે સાવધાન, અસુર પત્ની કરે છે ગાન,
ગર્ગાચાર્ય મોટા મુન, લાગી વેદ વિચિક્ષણ ધૂન;
શુક્રાચાર્ય આચાર્ય ઋષિ, ઘૃત, તલ, જવ, અગ્નિ મૂકી,
હાથ સરખો અને સ્વાહા થાય, પામે ગેંડો બાણાસુર રાય;
તાહા આડું અંતરપટ તાણી, ઓખા માંહ્યરામાં આણી,
અનિરુદ્ધ આગળ બેસાડે, સુખ આગળ દુઃખ વિસારે;
હાથેવાળો સાહ્યો છે પાણ, વરકન્યા સુંદર સુજાણ,
આવાં અંતરપટ અળગાં લીધા, કન્યા છોટણે તંબોલ કીધાં;
પહેલું મંગળ તે વરતાય, વરકન્યાને ફેરા ફરાય,
ભેરીના શબ્દ અનુપમ થાય, માનિની મંગળ ગાય;
ધેનુ આપી સહસ્ર દુઝણી, સહસ્ર દાસી આપી વિચક્ષણી;
બીજું મંગળ તે વરતાય, ત્રણ સહસ્ર રથ થીકાર,
ત્રીજું મંગળ તે વરતાય, આપ્યા ચૌદ સહસ્ર તોખાર,
આપ્યા આયુધ સેવકજન, મેનું રુપું સાતમણ ધાન,
ચોથું મંગળ તે વરતાય, આપી સાતસો અનુપમ ગાય,
પહેરામણી આપી કીધા નમસ્કાર, આપી દ્વિજને દક્ષણા સાર,[૪]
એમ વર્ત્યાં મંગળ ચાર, શ્વસુર પત્ની પીરસે છે કંસાર;
હસી હસી આરોગે સ્ત્રીભરથાર, મન આનંદનો નહિ પાર;
તા દાસીજન ગીતો ગાય, જમાત્રને જમવું થાય,
જમો, જમો કુંમાર જમાઈ, કીધી વડવા જેવી કમાઈ;
કહ્યાથી પેઠો ઘર ખંખોળી, તમે છેતરી ઓખાબાઈ ભોળી,
તારા કુણ પિતા, કુણ માત! શું કરીએ ભૂલી વિધાત;[૧]
દાનવ માનવ જોતાં ખામી, નીચ ઊંચની કન્યા પામી.

---

૪. અ એમ બીજી ત્રીજી પ્રદક્ષિણા સાર. ૧. ક શું કરીએ ભૂલી વિધાત

રાગ ફેર

છોરા ઘી પીરે ઘી પી, તારું શરીર[૨] થાય કાંઈ માતું રે,
તારે ઘેર ક્યાંથી દુઝણું રે, રખે સાસરીઆં વિના થાય વ્હાણું રે;
એમ ગીત ગાય છે વર્ણીરે વરકન્યા ઊઠયાં પરણી રે,
ચાર સુવામણ આવી વધાવે રે, એમ અખંડ એવાતણ ભાવે રે;
વળી વિપ્રને આપે દાન રે, ઋષિ મંતોપી દીધાં માન રે,
ગય બાણ સુર લાગ્યો પાય રે, વિઠ્ઠલને આપી વિદાય રે.

વળણ

વિદાય આપી કૃષ્ણને, પ્રણિપત વિવિધ કરી,
માતા વળાવે ઓખાબાઇને, શીખામણ દે છે ફરી ફરી.[૩]

કડવું ૨૯ મું

રાગધનાશ્રી

પુત્રી પધારો રે, સોભાગણી સાસરે રે,
ભાગ્ય તારાની તુલના કુણ કરે રે?
અમો અપરાધી અવગુણ ભર્યાં રે,
અમે તમને બહુ દુઃખીઆ કર્યાં રે.

ઢાળ

દુઃખીઆં કીધા દીકરી, મરણ લગી નહિ વિસરે રે,
માતાપિતા શત્રુ થયાં, મનની ખટક કેમ વિસરે રે,
બાઇ, બાપે બંધન બાધીઆં,[૪] દોહિલાં વેઠયાં દીકરી,
મોટું ઘર વર પામીઆં, તે તું તારે કર્મે કરી;
જાદવકુળ વસુદેવજી, દેવકી ને રોહિણી,
બળિભદ્ર, સાત્યકી, પ્રદ્યુમ્ન, શ્રીકૃષ્ણ ત્રિભુવનધણી;

૨. જે તારું ખુબ મનોહર જાડું રે. ૩. જે શીખામણ દેઇ સાંભળ દીકરી.
૪. જ બાઇ! બાપે તું ને બંધન રાખી.

રુક્મિણીને સત્યભામા, જાંબુવતી ને રેવતી,
રખે દીકરી આળસ કરતી, ચરણ તેમનાં સેવતી;
ઉગ્ર પુણ્યે ઓખાબાઈ! પામી અનિરુદ્ધ નાથને,
એ સુખ આગળ દુ:ખ વિસરશે, જે જોખમ બાણના હાથને;
શી શીખામણ દેઉં દીકરી, અમારી લાજ વધારજે,
પ્રીતે પતિ આજ્ઞા આપે તો,[1] પિયર ભણી પધારજે;
સસરા જેઠની લાજ કાઢજે, નવ બોલીએ ઉંચે સ્વરે,
આડું ઓઢીને હીંડીએ, દૃષ્ટિ રાખીએ ભોમ ઉપરે;
રુડી ભુંડી વાત વિસારી, સાંભળીને વિચારીએ,
ઉઘાડા કેશ ના મેલીએ, ઘણું ઝીણું વસ્ત્ર ના પે'રીએ;
ભાઇ વિના કો પુરુષ સાથે,[2] ગાન, ગોદ ન કીજિએ,
સાસુ સસરો રીસ કરે તો, સામો ઉત્તર ન દીજિએ,[3]
પરાયે ઘેર જઇએ નહિ, નહિ જોઇએ અરંપરં,
પૂછ્યા પછી ઉત્તર દીજે, જથારથ બોલીએ ખરં;
દાસી માણસનો સંગ ન કરીએ, પિયરને ન વખાણીએ,
અનંત અવગુણ હોય સાસુતણા,[4] સ્વામી મુખ ન આણીએ;
મોટે સાદે હસીએ નહિ,[5] કોઇ સાથે તાલી ન દીજિએ,
ઊભાં રહી ઉઘાડે માથે, મારી પુત્રી પાણી ન પીજિએ;
ભરથાર પહેલું જમીએ નહિ, ઉચ્છિષ્ટ જમીએ નાથનું,
'તું' કારીએ નહિ સેવક સાદે, માન રાખીએ સહુ સાથનું;
દિવસે ના સૂઇએ દીકરી, વચન પ્રભુજીનાં પાળીએ,
સાસુ, સસરો સાદ કરે તો,[6] જી જી, કહી ઉત્તર વાળીએ;

---

૧. क પ્રેમે પિયુ આજ્ઞા આપે તો ૨. ट ભાઈ સમાન કોઇ પુરુષ સાથે.
૩ ब વળતો ઉત્તર ન દીજિએ. क પૂછ્યા પછી ઉત્તર દીજિએ. अ ઉતાવળો ઉત્તર ન દીજિએ.
૪. ई લાખ દુઃખ હોય શ્વશુર પક્ષનું. ૫ क મોટે સાદે બોલીએ નહિ.
૬. उ સાદ કરે સાસુ જેઠાણી જ્યારે.

એમ ઓખાને વિદાય આપી, વર્ત્યો જયજયકાર,
શ્રીકૃષ્ણ પધાર્યા દ્વારકા, પરણાવી કુમાર;
ઓખાહરણ અતિ અનુપમ, તાપ ત્રણે જાય,[૭]
શ્રોતા થઇને સાંભળે, તેને વૈકુંઠ પ્રાપ્તિ થાય;
ગોવિંદ ચરણે ગ્રંથ સમર્પ્યો, ગુરને નામ્યું શીશ,
ઓખાહરણ જે ભાવે સાંભળે, તેને કૃપા કરે જગદીશ;
ઓગણત્રીસ કડવાં એનાં છે, પદ સંખ્યા કીધી નથી,
સુણે તાણે ને અનુભવે, તેની પીડા જાય સર્વથી;
વીરક્ષેત્ર મધ્યે વાસ વાડીમાં, વિપ્ર ચતુર્વેશી જાત,
પ્રેમાનંદ આનંદે કહે, જય જય વૈકુંઠનાથ.

૭. અ ઓખાહરણ જે સાંભળે તેના તાવ સાતે જાય,
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, સન્મુખ શ્રી જદુરાય,
ઓખાહરણ તણી કથા, કવિતા કહે કરજો,
શ્રોતાજન શ્રવણે સુણી બોલો શ્રીરણછોડ.
બ હરિજન કહે હરિકથા, નિર્મળ થાય અંગ,
પ્રેમાનંદ કહે પરમેશ્વરને, કૃપા કરો સારંગ.

પરિશિષ્ટ ૧.

બૃહત્ કાવ્યદોહનમાં છાપેલો પરન્તુ ઓગણત્રીસ કડવાનાં ઓખાહરણમાં નહિ આપેલો ભાગ.

કડવું ૧ લું

*શ્રી ગુરુ ગોવિંદને ચરણે લાગુંજી, ગણપતિ શારદા વાણી માગુંજી,
અંતર્ગતમાં ઇચ્છા છે ઘણીજી, ભાવે ભાખું કથા હરિતણીજી;
જે સાંભળતાં સુખ થાયેજી, મનની તે ચિંતા જાયેજી;
ચતુર્દશ લોક જેને માનેજી, તેના ગુણ શું લખીએ પાનેજી.

કડવું ૨ જું

*તેણે શુક્રાચાર્યને પૂછીઉં, લાગી ગુરને પાય,
કહો ગુરુજી તપ કર્યાનો, શુદ્ધ મને ઉપાય;
શુક્ર બોલ્યા હેત કરીને સુણ બાણાસુર રાજન,
સર્વ થકી ઉત્તમ ઉપાસન, કહું પરમ નિધાન;
ગંગાતટે જઇ તપ કરો, ઉપાસો મહાદેવ,
ભોળો શંભુ પ્રસન્ન થઇ, વર આપશે તતખેવ;
શુક્રના વાયક સાંભળી, થયો બાણ મન ઉલ્લાસ,
તપ કરવાને ચાલિઓ, મન ધરીને વિશ્વાસ;
*નેત્ર ઉઘાડીને નિરખીઉં, ત્યારે દીઠા શંકર જાણ,
ધરી હરખને ચરણે લાગ્યો, સ્તુતિ કરી નિરવાણ.

કડવું ૩ જું

રાગ યમન-કલ્યાણ

આવ્યા આવ્યા ઉમયા સહિત મહાદેવ, દીઠી દીઠી અસુરતણી ઘણી સેવ;
નયણે નીરખ્યો શ્વાસ જ દેહ, દીઠો સુકાં કાષ્ટવત તેહ. ૧
તેને લાગી શંભુજી શું તાળી, બાણાસુર બેઠો આસન દઢ વાળી;
એવાં એવાં તપનો માંડયો અભ્યાસ, માથા ઉપર ફુટી નીકળ્યાં ઘાસ. ૨
એના તપનો નહીં આવ્યો પાર, એમ વર્ષ ગયાં છે એક હજાર;
એવું તપ જોઇને બોલ્યા ત્રિપુરારી, તમે સાંભળો પાર્વતી નારી. ૩
એને તપે ત્રૈલોક બધું ડોલે, બાણાસુર તો બોલાવ્યો નવ બોલે;
તમે કહો તો એને વર આપું, ને હું સત્ય વચન કરી થાપું. ૪
વળતાં બોલ્યાં પાર્વતી રાણી, એવા દુષ્ટને નાપો શૂલપાણી;
દૂધ પાઇને ઉછેરો છો સાપ, તેથી તમે પામશો મહા સંતાપ. ૫
પહેલાં તમે ભસ્માંગદ વરદાન દીધું, વરદાન પામ્યો કારજ એનું સીધ્યું;
વરદાન રાવણાદિકને આપ્યાં, તેણે દુષ્ટે જાનકીનાથ સંતાપ્યા. ૬
તે માટે ઝાઝું શું તમને કહિયે, હારે એવા દુષ્ટથી વેગળા રહિયે;
પછે તમને શી શીખામણ દીજે, ભોળા શંભુ રુડું જાણો તેમ કીજે. ૭
જાઓ નારી પાનીએ બુદ્ધિ તમારી, વરદાન આપતાં ન રાખીએ વારી.
એવું કહીને બોલ્યા તે ભોળાનાથ, દીધો બાણાસુરને શિર હાથ. ૮
ઊઠ, ઊઠ, પુત્ર ! તૂં વર માગ્ય, તૂં તો સમાધિ તજીને જાગ્ય;
વાણી શંભુની સુણીને જાગ્યો, તેણે શિવજી પાસે વર માગ્યો. ૯
સ્વામી મને સહસ્ર હાથ જ આપો, મુજને પુત્ર કરીને સ્થાપો;
એક એક હસ્ત એવો કીજે, હસ્તી સહસ્રતણું બળ દીજે. ૧૦
અસ્તુ અસ્તુ કહીને શિવે વર આપ્યો, તેને તો પુત્ર કરીને થાપ્યો;
વરદાન લઇને દાનવ ઘેર આવ્યો, તેને બધા નગ્ર લોકેરે વધાવ્યો. ૧૧

વલણ

વધાવ્યો ત્યાં લોક સર્વે, આનંદ ઘણો મન થાય રે;
આવી રાજ બેઠો બાણાસુર, તેને ઉલટ અંગ ન માય રે. ૧૨

કડવું ૪ થું.

રાગ કેદારો

વર આપી વળ્યા વિષધારી રે, સહસ્ર ભુજ પામ્યો અહંકારી રે;
ઓખારીને કહે પામ્યો હું જય રે, હું તો થયો છુ અમય રે. ૧
અભિમાની બોલે એમ ગર્વ વચન રે, પુર વિષે આવ્યો ગજન રે;
સહુને આનંદ વાધ્યો મન રે,.. ૨

કડવું ૫ મું

રાગ બિલાવર

વળિ વળિ પૂછ્યું પરીક્ષિત રાયજી, શુકદેવજી કહોને યથાયજી;
દેવ કન્યા પ્રગટી જેહજી, દૈત્ય પુત્રીતણો સંદેહજી. ૧

ઢાળ

દૈત્યપુત્રી કેમ હવી, શુકદેવજી કહોને સત્ય,
વિસ્તારીને વર્ણવો, ઓખાતણી ઉતપત્ય. ૨
શુકદેવ વળતુ બોલિયા, તમે ભલી પૂછી વાત;
ઓખાની ઉત્પત કયમ હવી, કહુ તમને સાક્ષાત. ૩
એકવાર ગિરિ કૈલાસથી, શિવજી તે મધુવન જાય;
ઉમયાજી ઘેર એકલા, તેણે વિચાર્યુ મનમાય. ૪
શિવને દિવસ થાશે ઘણા, નંદી ને ભૃગી સંગ;
સંતાન મ્હારે કાઇ નહીં, તે મારે રહ્યોને સંગ. ૫
શિવજી કહે કરજો પ્રગટ, ઇચ્છાયકી સંતાન;
તપ કરવાને જાઉં છું, ધરવાને હરિનૂં ધ્યાન. ૬
એમ કહીને શકર ચાલ્યા, આવ્યા તે ગગાતીર;
દ્દઢ આસન વાળીને બેઠા, મનમાં રાખી ધીર. ૭

દિવસ કેટલા વહી ગયા, ને ચૈત્રમાસ તે આવ્યો;
પરસેવો ઉમયાને અંગે, થયો તે-તો-નવ ભાવ્યો. ૮
માર્જન કરવા ઇચ્છા કીધી, મલીન દીઠું અંગ;
સુગંધી તેલ કકડાવિયાં, જય ભોષ્ણ મૂક્યું પ્રસંગ. ૯
પાર્વતીએ મન વિચાર્યું, મંદિરમા નથી કોય;
હું પુત્ર એક પ્રગટ કરુ, જે દ્વાર આગળ જોય. ૧૦
પછે દક્ષિણ અંગથી મેલ ઉતારી, ઘડ્યુ પુત્રનું રૂપ;
તેના હાથ પગ ને ઘુંટણ, પહાની, ટુંકડું અંગરારુપ. ૧૧
ચતુર્ભુજ ને ફાંદ મ્હોટી, મ્હોટું તે મસ્તક અંગ;
કપોલ ગ્રીવા સુંદર શોભે, વિચિત્ર દીસે અંગ. ૧૨
તેના વામ કરમાં કમળ આપ્યું, બીજે બેરખો જાણ;
ત્રીજે હાથે જલકમંડલ, દક્ષિણ ફરશી પાણ. ૧૩
બાજુબંધ ને બેરખા, કુંડળ ધાલ્યા કણ;
કટીએ શોભે મેખલા ને, ઘુઘરા બાંધ્યા ચર્ણ. ૧૪
તેને સર્પનૂ ઉપવીત આપ્યું, મોદિક આપ્યો આહાર,
મુષકનૂં વાહન આપ્યું, ઉર સેવંત્રાનો હાર. ૧૫
તેનું ધૃત સિંદૂરે અંગ ચરચ્યું, કાયા કંચનની પરિધામ;
પ્રતિહાર કરીને થાપીઓ, ગણપતિ ધરિયુ નામ. ૧૬
મુખ વચન માતાજી બોલ્યાં, હું માર્જન કરું આ વાર;
કોઇ પુરુષ આવે આંગણે તો, રાખજે ઉભો દ્વાર. ૧૭
એકલો બાળક બારણે બીશે; વિચાર્યુ મન માત;
એની પાસે જોડ હોય તો, બેહ કરે બેઉ વાત. ૧૮
વામેં અંગથી મેલ ઉતારી, ઘડ્યું કન્યાસ્વરૂપ;
તેની શોભા શી વર્ણવું, શુકદેવ કેહે સૂણ ભૂપ. ૧૯
તેનૂં વદન પૂનમચંદ્ર સરખું, નેન નિર્મળ જાણ;
નાસિકા શકચાંચ સરખી, દર્શન બીજ પ્રમાણ. ૨૦

ઘણું કોપ્યા શ્રીત્રિપુરારી, ગાન્યા ગણપતિ બહુ રીશ ધારી;
એહ સરખા છે બલવંત, ઘણું કોપ્યા તે ઉમિયાના કંથ. ૧૭
કોપ્યા ગણપતિ તે બહુ અંગ, સર્વ સેનાનો કીધો ભંગ;
નાઠી સેના દેખી બળધીશ, કોપ્યા ગણપતિ કોપ્યા ઇશ. ૧૮
એનું રૂપ ભયંકર ભાસે, દેખી મુનિવર નાવે પાસે;
જટા સાહીને નાખ્યા ઇશ, ત્યારે શિવને ચઢી અતિ રીશ. ૧૯

ઢાળ

જટીલ જોગી વ ભસ્મભોગી, દીસંતો અવધૂત;
આજ્ઞા વિના અધિકાર ન જાવા, જો હોય પૃથ્વીનો ભૂપ. ૨૦
વચન એવું સાંભળીને, કોપીઆ શિવ રાય;
ત્રિશૂલ મારી શિર છેદિયું, જઈ પડયું ચંદ્રરથમાંય. ૨૧
ઓખા મનમાં ત્રાસ પામી, દેખીને દારુણ કર્મ;
માતાની પાસે કહેવા ન ગઇ, નવ લહ્યો આગળ મર્મ. ૨૨
મહાદેવ મંદિરમાં ગયા, ઝબકયાં તે ઉમિયા મન;
નેત્ર ઉઘાડીને નિરખ્યિયા, શિર કેશે ઢાંકયું તન. ૨૩
વસ્ત્ર પેહેરીને થયાં બેઠાં, પૂછીઉં શિવરાય;
બે બાલક તો બારણે મૂક્યાં કેમ આવ્યા મંદિરમાંય. ૨૪
શિવ કહે શિર છેદિયું, પેલો પુરૂષ હૂતો જેહ;
સ્ત્રીહત્યા મેં નવ કરી જીવતી તો મૂકી તેહ. ૨૫
એમ કહેતાં ઉમિયા પડ્યાં પૃથ્વી, એ શું કીધું શિવરાય?
અંગથકી ઉતપન્ન કરચાં, બેઉ બાલક તમારાં ચાય. ૨૬
ક્ષમણાં તે મારા પ્રાણ કહાડું, કાં જીવાડો એહ;
શિવ કહે શિર છેદીયું, જઇ પડયું પર્વત તેહ. ૨૭
એક મૂરતમાંહી મસ્તક આણી, મેહેલો તે એને અંગ;
નંદી ભૃંગીને મોકલ્યા, જઈ જોયા પર્વતશૃંગ. ૨૮
મસ્તક તો લાધ્યું નહીં, એક હસ્તી દીઠો વંન;
એકદંત ને મહા ઉન્મત્ત, જઈ વિદારયું તંન. ૨૯

મસ્તક લઇને આવિયા, શિવ ઉમિયા કેરી પાસ;
મહાદેવે મસ્તક ન્હોડીયું, વરદાન દીધું હાથ. ૩૦
મ્હારે હાથે દુઃખ જ પામ્યો, મુજ પેહેલો પૂજાય.
શુભ કામે સ્મરણ કરે, તેનું સિદ્ધ કારજ થાય. ૩૧

વલણ

વરદાન એવું આપીયું, શિવે તેણે ઠામરે;
પેહેલી પૂજા કરી પોતે, ગજાનન ધરિયું નામરે. ૩૨

કડવું ૯ મું

રાગ મારુ

ઉમિયા આવ્યાં તે મંદીર બહાર, નવ દીઠી તે ઓખા કુમાર;
મીહાની કોટડી હતી જ્યાંહે, કન્યા નાશીને પેઠી ત્યાંહે. ૧
ઉમિયાને ક્રોધ ચડ્યો અપાર, ઓખાને શાપ દીધો તેણી વાર;
ત્યાર પૂંઠે તે શું થાય, તેની કહું હવે કથાય. ૨

ઢાળ

શાપ પુત્રીને હવો, તે સાંભળો કહું રાય;
વરસ એક લગણ પુત્રી, રહેજે લવણની માંય. ૩
વચન એવું સાંભળીને, દુઃખ પામી મંન;
લવણ મધ્યે કોમળ કાયા, કેમ જાશે વરસ દંન. ૪
ગદગદ કંઠે ઓખા બોલી, દયા કરો મુજ માત;
અપરાધ કિંચિતમાત્ર છે, તેમા આવડી શી ઘાત ! ૫
મેં શાપ તમારો શીશ ચડાવ્યો, અનુગ્રહ કેમ થાય !
માતા કહે મહિમા વાધશે, તારો મૃત્યુલોકની માંય. ૬
પછે પાર્વતીજીએ પ્રેમ આણી, કહ્યો માસ જ એક;
પરેમ આદ્યે ઉત્તમ કહિયે, ચૈત્ર માસ વિશેક. ૭

તે માસે તે લવણ ફેરો, કરે સંગ્રહ જેહ;
પાર્વતીજી પુત્રીને કહે, તે દુઃખ પામે દેહ. ૮
ચૈત્ર માસે વ્રત અલૂણું, કરે જે સ્ત્રીજન;
સંસારનાં સુખ ભોગવે, પામે પુત્ર, કલત્ર ને ધન. ૯
ચૈત્રકેરા દિન ત્રીશે, અંન અલૂણું ખાય;
માતા કહે સત્ય જાણજે, તે સ્વર્ગવાસી થાય. ૧૦
માતા કહે મહિમા કહું, એવો ચૈત્ર નિર્મળ જાણ;
એક માસ અલૂણું ન કરે, તેનું મિથ્યા જીવ્યું જાણ. ૧૧
વ્રત કરીને દાન કરવું, લવણકેરું જેહ;
આખ્યાન સાંભળે પાતક જાયે, નિર્મળ થાયે દેહ. ૧૨
પાંચ દહાડા પાછલા, વ્રત કરે સ્ત્રી જંન;
કરે ભોજન લવણ પાખે, એક ઉજ્જ્વળ અન્ન. ૧૩
હું શાપમોચન તુજને કહું છું, ઓખાને કહે છે માંય;
શ્રી ભગવાનકુલમાં વર થશે, તે ગ્રહશે તારી બાંય. ૧૪
સર્વે દોષ ટળશે તે થકી, સાંભળ ઓખાબાઈ;
સંતોષી એમ એ સર્વે કહી, આનંદ પામ્યાં સહી. ૧૫
પછે ઓખા લવણમાં પેઠી, શાપ મટાડવા કાજ;
શુકદેવ કહે પરીક્ષિતને, કહું બાણાસુરનું કાજ. ૧૬

વલણ

કથા કહું તે સાંભળો, ધરીને એક ધ્યાનરે;
તે પછી શું નીપજ્યું, વિસ્તારું રાજન રે. ૧૭

કડવું ૮ મું

રાગ વેરાડી

એક સમે ચાંપાદણી, ઉભી રાજદ્વાર;
વાસીદું વાળી કરી, કીધું ચાકચમાળ. એક સમે૦

ગજા તે સૂતા ઈરીઆ, અતિ પ્રાતસકાળ;
મુખ આડી સનમાર્જની, રાખીરે ચડાળ. . એક સમે૦
તે જોઇ બાણાસુરે પૂછિયો, કહજો વિસ્તાર;
મુખ આડી સનમાર્જની કેમ્ રાખી તેં નાર? એક સમે૦

ચંડાલણી કહે રાયજી, સાંભળો મહારાજ;
વહાણામાં મુખ કેમ દાખવું, જાણી કીધી મેં લાજ. એક સમે૦
રાજા કહે સત્ય બોલ તું, નહિંકર દેશુંરે દંડ;
શા માટે આડી ધરી, સનમાર્જની રેડ? એક સમે૦

વળતી ચંડાળણી એમ વદે, સાભળોરે ભૂપાળ;
સાચું બોલૂં છું હું હવે, રખે દેતા રે ગાળ. એક સમે૦
પ્રાતસમે જોવું નહીં, વાંઝીઆનું વદંન;
તમારે કાંઇ છોરું નથી, સાભળોને રાજંન. એક સમે૦

તે માટે સનમાર્જની આડી કીધી મેં રાય;
સાચું બોલી છું, જે ઘટે, તેવો કરજોરે ન્યાય એક સમે૦
રાજાએ સત્ય માન્યું સહી, નવ કીધોરે ક્રોધ;
રાજ મૂકી કૈલાસે ગયો, બાણાસુર જોધ. એક સમે૦
તપ કરવા વેગે ગયો, દૃઢ રાખી વિશ્વાસ;
ધ્યાન ધરયું મહાદેવનું, મુને પુત્રની આશ એક સમે૦

કડવું ૯ મું

રાગ મારૂ

તેણે સમે ગણી કહેવારે લાગી, જોઇ રાજાનું રૂપ;
બાણમતી એમ બોલીયાં, રાય થયો વૃક્ષસ્વરૂપ. ૧
રાય એ ઘરને શું લાવીયા, તમારી કોણ આવશે સંગ;
અપત્ય શેં નવ લાવીયા, હું દૂલાવત ઉછરંગ. ૨

બાણમતી દુઃખ પામી કહે, બહુ બળતણું શું કામ;
સંતાન મ્હારે કાંઇ નથી, શિર વાંઝીઆનું નામ. ૩
રાયે રિધસિધ ત્યાગ કીધી, ચાલીઓ વનમાહે;
કૈલાસ ગિરિએ આવીઓ, બેઠા છે શિવજી જ્યાહે. ૪
તાતને ચરણે લાગીઓ, તવ પૂછ્યું શિવરાય;
સંતાન મ્હારે કાંઇ નથી, કાંઇ પુત્ર પુત્રી થાય. ૫
ત્યારે પાર્વતીજી બોલીયાં, મારો પુત્ર એક ગણેશ;
તે તો આપ્યો જાય નહીં, ત્રિલોકનો દેવેશ. ૬
અપત્ય કો આપે નહીં, જે પોતાનું સંતાન;
તેત્રીશ કોટીએ પૂજા કરી, મૃત્યુલોકમાં માન. ૭
દેવ દૈત્યમાં પ્રીત ન હોયે, પિતા પુત્ર ન થાય;
વચન એવું સાંભળી, મન ઝાંખો થયો છે રાય. ૮
પછે ઉમાએ શિવને કહ્યું, પુત્રી લવણમાં છે જેહ;
તેને ત્રીશ દહાડા થયા પુરા, આપેને પુત્રી તેહ. ૯
ત્યારે પુત્રી કહેવા લાગી, સાંભળો મુજ માત;
કૈલાસે હું ક્યારે આવું, સત્ય કહોને વાત? ૧૦
ફાગણ વદ તૃતીયાને દીવસ, તું આવજે મુજ પાસ;
ગોર કરીશ જો પુત્રી મ્હારી, તો પૂરીશ તારી આશ. ૧૧
તે ભર્યું ભાજન લઇને ચાલ્યો, લવણ મધ્ય કુમાર;
માથે ચડાવી થયો મારગ, આવ્યો નગર મોઝાર. ૧૨
પછે ભાજન ભાંગીને કન્યા કહાડી, દીઠું સુંદર રૂપ;
પંચામૃતે પખાળી કરી, શણગાર સજાવ્યા ભૂપ. ૧૩
ભાટ ચારણ ગણ ગાંધર્વને, ત્યાં આપીયાં બહુ દાન;
તરીયાં તોરણ બાંધીયાં, જાણે પુત્રી પુત્ર સમાન. ૧૪
ગજે બેસાડી નગર મધ્યે, ફેરવી લાવ્યો રાય;
વાજીંત્ર વાજે અતિ ઘણાં, વળી બંદી જશ બહુ ગાય. ૧૫

શુકદેવ કહે પરીક્ષિત સુણો, પહેલી દેવકન્યા રાય;
સંદેહ મનનો ટાળીએ, પછે દૈત્યપુત્રી થાય. ૧૬
નિત્ય રાજસભામાં બાણ બેસે, ધરે બહુ અભિમાન;
એવું જોઇને બોલિયો, કૌભાંડ જે પરધાન. ૧૭
ગર્વ ન કીજે રાયજી, કાંઇ મન વિચારી જોય;
પાંચ દહાડા પુરુષને, કાંઇ છાયા ફરતી હોય. ૧૮

વલણ

છાયા ફરતી પુરુષને, સરખી સદા ન હોયરે;
ગર્વ કદી નવ કીજીએ, માનો રાજા સોયરે. ૧૯

કડવું ૧૦ મું

રાગ સામેરી

બાણાસુર નૃપ ઓચર્યો, દેશું તે કન્યાદાન;
તેને પુણ્યે પામશું, ફળ કોટિ યજ્ઞ સમાન. ૧
આકાશવાણી એમ હવી, સાંભળજે રાય નિરધાર;
પુત્રી ઇચ્છાવરે પરણશે, કારણરૂપ કુમાર. ૨
ત્યારે રાજા વિસ્મય પામ્યો, છે કાંઇ કારણ વાત;
આકાશવાણી એમ હવી, કાંઇ વરતશે ઉત્પાત. ૩
શુક્રાચાર્યને તેડીઆ, પ્રશ્ન પૂછ્યું રાય;
આકાશ વાણી સુણીને, મને ચિંતા મન બહુ થાય. ૪
જન્મપત્રિકા કરો એહની, અશુભ ગ્રહ જે હોય;
તેને હું કરું પાધરા, કર મૂછ ઘાલ્યો સોય. ૫
શુક્રાચાર્ય જ બોલીયા, એ બળતણું નહિ કામ;
વિચારીને જોતે રાજા, મનમાં મોટી હામ. ૬
તે ભવિષ્ય ટાળ્યું નવ ટળે, સહુ જે આડે આંક;
નિમિત્ત કો છૂટે નહીં, ત્યાં ગ્રહતણો શો વાંક? ૭

બાણુમતી દુઃખ પામી કહે, બહુ બળતણું શું કામ;
સંતાન મ્હારે કાંઇ નથી, શિર વાંઝીઆનું નામ. ૩
રાયે રિધસિધ ત્યાગ કીધી, ચાલીઓ વનમાંહે;
કૈલાસ ગિરિએ આવીઓ, બેઠા છે શિવજી જ્યાંહે. ૪
તાતને ચરણે લાગીઓ, તવ પૂછ્યું શિવરાય;
સંતાન મ્હારે કાંઇ નથી, કાંઇ પુત્ર પુત્રી થાય. ૫
ત્યારે પાર્વતીજી બોલીયાં, મારો પુત્ર એક ગણેશ;
તે તો આપ્યો જાય નહીં, ત્રિલોકનો દેવેશ. ૬
અપત્ય કો આપે નહીં, જે પોતાનું સંતાન;
તેત્રીશ કોટીએ પૂજા કરી, મૃત્યુલોકમાં માન. ૭
દેવ દૈત્યમાં પ્રીત ન હોયે, પિતા પુત્ર ન થાય;
વચન એવું સાંભળી, મન ઝાંખો થયો છે રાય. ૮
પછે ઉમાએ શિવને કહ્યું, પુત્રી લવણમાં છે જેહ;
તેને ત્રીશ દહાડા થયા પૂરા, આપેને પુત્રી તેહ. ૯
ત્યારે પુત્રી કહેવા લાગી, સાંભળો મુજ માત;
કૈલાસે હું ક્યારે આવું, સત્ય કહોને વાત? ૧૦
ફાગણ વદ તૃતીયાને દીવસ, તું આવજે મુજ પાસ;
ગોર કરીશ જો પુત્રી મ્હારી, તો પૂરીશ તારી આશ. ૧૧
તે ભર્યું ભાજન લઇને ચાલ્યો, લવણ મધ્ય કુમાર,
માથે ચડાવી થયો મારગ, આવ્યો નગર મોઝાર. ૧૨
પછે ભાજન ભાગીને કન્યા કહાડી, દીઠું સુંદર રૂપ;
પંચામૃતે પખાળી કરી, શણગાર સજાવ્યા ભૂપ. ૧૩
ભાટ ચારણ ગણ ગાંધર્વને, ત્યાં આપીયાં બહુ દાન;
તરીયાં તોરણ બાંધીયાં, જાણે પુત્રી પુત્ર સમાન. ૧૪
ગજે બેસાડી નગર મધ્યે, ફેરવી લાવ્યો રાય;
વાજીંત્ર વાજે અતિ ઘણાં, વળી બંદી જશ બહુ ગાય. ૧૫

શુકદેવ કહે પરીક્ષિત સુણો, પહેલી દેવકન્યા રાય;
સંદેહ મનનો ટાળીએ, પછે દૈત્યપુત્રી થાય. ૧૬
નિત્ય રાજસભામાં બાણ બેસે, ધરે બહુ અભિમાન;
એવું જોઇને બોલિયો, કૌભાંડ જે પરધાન. ૧૭
ગર્વ ન કીજે રાયજી, કાંઇ મન વિચારી જોય;
પાંચ દહાડા પુરષને, કાંઇ છાયા ફરતી હોય. ૧૮

વલણ

છાયા ફરતી પુરષને, સરખી સદા ન હોયરે;
ગર્વ કદી નવ કીજીએ, માનો રાજા સોયરે. ૧૯

કડવું ૧૦ મું

રાગ સામેરી

બાણાસુર નૃપ ઓચર્યો, દેશું તે કન્યાદાન;
તેને પુણ્યે પામશું, ફળ કોટિ યજ્ઞ સમાન. ૧
આકાશવાણી એમ હવી, સાંભળજે રાય નિરધાર;
પુત્રી ઇચ્છાવરે પરણશે, કારણરૂપ કુમાર. ૨
ત્યારે રાજા વિસ્મય પામ્યો, છે કાંઇ કારણ વાત;
આકાશવાણી એમ હવી, કાંઇ વરતશે ઉત્પાત. ૩
શુક્રાચાર્યને તેડીઆ, પ્રશ્ન પૂછ્યું રાય;
આકાશ વાણી સુણીને, મને ચિંતા મન બહુ થાય. ૪
જન્મપત્રિકા કરો એહની, અશુભ ગ્રહ જે હોય;
તેને હું કરું પાધરા, કર મુછ ઘાલ્યો સોય. ૫
શુક્રાચાર્ય જ બોલીયા, એ બળતણું નહિ કામ;
વિચારીને જોને રાજા, મનમાં મોટી હામ. ૬
તે ભવિષ્ય ટાળ્યું નવ ટળે, સહુ જે આડે આંક;
નિમિત્ત કો છૂટે નહીં, ત્યાં ગ્રહતણો શો વાંક? ૭

જન્મપત્રિકા કરી એહની, સાંભળ રાજકુમાર;
એ કન્યા જ્યારે પરણશે, ત્યારે વરતશે હાહાકાર. ૮
મન વિચારી રાજા બોલ્યો, શુક્ર પ્રત્યે એમ;
એ કન્યા નવ પરણાવું, એ વાતનો મારે નેમ. ૯

વલણ

નિયમ મારે એ વાતનો જે, પરણાવવાનો હું નહીં;
વિપ્ર પ્રેમાનંદ કહે ઓખાને, માળિએ ચઢાવીએ સહી. ૧૦

સાખી

એમ કહિને માળીએ, રાખી ઓખાબાઇ રે;
રખવાળો બહુ મૂકીઆ, સુણો પરીક્ષિત રાય રે. ૧૧

કડવું ૧૪ મું

રાગ કેદારો

નાથ વિના હું એકલી, કેમ કરીને રહેવાય;
કામજ્વર પ્રગટ થયો, જ્વાળા કેમરે સહેવાય. નાથ વિના૦ ટેક.
માતપિતા વેરી થયાં, જેણે દુઃખમાં નાખી;
વાક વિના વિપત ઘણી, આ શળીએ રાખી. નાથ વિના૦ ૧
મારો હરખ રહ્યો હૈડા વિષે, રંડાપો વળગ્યો;
કંથ વિજોગ છે દોહલો, પ્રાણજીવન અળગો. નાથ વિના૦ ૨
શણગાર સજીને હું શું કરું, દેખાડું કોને?
સેજ બિછાવી સ્વામી વિના, જોઉં કોના મોંને? નાથ વિના૦ ૩
ઉજડ વનમાં હું રહું, નહી કોને જોઉં;
તસ્કરની જેમ માતને, કોઠીમાં રોવું. નાથ વિના૦ ૪
મારી દિન દિન કાયા દૂબળી, સૈયર શું કરીએ?
કંથ વિજોગ છે દોહલો, ફાટીને મરીએ. નાથ વિના૦ ૫
હોએ સૂખ ઘણું પીયર વિષે, તોએ ઓછું આવે;
ભાઈ ભોજાઈ મેણાં દીએ, નઠારી કહાવે. નાથ વિના૦ ૬

કાનો રે પીયુ મેં પેરણ્યો,' પેલા ભવનીરે માહે;
તે દૈવે મુને દઃ દીધો, આવી આ ભવ માહે. નાથ વિના૦ ૭
રાત વેરણ થઇ મારી, નહીં વહાણું વાએ;
પ્રેમાનંદ પ્રભૂ જો મળે, તો સુખડું થાએ. નાથ વિના૦ ૮

કડવું ૬૫ મું (જૂ. કા.)

(કડવું ૭ મું. આ પુસ્તકનું)

* સમય સંજોગ,સર્પને અરતે, કુચમર્દન કરે છે સ્વહસ્તે,
 અધર કરડે ચુંબન દે ઘેલી, બેઉ ચરણ હૃદે પર મેલી;
 લડથડતી આવે દોડી, ચિત્રલેહાને પાડે જુજ બીડી,
 સૂતા સજનીએ એકઠા વળગી, સૈયરને ન કરે અળગી;
 પર્યંકે પ્રેમદા રમે, એમ આળે નિશા નિગમે;
* ઓખા ઊંઘમા-જાણતી હુતી, સખીની સેજે જઇને સૂતી,
 તેને થાવા ન દે ઉપરાટી, અન્યોઅન્ય ભરાવે-આટી,
* પીળી પાઘ ને વાઘો લાલ, શિર તોરો છે ફૂલ ગુલાબ,
 શોભે ભૂષણ ને નવરંગ, હાથે મીંદળ શોભે અંગ.
* વ્યાપ્યો વામાને મદનો રોગ, સ્વપ્ને પામી સુખ સંભોગ;
 નાથ બોલાવે કરી આદર, પ્હોંતી શામાની સાદર.
 રતિ સગ્રામ કરે છે નિઃશંક, ગ્રહી અધરે દેતી ડંખ.
* ભાગી નાખ્યો તે ભોગનો ભેદ, ઊપજ્યો અમૃત પરસ્વેદ;
 મધુર બોલે જંતરણી, એમ ગ્હોઠે વાત અંતરની;
* મનમાહિ તે મન ગયું પેશી, ખાવું, ખાધુ તે એકઠા બેશી,
 બીડી અરધી કરડી નાખે, આપી ઓખાઇને હાથે.
* અનિરુદ્ધ વિમાસે મંન, ચિત્ત ભાન્યુ વિચાર ઉત્પન,
 કહે મુજ કુલ ખોઈ લાજ, રખે જાણે શ્રી મહારાજ.
* એમ વિચારે ભરથાર, વિરહાતુર બાણકુમાર,
 પતિ જોઇ મેહજ પામી, પછી વિરહની વેદના વામી.

કડવું ૧૬ મું (મૂળ કડવું ૮)

રાગ સામેરીની સાખી*

સામેરી સજન વળાવિયો, તાતી વેલૂં આહે;
હૂં ન સરજી વાદળી, પિયુને પળ પળ કરતી છાયરે. ૧
સાહેલી સાગર ઉલટ્યો, રતન તણાયાં જાય;
કરમ હીણો ભરે મૂઠડી, તેના શંખલે હાથ ભરાયરે. ૨
સેજે સુતાં સ્વપનો ભયો, પિયા ગૃહી મોરી બાંહે;
ઓચિંતી ઝબકી ગઇ, પિયુ ન દેખૂ ત્યાહેરે. ૩
સુણ ત્યારે પિયુ સાંભરે, જાગું તો પિયુ જાય;
રેન કે સ્વપ્નાતરે, કયું જિણ મેરી માય. ૪
સ્વપ્નામેં પિયુ આવીયા ઉંઘે લાગો ધાય;
બલિહારી એ સ્વપ્નકીરે, મત સ્વપ્ના હો જાયરે. ૫
સ્વપ્નાને તોરા દહા કીયા, મત જગાવે મોય;
જો મેરા પિયા ના મીલે, તો મેં મરુંગી સોયરે. ૬

રાગ સામેરી

જાગી જાગીરે રામા રસભરી, તપાસે સેજલડી ફરી ફરીરે.–રામા. ટેક.
ઊઠીને સજ્જાપર બેઠી, વિચાર વિષે પેઠીરે;
ચતુરાં ચક્ષુને ચોળીને જોતી, પછે નેત્રે નિર ભરી રોતીરે. રામા૦ ૧
ભુજ દઇને લલાટેરે બેઠી, વિરહભરી છે બાળીરે;
થરથર ધ્રૂજે ને કાંઇ નવ સૂઝે, રવે છે આંસુડા ઢાળીરે. રામા૦ ૨

કડવું ૧૭ મું

રાગ રસિક મલ્લાર

મારો પિયુ પરદેશી થઇ રહ્યો, રીસાવ્યો ભરથાર;
રત્ન આવ્યું 'તું હાથમાં, રાખી ન શકી આણીવાર રે. મારો૦
હવે દોષ દેવો શો કર્મને, હારયમાં થયું કલ્પાંત,
– મેં તો મરકલડે મુખ ફેરવ્યું, મારા નાથને પડી છે.ભ્રાંતરે; મારો૦

હવે વહેલા પધારોને નાથજી, મારું હૃદય ફાટીરે જાય,
સુખ સાગર વહી ચાલીઓ, જોબન તણાયું જાય રે; મારો૦
વ્યાકુળ મન કન્યાતણું, કેશ છુટા છે ચારે દિશ,
હાથ ઘસે, કલ્પાંત કરે, હવે શું થાશે જગદિશ! મારો૦
પેલે ભવે કર્મ શા કર્યા, પાપી, પતિ વિજોગની જવાળ,
હુંશ રહી હઈડા વિષે, રંગમાં ડશીઓરે વ્યાળ; મારો૦
ઓ દિશા ભાળે ભામિની, ઓચિંતા ઘો દરશન,
ઊઠે, બેસે, અવની પડે, જેમ જળ વિના તલપે મીન; મારો૦
એમ રુદન કરે સુંદરી, જાગી ચિત્રલેખા તતકાળ,
તેણે હૃદયા સાથે ચાંપીને, ચુંબન દીધું ગાલ; મારો૦
તાત તારો જો જાણશે, આપણ બેનો આણશે અંત;
સાચું કહે ને મારી બેનડી, તેં શું દીઠું સ્વપન. મારો૦

વલણ

ઓખા કહે સુણ બેનડી! મુને ભાવ ન લગારરે,
ભટ પ્રેમાનંદ એમ કહે, પ્રાણ લાવતાં શી વારરે.

કડવું ૨૬ મું (મૂળ કડવું ૨૭ પહેલાં)

રાગ સોરઠી

કામનીએ જ્યારે કટક જ દીઠું, અને થઈ નીરાશ;
અરે દૈવ તેં એ શું કીધું, મને હુતી મોટી આશ.
વાલા કેમ વસરોરે, મારા નોંધણીઆ ભરથાર. વાલા. ૧
બોલાવી બોલે નહીં, પડી થઇ આશા ભંગ;
ઉઘાડી બેઠી કરી, તેનું વદન નિહાળે કંથ. વાલા. ૨
સ્વામી તું કેમ સાંખીઓરે, ગંકને ઘેર રંન;
ધાડે કષ્ટે હું પામી, મારો મદન મનોહર કંથ. વાલા. ૩

કડવું ૧૬ મું (મૂળ કડવું ૮)

રાગ સામેરીની સાખી*

સામેરી સજન વળાવિયો, તાતી વેલૂં માંહે;
હૂં ન સરજી વાદળી, પિયુને પળ પળ કરતી છાંયરે. ૧
સાહેલી સાગર ઉલટયો, રતન તણાયાં જાય;
કરમ હીણો ભરે મૂંઠડી, તેના શંખલે હાથ ભરાયરે. ૨
સેજે સુતાં સ્વપનો ભયો, પિયા ગ્રહી મોરી બાંહે;
ઓચિંતી ઝબકી ગઇ, પિયુ ન દેખૂં ત્યાંહેરે. ૩
સુણી ત્યારે પિયુ સાંભરે, જાગું તો પિયુ જાય;
રેન કે સ્વપ્નાંતરે, કયું જિણી મોરી માય. ૪
સ્વપ્નામેં પિયુ આવીયા ઉઘે લાગો ધાય;
બલિહારી એ સ્વપ્નકીરે, મત સ્વપ્ના હો જાયરે. ૫
સ્વપ્નાને તોરા ટહા કીયા, મત જગાવે મોય;
જો મેરા પિયા ના મીલે, તો મેં મરુંગી સોયરે. ૬

રાગ સામેરી

જાગી જાગીરે રામા રસભરી, તપાસે સેજલડી ફરી ફરીરે.–રામા. ટેક.
ઊઠીને સજ્જાપર બેઠી, વિચાર વિષે પેઠીરે;
ચતુરાં ચક્ષુને ચોળીને જોતી, પછે નેત્ર નિર ભરી રોતીરે. રામા૦ ૧
ભુજ દઇને લલાટેરે બેઠી, વિરહભરી છે બાળીરે;
થરથર ધ્રૂજે ને કાંઇ નવ સૂઝે, સ્વે છે આંસુડાં ઢાળીરે. રામા૦ ૨

કડવું ૧૭ મું

રાગ રસિક મહલાર

મારો પિયુ પરદેશી થઇ રહ્યો, રીસાવ્યો ભરથાર;
રત્ન આવ્યું 'તું હાથમાં, રાખી ન શકી આણીવાર રે. મારો૦
હવે દોષ દેવો શો કર્મને, હાથમાં થયું કલ્પાંત,
મેં તો મરકલડે મુખ ફેરવ્યું, મારા નાથને પડી છે.ભ્રાંતરે; મારો૦

હવે વહેલા પધારોને નાથજી, મારું હૃદય ફાટીરે જાય,
સુખ સાગર વહી ચાલીઓ, જોબન તણાયું જાય રે; મારો૦
વ્યાકુળ મન કન્યાતણું, કેશ છુટા છે ચારે દિશ,
હાથ ઘસે, કલ્પાંત કરે, હવે શું થાશે જગદિશ! મારો૦
પેલે ભવે કર્મ શાં કર્યાં, પાપી, પતિ વિજોગની જ્વાળ,
હુંશ રહી હઈડા વિષે, રંગમાં ઢશીઓરે વ્યાળ; મારો૦
ઓ દિશા ભાળે ભામિની, ઓચિંતા દ્યો દરશન,
ઊઠે, બેસે, અવની પડે, જેમ જળ વિના તલપે મીન; મારો૦
એમ રદન કરે સુંદરી, જાગી ચિત્રલેખા તતકાળ,
તેણે હૃદયા સાથે ચાંપીને, ચુંબન દીધું ગાલ; મારો૦
તાત તારો જો જાણશે, આપણ બેનો આણશે અંત;
સાચું કહે ને મારી બેનડી, તેં શું દીઠું સ્વપન. મારો૦

વલણ

ઓખા કહે સુણ બેનડી! મુને ભાવ ન લગારરે,
ભટ પ્રેમાનંદ એમ કહે, પ્રાણ લાવતાં શી વારરે.

કડવું ૨૬ મું (મૂળ કડવું ૧૭ પહેલાં)

રાગ સોરઠી

કામનીએ જ્યારે કટક જ દીઠું, અને થઈ નીરાશ;
અરે દૈવ તેં એ શું કીધું, અને હુતી મોટી આશ.
વાલા કેમ વઢશોરે, મારા નોંધણીઆ ભરથાર. વાલા. ૧
બોલાવી બોલે નહીં, પછી થઇ આશા ભંગ;
ઉઘાડી બેઠી કરી, તેનું વદન નિહાળે કંથ. વાલા. ૨
સ્વામી તું કેમ સાંખીઓરે, શંકને ઘેર રનંન;
ઘાડે કષ્ટે હું પામી, મારો મદન મનોહર કંથ. વાલા. ૩

તીન બાણ જારે છુટશેરે, કેમ સહેશો કોમળ શરીર;
એવું શ્રવણે સાભળીને, હાકી ઊઠયો વીર. વાલા. ૪
મારા પિતાનેરે જાણ થયું છે, કટક મોકલ્યું પ્રૌઢ;
બાણાસુર નથી જાણતો, એવો કેમ થયો છે તે મૃઢ. વાલા. ૫
અરે સ્વામી તમે હાલે હાથે, આયુધ નથીરે એક;
ચાર લાખ વીર પાઠવ્યા, સામા થતાં ધરો વિવેક. વાલા. ૬
અબળા તુંને શું કહું રે, તુ તો થઈ રે અજાણ;
બાગતણી ભોગળ કહાડીને, લેશે સર્વના પ્રાણ. વાલા. ૭
ઓખા તુંને શું કહુ રે, તું તો ઘેલી નાર;
તારા બાપે વીર મોકલ્યા, તે તો મારે લેખે ચાર. વાલા. ૮
અજાતણાં તાહા જૂથ મળીઆ, પંચાનન ન મળીઓ એક;
તેનું પ્રાક્રમ કેટલું, તમે કહોની વિનતા વિશેક. વાલા. ૯
એમ કરતા નહીં છુટીએરે, કાલાવાલા તે ફોક;
જુઓની વહાલી હું જુદ્ધ કરું, જેમ જુએ ગામના લોક. વાલા. ૧૦
અનિરુદ્ધ મરડીને નીસર્યોરે, ઓખાએ સહાયો હાથ;
પ્રીતમ પડવા નહીં દઉં, મારા મદન મનોહર નાથ. વાલા. ૧૧

કડવું ૩૩ મું. (મૂળ કડવું ૨૩ પહેલાં)

રાગ બેહાગ

દયા ન આવી, ઓખા રડેરે, છે દૈત્યપતિ દુરમત; મારી૦
બાકરી બાધી બ્રીજવર સાથે, વેર વધારયું સત્ય. મારી૦ ૧
પાતળિયા પંકજ પિયુજીને, નાગપાશના બંધ; મારી૦
બાધી લીધો બળ કરીને, કોમળરૂપ મદંન. મારી૦ ૨
ધાજોરે ધરણીધર શ્રીવર, આપદા પામે નાથ; મારી૦
પુત્ર તમારા ઉપર પ્રહાર જ, કરે છે દૈત્યનો સાથ. મારી૦ ૩
ભારે દળ કૌભાંડે મહેલિયું, વકારયો બળી વીર; મારી૦
તોએ રણથી નવ ઓસરિયો, સાગરનું જેમ નીર. મારી૦ ૪

ભેદ કરીને બાંધી લીધો, થા નાગપાશના બંધ! મારી૦
શ્વાસ ન માયે બહૂ અકળાયે, અંગ આકળ્યાં સંધ. મારી૦ ૫
તાપ સમાન નહીં સ્વામીને, હું કરું દેહની પાત; મારી૦
વાર લાગે લક્ષ્મીવર તમને, તો થાશે મહા ઉત્પાત. મારી૦ ૬
કમળમુખ શ્રમથી સુકાયું, કન્યા કરે આક્રંદ; મારી૦
અનિરુદ્ધ સમરે શામળિયાને, કમળાવર ગોવિંદ. મારી૦ ૭
ત્રાહે ત્રાહેરે ત્રિકમજી, સુતની કરજો સહાય; મારી૦
વિપત વેળા વહારે ચઢીને, કરો ભગતની રક્ષાય. મારી૦ ૮
ગજ ગ્રાહથી મુક્ત પમાડ્યો, કીધી હરિશ્ચંદ્ર રક્ષાય; મારી૦
દાનવ કુળ નિકંદન કીધાં, કીધી પ્રહલાદની સહાય. મારી૦ ૯
આજ આંખેથી આંસુડાં ચાલે, જાશે મારા પ્રાણ; મારી૦
સુખ શરીર શાતા નહીં અંગે, લાગ્યો દવ નિર્માણ. મારી૦ ૧૦
મનસા વાચાએ વર વરિયો, અવર તે મિથ્યા જાણ; મારી૦
રૂપ અને ગુણવંતો સ્વામી, સત્ય કહું છું પ્રાણ. મારી૦ ૧૧
તાત કઠોર દયા નહી હૃદયે, કોમળ મ્હારો કંથ; મારી૦
પ્રહાર કરીને બાંધીરે લીધો, શ્રીહરિ વેગળે પંથ. મારી૦ ૧૨

(મૂળ કડવું ૨૬ મું જુ. કા. ૮૭ મું)

છૂટે બંધુક નાળ ને ગોળા, ફેરવે કોધે ભિંડીમાળા;
સણુસણતાં શર બહુ છૂટે, તેણે કપાળ ભટનાં ફૂટે. ૧
વળગે ભૂત પ્રેત આવળું, વટે ચુડેલ અવળે અર્ધું;
મસ્તક શબડી ધીકધીકાવે, કિલકિલ કરતી ઉપર આવે
હરખી શાકિણી ડાકણી મર્વ, આવ્યું જાણે ઉજાણીનું
ગાજે. કંક ને ઘુંટડા ભરે, મુખે રુધિરના કેળ

આવ્યા સામા જાદવ જંન, દેખી ખીજ્યા પંચવદંન;
કેટલીની તે આંખ્ય કપોળ, કોના મુખ જાણે મ્હોટી પોળ. ૫
લબરતની, વિપરીત વાન, કોના ભૂમિએ ભરાએ કાન;
જીભ સળકે સર્પાકાર, મુખે કિલકિલ કરે ઉચ્ચાર. ૬
ઘણા જાદવ ખાધા કરડી, નારી સેના તે મારગ મરડી;
ધાયા રાક્ષસ દેતા માર, જદુ સેનાએ ખાધી હાર. ૭
છૂટે દુર્ગ નાળ ને ગોળા, નાઠા જાદવ ટોળેટોળા;
પ્રગટ્યો મહાદેવને વળી ખાગ, વાળ્યો જાદવનો મંહાર. ૮
વઢે ડાકિની શાકિણી સંહારી, એમ કોપ્યા શ્રી ત્રિપુરારી;
નાઠું સૈન્ય દીઠું ચોપાસ, ત્યારે કોપ્યા શ્રી અવિનાશ ૯
હરિએ ચક્ષુ કીધી વક્ર, પછે મૂક્યુ સુદર્શન ચક્ર;
છેદ્યાં ડાકિણીશાકિણીના શીશ, ગડા નાસે ને પાડે ચીસ. ૧૦
કોને ભાલા વાગ્યા ભચોભચ્ચ, કોઇના નાક છેદાયાં ટચ્ચ;
છેદ્યા હસ્ત શ્રવણ ને ચરણ, નયણે ઉડે રુધિરનાં ઝરણ. ૧૧
ફરીં જાદવ જુદ્ધે વળિયા, હામહામથી આવીને મળિયા.
મુકે શિવ અપરિમિત બાણ, ભલા સુભટ તજે છે પ્રાણ. ૧૨
કૃષ્ણે મૂક્યું મોહાસ્ત્ર બાણ, મોહ પામ્યા પિનાકપાણ;
કીધુ પોઢિયા ઉપર શયન, સાભળ પરીક્ષિત રાજંન. ૧૩
રણે કોપ્યો બળીનો બંધ, ધાયા ગણપતિ ને વળી સ્કંધ,
મહાક્રોધ અભ્યંતર આણી, ધાયા ધનુષ વિષે શર તાણી. ૧૪
ઘણી જાદવ સેના મારી, ક્રોધ થકી કો ન ઉગારી;
ધસ્યા રાક્ષસ કરતા માર, જાદવમાં થયો હાહાકાર. ૧૫
ત્યારે ધાયો સાત્યકી શૂર, કીધી અસુર સેન ને ચૂર;
પ્રગટ્યું માયાતણું તિમિર, મંત્રે નીવારે તે જદુવીર. ૧૬
છેદ્યાં કવચ ભાલા તે છેક, નાઠા અસુર મૂકીને ટેક;
ગાજ્યો બાણાસુર ઉન્મત્ત, તપ્યા ધનુ'ર તે પચ શત. ૧૭

નાખે બાણ તે દાનવ દક્ષ, રત સહસ્ર અયુત ને લક્ષ;
નાઠી સેના તે ભડભડાટ, હસ્તી ચીસ પાડે ચડચડાટ. ૧૮
પડે જાદવમાં બહુ ભંગ, ત્યારે કોપ્યા શ્રી સારંગ;
શામે આકર્ષ્યું સારંગ, બાણે ભેદ્યું તે બાણનું અંગ. ૧૯
કૃષ્ણે છેદ્યો ધ્વજાનો દંડ, રથ કીધો તે શતખંડ;
છેદ્યું છત્ર અતિ અનોપ, કાપ્યાં કવચ આયુધ ને ટોપ. ૨૦
બાણે પાડયો મસ્તકનો ટોપ, દેખી કૃષ્ણને ચડિયો કોપ;
કીધા વાહન વિના વીર, ગતિ ભંગ થયાં શરીર. ૨૧
છેદવા માંડયા જ્યારે હાથ, આવી બાણાસુરની માત;
કોટરા એવું તેનું નામ, દેખી નગ્ન તે લાજ્યા શામ. ૨૨
નવ મૂક્યું સુદરશંન, નાસી છુટયો બાણ રાજંન;
પાછો ક્રોધ કરી તે વાર, થયો જુદ્ધ કરવા તૈયાર. ૨૩
રાયે ફરી કટક સજ્જ કીધું, બાણે વઢવા દદામુ દીધું;
જ્યા ઊભા શ્યામ ને રામ, આવી કીધો મહા સંગ્રામ. ૨૪
પછે માંડયું આસુરી કર્મ, વરસે માસ રાધર ને ચર્મ;
ધાયો સમુદ્ર વાધે જેમ પર્વ, વરસે અસ્થિ ઉપદ્રવ. ૨૫
નાસે જાદવ બળિયા સર્વ, ભલા સુભટ તજે ગર્વ;
હલધર નાઠા મૂકી મામ, દૈત્યે દારણ કીધો સંગ્રામ. ૨૬
નાખે કર્દમ, કાંટા, સર્પ, વરસે શલ્યા દાનવ નર્પ;
પાડયું જાદવમાં ભંગાણ, નાઠા હલધર લઇને પ્રાણ. ૨૭
દાનવ રાય મૂકે દોટ, કોની ગ્રહીને મરડે કોટ;
એના ગ્રહી અફાળે શીશ, ખેદ પામ્યા શ્રી જગદીશ. ૨૮
ગરુડ થયો છે ગતિ ભંગ, શલ્યા પ્રહારે ભાગ્યું અંગ;
રથ વેણા કીધા રામ, મૂકી મામ ને નાઠા કામ. ૨૯
સુંદર શ્યામજી કીજે સહાય, જાદવ કરે છે ત્રાહ ત્રાહ;
દેખીને દેવ પામ્યા બીક, બાણે વાળી રુધિરની નીક.

ખીજ્યા કૃષ્ણ ખેડયો ખગજંન, અતિ ક્રોધ ચડયો છે મંન;
ચક્ર લીધું છેદવા હાથ, કીધી ઇચ્છા તે વૈકુંઠ નાથ. ૩૧
એમ કોપ્યા શ્રી જદુનાથ, હવે છેદૂં બાણના હાથ;
મૂક્યું ચક્ર તે બીજીવાર, દૈત્યોમા થયો તે હાહાકાર. ૩૨
નાંઠો બાણ વાળીને મુઠ, હરિયે ચક્ર તે મૂક્યું પૂઠ;
અંગો અંગમા લાગી જ્વાળ, જેમ છેદે કો વડની ડાળ. ૩૩
એમ કપાય બાણના પાણ, નજ્ઞ ત્રાહ્ય વદે મુખ વાણ;
અંગે વહે શોણિતની ધાર, કાપ્યા કર બાણના તે વાર. ૩૪
આવી એકું સુદર્શન, અકળાયો બાણ રાજંન;
જેમ છેદે વૃક્ષની ડાળ, તેમ કર કાપ્યા ગોપાળ. ૩૫
જેમ ઝુડે વૃક્ષને વંન, તેમ કર કીધા છેદંન;
પછે રાખ્યા કર લા ચાર, પડયો બાણ તે ભૂમિ મોઝાર. ૩૬
અંગે રુધિર વહે વિવર્ણ, જેમ પર્વતથી નીસરે ઝરણ;
સતો કરે શિવનું ધ્યાન, પ્રભુ રાખો સેવકનું માન ૩૭

વલણ

બાણાસુર પૃથ્વી પડયો, પીડા પામ્યો પંડરે;
વળી સદાશિવ કોપે ચડયા, કંપ્યા ચૌદ બ્રહ્માંડરે. ૩૮

કડવું ૩૮ મું.

રાગ રામગ્રી

જાગ્યોરે જોગી પુરાણ ક્રોધજી, ઊઠ તણાયા વાધ્યો વિરોધજી,
બાણને લાવ્યો ઉચલી કૌભાંડજી, સેવક દીઠો માસનો પિંડજી. ૧

ચાલ

પિંડ જાણે માસનો એવી, દીઠી અસુરની કાય;
વિશ્વ પ્રલેની ઇચ્છા કીધી, ધનુષ ધર્યું શિવરાય. ૨
ક્રોધે બાળી કહે કપાળી, તેં ટાળી મારી મરજાદ;
એ પણ મારું જે સર્વે, સંહારું ઉતારું ઉન્માદ. ૩

વૃષભ હાંકયો ને ગરુડ તાકયો, મુખે બોલ્યો મેઘરવર;
મંત્ર ફૂંકયો ને કૃષ્ણ ઢૂંકયો, મૂકયો કાળજ્વર. ૪
જાદવ સેના થઇ આકળી, તાવે તે પીડયાં તંન;
કૃષ્ણે મૂકયો એકાંતરો, તેણે ખીજ્યા પંચવદંન. ૫
શિવે હકાર્યો ટાઢીઓ, વરસે જેમ હુતાશન;
તરિયો મૂકયો ત્રિકમે, તેણે દમ્યા દાનવ જંન. ૬
પશુપાળે મૂકયો પિત્તજ્વર, વાતજ્વર મૂકયો લક્ષ્મીવર;
મહાદેવે પછે મૂકયો, સવધાત કાલજ્વર. ૭
લોહદંડ તેના હાથમાં, છે નેત્ર લોહીવરણ;
ધસ્યો પણ પાછો ખસ્યો, જોઇ અશરણશરણ. ૮
કૃષ્ણે મૂકયા જેટલા, તેણે રાખી શિવની લાજ;
સમજ્વર સ્તુતિ કરે, તમો બન્યો છો મહારાજ. ૯
જ્વરને વર હરિએ આપ્યો હરિકથા ભજે જેહ;
નિન્દા કરે શિવજી તણી, પીડજો તેની દેહ. ૧૦
ઓખાહરણ જે સાંભળે, અંતર આણી વહાલ;
કષ્ટ હોએ જો જ્વરતણું, મૂકજો તેનો ખ્યાલ. ૧૧
પછે અગ્ન્યાસ્ત્ર મૂકયું શંકરે, પ્રગટયો તે હુતાશન;
સેના દીઠી દાઝતી, હરિએ પ્રેર્યો પરજન્ય. ૧૨
વરસાદે વહ્નિ સમાવીઓ, થઈ દૈત્ય ઉપર વૃષ્ટ;
પવનાસ્ત્ર મૂકયું શંકરે, ટાળ્યું અસુરનું કષ્ટ. ૧૩
ધૂળ કોટ થયો વાયુથી, રજે ભરાણાં જાદવ ચક્ષ;
સર્પાસ્ત્ર મૂકયું ત્રિકમે, તેણે વાયુ કીધો ભક્ષ. ૧૪
સેના નાસે બાણની પ્રગટયા, તે સર્પ અપાર;
પછે મહાદેવે ગરુડાસ્ત્ર મૂકયું; તેણે કીધો નાગસંહાર. ૧૫
ખગે ચંચનો પ્રહાર માંડયા, દમ્યા જાદવ શૂર;

શંકરે વજ્રાસ્ત્ર મૂક્યું, પર્વત કીધા શત ખંડ;
ભૂધરે બ્રહ્માસ્ત્ર મૂકયુ, ડોલ્યાં ત્રણ બ્રહ્માંડ. ૧૭

મહાદેવે રૂદ્રરુપ કીધુ, બાળુ સર્વે સંસાર;
પશુપતાકા કહાડીઊં, ત્યારે હવો હાહાકાર. ૧૮

ધ્રુજ્યો ધ્રુવ ને મેરુ ડગીઓ, ખળભળ્યા પાતાળ;
સાગરે મરજાદ મૂકી ડોલ્યા દશ દિક્પાળ. ૧૯

શિવને ક્રોધ શેષ સળક્યો, ડોલીઆ દિગ્ગજ;
ચંદ્ર સુરજ ઝાખા થયા, આપદા પામ્યો અજ. ૨૦

અષ્ટ પર્વત ગળ્યા ભૂમએ, થઇ સુકી વનસ્પતિ સર્વ;
જક્ષ કિન્નર વિદ્યાધર કાપ્યા, અપ્સરા ને ગંધર્વ. ૨૧

ચૂક્યા તાપસ તાપથી, ધ્યાનથી ચૂક્યા ભગત;
ક્રોધજ્વાળા જોગેશ્વરની, બુઝે સધુ જગત. ૨૨

ત્રૈલોક્યમા ભુબાણુ વરત્યુ, થાએ ગર્ભના પાત;
વાયુ રુંધાયો વિશ્વનો, થઇ કોટી જીવની ઘાત. ૨૩

કષ્ટ જાણી સૃષ્ટિનું, શ્રી વૈદરભી વલ્લભ;
બાણ મુક્યુ સંજીવન, થયુ જગત નવ પલ્લવ. ૨૪

પુનરપિ પ્રલયે માંડીઓ, વિષ્ણુએ માડયો વાદ;
મુનિવર અમર આવીઆ, તે કરે આરત નાદ. ૨૫

સુરરાય ને સરસ્વતી, કરે છે વેદસ્તવન;
તોએ ક્રોધ મૂકે નહી, પછે આવ્યા કમલાસન. ૨૬

વલણ.

કમળભૂ અંતરીક્ષથી આવ્યા, ક્ષમા ક્ષમા એમ ઓચરે;
શુકદેવ કહે પરીક્ષિતને, પછે બ્રહ્મા સ્તુતિ કેવી કરે. ૨૭

કડવું ૩૯ મું

રાગ કેદારો

સ્તુતિ કરે છે બ્રહ્માયરે, નમો; હું તો એઉને લાગું પાયરે, નમો.
છો ત્રિભોવનના તાતરે, નમો; કાંઇ આરંભ્યો ઉત્પાતરે, નમો.
બેઉ જોડી ઉભા હાથરે, નમો; જુદ્ધ મૂકી દો દીનાનાથરે, નમો.
શ્રી ગંગાધર પશુપાલરે, નમો; તમો ગરુડ ચડચા ગોપાળરે, નમો.
જટાધારી ભસ્માધારરે, નમો; મોર પીંછના ધરનારરે, નમો.
મિયાંવર જોગેશરે, નમો; મહા સિદ્ધ છો હવિકેશરે, નમો.
ત્ર્યંબ પિનાક ત્રિશૂલપાણીરે, નમો; સારંગધર પુરુષ પુરાણીરે, નમો.
તમે જગતપિતા કહેવાઓરે, નમો; પ્રજાને કાં મૃત્યુ ઉપજાઓરે, નમો.
સુખઆપી દુઃખ કોઇ નાપેરે, નમો. ઉછેરી વૃક્ષ કોઇ ન કાપેરે, નમો.
ઘડી ઘરમાં ન કીજે ઘાતરે, નમો. સુધા કહિએ વિશ્વની વાતરે, નમો.
દેહ ન દીજે લાડ લડાવીરે, નમો. નવ નાખીએ ઉંચા ચડાવીરે, નમો.
ધરે સ્નેહ તમ પૂરેરે, નમો. તો પ્રજાનું આયુષ પૂરેરે, નમો.
કીજે યુદ્ધ કરતા માતંગરે, નમો. થાય દ્રુમવેલીનો ભંગરે, નમો.
તમો સાગર જુદ્ધે જ્યારે, નમો. તેથી જગત બધું તણાયરે, નમો.
કંપ માંડયો સદાશિવેરે, નમો. તો પ્રજા કઇ પેરે જીવેરે, નમો.
આવી સ્તવે છે ઋષિ સપ્તરે, નમો. સ્વામી વિશ્વ થયું છે તપ્તરે, નમો.
સ્તવે ભારતી રહી એક મંતરે, નમો. ગુણ ગાય નિગમ ધન્યરે, નમો.
સ્તવે નાગ પામ્યા છે કષ્ટરે, નમો. સ્તવે શિવને પર્વત અષ્ટરે, નમો.
તમે તાપસ ને સંન્યાસીરે, નમો. સ્તવે સહસ્ર ઋષિ અઠ્યાશીરે, નમો.
તમે દૈત્ય થયાં કાયરરે, નમો. કરે સ્તુતિ સાત સાયરરે, નમો.
એમ સ્તુતિ સર્વે કીધીરે, નમો. ન મૂકે શિવે વાત લીધીરે, નમો.
ફરી ઉઠયા કૃષ્ણ ને હરરે, નમો. ક્રોધ પૂરિત કંમળાવરરે, નમો.
અંધ દૃષ્ટિ અન્યો અન્યરે, નમો. વ્યાપ્યો કાળ બન્યોને મંતરે, નમો.
શિવે પાદ વિપરીત માંડયોરે, નમો. બેઉએ ભારબ્રહ્માંડનો છાંડયોરે નમો.

ચેત વનવાસી ગોવાળરે, નમો. હું પ્રીછું છુ પશુપાળરે, નમો.
કામ બહુ શામાના સંજોગીરે, નમો. ખરા બિલડીકેરા ભોગીરે, નમો.
બ્રી હત્યાએ દેહ થઇ કાળીરે, નમો, કેવડાવો છો કપાળીરે, નમો.
હો નિર્ણય મામાના મારણરે, નમો. હો શ્વશુરના સંહારણરે, નમો.
તેં જાચી ઋષિની નારીરે, નમો. ખરા જન્મતણા ભીખારીરે, નમો.
ગયો જન્મ ઓઢતા કાબળી, નમો. કંઈ કથા રુડી ન સાભળી, નમો.
હો બળિના દ્વારપાળરે, નમો. છોકરો બાણ નગ્ન રખેવાળરે, નમો.
એવું કહેતા શિવ દાધ્યારે, નમો. ગયા હાડ બન્યો જુદે બાધ્યારે, નમો.

વલણ

બાધ્યા બન્યો મરજાદ મૂકી, જગત પ્રલે થાય રે,
વાંહન મૂકી ધરયા બન્યો, મધ્યે પડ્યા બ્રહ્માયરે.

કડવું ૧૨ મું

રાગ કેદારો.

ફરી સ્તુતિ બ્રહ્મા કરે, નમો. વિનય વાયક ઓચરે, નમો.
જય જય ત્રિભુવનરાયરે, નમો. શિવ તમને નમૂ છુ પાયરે, નમો.
જે જે વૈકુંઠરાયરે, નમો. જે જે પતિ કૈલાસરે, નમો.
જે જે ત્રિગુણાતિતરે, નમો. જે જે છદ્મ્છતરે, નમો.
જે જે ગરુડારુઢરે, નમો. જે જે વાહનપશુ ઔઢરે, નમો.
જે જે કમળાવરરે, નમો. જે જે, ઉમિયાધરરે, નમો.
જે જે કોટીદમનરે, નમો. જે જે પંચવદનરે, નમો.
જે જે પીતાબરરે, નમો. જે જે વાઘાબરરે, નમો.
જે જે રૂપે ચિત્ત ચોરરે, નમો. જે જે કર્પૂરગૌરરે, નમો.
જે જે, પરાત્પરરે, નમો. જે જે દિગંબરરે, નમો.
પ્રભુ પરમેશ્વરરે, નમો. જે જે, જોગેશ્વરરે, નમો.
જે જે પતિ વૈકુંઠરે, નમો. જે જે નીલકંઠરે, નમો.

જે જે ટાળો જગના તાપરે, નમો. જે જે ઉતારો બેઉ ચાપરે, નમો.
જે જે સ્તવે ચતુર્મુખરે, નમો ત્યારે શિવે નાખ્યુ ધનુષરે, નમો.
જે જે અશરણશર્ણરે, નમો જે જે ઊતર્યા ધણરે, નમો
જે જે આદિ અંતરે, નમો જે જે ભોળા બળવતરે, નમો
દીનવચન બ્રહ્માએ ભાખ્યારે; નમો. ત્યારે ધનુ બન્નેએ નાખ્યારે, નમો.
વઢતા હરિહર બેગડ્યારે, નમો. પડિયા જોદ્ધા ફરીને ઊઠાડ્યારે, નમો.
પછી તેડ્યો બાણાસુર રાયરે, નમો તે તો નમ્યો હરિને પાયરે, નમો.

વલણ

મસાર આનંદ પામીઓ, પ્રસન્ન થયા બ્રહ્માયરે,
વિપ્ર પ્રેમાનંદ કહે કથા, હવે વિવાહ કેઇ પેરે થાયરે.

કડવું ૪૧ મું

રાગ સારંગ

વળી શુકજી વદેરે વચન, સાભળો પરીક્ષિત રાજન,
બ્રહ્માએ હરિહરને ભેટાડયા, પડ્યા જોદ્ધા તે નવજોબન. ૧
તમો બન્યો કરો એવા કામ, તો પૃથ્વીનો કુણ ઠામ,
ઇંદ્રે કીધો અમૃત પરજન, ઊઠ્યા જોદ્ધા તે નવજોબન ૨
છૂટયુ બધન, અનિરૂદ્ધ મળિયા, ઘણા દિવસના વિજોગ ટળિયા,
બાણાસુર તે પાએ નમીઓ, હાથ કાપ્યા તે દુઃખ સમિયો. ૩
જ્વર પ્રગટ્યા હુતા જે સાત, બ્રહ્મા પ્રત્યે કહે છે વાત,
જ્વરે બ્રહ્મા પ્રત્યે કહ્યુ, સ્વામી આજ્ઞા આપો ત્યા રહું ૪
બ્રહ્માજી કહે છે વાણી, તમે રહેજો જગતમા જાણી,
અર્ધા મનુષ્ય દેહને દ્વાર, અર્ધા વનસ્પતિ મોઝાર ૫
ત્યા રહેજો તમારો વાસ, એમ જ્વરની પૂરી આશ,
ઓખા હરણ સુણે ધરી ભાવ, તેનો જાય અજીરણ તાવ. ૬

શુકદેવ કહે સુણ રાય, હરિહરતણો સમુદાય,
કહે હરિને તેડાવો જાન, વિધિએ આપુ કન્યાદાન, ૭
આપી આજ્ઞા શ્રીકૃષ્ણે આવી, જાદવને લાવો સમજાવી;
અક્રૂર સાત્યકી બન્યો ગયા, જાદવ કુટુંબ સહુ લાવિયા. ૮
હીંડે જાદવરાણી મોડામોડ, ટોળે થાતી છપ્પન ક્રોડ;
ગય લખી પત્ર તેડાવે, દામદામથી સહુ કો આવે. ૯
રાયે રચના કીધી સારી, લીપ્યો મંડપ કનકની ગારી;
હેમગિરિ વિંધ્યાચળ બોલાવ્યા, ઉદયાચળ અસ્તાચળ આવ્યા. ૧૦
ત્રિકુટાચળ મેરુ મૈનાક, ગંધમાદન ગિરિ ચક્રવાક;
અજમેલ ગિરિ સુશીલશૃંગ, બ્રહ્મગિરિ નતાલ અભંગ. ૧૧
આવ્યા તુગ્યા શહેરમાં બેર, ધડ આદવગિરિ શાલહેર;
દેવગિરિ કનકાચળ પધરાવ્યા, અષ્ટકુળ પર્વત ત્યાં આવ્યા. ૧૨
આવ્યા દેવ કોટિ તેત્રીશ, ઋષિ સર્વે દે આશીશ,
નવ કુળ તેડાવ્યા નાગ, આવ્યા મોટા રાય સુહાગ. ૧૩
તેડ્યા રાજકુળ છત્રીશ, જાચક જન આવ્યા બહુ દીશ;
અનિરુદ્ધને પીઠી ચોળાય, શુભ નારીઓ મંગળ ગાય. ૧૪
પીઠી ચડાવે પટરાણી, જાદવ સ્ત્રીઓ ગાએ સાધુ વાણી;
પંચ શબ્દ દુંદુભિનાદ, રાજે વાજીંત્ર શોભા વાદ. ૧૫
જોવા ત્રિભુવનથી સહુ આવ્યા, રાય બાણુને મન ઘણું ભાવ્યા;
બાણ ઉતારે ઉતરાવે, કૃષ્ણજી મહત્યાતિક કરાવે.
વિવાહ મંગળની રચનાય, સજાઈ વરઘોડાની થાય. ૧૬

વલણ.

વરઘોડો ચડે અનિરુદ્ધનો, જાદવ તત્પર થાયરે;
બાણાસુરને માંડવે, જાદવ રાણી ગીત ગાયરે.

કડવું ૪૨ મું.

રાગ દેશ.

આદિતની ધરુણી, હરિ તમે નિદ્રામાં પોહોડો;
અનિરૂદ્ધને તેલ સિંચારો કે, શાંદલ જાગવોરે. ૧
બ્રહ્માની ધરુણી, હરે તમે નિદ્રામા પોહોડો;
અનિરૂદ્ધને તેલ સિંચારો કે, સાવિત્રીને જાગવોરે. ૨
ચંદ્રમાની ધરુણી, હારે તમે નિદ્રામા પોહોડો;
જ્યાવરને તેલ સિંચારો કે, રોહિણીને જાગવોરે. ૩
શ્રી કૃષ્ણની ધરુણી, હારે તમે નિદ્રામા પોહોડો;
અનિરૂદ્ધને તેલ સિંચારો કે, લક્ષ્મીને જાગવોરે. ૪
પ્રદ્યુમ્નની ધરુણી, હારે તમે નિદ્રામા પોહોડો;
અનિરૂદ્ધને તેલ સિંચારો કે, રતિ વહુને જાગવોરે. ૫
મહાદેવની ધરુણી, હારે તમે નિદ્રામાં પોહોડો;
ઓખાને તેલ સિંચારો કે, ઉમિયાને જાગવોરે. ૬
ગણપતિની ધરુણી, હારે તમે નિદ્રામા પોહોડો;
ઓખાને તેલ સિંચારો કે, સુધબુધને જાગવોરે. ૭
બાણાસુરની ધરુણી, હારે તમે નિદ્રામા પોહોડો;
ઓખાને તેલ સિંચારો કે, બાણમતિ જાગવોરે. ૮

વલણ.

તેલ ચંપેલ ચડાવો સજની, સર્વે મળીને આવો;
નિદ્રામાંથી જાગૃત થઇને, ગીત મધુરાં ગાવો.

રાગ ધોળ.

ચાળ ચોળો પીઠી ચોળો પટરાણીરે, મગ દળો મગ દળો રાણીરે.
પગ ધૂવો પગ ધૂવો વરની ભાભીરે, ઓખાજી તો રહેજો અખંડ સોહાગીરે.
ચંદન ચરચ્યા છે અપારરે, ભૂષણ પહેરાવ્યાં છે સારરે.
વર તો વરઘોડે ચડિયારે, અશ્વ અનુપમ ને હીરા જડિયારે.

તેના તેજતણો નહીં પારરે, ત્યા તો નિરખે છે નરનારરે.
નિરખી નિરખી દીએ છે આશીષરે, જ્યાવર જીવજો કોડ વરીશરે.

કડવું ૪૩ મું.

રાગ ધનાશ્રી

વળી તે વિહિવા માંડીયેને, જ્યા જાદવરાય;
રૂકમણી મન આનંદ ઘણોરે, ત્યાં તો માનુની મંગળ ગાય.
અનિરુદ્ધજીની ઘોડલી.

સજન સહુ ટોળે મળ્યા ને, સુરિનર મળ્યા છે અપાર;
પાનના આપ્યા બીડલાં, તેપર શ્રીફળ ફોફળ સાર. અનિરુદ્ધજીની૦
સુવા ચંદન છાટણારે, કેસર કુમકુમ સાર;
ભાટ બંદીજન બહુ મળ્યા, તે તો બોલે છે જયજયકાર. અનિરુદ્ધજીની૦
વાજીત્ર વાગે અતિ ઘણાં ને, માંહી ભેરીનો નાદ;
ઢોલ દદામા ગડગડેરે, ત્યા તો સરણાઇએ લીધો વાદ. અનિરુદ્ધજીની૦
અપ્સરા નાચે ઇંદ્રની, માહી નારદ તુંબરુ ગાય;
મધુરીથી વેણા વાજતી, એનો આનંદ ઓચ્છવ થાય. અનિરુદ્ધજીની૦
સાજેલા સર્વે શોભતા ને, અસ્વાર થયા વરરાય;
ચનગન તેજી નચાવતારે, એવા સુર નર અતિ હરખાય. અનિરુદ્ધજીની૦
શોણિતપૂર પાટણ ભલુરે, ફુલડે સોહાની વાટ;
અનિરુદ્ધ વરઘોડે ચડયારે, ત્યાં શેરીએ સોહાવ્યાં હાટ. અનિરુદ્ધજીની૦
ચંચળ ચાલે ચાલતી ને, રંગે રાતે વાન;
મખીઅરડે મોતી જડયારે, ઘોડીનું પંચકલ્યાણી નામ. અનિરુદ્ધજીની૦
પલાણ પરવાણુતણાં તે, નંગ પીરોજા સાર;
રતન જડિત બે પિંગડારે, તેની ઝગમગ જ્યોત અપાર. અનિરુદ્ધજીની૦
ભાટ તે પહેર્યા શોભતા ને, રામણ દીવો હાથ;
ઓડ બાંધ્યો રાણી રૂકમિણીરે, જેને શ્રીકૃષ્ણ સરખા નાથ. અનિરુદ્ધજીની૦

છત્ર ચામર ને વાવટારે, દીવાનો નહીં પાર;
પુંઠે તે આવે જાનરડીરે, તે તો મંગલ ગાતી નાર; અનિરદ્ધજીની૦
વર વહેલા થઇ તોરણ ચડયારે, સાળો છાંટે નીર,
તેને મનવાચ્છિત આપ્યું રે, પછે બાજઠે ઉભા વીર. અનિરુદ્ધજીની૦
સાસૂ આવી સજ થઇ રે, પોહોતી મનની આશ;
ઓખાને અનિરુદ્ધ પરણશે રે, ગુણ ગાય પ્રેમાનંદદાસ. અનિરુદ્ધજીની૦

કડવું ૪૪ મું

રાગ ત્રિતાલી ચોપાઇ

અનિરદ્ધ ત્યાં મંડપે આવ્યા, બાણાસુરને મન ઘણું ભાવ્યા.
મુખથી બોલ્યા અમૃત વાણી, પૂંખે પારવતી પટરાણી.
ધુશળ, મૂશલ, રવાઈ ને ત્રાક, પૂંખી તાણ્યું જ્યાવરનુ નાક.

બિભાસ

ધુસળે મા પૂખીશ ઉમયા, ધુંસળે વૃપભનુ જોતરરે,
મૂસળે મા પૂખીશ ઉમયા, મૂશળે અમૃત ખાડણુંરે. ૧
રવાઇએ મા પૂંખીશ ઉમયા, રવાઇયે મહિનુ વલોવણુંરે;
તરાકે મા પૂંખીશ ઉમયા, તરાક એ વિશ્વનું ઢાકણુંરે. ૨
સંપૈયે મા પૂંખીશ ઉમયા, સંપૈયા વૃપભનું ચારણુંરે,
છઠી પીંડીએ મા પૂંખીશ ઉમયા, છઠી પીંડીએ ઉદર વોખણુંરે. ૩

રાગ ત્રિતાલી ચોપાઇ

ફોરી નાખી છે છઠી પિંડી, ઉમયા હરખે હરખે હીંડી,
ગળે ઘાટ ઘાલીને તાણ્યા, જ્યાવરને માયરામાં આણ્યા. ૧
આડા અંતરપટ ધરાય, હસ્તે હસ્તમેલાપક થાય,
જોષી કહે છે સાવધાન, ગર્ગાચાર્યને દે અતિ માન. ૨
સહૂ ભગી ત્યાં મંગળ ગાય, એવા આનંદ ઓચ્છવ થાય;
આવી બેઠા મોટા રાજન, બાણાસુર તે દે ઘણું માન. ૩

વલણ

કોડ પોહોતાં મનતણા, પ્રેમે આપ્યા પાનરે;
વર વહુ આવ્યા ચોરીયે, દે બાણ કન્યાદાનરે. ૪

કડવું ૪૫ મું.

રાગ ધન્યાશ્રી

સુર અસુર તો આવી મળ્યા, મનમા તે આનંદ ભર;
બાણરાય ને પ્રદ્યુમન, કરવા બેઠા મધુપર્ક. ૧
હરિ હર સભામા બેઠા, સુર તે તેત્રીશ કોડ;
અવર રાણા ને રાયજી, સરખા તે સરખી જોડ. ૨
વાજીત્ર વાગે અતિ ઘણા ને, બંદીજન કહે શુભ કૃત્ય;
રાગ રંગ થઈકાર થાય છે, કરે અપ્સરા નૃત્ય. ૩
શુક્રાચાર્ય કહે બાણરાયને, ઘોને કન્યાદાન;
આ દિવસ નહીં આવે ફરી, સાનિધ્ય શ્રી ભગવાન. ૪
બાણરાય કહે શીઘ્ર મગાવૂં, જે જોઇએ તે આજ,
કન્યાદાન દઉં કોડથી, અનિરદ્ધને શ્રી મહારાજ. ૫
જળપાત્ર કુંમકુમ દધિ દૂર્વા, શ્રીફળ ફોફળ જેહ;
કનકપાત્ર કર ગ્રહીને, રાણીજી લાવ્યા તેહ. ૬
વેદમંત્ર ઉચ્ચારથી, કરે પૂજા તતખેવ;
પૂજાપો વિધવિધ ચડાવે, ભણીને ઋષિ દેવ. ૭
કર અંજલિ લેઇને, પછે બોલીયો રાય બાણ,
કન્યાદાન લીયો અનિરદ્ધજી, જોડું છુ બે પાણ. ૮
અનિરદ્ધ કર આગળ કરે, મનમાં અતિ ઉલ્લાસ,
ઓખા અનિરદ્ધ રાજી થયા, કીધુ નેત્રમા હાસ્ય. ૯
સુતાનો સંકલ્પ કરીને, હરખ્યો રાય બાણ;
તે દાનની દક્ષિણા પછી, આપિયાં કોટિક દાન. ૧૦

ગજ અશ્વ ને ભૂમિ, દાસી, કનકપાત્ર અનેક;
શુકદેવ કહે પરીક્ષિતને, કહેતાં ન આવે છેક. ૧૧

કડવું ૪૬ મું

રાગ ત્રિતાલી ચોપાઇ

મંગળ ફેરા ત્યારે-ફરાય, મળી માનુની મંગળ ગાય;
હર્ષ ધરે બાણ મનમાંય, સાંનિધ્ય શ્રી વૈકુંઠરાય. ૧
પહેલે મંગળે ત્યાં સાર, આપ્યા રથ સહિત તોખાર;
બીજે ધેનૂ આપી અપાર, ત્રીજે કુંજરકેરી હાર. ૨
ચોથે કુંચી સહિત ભંડાર, આપી કીધો છે નમસ્કાર;
બાણાસુર બોલ્યો મુખ વાણ, સંપુટ કરી બે પાણ. ૩
હું તો સેવીશ તમારાં ચર્ણ, શુદ્ધ રાખજો અંતરકર્ણ;
એમ રાયે કન્યાદાન દીધું, વિવાહ કર્મ સંપૂર્ણ કીધું,
હરિનો કોઇ ન જાણે પાર, બંન્યો કીધાં સ્ત્રી ભરતાર. ૪

વલણ

કારજ પૂરણ મંગળ વરત્યાં, જોવા મળ્યો સંસારરે;
ચોરીમા દંપતી બંનો, આરોગે કંસારરે. ૫

કડવું ૪૭ મું

રાગ બિભાસ

કંસાર જમો જમોરે જમાઇ, તારી રૂડી દીસે કમાઇ;
છોરા તૂં તો કાળો ન કળાયો, છોરા તૂં તો સીંગોમાથી સળાયો. ૧
છોરા તૂં તો નખ જેવડો ન્હાનો, કેમ આવ્યો છૈયા છાનો;
મારી ભોળી ઓખા બેન, તારાં ચોરતણા છે ચેન. ૨
મારી કન્યા ન જાણે કાઇ, તેને કપટે કીધું તેં સાઇ;
છૈયા છત્રપતિએ ઝાલ્યો, કેવો કારાગ્રહમા ઘાલ્યો. ૩

વલણ

કોડ પોહોતાં મનતણાં, પ્રેમે આપ્યાં પાનરે
વર વહુ આવ્યાં ચોરીયે, દે બાણ કન્યાદાનરે

કડવું ૪૫ મું.

રાગ ધન્યાશ્રી

સુર અસુર તો આવી મળ્યા, મનમાં તે આનંદ ભર;
બાણરાય ને પ્રદ્યુમન, કરવા બેઠા મધુપર્ક. ૧
હરિ હર સભામાં બેઠા, સુર તે તેત્રીશ કોડ;
અવર રાણા ને રાયજી, સરખા તે સરખી જોડ. ૨
વાજીંત્ર વાગે અતિ ઘણા ને, બંદીજન કહે શુભ કૃત્ય;
રાગ રંગ થઇકાર થાય છે, કરે અપ્સરા નૃત્ય. ૩
શુક્રાચાર્ય કહે બાણરાયને, ઘોને કન્યાદાન;
આ દિવસ નહીં આવે ફરી, સાંનિધ્ય શ્રી ભગવાન. ૪
બાણરાય કહે શીઘ્ર મંગાવું, જે જોઇએ તે આજ;
કન્યાદાન દઉં કોડથી, અનિરૂદ્ધને શ્રી મહારાજ. ૫
જળપાત્ર કુંમકુમ દધિ દૂર્વા, શ્રીફળ ફોફળ જેહ;
કનકપાત્ર કર ગ્રહીને, રાણીજી લાવ્યા તેહ. ૬
વેદમંત્ર ઉચ્ચારથી, કરે પૂજન તતખેવ;
પૂજાપો વિધવિધ ચડાવે, ભણીને ઋષિ દેવ. ૭
કર અંજલિ લેઇને, પછે બોલીયો રાય બાણ;
કન્યાદાન લીયો અનિરૂદ્ધજી, જોડું છું બે પાણ. ૮
અનિરૂદ્ધ કર આગળ કરે, મનમાં અતિ ઉલ્લાસ;
ઓખા અનિરૂદ્ધ રાજી થયાં, કીધું નેત્રમાં હાસ્ય. ૯
સુતાનો સંકલ્પ કરીને, હરખ્યો રાય બાણ;
તે દાનની દક્ષિણા પાછી, આપિયાં કોટિક દાન. ૧૦

ગજ અશ્વ ને ભૂમિ, દાસી, કનકપાત્ર અનેક;
શુકદેવ કહે પરીક્ષિતને, કહેતા ન આવે છેક. ૧૧

કડવું ૪૬ મું

રાગ ત્રિતાલી ચોપાઇ

મંગળ ફેરા ત્યારે ફરાય, મળી માનુની મગળ ગાય;
હર્ષ ધરે બાણુ મનમાય, સાનિધ્ય શ્રી વૈકુંઠરાય. ૧
પહેલે મગળે ત્યા સાગ, આપ્યા રથ સહિત તોખાર;
બીજે ધેનૂ આપી અપાર, ત્રીજે કુંજરકેરી હાર. ૨
ચોથે કુંચી સહિત ભંડાર, આપી કીધો છે નમસ્કાર,
બાણાસુર બોલ્યો મુખ વાણુ, સંપુટ કરી બે પાણુ. ૩
હુ તો સેવીશ તમારા ચર્ણ, શુદ્ધ રાખજો અંતરકર્ણ;
એમ રાયે કન્યાદાન દીધુ, વિવાહ કર્મ સંપૂર્ણ કીધુ,
હરિનો કોઇ ન જાણે પાર, બંન્યો કીધા ભ્રી ભરતાર. ૪

વલણ

કારજ પૂરણ મંગળ વર્ત્યા, જોવા મળ્યો સંસારરે;
ચોરીમા દંપતી બનો, આરોગે કંસારરે. ૫

કડવું ૪૭ મું

રાગ બિભાસ

કંસાર જમો જમોરે જમાઇ, તારી રૂડી દીસે કમાઇ;
છોરા તૂં તો કાળો ન કળાયો, છોરા તૂ તો સીંગોમાથી સળાયો. ૧
છોરા તૂં તો નખ જેવડો ન્હાનો, કેમ આવ્યો છૈયા છાનો;
મારી ભોળી ઓખા બેન, તારાં ચોરતણા છે ચેન. ૨
મારી કન્યા ન જાણે કાઇ, તેને કપટે કીધું તે સાઇ;
છૈયા છત્રપતિએ ઝાલ્યો, કેવો કારાગૃહમા ઘાલ્યો. ૩

તારા બાપનો બાપ ટેડાવ્યો, તેણે પગે લાગીને છોડાવ્યો;
તારી કમળા માતા છે ધાડી, તૂને નવ દેખાડે ધીની વ્હાડી. ૪
તારો પિતા જે છે કામ, તેનું ચંચળ ચિત્ત નહી ઠામ;
શામરામે શું લડાવ્યા લાડ, જેણે ખાધુ અંન ભરવાડ. ૫
અમને દાનવ માનવને જોતા ખામી, નીચ વરે ઉંચ કન્યા પામી;
તારો વંશ તો ભર્યો કામ, તેણે લજાવ્યૂં બાણાસુરનું નામ. ૬
ક્યાથી પેરે તું ખગોળી, તેં તો છેતરી ઓખા ભોળી,
તારા પુણ્યતણો નહીં પાર, રાજપુત્રી પામ્યો પીંડાર. ૭
રૂડી વહુ પામ્યો તું રાય, એક વાર અમ આગળ નાચ્ય;
એમ રામા કરે બહુ રીત, અન્યોન્ય ગાય છે ગીત. ૮
વળતી દેવ કન્યા ગાય વરણી, તે તો કેશવની જાનરણી;
તમે લાબી શુ લૂલી હલાવો, રૂપે ભુંડણુ સરખી ભાવો. ૯
અમારો અનિરૂદ્ધ તીખો મરી, એ તો સ્વપ્નામા ગયો વરી;
કન્યાને મન એ વર ભાવ્યો, તેણે આદર દઇને તેડાવ્યો. ૧૦
વર બહુ એકઠા મળિયાં, બાણાસુરના તે હઇડા દળિયાં;
તેણે કીધો એ ઉપર કોપ, ભાગ્યા કવચ ને વળી ટોપ. ૧૧
શું થયું સિંહસૂતને સહાયા, હરિ હળધર કેવા ધાયા;
અમારા શ્યામ રામ જ્યારે રૂઠા, ત્યારે વેવાઇ કીધા ઠૂંઠા. ૧૨
રણમા રઝળ્યા રાણાના અંગૂઠા, છોડી આપીને જીવતા છૂટચા;
મ્હા' મારીને કન્યા લીધી, ઘર 'વસાવવા વહુઅર કીધી. ૧૩
એમ ગીત ગાય છે વરણી, વર કન્યા તે ઊઠ્યા પરણી,
ઋષિ સહસ્ર અઠયાશી ધીશ, દે છે વધૂ વરને આશીશ. ૧૪
માગણુ ઉચિત પામ્યા દાન, સહુને, સંતોષે ભગવાન;
અતિ આનંદ ઓચ્છવ થાય, નારી ગીત અનૂપમ ગાય. ૧૫

વલણ

ઘર વસાવવા વહુઅર કીધી, ઘેર જાયૂં આનંદરે;
પરસ્પર વિનોદની વારતા, કહે ભટ પ્રેમાનંદરે. ૧૬

કડવું ૪૮ મું

રાગ સામગ્રી

સાભળો પરીક્ષિત રાયજી, કંસાર પૂરો થાળી માંયજી,
ઘૃત ખાંડ નાખી લાવીજી, રાણી માયરા મધ્યે આવીજી. ૧

ઢાળ

કંસાર રીતે ને પરમ પ્રીતે, આરોગે નર નાર,
સ્વજન નરખે ને મન હરખે, ઉલટ અંગ અપાર. ૨
જાદવ સઘળા જાનઇયા, માનીયા જેમ દેવ;
તેલ મર્દન અંગ મજન, કરે છે સેવક સેવ. ૩
ખાન પાન ભક્ષ ભોજન, નાનાવિધ પકવાન;
જાનને ઘણું માન દીધુ, રીઝ્યા ભગવાન. ૪
ઘુઘરા ઘમકે ઢોલ ઢમકે, થાય છે સંગીત ગાન;
અપ્સરા નાચે ને રાય રાચે, જાચક પામે દાન. ૫
હાથા તોરણ બારણે, કેસર અંગ ઢોળાય;
ભાતભાતના સુગંધાદિક, અંગ લેપન થાય. ૬
મંડપ શોભા મહા મનોહર, વિધવિધ પેરના કામ;
કહે કવિ ત્યાં શું વખાણું, દીઠે પહોંચે હામ. ૭
શ્રીકૃષ્ણ શિવ સભા મધ્ય બેઠા, જાદવ છપ્પન ક્રોડ;
અનિરૂદ્ધ ઓખા બિરાજતા, જાણે માલતી ચંપક છોડ. ૮
શ્રીકૃષ્ણ જાદવ વદે વાણી, સાભળો બાણરાય;
પેરામણી પ્રદ્યુમ્ને કરી, જાન કરો વિદાય. ૯
વિદાય આપો રાય અમને, થાય છે બહુ દીન;
બાણાસુર કહે વેગે કરીને, આજ્ઞા દેશું સ્વામીન. ૧
ચરણરેણુ હું તમારો, મારો શો અધિકાર;
જે જોઇએ તે લખાવો, હું આપી કરું નમસ્કાર. ૧

કડવું ૪૯ મું

રાગ ધન્યાશ્રી

સાત્યકી કહે છે લખો કાગળમાં, એક લાખ માતંગ; રાયજી.
સાજસંગાથે પાણીપંથા, પંચ લાખ તુરંગ; રાયજી.
રથ પટકુળ પામરી સુરભિ, ધરે જે રોકારોક; રાયજી.
મન ઇચ્છ્યું અમે માગીને લીજે, ન રહે મનમાં શોક; રાયજી.
છપ્પન ક્રોડ જાદવને કાજે, આયુધ સહિત શણુગાર; રાયજી.
જાદવણુવતી જે કાઇ ઘેર છે, તેને પટકુળ સાર; રાયજી.
દેવકી રુકૂમિણી રોહિણી રેવતીને, આપો સોળ શણુગાર; રાયજી.
સુભદ્રાને ચીર પાંચ વરણું, વળી સોળે શણુગાર; રાયજી.
અનેક ગામ ને દેશ જ આપીને, તો હાથ ધરે શ્રીરામ; રાયજી.
લક્ષ ગામ ચાર દેશ આપીને, કરો પ્રભુને પ્રણામ; રાયજી.
રોક જોઇએ તો સોનું રૂપું, બળીભદ્રને પૂછો તેહ; રાયજી.
પ્રદ્યુમ્ન વેહેવાઇ તમારો, મનગમતી વસ્તુ જેહ; રાયજી.
ઘણું અમે શું લખાવિયે રાણા, સગપણ સાધ્યાં હાડ; રાયજી.
જમાઇ જે માગે તે આપો, તેમાં અમને શો પાડ; રાયજી.
ભુરસી દક્ષિણા બ્રાહ્મણને આપો, તેનો અહીં શો આંક ? રાયજી.
જણ જાચકને સહુ કાઇ આપે, જે હોય દરિદ્રી રાંક; રાયજી.
રીતભાત સાત્યકીએ લખાવી, તે સર્વે આપી બાણુરાય; રાયજી.
કર જોડીને ઊભો સન્મુખ, શ્રીકૃષ્ણને નમ્યો પાય; રાયજી.

વલણ

કડવું ૫૦ મું

રાગ ધન્યાશ્રી

પુત્રી પધારોરે, સૌભાગ્ય સાસરે, ભાગ્ય તમારુંરે, કુલના કુળ કરે;
અમે અપરાધી બહુ, અવગુણ ભર્યાં, પુત્રી તમનેરે અતિ દુખિયાં કર્યાં. ૧

રાગ બિભાસની

દુઃખ પામી દીકરી તે, મરણ લગી કેમ વીસરે;
માતા પિતા વેરી થયાં તારાં, મનની ખટપટ કેમ નીસરે. ૨
બાઇ બાપે તુંને બંધનમાં રાખી, દુઃખ વેઠ્યું બહુ દીકરી;
મોટું ઘર કુળ પામી તે તો, તું તારે ભાગ્યે કરી. ૩
ઉગ્ર પુણ્યે ઓખાબાઇ તમો, પામ્યાં અનિરૂદ્ધ નાથને;
તે સુખ આગળ દુઃખ વિસારવું, જોખમ બાણના હાથને. ૪
શિક્ષા દઉં તને દીકરી, મારી તારી લાજ વધારજે;
જો પ્રીતે પિયુ આજ્ઞા આપે, તો પિયરભણી પધારજે. ૫
ઉગ્રસેન હળધર પ્રદ્યુમન, વાસુદેવ ત્રિભુવન ધણી;
શ્વશુર પક્ષમાં સર્વ કુટુંબની, સેવા ભક્તિ કરજે ઘણી. ૬
રૂક્મિણી જાંબુવતી ને ભદ્રા, સત્યભામા સત્યા સુંદરી;
લક્ષ્મણા કાલિંદી વૃંદા, અષ્ટ પટરાણી ખરી. ૭
રતિ રંભાવતી દેવકી, માયાવતી સતી રેવતી;
રખે દીકરી આળસ કરતી, તું ચરણ તેના સેવતી. ૮
રૂડી ભુંડી વાત સાભળી હોય, કોઇ આગળ નવ ચેહેરીએ;
ઉઘાડા કેશ ન મૂકીએ, પણ ઝીણું વસ્ત્ર ન પેહેરીએ. ૯
કામ ઘરનાં બતાવ્યાં કરિયે, ન કરિયે કાંઇ અરૂપરૂં;
પૂછ્યા પૂછે સૂક્ષ્મ સારે, બોલીએ જાઇને ખરૂં. ૧૦
પાત્ર પગે નવ ઠેલિયે, ક્ષમા રાખીએ બહુ ઉદરે;
આધું ઓઢી ચાલિએ, રાખીએ દૃષ્ટિ ભૂમીપરે. ૧૧
સંતાપ સાસરે ન કીજીએ, પિયરને ન વખાણીયે;
લક્ષ દુઃખ હોય સાસરે, પણ સ્વામીને ન જણાવીયે, ૧૨

દાસી માણસનો સંગ ન કીજે, નીચને-મળે માઠું સહી;
સાસુ રીસ કરે ઘણી, પણ સામો બોલ કરિયે નહિ. ૧૩
સાસુ નણંદ ને જેઠાણીની, સેવા ભક્તિ કરજો ઘણી;
પર ઘેર નિત્ય જઇએ નહિ, ગયે હલકાઇ થાયે આપણી. ૧૪
મ્હોટે સ્વરે હસીએ નહીં, કોઇ સાથે તાળી નવ દીજીએ;
ઉભા રહી ઉઘાડે માથે, પુત્રી પાણી ન પીજીએ. ૧૫
ભરથાર પહેલું જમીએ નહીં, બાઇ ઉચ્છિષ્ટ જમીએ નાથનું;
તુંકારીએ નહીં સેવક આદિ, મન રાખીએ સર્વ સાથનું. ૧૬
માત પિતા ને ભ્રાત ભગિની, પિયર સુખ ન સંભારીએ;
આવો બેસો જીજી કહીને, કુળની લાજ વધારીએ. ૧૭
સહુને ગમતું બોલીએ, બાઈ અહંકાર કરીએ નહીં;
હસતું વદન નિત્ય રાખીએ, સુખ દુઃખ સમાન ગણીયે સહી. ૧૮
દિવસે ન સુઇએ દીકરી, બ્હેન વચન પિયુનું પાળીએ;
સાસુજી જ્યારે સાદ કરે, ત્યારે જીજી કરી ઉત્તર આલીએ. ૧૯
શ્વશુર જેઠની લાજ કીજે, ન બોલીએ ઉંચે સ્વરે.
એમ ઘણી શિક્ષા દઇ માતા, પુત્રીને વિદાય કરે. ૨૦

વલણ.

વિદાય કરે પુત્રીને, ધન વસ્ત્ર દઈ અપારરે;
માત પિતા વળાવવા આવ્યાં, સાથે કુટુંબ પરિવારરે. ૨૧

કડવું ૫૨ મું.

રાગ ધન્યાશ્રી.

બાણાસુર મળી ઘેર જાયરે, સહુ સુવાસણ ગીત ગાયરે,
અનિરૂદ્ધ પામ્યો શુભ કન્યાયરે, ત્યા જાદવ હસતા જાયરે. ૧
સાહેલી મળી સહુ ટોળેરે, અન્યોન્યે મળીને બોલેરે;
પેછે ગીત ગાય છે વરણીરે, ઓખાને લઈ જાય છે પરણીરે. ૨

રાગ ફટાણીની ચાલ.

આવ્યો આવ્યો દ્વારકાનો ચોર એના વડપિતાએ ચારયા ઢોર,
લાખેણી લાડી લઇ ગયોરે. ટેક

એનું શું કરીએ વખાણ, એણે જિત્યો તે રાય બાણ, લાખેણી૦
આવ્યો આવ્યો કામકુમાર, જદુકુલનો એ શૃંગાર, લાખેણી૦
આવ્યો આવ્યો નંદતણો ગોવાળ, એ તો મામા કંસનો કાળ, લાખેણી૦
આવ્યો આવ્યો હળદરકેરો વીર, ગાયો ચારી તે જમના તીર, લાખેણી૦
આવ્યો ગોપીઓનો માખણ ચોર, એ તો નાગર નંદકીશોર, લાખેણી૦
એની મધુરી છે બહુ વાણી, એનો વડપિતા મહીનો દાણી, લાખેણી૦
એને મન આનંદ બહુ થાય, સખી ઓખાને લઇ જાય, લાખેણી૦
એમ સહિયરો ગાએ ગીત, મન આણીને બહુ પ્રીત લાખેણી૦
તિહા આનંદ સહુને ને થાય, ભટ પ્રેમાનંદ જશ ગાય, લાખેણી૦

રાગ કેદારો.

ઓખા બાઇ ચાલ્યા ચાલણહાર, સાથ મૂકયો સહિયરતણોરે,
મૂકયા માતપિતા પરિવાર, સાથ લીધો જાદવતણોરે. ૧
ઓખા બાઇએ ભરીઆ નયણે નીર, મનમા આનંદ અતિ ઘણોરે,
ચિત્રલેહા આવી દેવા ધીર, મિલાપ કરી ઓખાતણોરે. ૨
બન્યો ભેટયા હૈડા સાથ, મનમા આનંદ પામ્યારે;
ભલે પામી તુ અનિરૂદ્ધ નાથ, દુઃખ તે સઘળા વામ્યારે. ૩
આપણ રમતા સહિયર સાથ, સુખમા તે બહુ મહાલતારે,
હવે લીધો બાઇ જાદવ સાથ, અમને મૂકી થયા ચાલતારે. ૪
મોહોટું ઘર પામી સહિયર તુ, રાજી હું મનમા થઇરે,
સુખમા તારે બાકી શું, પીડા તુજ મનતણી ગઇરે. ૫
બેની ડાહ્યા થાજો આપ, માથા મનમા રાખજોરે,
બોલ્યુ ચાલ્યુ કરજો માફ, વેહેલા તે દર્શન દાખજોરે. ૬
ત્યારે કહે છે ઓખાબાઇ, ચિત્રલેહાને પાયે પડીરે;
બેની તુજ સાચી સગાઇ, સહુ સહિયરમા તુ વડીરે. ૭

બાઇ તે ઝાલ્યો મારો હાથ, રક્ષા કીધી મુજતણીરે;
મેળવી આપ્યો તેં અનિરૂદ્ધ નાથ, દયા આણી તેં ઘણીરે. ૮
જ્યારે જપતી પતિ મનની માંહી, વ્યાકુળ એની હું થતીરે.
સુબોધ કરતી મુજને ત્યાંહી, સમજ મુજમાં ન હતીરે. ૯
અનેક ગુણ છે તારા બેન, તે મુજને નહીં વિસરેરે;
તુજ વિના મુજને નહીં ચેન, હેતે મુજ હૈડું હરેરે. ૧૦
બાઈ તુજને કહું આપોઆપ, સહિઅર કો દિન આવશુ રે;
અપરાધ મારો કરજો માફ, કુશળતા તમને કહાવશુ રે. ૧૧
એમ કહી ભરતી નયણે નીર, ચિત્રલેહા છાની રાખતીરે;
બેની ભીંજે તારાં ચીર, હૈડાં સાથે ચાંપતીરે. ૧૨
એટલે આવી ઓખાની માત, નયણે નીરધારા વહેરે;
પુત્રી મારી સાંભળ વાત, મુજ શિખામણ મન લહેરે. ૧૩
તુજને કહેતી ગુંજની વાત, દૂર પધારશો દીકરીરે;
હવે મુજને કોણ કરશે શાંત, કોને જોઇને રહું ઠરીરે ! ૧૪
બેની મધુરી બોલતી વાણ, તે મુજને બહુ સાંભરેરે;
વહાલી તું તો મારા પ્રાણ, વિસારી નહીં વિસરેરે. ૧૫
બેની રુડાં તારાં ભાગ્ય, દીપાવ્યો જાદવ સાથનેરે;
પુત્રી રહેજો અખંડ સૌભાગ્ય, પામ્યાં અનિરુદ્ધ નાથનેરે. ૧૬
એમ દીધો ત્યાં આશીર્વાદ, મહિયર વહેલાં આવજોરે;
સેવો પવિત્ર સાસુના પાદ, દુઃખ હોય દોહ્યલાં કહાવજોરે. ૧૭
ઓખાબાઇ રહેજો દ્વારિકાંમાંહી, ત્યાં અમને સંભારજોરે;
ગોમતી નહાજો જઇને ત્યાંહી, ત્રણે પક્ષને તારજોરે. ૧૮
એમ કહી દૂર રહી ત્યાં માત, નિરખે છે નયણાં ભરીરે;
એટલે આવ્યો સહિયર સાથ, મળવા તૈયારી કરીરે. ૧૯
સાસરે જાઓ છો તમે બેન, ગમશે નહીં અમને કંઇરે;
તુજ વિના નહીં અમને ચેન, સેખી તું સમી કો નહીરે. ૨૦

બેની રમતાં આપણ સાથ, સહિયર ટોળે સહુ મળીરે;
હવે પામ્યાં અનિરુદ્ધ નાથ, પાછાં પિયર આવજો વળીરે. ૨૧
બેની તું મા આંસુ પાડ, છાની રહેને તું જરીરે;
એટલે ત્યાં આવ્યો કૌભાંડ, બેની વાત કહું ખરીરે. ૨૨
અદકી ઓછી કહી હોય વાત, તે મનમાં નવ રાખજોરે;
ક્ષમા કરજો મહારી માત, વહેલાં મુખડું દાખજોરે. ૨૩
એમ સર્વે મળી ભેટયાં ત્યાંહે, માતપિતા સહિયર સહુરે;
વાત કરે છે માહોમાંહે, મનમાં આનંદ છે બહુરે. ૨૪

વલણ

ઓખાને સંતોષિયા, ન્યૂન ન રાખી કાંયરે;
જાનીવાસે ગોત્રજ આગળ, દોરડો કેમ છોડાયરે.

કડવું પરમું

રાગ ધોળ મંગળ

બ્રહ્માએ વાળી ગાંઠ, છબીલી દોરડો નવ છુટે;
તારો મહાદેવ બાપ તેડાવ, હો લાડી દોરડો નવ છુટે. ૧
તારી પાર્વતી માત તેડાવ, હો લાડી દોરડો નવ છુટે;
તારો ગણપતિ ભ્રાત તેડાવ, છબીલી દોરડો નવ છુટે. ૨
તારો બાણાસુર બાપ તેડાવ, હો લાડી દોરડો નવ છુટે;
તારી બાણમતી માત તેડાવ, છબીલી દોરડો નવ છુટે; ૩
તારો કૌભાંડ કાકો તેડાવ, હો લાડી દોરડો નવ છુટે;
સગાં સર્વેને વેગે કહાવ, છબીલી દોરડો નવ છુટે. ૪
હવે કન્યાની જાનરડી ગાય, હો લાડા દોરડો નવ છુટે;
ત્યાં તો આનંદ ઓચ્છવ થાય, છબીલા દોરડો નવ છુટે. ૫
બ્રહ્માએ વાળી ગાંઠ, હો લાડા દોરડો નવ છુટે,
તારો શ્રીકૃષ્ણ વડો તેડાવ, છબીલા દોરડો નવ છુટે. ૬

તારો પ્રદ્યુમ્ન બાપ તેડાવ, હો લાડા દોરડો નવ છુટે,
તારો હળધર કાકો તેડાવ, છબીલા દોરડો નવ છુટે. ૭
તારી રતિ માત તેડાવ, હો લાડા દોરડો નવ છુટે;
તારી ગોવાળ મંડળીને કહાવ, છબીલા દોરડો નવ છુટે. ૮

વલણ

એમ રીતભાત ત્યાં કરી, ગોત્રજને લાગ્યા પાયરે,
ગોર આશીષ દે ઘણી, બાણાસુરની કીધી રક્ષાયરે. ૯

કડવું ૫૩ મું

રાગ સિંધુડો

પવિત્ર કીધું અસુર કુલ જે, વેહેવાર વિશ્વંભર થયા,
પુણ્ય મારા પૂર્વ જન્મના, પ્રભુજીએ કીધી દયા. ૧
પ્રહ્લાદ અર્થે નૃસિંહ હવા ને, હિરણ્યકશિપુ ઉદ્ધરિયો,
બલિ કારણ વામન હવા, મારા ભુજનો ભાર ઉતારિયો. ૨
હિરણ્યાક્ષ માટે વરાહ હવા, એમ બાણે વાણી ઓચરી,
સર્વપેં મુને ઘણી કૃપા જે, અનિરદ્ધે ઓખા વરી. ૩
અપરાધ મારો ક્ષમા કરિયે, હરિ તમ સામો હું વઢ્યો,
એવું કહીને રાય બાણાસુર, કૃષ્ણને પાગે પડ્યો. ૪
બેઠો કીધો કર ગ્રહી, શ્રીકૃષ્ણે વખાણ્યો બહુ,
જદુકુલ દીપાવ્યું અમારું જે, તમ પુત્રી થયા બહુ. ૫
અન્યોન્યે માન દીધું જાદવ સહુ તત્પર થાય,
સાસરે વળાવી ઓખાને તે વારે, માતા દે શિક્ષાય. ૬
પુત્રી પિયરને દીપાવજે, જે પામ્યા મોટું સાસરૂં;
જશ કમાજે દીકરી, ડહાપણ જશ રાખે ખરૂં. ૭
એમ કહી ઓખા વળાવ્યાં, ભેટ્યાં પુત્રી માય;
જાન વળાવી વળ્યો પાછો, આનંદે બાણરાય. ૮

કૈલાસ ગયા ગિરિજાપતિ કૃષ્ણ પધાર્યા દ્વારામતિ;
ઓખા અનિરૂદ્ધ ઘેર આવ્યાં, ભેટયા રૂકમણી રેવતી. ૯
ઉત્તમ કથા ભાગવતતણી, સાંભળતાં સુખકારી;
પાપ સઘળાં પ્રલય થાયે, પરમપદ પામે ભારી. ૧૦
વ્યાધિ ને સપ્ત જ્વર સમે, જે સાંભળે સ્નેહ કરી;
સુખ સંપત્તિ પરિવાર વાધે, મનકામના પૂરે હરી. ૧૧
શ્રી રામચંદ્ર પ્રતાપથી પદબંધ કથા હવી;
કાલાવાલા માની લેજો, જ્યારય કહે કવિ. ૧૨
વીરક્ષેત્ર વડોદરા ગુજરાત મધ્યે ગામ;
ચતુર્વેશી જ્ઞાતિ બ્રાહ્મણ, કૃષ્ણસુત પ્રેમાનંદ નામ. ૧૩

વલણ

નામ નારાયણતણું ભાગે ભવ જંજાળરે;
ભટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, ભજો શ્રી ગોપાળરે.

श्रीगणेशाय नमः

अथ ओखाहरण नाकरकृत लिख्यते.

कडवुं १ लुं

राग गोडी

प्रथम गणाधिपत्य देव गाइए,
जेथी शरण आनंद मंगल होत;
अष्टसिद्ध नवनिधि पाइए,
तीन लोकमि ज्याहिकि सेवा;
पंचामृत पुष्प चडाइए,
* वीदाम्पर कृपा कीजे;
तुम इच्छा हो ते पाइए.

ढाल.

स्वामी प्रथमे लंबोदरं करूं प्रणाम,
मागुं सिद्ध बुद्ध शारदाय. १
स्वामी सिंदुरे करूं शणगार,
मोदक आहार तुनि चरचिये; २

ढाल.

मोदिक आहार तुनि चरचिये मनवाछित ते आप्य,
सेवक तादारो साधु छुं स्थानक स्थिर करीने थाप्य; ३
गौरीनंदन विश्ववंदन भीडभंजन देव,
तेत्रीस कोटीमां सर्व सुरनर करे तारी सेव. ४

× × × ×

सिद्ध बुद्ध नारी गुण भंडारी लक्षलाभ बेटा जेह,
मन कामना पुरवधु कहिये सकल गुणमा तेह; ५

રિદ્ધ સિદ્ધ જેહની કુંવરી આનંદરૂપ અપાર,
ક્ષેમ કલ્યાણ જમાઇ ભણીએ ગણપતિનો પરિવાર; ૬
સ્મરણમાત્રે સકલ સિદ્ધિ આપે પારવતી જેહની માત,
સ્વામી કાર્તિક ભ્રાત જેહના મહેશ કહીએ તાત; ૭

ઉથલો

મહેશ જેનો તાત સ્વામી પુરે મનોરથ મનતણા,
પ્રથમ લંબોદર વર્ણવું પછી ગાઉં ગુણ તેહ તણા.

કડવું ૨ જું

રાગ મારૂ

સ્વામી એ વેદવ્યાસ તણો સુત જેહરે,
તેહ પ્રતિ પરીક્ષિતે પૂછીઉરે.

ઢાળ

પરીક્ષિત રાયે એમ પૂછીયું તમે સાભળો વ્યાસ તંન,
પૂરણ સિદ્ધ કેમ પ્રીછવ્યા? તે પ્રેમ આણી મંન; ૧
આ શંકા મને નીપજી તે પૂછવા મન થાય,
વિસ્તારીને વર્ણવો શુકદેવજી કથાય; ૨
બાણાસુર જે મહાબળીઓ સહસ્ર ભુજ શા માટે?
ઓખા અનિરૂદ્ધ કેમ પરણિયા તે વાત ઘાલો ઘાટે; ૩
કોણે વર ત્યાં આપિયા ને કોણે ઉદ્યા પાણી?
એ યુદ્ધ એણીપેર કયમ હવું તે વિસ્તારી કહો વાણી; ૪
શુકદેવ વનતા બોલિયા સાંભળ પરીક્ષિત મંન,
તેં પ્રશ્ન ઉત્તમ પૂછીઓ તારી બુદ્ધિને ધન્ય ધન્ય; ૫
તે કથા તુજને સંભળાવું સાભળ પરીક્ષિત રાય,
વિસ્તારીને વર્ણવું જેમ સંદેહ મનનો જાય; ૬

શ્રી ભાગવતમાં દશમ સ્કંધે કથા ઉત્તમ જેહ,
સાંભળતાં દુકિત હરે હરિવંશ કેરી તે તેહ, ૭
હરિવંશકેરી કથા સુણતાં તૃતીય જ્વર ત્યાંહાં જાય,
તે માટે એ કથા ઉત્તમ ઉખાનો મહિમાય, ૭
આદ્ય બ્રહ્મા સ્રષ્ટા કર્તા મરીચ તેહના તન,
મરીચના કશ્યપ ઋષિ તમે સાભળો રાજન ૯
કશ્યપનો સુત હિરણ્યકશ્યપ તેહનો સુત પ્રહ્લાદ,
જે કારણ નરસિંહ પ્રગટયા સ્મરણતાં દીધો સાદ, ૧૦
વીરોચન સુત તેહનો કહીએ તેહનો બલિ રાજન,
તેણે આત્મા સમર્પી પિયુને સંતોષિયા ભગવાન, ૧૧
પુત્ર શત બલિરાયના તે મહાબલ નિદાન,
તે માંહે પુત્ર વડો કહાવે બાણાસુર જેહનું નામ, ૧૨
તેણે શુક્રાચાર્ય તેડીઆ ને પૂછ્યું લાગી પાય,
અહો! ગુરૂજી તપ કરવાનો કહોને મહિમાય, ૧૩
ઇચ્છા તે વર કયમ પામીએ કહોને તેહ પ્રકાર,
જે ઉપાસન કીધા થકી સુખ પામીએ સંસાર, ૧૪
શુક્રાચાર્ય બોલીઆ સુણ બાણાસુર જુજુમાન,
સર્વથકી ઉપાસન ઉત્તમ કહું પરમ નિધાન, ૧૫
ગંગાતટ જઈ તપ કરો ને ઉપાસો મહાદેવ,
ભોળો તે નાથ પ્રસન્ન થઇ વર આપશે તતખેવ, ૧૬
વચન એવું સાભળીને બાણ મન ઉલ્લાસ,
તપ કરવાને ચાલીઓ તે ધરી મન વિશ્વાસ, ૧૭
અસુર વેગે ત્યાં ગયો જ્યાં ગંગા-કેરા તીર,
ચોરાસી આસનકરે તપ કરે- આપ્યું કષ્ટ શરીર, ૧૮
ગ્રીષ્મ ઋતુ પંચાગ્નિ સાધે આસન પુરે પાણ,
ચોહોગમ પાવક પરજ્વલે ઉપર તપે ત્યાં ભાણ, ૧૯

ઉષ્ણ કાલે એમ ત્યાં રહે શીતકાલે સેવે વારિ,
અહોરાત્ર જલમા જઇ બેસે કિંચિત નિસરે બહાર; ૨૦
વૃષાકાલે કાદવમાહે ઉઘાડે ત્યાંહાં પૃષ,
ઉપર જલના ઓઘ વરસે કાયા કષ્ટે કષ્ટ; ૨૧
એમ વરસ કેટલા વહી ગયાં ને દેહ દમીઓ દુઃખ,
વળી ઊર્ધ્વ ચરણે ઊર્ધ્વ વદને રહે ધૂમભક્ષ; ૨૨
એવે મન આરાધીઉં જ્યારે ધરણીધરનું ધ્યાન,
જ્ઞાનદષ્ટે ત્યારે જોવા લાગ્યા શંભુ શ્રીભગવાન; ૨૩
પાર્વતી પ્રત્યે કહ્યું જે સાભળ સતી તું વાત,
મારે કાજે તપ કરે છે કો અસુરકેરી જાત; ૨૪
રાજા બલિનો બેટડો બાણાસુર જેનું નામ,
ચાલો જઇને પૂછીએ ભાઈ તારે શું છે કામ? ૨૫
કૈલાસથી શિવજી ઊડીયા ને પારવતીની સાથ,
વૃષભે ત્યાંહાં વાહન થયા એક ધજા લીધી હાથ; ૨૬
ભૂષણ તો નિરમાલ્ય તણા ને ભુજ બાંધીઆ ભુજંગ,
વ્યાઘ્રચર્મજ પહેરિયું બ્રહ્મકપાલ લીધું સંગ; ૨૭
વેગે વહીને આવીઆ શિવ જ્યાંહાં બેઠો છે ભૂપ;

કડવું ૩ જું

રાગ કલ્યાણ*

આવ્યા આવ્યા ઉમયા સહિત મહાદેવ,
દીઠી દીઠી અસુરતણી અતિ સેવ; ૧
નયનો નિમેષ શ્વાસ, નહિ દેહ,
દીઠો સુકો કાષ્ટવત્ તેહ; ૨

---

* પક્ષાન્તરે વેરાડી.

તેહને લાગી છે શંભુજી શું તાળી,
તે તો બેઠો છે આસન વાળી; ૩
એવું તપ જોઇ બોલ્યા ત્રિપુરારિ,
તમે સાભળો પારવતીજી નારી; ૪
તમે કહો તો એહને વરદાન આપું,
હું તો સત્ય વચન કરી થાપું; ૫
બાણાસુર બોલાવ્યો નવ બોલે,
એને તપ ત્રિભુવન ડોલે, ૬
વળતા બોલ્યા પારવતીજી વાણી,
એવા દુષ્ટને ન પાઇએ પાણી. ૭
જેમ દૂધ પાઇને ઉછેરવો સાપ,
તેથી પામો આગળ સંતાપ; ૮
પહેલુ તમને ભસ્માગદે દુઃખ દીધુ,
વરદાન આપીને કાર્ય એવું કીધુ, ૯
વરદાન રાવણને તમે આપ્યા,
તેણે તો જાનકીનાથ સંતાપ્યા; ૧૦
તે માટે ઘણું ઘણું શુ કહીએ,
એવા દુષ્ટની સંગ નવ રહીએ; ૧૧
તમને શી શિખામણ દીજે,
ભોળા શંભુ ! રૂડું જાણો તે કીજે; ૧૨
જાઓ નારી પાનીએ બુદ્ધિએ તમારી,
વરદાન આપતા ન રાખીયે વારી; ૧૩
એવું કહીને બોલ્યા ભોળા નાથ,
દેઇ બાણાસુરને શિર હાથ, ૧૪
ઊઠ ઊઠ પુત્ર તુ તો વર માગ,
તુ તો સમાધિ તજીને જાગ; ૧૫

વાણી તે શંભુની સુણી જાગ્યો,
તેણે તો શિવજી કને વર માગ્યો; ૧૬
સ્વામી સહસ્ર હાથ મુને આપો,
દુને પુત્ર કરીને થાપો; ૧૭
હાથ એક એક એવો દીજે,
હસ્તી સહસ્ર તણું બલ કીજે; ૧૮
શિવે અસ્તુ કહીને વર આપ્યો,
તેહને તો પુત્ર કહીને સ્થાપ્યો; ૧૯
વરદાન લઇને દાનવ ઘેર આવ્યો,
તેને નગર લોકે વધાવ્યો; ૨૦
રાજા બેઠો બાણાસુર રાયરે,
તેને ઉલટ અંગ ન માયરે; ૨૧

કડવું ૪ થું

રાગ (?)

સભા પુરીને બેઠો બાણાસુર, સૈન્યનો નહિ પારજી.
યોદ્ધા સઘળા નયને નીરખ્યા બે ભુજાં આકારજી; ૧
પોતાને ભુજ સહસ્ર શોભિત બલ તણો નહિ પારજી,
કો સુભટ દ્રષ્ટ નવ પડે જે યુદ્ધ કરે અપારજી; ૨
અંતર અસુ ને વિલોકતાં ઊપનું દુઃખ અપારજી,
આ સહસ્ર ભુજ તે શાને આપ્યા વૃક્ષ શાખા ભારજી, ૩
વળી પાછો આવીઓ તે શંભુકેરે પાસજી,
આવીને તેણે બાથમાં ઘાલ્યો પરવત ગિરિ કૈલાસજી; ૪
"મને હાથ તે શાને આપ્યા" (બલવંત સહસ્ર ભુજજી.)
કો વીર વઢવા આપીએ સુભટ તે સામો મુજજી; ૫
"અલ્યા તે તો તારે વણકલે, મેં ઉપાયો વિશેષજી,
સહસ્ર ભુજ તારા છેદશે ને મસ્તક રહેશે એકજી; ૬

.ામી તે કયમ જાણીએ ને તેનું શું દષ્ટાંતજી,"
વજા; એ ભાંગી પડે ત્યારે જાણે આવ્યો અંતજી; ૭
ધ્વજા લઇને આવીઓ ને ફાવીઓ હું આજજી,"
ાય વીર (તો) વરવા આવશે ધન્ય ધન્ય માઈ રાજજી;" ૮
હું કોને નહિ માનું ત્રૈલોકયના પતિ તતજી,
માથે શંભુ પિતાને પારવતી છે માતજી; ૯
ઉથલો
વતી ત્યાં માત છે મારે મનમાં આસકિત ઘણી,
..ાાસુરને વરદાન આપ્યું થયો તુષ્ટમાન કૈલાસ ધણી.

કડવું ૫ મું

રાગ સોરઠી

માત તાત તે ઉમયા ને ઇશ બલ વાધ્યું દૈત્યને શીપ,
શુકદેવજી કહે સુણ રાય હારે કહું તેહ તણો મહિમાય,

ઢાલ

કહું મહિમા તેહતણો ને સાભળ પરીક્ષિત ભૂપ,
એનું શરીર એવું શોભતું જાણે વૃક્ષનુંજ સ્વરૂપ, ૧
પતાકા કરમાહે શોભતી શિવની આપી જેહ,
વનમાહે... ... ... ધ્વજા બાંધી તેહ; ૨
આનંદ પામ્યો અતિ ઘણો ને પૂર પોતાને જાય,
વનવાસી યક્ષ સઘળા આવી લાગ્યા પાય; ૩
મહાવનમા હે મલપતો અભિમાન ધરતો મંન,
(વનવાસી મોટ માંડી રહ્યાં નીરખતાં એનું તન); ૪
આજ પાછું નવ નીરખીયું તરૂ ચરણ ચાલે ક્રાય,
એ ત્યાં નિશ્ચે જાણજો કો રાજા હોય; ૫
એવું વનચર જાણીને તે રહ્યા તેણે સ્થાન,
પછી અસુર પતિ ચાલીયા ને ધરીને અભિમાન, ૬

આપ બલે કરી ગર્જના તેણે ધ્રૂજ્યા પર્વત પ્રૌઢ,
ધરા સઘળી ધમધમી ને થઇ રહ્યા દિગ્મૂઢ; ૭
એટલે નગર સમીપ આવ્યો દલ સહામું જાય,
બાણાસુર પ્રતાપી દેખી યોધ નમીઆ પાય; ૮
સેના લઇને સાંચર્યો તેણે જીત્યા દશ દિગ્પાલ,
દૈત્યને સુખ ઉપજે ને દેવને શિર હાલ; ૯
ત્યાંથી સ્વર્ગે સંચર્યો ને જીત્યા સઘળા દેવ;
પાતાલ ધનીગ જીતિયા ને રૂધીય કરાવે સેવ; ૧૦
દિગ્વિજય કરી નગર આવ્યો પડો ચોકાર્યો વન,
રાયની આણા માને નહિ તેનુ સર્વ ટળશે ધન; ૧૧
વનસ્પતિ વાંછિત ફળે ને મેઘ માગ્યાં નીર,
નદી નિર્મળ પ્રવાહ ચાલે આજ્ય દધિ મધુખીર; ૧૨
મૃત્યુ લોકનાં માનવી તે સદા સુખિયાં જન,
સ્વર્ગવાસી દેવતા તે કષ્ટ પામે છે મન; ૧૩
એણી પેરે રાજ્ય પૂરમાં કરે બાણાસુર રાય,
શોણિત પૂરમાં દૈત્ય દલની બેઠા છે સભાય; ૧૪
શુકદેવ કહે પરીક્ષિત સુણો અભિમન્યુકેરા તન,
દેવ સર્વે એકઠા મળીને એક વિચાર કીધો મન; ૧૫
ચાલો હિમાચલ જઈ ધ્યાન ધરીએ ને ઉપાસીએ ઇશ,
કદાચિત પ્રસન્ન થાયે શત્રુ ટાળે શીશ; ૧૬
વેગે વહીને આવીઆ દેવ હિમાચલની સાંગ,
એકાન્તે એક ચિત્ત રહીને કષ્ટ કરતા અંગ; ૧૭
ફલ ફુલ પત્ર તાજ્ય કીધાં તજી નિદ્રા તોય,
એટલે ત્યાંહાં અંતરીક્ષથી આકાશ વાણી હોય; ૧૮
કૈલાસ વિષે એક કન્યા સુંદર ઓખા નામ વિશાળ,
દેવતાને સુખ ઉપજશે ને દૈત્યને શિર કાળ; ૧૯

દેવ કન્યા દૈત્ય પુત્રી હશે એહ પ્રસંગ,
ગર્વ એહનો ઉતરશે છેદવા સઘળાં અંગ; ૨૦
દેવતા આનંદ પામીઆ ને થયા મન રળિયાત,
બાણાસુરે વરદાન નિમિત્તે કરી સઘળે ખ્યાત; ૨૧

કડવું ૬ ઠું

રામગ્રી

વળી વળી પૂછે પરીક્ષિત રાય, શુકદેવજી કહોને કથાય,
દેવકન્યા જેહ કહેવાશે તે દૈત્યપુત્રી કયમ થાશે?

ઢાળ

તે દૈત્ય પુત્રી કયમ હવી? શુકદેવજી કહો સત્ય,
મને વિસ્તારીને વર્ણવો ઓખાતણી ઉત્પત્ય; ૧
શુકદેવજી વળતા બોલીઆ તેં ભલી પૂછી વાત,
ઓખાની ઉત્પત્તિ કેરી કહું સઘળી ખ્યાત; ૨
એકવાર ગિરિ કૈલાસથી શિવ ગયા મધુવન જ્યાહિં,
ઉમયા તે અંગે એકલા ને વિચાર્યું મનમાહિં; ૩
શિવને ગયે ઘડી બે ચાર થાશે નંદી ભૃગી સંગ,
સુગંધ તૈલ જલ ઉત્તમ મહેલ્યું મર્જન કરવા અંગ; ૪
ત્યારે પાર્વતીએ મન વિચાર્યું "મંદિરમા નથી કોય,
પુત્ર એક પ્રગટ કરી મહેલું દ્વાર આગળે જોય; ૫
પછી દક્ષિણ અંગથી મેલ ઉતારી અઘડ ઘડીઉં રૂપ,
તેહને હાથ પગને ઘુંટણ ... હાટક અંગ સ્વરૂપ; ૬
ચતુર્ભુજાને કાય મોટી ગોરું મસ્તક રંગ,
કપોલ ગ્રીવા સુંદર શોભે વિચિત્ર દીસે અંગ; ૭
તેને વામ કરમા કમળ આપ્યું બીજે બિહિરખો જાણ,
ત્રીજે હાથે જલ કમંડલુ ને દક્ષિણ કરે બાણ; ૮

ઢોલકી, ઢીંગલી, પુતલા, કોથળી, કુલડી જેહ,
પોંચી, કડા, દાબડો, વેલણ રમત આપી તેહ; ૨૨
કુમકુમ, ચંદન, ચાદલા, કાજળ, સિંદૂર સંગ,
તેલ, તાબુલ, છડી, નાડાં, કરી પૂજા અંગ; ૨૩

ઉથલો.

કરી પૂજા અંગ સોહે, કુંવરી કન્યા જેહ,
શુકદેવ કહે પરીક્ષિત સુણો એમ ઉષા પ્રગટી તેહ.

કડવું ૫ મું

રાગ રામગ્રી

પૂછીઉં પરીક્ષિત રાય શુકદેવજી કહોને કથાય,
ઉમયા અંગથી ઉપની જેહ દૈત્ય પુત્રી તણો સંદેહ;

ઢાળ.

સંદેહ મારા મનતણો તે ટાળીએ ઋષિ રાય,
બે ભ્રાત ભગિની દ્વાર મૂકયાં રચી એહ ઉપાય; ૧
તે વાર પૂછે શું થયું મને સંભળાવોને સ્નેહ,
તેને વિસ્તારીને વર્ણવો શુકદેવજી સર્વે તેહ; ૨
શુકદેવ વળતા બોલીઆ તુ સાંભળ રાજકુમાર,
ઉમયાએ ઉષાજી પ્રત્યે એમ કહ્યું તેણી વાર; ૩
હું મંદિરમાં મર્જન કરૂં છું દીધી શીખામણ વાણ,
કો પુરુષ આવે આમણે તો કરે મુજને જાણ; ૪
એમ કહીને ગયાં ઘરમા ઊતાર્યાં ઉત્તમ વાર,
બાવન ચંદન ઘોળીઆ તે કનક પાત્ર મોઝાર; ૫
વસ્ત્ર, આભરણ તજી નાહાવાને બેઠા ઉમયા રંગ,
આછી મુકત કેરી નેત્ર મીંચી કરે મર્જન અંગ; ૬

વસ્ત્ર પહેરીને નીસર્યાં ને પુછીયુ શિવરાય,
પેના બાળક બ્હાર મેલ્યા કયમ આવ્યા મંદિરમાહી? ૧૪
ત્યારે શિવ કહે, શિર છેદ્યુ પેલો પુરૂપ હુતો બ્હાર,
સ્ત્રી હત્યા મેં નવ કરી જીવતી મૂકી તેહ, ૧૫
એમ કહેતા પડયા પૃથ્વીએ શુ કર્યું શિવરાય!
એ અંગથી ઉત્પન્ન કીધા પુત્ર મારો થાય; ૧૬
હવે મોહરા પ્રાણ કાંઢ જીવાડોને એહ,
શિવ કહે શિર છેદીઉં જઇ પડયું પૃથ્વી તેહ, ૧૭
એક મુહૂર્ત માંહે મસ્તક આણી મહેલો અંગ,
પછી નંદી ભૃંગી દોડીઆ જઇ જોયા પર્વત શૃંગ, ૧૮
તે મસ્તક તો લાધ્યુ નહિ એક હસ્તી દીઠો વન,
એક દતને મહા ઉન્મત્ત વિદાર્યું તેનુ તંન, ૧૯
તે મસ્તક લેઇને આવીઆ ઉમયા તે કેરી પાસ,
મહાદેવ મસ્તક ચોઢીઉં વરદાન દીધું હાથ, ૨૦
મારે હાથે દુખ પામ્યો તો મુજ પહેલી પૂજા થાય,
શુભ કાર્ય સ્મરણ કરે તેનું સિદ્ધ કારજ હોય, ૨૧
વર એવો આપીઓ તે શિવે તેણે ઠામ,
પહેલી પૂજા કરે પોતે ગજવદન ધરીઉં નામ, ૨૨

કડવું ૯ મું

રાગ-વેરાડી

ઉમયા આવ્યા તે મંદિર બ્હાર ઉભી દીઠી ઓખા કુમાર,
મીઠાની ઓરડી હુતી જયાહ ઓખા નાહીને પેઠી ત્યાહ;
ઉમયાજીને ક્રોધ અપાર ઓખાને શાપ દીધો નિરધાર,
જે શ્રાપ પુત્રીને હવો તે સાભળો રહું રાય,
વર્ં એક લગણે પુત્રી રહેજે લવણની માંહ;

બાજુબંધ, બિહિરખા બાંધ્યા, કુંડળ ઘાલ્યાં કર્ણ,
તેને કટીને કટી મેખલા ને ઘુઘરી બે -ચર્ણ; ૯
તેને સર્પનું ઉપવીત આપ્યું ને ઉર સેરંત્રા હાર,
તેને મંદિરમાંથી ઉંદર આપ્યો ને આપ્યો મોદિક આહાર, ૧૦

તેનું ઘૃત સિંદૂરે અંગ ચરચ્યુ ને કાછનું પરિધાન,
પ્રતિહાર કરીને પ્રીછ્યો ગણપતિ ધરીઉ નામ; ૧૧
એવો કરીને આંગણે મેલ્યો એટલે આસન આપ્યું,
ઉમયાએ અભિષેક કરીને સ્થાનક સ્થિર કરી સ્થાપ્યું; ૧૨

મુખ વચને માત બોલ્યા મર્જન કરું છુ આ વાર,
કો પુરૂષ આવે આગણે તો રાખે ઉભો બહાર; ૧૩
એકલો બાળક બહાર બેસે? વિમાગ્યું મનમાહ્ય,
કોઈક પાસે જોડ હોય તો, કરે બેઠો વાત; ૧૪
પછી વામ અંગથી મેલ ઉતારીને ઘડ્યું કન્યા કેરૂ રૂપ,
હું શોભા તેની વર્ણવું શુકદેવ કહે સુણ ભૂપ; ૧૫

તેનું વદન પૂનમચંદ્ર સરખું, નયન નિર્મળ જાણ,
તેની નાસિકા શુક ચંચુ સરખી દશન બીજ પ્રમાણ; ૧૬
તેના અધર રાતા અરૂણ ઓપે કપોલ ઓવા જેહ,
ભુજ દંડ ગજ સૂંઢ સરખા કુચ બિજારા ફૂલ તેહ; ૧૭

તેને જંઘા યુગ્મે તે કદલી સ્થંભ ઉદર ઉજ્વલ અંગ,
તેને ચરણે જાણીએ પદ્મિની સહી કેસરી કટિ લંક; ૧૮
તેને મસ્તકે ગુંથી રાખડી કંઠે મોતી કેરા હાર,
અણુવટ પાયે વીંછીઆ કટિ મેખલાનો શૃંગાર; ૧૯
તેને કર કંકણ મુદ્રિકા કંઠ પુષ્પ કેરો આહાર,
કર્ણે તે બેઉએ ઝાલ ઝળકે નેપૂરનો ઝમકાર; ૨૦
ચરણ ચોલી પહેરાવીઆં શિર -ઘાટડી પરીધામ,
શુકદેવ કહે પરીક્ષિત સુણો તેનું ધર્યું ઓખા નામ: ૨૧

ઢોલકી, ઢીંગલી, પુતલા, કોથળી, કુલડી જેહ,
પોચી, કડા, દાબડો, વેલણુ રમત આપી તેહ; ૨૨
કુમકુમ, ચંદન, ચાદલા, કાજળ, સિંદૂર સંગ,
તેલ, તાબુલ, છડી, નાડા, કરી પૂજા અંગ; ૨૩

ઉથલો.

કરી પૂજા અંગ સોહે, કુંવરી કન્યા જેહ,
શુકદેવ કહે પરીક્ષિત સુણો એમ ઉપા પ્રગટી તેહ.

કડવું ૫ મું

રાગ રામગ્રી

વળી પૂછીઉં પરીક્ષિત રાય શુકદેવજી કહોને કથાય,
જે ઉમયા અંગથી ઉપની જેહ દૈત્ય પુત્રી તણો સદેહ;

ઢાળ.

સંદેહ માગ મનતણો તે ટાળીએ ઋષિ રાય,
એ ભ્રાત ભગિની દ્વાર મૂક્યા રચી એહ ઉપાય; ૧
તે વાર પૂછે શું થયું મને સંભળાવોને સ્નેહ,
હુંને વિસ્તારીને વર્ણવો શુકદેવજી સર્વે તેહ; ૨
શુકદેવ વળતા બોલીઆ તું સાંભળ રાજકુમાર,
ઉમયાએ ઉપાજી પ્રત્યે એમ કહ્યું તેણી વાર; ૩
હું મંદિરમા મર્જન કરૂં છું દીધી શીખામણ વાણ,
કો પુરુષ આવે આમણે તો કરે મુજને જાણ; ૪
એમ કહીને ગયા ઘરમાં ઊતાર્યો ઉત્તમ વાર,
બાવનં ચંદન ઘોળીઆ તે કનક પાત્ર મોઝાર; ૫
વસ્ત્ર, આભરણ તજી નાહાવાને બેઠા ઉમયા રંગ,
પછી મુકત કેશે નેત્ર મીંચી કરે મર્જન અંગ; ૬

રાગ મારૂ.

નારદજી તેણી વાર ઉતા બ્રહ્મ સભા મોઝાર,
ઋષિએ કીધો મન વિચાર હું તો જોઉં ત્યા નિર્ધાર; ૧
શિવ ઉમયા ને વઢવાડ માહોમાહ કરાવું રાડ,
એવું વિચારી ગયા ઋષિરાય તે વારે ઉમયાએ દીઠી છાંય; ૨
જાણ્યુ પહેરૂં વસ્ત્ર સુવેશે તો એ અંગ ઉઘાડું ને દેખે,
તે માટે શિરના કેશ તેણે ઢાકયુ અંગ સુવેશ; ૩
ઋષિ નારદ ત્યાથી આવ્યા શિવ પાસે ગગાતટ ભાવ્યા,
આવીને બોલ્યા શિવસંગ્વાણી મારી વાત સુણો શૂલપાણી; ૪
બળ્યા બળ્યા તમારા ધ્યાન પારવતીએ બે ઉપજાવ્યા સંતાન,
એવું સાભળતા તત્કાળ ઊઠી મનમા ઝાળ; ૫
એવું કહીને ચાલ્યા મુન્ય મહાદેવ થયા ચિત્ત શૂન્ય,
આવ્યા પર્વત ગિરિ કૈલાસ જાણ્યુ કયાથી પુત્ર પ્રકાશ; ૬
શિવ ઘરમા પેશે જે વારે પૈને ધોધે વાર્યા ત્યારે,
'હલા! ચોરટો કે ભિખારી? નથી જોતો વાત વિચારી; ૭
'ઘરમાં ચાલ્યો ક્યા જાય જોગીડા' નાહે છે માહે મારી માતા,
માહોમાહ થયો સગ્રામ તેહેમા કોઈ નવ છાડે ઠામ; ૮
જટા સાહીને નાખ્યા ધરા ત્યારે ચઢી સદાશિવને રીસ, ૯
જટિલ જોગી ભસ્મ ભોગી દીસન્તો અદ્ભૂત,
આજ્ઞા વિના અધિકાર નહિ જો હોય પૃથ્વી ભૂપ, ૧૦
ત્યારે વચન એવું સાભળીને કોપીઆ શિવરાય,
તેનું ચક્ર મેલી શિર છેદ્યુ જઇ પડયુ ચંદ્ર રથ માંય; ૧૧
તે વારે ઓખા મનમા ત્રાસ પામી દેખી દારૂણ કર્મ,
માને તે કહેવા નવ ગઇ- નવ લહ્યો આગથો મર્મ; ૧૨
મહાદેવ મંદિરમા ગયા ઝબકયા તે ઉમયા મને,
નેત્ર ઉઘાડી નિરખીઉ શિરકેશે ઢાકયુ તન; ૧૩

વસ્ત્ર પહેરીને નીસર્યાં ને પુછીયું શિવરાય,
પેલાં બાળક બ્હાર બેઠ્યાં કયમ આવ્યા મંદિરમાંહી ? ૧૪
ત્યારે શિવ કહે શિર છેદ્યું પેલો પુરૂષ હતો બ્હાર,
સ્ત્રી કહ્યાં મેં નવ કરી જીવતી મૂકી તેહ; ૧૫
એમ કહેતાં પડયાં પૃથ્વીએ શું કર્યું શિવરાય !
એ અંગથી ઉત્પન્ન કીધો પુત્ર મારો થાય; ૧૬
હવે મોહરા પ્રાણ કાઢ્ડુ જીવાડોને એહ,
શિવ કહે શિર છેદીઉં જઇ પડયું પૃથ્વી તેહ; ૧૭
એક મુહૂર્ત માંહે મસ્તક આણી મહેલો અંગ,
પછી નંદી ભૂંગી દોડીઆ જઇ જોયા પર્વત શૃંગ; ૧૮
તે મસ્તક તો લાધ્યું નહિ એક હરતી દીઠો વન,
એક દંતને મહા ઉન્મત્ત વિદાર્યું તેનું તન; ૧૯
તે મસ્તક લેઇને આવીઆ ઉમયા તે હેરી પાસ,
મહાદેવ મસ્તક ચોઢીઉં વરદાન દીધું હાથ; ૨૦
મારે હાથે દુઃખ પામ્યો તો મુજે પહેલી પૂજા થાય,
શુભ કાર્ય સ્મરણ કરે તેનું સિદ્ધ કારજ હોય; ૨૧
વર એવો આપીઓ તે શિવે તેણે ઠામ,
પહેલી પૂજા કરે પોતે ગજવદન ધરીઉં નામ; ૨૨

કડવું ૯ મું

રાગ-વેરાડી

ઉમયા આવ્યાં તે મંદિર બ્હાર ઉવી દીઠી ઓખા કુમાર,
ભીડાની ઓરડી હતી જ્યાંહ ઓખા નાહીને પેઠી ત્યાંહ;
ઉમયાજીને ક્રોધ અપાર ઓખાને શાપ દીધો નિરધાર,
જે શ્રાપ પુત્રીને હવો તે સાંભળો કહું રાય;
વર્ષ એક લગણું પુત્રી રહેજે લવણુંની માંહ;

કડવું ૧૨ મું

રાગ મારૂ.[12]

તેણે અમે રાણી કહેવા લાગી જોઇ રાજાનું રૂપ,
બાણમતી એમ બોલીઆ ગય થયો તે વૃક્ષ સ્વરૂપ, ૧
હવા ! એ વરને શુ લાવીઆ કોણ આવશે તમારી સંગ?[13]
કો અપત્ય શે નવ લાવીઆ હુ ડુલાવતી ઉછંગ, ૨
બાણમતી દુખ પામીઆ બલો સર્વનુ કામ,
સતાન મારે કો નહિ શિર વાંઝીઆનુ નામ; ૩
રાયે રિદ્ધિ સિદ્ધિ સર્વ ત્યાજ્ય કીધી ચાલીઓ વનમાહે,
કૈલાસ ગિરિ આવીઓ તે શિવ બેઠા છે જ્યાહે, ૪
આવી શિવને ચરણે લાગ્યો ને પૂછીઉ શિવરાય,
સંતાન[14] મુજને આપીએ કો પુત્ર પુત્રી થાય, ૫
પાર્વતીજી બોલીયા માહારે પુત્ર એક ગણેશ,
તે તો આપ્યો નવ જાયે ત્રૈલોકયનો દેવેશ, ૬
અપત્ય કો આપે નહિ જે પોતાનુ સતાન,
તેત્રીસ કોડે કરી પૂજા મર્ત્ય લોકમા માન ૭
દેવ દૈત્યમા પ્રીત ન હોયે પિતા પુત્ર ન થાય,
વચન એવુ સાભળી મન ઝાંખો થયો રાય, ૮
ઉમયા કહે સહી કુંવરી લવણુ માહે જેહ,
દીવસ દહાડા થયા પુરણુ આપો પુત્રી તેહ, ૯
ત્યારે ઓખા કહેવા લાગી સાભળ માત નિર્ધાર,
કૈલાસ કયારે આવુ મને કહે સત્ય વિચાર, ૧૦
ફાગણ સુદી તૃતીયા તણા દિને આવે મારી પાસ,
ગૌર્ય કરીને પુત્રી માહારી, પૂરીશ તારી આશ, ૧૧

---

૧૨ ક નામ નથી. ખ ધન્યાશ્રી. ૧૩ ક, ખ, । લાવીઆઃ તારી કોણ આવશે સગ. ૧૪ મારે કો નથી (૧૧)

તે ભર્યું ભાજન લેઈને ચાલ્યો લવણ મધ્યે કુમારી,
માથે ચઢાવી ચગો માર્ગમાં આવ્યો ભુવન મુરારી; ૧૨
તેણે ભાજન ભાંજી કન્યા કાઢી દીઠું સુંદર રૂપ,
પંચ દ્રવ્યે પખલીને શણગાર સજ્યા ભૂપ; ૧૩
હાથીએ બેસાડીને નગર ફેરવી આવીયો ઘરમાહ,
વાજીંત્ર વાજે અતિ ઘણા બહુ ધન ખરચે ત્યાહ; ૧૪
ભાટ ચારણ ગુણ ગાંધર્વને આપીઆ બહુ દાન,
તરીયા તોરણ બાંધીયાં જયમ પુત્ર પુત્રી સમાન; ૧૫
શુકદેવ કહે પરીક્ષિત સુણો એમ દેવ કન્યા ને રાય,
સંદેહ મનનો ટાળીયો એમ દૈવ પુત્રી થાય; ૧૬
નિત્ય રાજા સભા બેસી કરે બહુ અભિમાન,
એવું મનમા જાણીને વગતો વદે પરધાન; ૧૭
અભિમાન ન કીજે રાયજી હદે વિમાસી જોય,
પાચ દહાડા પુરૂપને તે છાંય ફરતી હોય. ૧૮

કડવું ૧૨ મું

રાગ સોરઠી.૧૫

દેવાગના કે ઉર્વશી કો પ્રગટ દીસે આજ,
મેનકા સમાન દીસે સુદર ત્યા મહારાજ, ૧
રળીઆત થઈને વસ્ત્ર આપ્યા અને મુક્તા હાર,
અશ્વ રથ ભવ્ય ભૂષણ દાનનો નહિ પાર, ૨
બાણાસુર નૃપ ઉચરે દેશું તે કન્યા દાન,
તેણે પુણ્યે ફલ પામશું કોાગ યજ્ઞ સમાન, ૩
આકાશ વાણી એમ હવી નૃપ સાભલો નિરધાર,
ઇચ્છાવર એ પામશે કો કારણરૂપ કુમાર; ૪

૧૫. મારૂ (ખ, ક, ખ) -

ત્યારે રાજા વિસ્મે પામીયો કાઈક કારણ વાત,
આકાશ વાણી એમ હવી તે કાંઇ વર્તશે ઉત્પાત; ૫
ત્યારે શુક્રાચાર્યને તેડીને પ્રશ્ન પૂછે રાય,
આકાશ વાણી સુણી મુજને ઘણી ચિંતા થાય; ૬
જન્મપત્રી કરોની એહની જે શુભ અશુભ ગ્રહ હોય,
તેને કરૂં હું પાધરા કર મુંછે ઘાલે મોય; ૭
ત્યારે શુક્રાચાર્યજી બોલીયા એમ બલતણું નહિ કામ,
વિચારીને જોને રાજા મનમાં મોટી હામ; ૮
ભવિષ્ય ટાળ્યું નહિ ટળે સહુ કહે તે આડો આંક,
જન્મપત્રી મેં કરી તે પણ નહિ કોનો વાંક; ૯
એ કન્યા જ્યારે પરણશે ત્યારે વર્તશે હાહાકાર,
એથી તારા હસ્તનો ઉતરશે ત્યાં ભાર; ૧૦
ત્યારે રાજા બોલીયો ત્યાં શુક્ર પ્રત્યે એમ,
એ કન્યા પરણાવું નહિ મારે તે એવો નેમ; ૧૧
દીવસે દીવસે વૃદ્ધિ પામે- કુંઅરી કારણ રૂપ,
જેમ જેમ દેખે પુત્રીને તેમ વિચારે મન ભૂપ; ૧૨
પ્રૌઢી કન્યા દીઠી જ્યારે તેડાવ્યા સુત્રધાર,
રચો મંદિર માળીઆ સપ્ત ભોમ્યજ સાર; ૧૩
આજ્ઞા તે લઇને રચ્યા મંદિર સપ્ત મોહોલ વિશાળ,
હેમ, મુક્તા, દ્રામ, સ્ફાટીક, રત્નનો નહિ પાર; ૧૪
ગવાક્ષ સુંદર, ચંદુવા તેની અનુપમ ભાત,
દ્વાર ઉત્તમ રચી શોભા માણેક કેરી જાત; ૧૫
કોભાણ્ડ તનયા સુંદરી તેનું ચિત્રલેખા નામ,
સખી કીધી એ પ્રેમશું ઉત્તમ કીધુ કામ; ૧૬
વાજતે વાજીંત્ર તે કુંવરી પધાર્યા છે તેહ,
મધ્યે ચિત્રલેખા સંગ શોભે સમૃદ્ધિ સઘળી જેહ; ૧૭

સુભટ વીર બહુ મોકલ્યા સહસ્ર નિયુત સાન્ય,
બાણાસુરે નૃપ મોકલ્યા તે કુંવરી રક્ષા કાન્ય; ૧૮
વર્ણું દેહ વિશાળ સોહે સુભટ કરે ઉચ્ચાર.
દીવસ રજની ભમે પૂંઠળ શૌર્ય ધીર્ય ભંડાર; ૧૯
એમ રક્ષા કરે માહે બહાર યોધ અભંગ,
મધ્યે ઓખાને ચિત્રલેખા બન્યો બહુ રંગ; ૨૦
અક્ષ ક્રીડા ને ઢીંગલાં વાઘ, બકરી સાર,
રમત કનક તણી આણી રચ્યો હર્ષ અપાર; ૨૧
ગીત, હમચી, હંબોડાને કરે કહાણી વિચાર.
નિગમે દિનને રાત્ય રમતાં સખી રાજકુમાર. ૨૨

કડવું ૧૩ મું

રાગ–ગોડી.૧૬

રાજકુંવરી પ્રૌઢી થઇ રમત તજીને અલગી રહી,
ચિંતાતુર થઈ કામિની અતિ જોબનમદ છે ભામિની; ૧
મનમા બેઠી કરે વિચાર આભ્યંતર દુઃખનો નહિ પાર;
ચિંતાતુર થઇ જેટલે ચિત્રલેખા આવી તેટલે; ૨
પાસે આવીને પૂછી વાત સાચું કહેને મારી માત,
તું કાં દીસે છે અણુમણી શા માટે બોલે શણુમણી? ૩
કહે ચિંતા મનની પેરહરી તારી આશ ન પૂરે નરહરિ,
વચન સુણી ઓખા ઉચરે આગળ દુઃખ નિવેદન કરે; ૪
સાભળ સખી દેખાડું કથી તું સરખી કો વ્હાલી નથી,
મારૂં દુઃખ કહ્યું નવ જાય સંભળાવું તુજને મહિમાય; ૫
મુજને કામ કરે સંતાપ રાત દિવસ પીડે તે આપ,
મારો પિતા નવ જાણે મર્મ કોઇ ને જાણે ધર્માધર્મ; ૬

---

૧૬. પાઠાંતરે રાગ મારૂ [ક]

ઔાદિ કન્યા ઘેરે જેહને પાતક શિર બેસે તેહને,
સાત વર્ષની કન્યા જેહ ગૌરી નામ કહેવાયે તેહ, ૭
આઠ વર્ષ તણી નવ રોહિણી ઉત્તમ કન્યા દશ વર્ષ તણી,
વર્ષ અગિયાર થયા જેટલે રજસ્વલા કહીએ તેટલે, ૮
બાર વર્ષની કન્યા ત્યાંહ બ્રહ્મહત્યાદિક પાતક ત્યાંહ,
મુખ આગળ જમ ડગલા ભરે માય બાપ નરકે સાંચરે, ૯
જેમ કન્યા મૂકે નિશ્વાસ તે પાપી વંશ પમાડે નાશ,
તે મારો પિતા ન જાણે રીત સજની ! તુજ સાથે છે પ્રીત, ૧૦
દુઃખ ટાળો તો ધર્મ જ રહે મનની વાત વિચારી કહે,
વચન સુણી ચિત્રલેખા વદે સહિયર ! દુખ નો ધરશો હદે; ૧૧
જો[૧૬] તુજ સરખો વાછે પતિ તો તમે ગોર આરાધો સતી,
ગોરની પૂજા કરતા દેહ મન વાછિત ફલ પામે તેહ. ૧૨

કેડવું ૧૪ મું

રાગ મારૂ.

માણીઆમા મર્જન કરીને બેઠી રાજકુમાર,
ગોરે પૂજન કરવું છે મારે એમ કરે વિચાર, ૧
ચિત્રલેખાએ ગોર શણગારી અને નવશત સજ્યા શણગાર,
ચણ્યા ચોલીને ચુંદડી કંઠ પુષ્પ કેરો હાર; ૨
અબિલ, ગુલાલ ને સુખડ, કેસર, કસ્તુરી ને બરાસ,
અનેક સુગંધ ઉખેળીને દીપક કર્યો પ્રકાશ; ૩
જાઈ જુઇ ને માલતી મોગરો ને મુચકુંદ,
કમળ, કરેણી ને કેતકી માહે સેવંત્રીની સુગંધ, ૪
પારિજાતક અને કેવડો અને ચંપક ને ગુલાબ,
અનેક પુષ્પ અણાવીને ત્યાં ભરી મેલી છાબ, ૫

---

૧૬ જોઈ તુજ. [ક.]

નાના વિધના નૈવેદ્ય મેલ્યા બરાસ ખીડી ત્યાંહ,
ભાવ કરી ભોજન કરાવી પ્રીત ઘણી' મનમાંહ, ૬
અગર કપૂરે આરતી ધમકે - તે ઘંટા નાદ,
નૃત્ય કરે ને ગીત ગાયે મધુરે મધુરે સાદ; ૭
નમી નમીને પાયે લાગે ગોર તણે તે વાર,
ભાત મુજને આપીએ મારે મન ગમતો શિરથાર; ૮
શુકદેવ કહે પરીક્ષિત સુણો એ કથા ધરો ચિત્તમાંહ,
બાણાસુરને ગર્વ ચડયો પ્રધાન વારે ત્યાંહ. ૯

કડવુ ૧૫ મું

રાગ ગોડી

એણીપેરે બોલે છે કોભાડ છાડો છાડો રાજા ગર્વ અતિ ઘણો,
આવડુ શુ આવે છે અભિમાન વારે વારે રાજા શુ તમને વારીએ.

ઢાળ

વારે વારે શુ તમને વારીએ રાજા આવડુ શુ અભિમાન,
ગર્વ કરતા ગાળ્યા તે સાભળ રાજા જ્ઞાન; ૧
અસ્યા ! આગે પૂર્વજ તારે મન આણ્યો અહંકાર,
હિરણ્યકશિપુ વિડારીઓ ધરી નૃસિંહનો અવતાર; ૨
પિતામહે પ્રભવ્યા'તા શ્રેષ્ઠ કર્તા જેહ,
વરુણ સાથે જઇ વઢયો[૧૭] પાતાલ પેશી તેહ, ૩
દિગપાલ દશ તેણે દમ્યા ત્રૈલોક્ય વર્તી આણ,
જેને સૂર્ય સરખા વશ વર્તે ચદ્રમા કરે પ્રણામ, ૪
સુરપતિ સેવા કરે ને નાગલોક પોતે લીધો,
સુરનર મુનિજન દેહ દમીઆ પાવક પોતે પીધો, ૫

---

૧૭ ભડયો (ક, ખ)

કૃષ્ણ સાથે જઇ વઢયો ને સાપડયો[૧૮] સુધાટ,
ઉન્હાળે જળ શેષ શાઇ પોઢયા તારા ભય માટ; ૬
પણ એ તો કાઇ રૂડું નહિ ને અમો જોતા આજ,
હવે થોડે દહાડે ભ્રષ્ટ થાશે તારૂં રૂડું[૧૯] રાજ; ૭
એવી વારતા કરે છે જ્યાંહા રાય ને પરધાન,
પેલી ધ્વજા તો ભાગી પડી ને સાભળ રાય વિદ્વાન;[૨૦] ૮
ઘડી બે ચાર વહી ગઈ ને થયો ઉલ્કાપાત,
નગર મધ્યે વર્ષવા લાગ્યો રૂધિરનો વરસાત; ૯

ઉથલો.

રૂધિરનો વરસાદ વરસે બોલ માનો અમ તણો,
એણીપેરે કોભાડ વિનવે છાડો ગર્વ રાજા અતિ ઘણો.

કડવું ૧૬ મું

વારે વારે શું વારીએ સાભળ રાજા વાણ,
સૂર્ય પાછળ અંધારૂં દીસે મોટું આશ્ચર્ય આણ; ૧
આ નક્ષત્ર તો તૂટી પડે ને દીસે ઘોર અંધાર.
વીજ તો ઝબુકે ઘણું ને જોતા માહિ[૨૧] અકાલ; ૨
આ એહવી વાણી સાભળીને રાય રમવા જાય,
સ્ત્રીઓ સાથે પરવર્યો જલ ક્રીડા ને રાય; ૩
તેણે સમે બાણાસુરની તનયા ઓખા જેનું નામ,
ચિત્રલેખા ચિંતતી તે ભલી ચતુર સુજાણ; ૪
ક્રીડા કરતા નીરખીઆ બાણાસુર જે નરનાર,
મનમાંહે થઇ કલ્પના ધન્ય ધન્ય દેવ મોરાર; ૫

---

૧૮ શો પડો શો ઘાટ (ક) શી વડો ઓધાટ (ખ) સોંપીઆ સુધાર (ગ) ૧૯ કાંઇ રાજ (ક) ત્યાંહાં રાજ (ગ) ૨૦ વિદ્વાના (ખ) અભિમાન (ગ) ૨૧ રહી છે, આવીને અકાલ. [ગ).

આદ્ય માતા ઇશ્વરી ને ચૌદ લોકનું જ્ઞાનં,
આજ મન અભિલાષ થયો છે પૂરો મનોરથ કામ; ૬
વળતી ચિત્રલેખા ઇમ બોલી સાંભળ બેની વાત,
કૈલાસમાં જઇ પાર્વતી ને માગોને તમે નાથ; ૭
એવું વિચારી ઉપડી આકાશ માર્ગે તેહ,
આવતી અંત્રિક્ષથી સદાશિવે દીઠી તેહ; ૮
દેખી કામ વ્યાકુલ થયા શંભુ જોઇ તેનું રૂપ,
મંદિરમાં તમે જાઓ પાર્વતી એમ કહે શિવ ભૂપ; ૯
સુંદર એ ત્રૈલોક્ય માંહે દીસે છે વલી કોય,
આવે છે વરવા મુને કૈલાસ પતિ જોય; ૧૦
જો પાસે તમને દેખશે તો થાશે મન ભંગ,
મંદિરમાં તમે જાઓ પાર્વતી કરૂં રૂપ સુઅંગ; ૧૧
મ્હારે ઉછંગે તમે રહો ને ગંગા રહેશે શીશ,
રાખશું એને હૈયા ઉપર એમ બોલીઆ ઇશ; ૧૨
પછી પાર્વતી એમ બોલીઆં તમે એ શું બોલ્યા નાથ,
એતો પુત્રી આવે તમારી નેત્રે દીધા હાથ; ૧૩
ત્રીજે નેત્રે જોવા લાગ્યા શિવજી વળતા સાંહ,
પાસે આવ્યે ઓખા દીઠી લાજ્યા તે મનમાંહ; ૧૪
વેગે આવીને વર માગ્યો ઉમયાને ઉઠી ઝાળ,
સદાશિવ વિહ્વળ થયા તે માટે ચઢીયો કાળ; ૧૫
કોપ કરીને વચન બોલ્યાં માત તે તેણી વાર,
ત્રીજે તેડી તેરસે આવી તારે ત્રણ હજો ભરથાર; ૧૬
આવી ચિત્રલેખા ચિત્તભ્રમ થઇને વદે પરમ વચન,
અપરાધ નથી ઓખા તણો માત જુઓ વિચારી મન; ૧૭
આ અકળ ગત છે દૈવની તે કોણે કળી ન જાય,
ક્ષમા કરોને માત મ્હારી કહીને લાગ્યાં પાય; ૧૮

પછી પાર્વતીજી પ્રેમ આણી બોલીઆ નિજ વાણ્ય,
વરદાન એક તે ત્રણ વાર તારો તે ગ્રહશે પાણ્ય, ૧૯
વળતા ઓખા બોલીઆ સત્ય, સત્ય ઉમયા માત,
તે પેર મુજને પ્રીછવો હૂં નયને નીરખુ નાથ, ૨૦
મહા નિદ્રામા પોઢયા હશો તેને સેજે તે વરશે તેહ,
પણ ત્રણ વાર ત્યા તુજને વરશે તારો વર ત્યા દેહ, ૨૧
વળતી ઓખા બોલીઆ માત સ્વપ્ને ન સરે કાજ,
પણ નાહાલીયો નવ નીરખીએ જે[૨૨] પ્રત્યક્ષ બેરો આજ, ૨૨
મારી વાણી વૃથા ન હોયે શણગાર બાધી ચાલ,
તે પ્રણામ કરીને પરવરી તે શોણિતપૂરમા મહાલ, ૨૩
દીવસ કેટલા વહી ગયા ને રજની ત્યા નવ જાય,
હવે ગણતા ગણતા દહોડલો તે આવીયો છે ત્યાય. ૨૪

કડવુ ૧૭ મુ

રાગ સામેરી

વૈશાખ સુદિ દ્વાદશીને દાહાડે સજ્યા સર્વ શણગાર,
બહુ પુષ્પ લાવી પ્રેમદા તેના ગુથ્યા ઉત્તમ હાર, ૧
ઘણા દીપક કીધા માલીઆ માહે તેનો થઇ રહેરે પ્રકાશ,
આજ બિહિનીવર તમારો આવશે એમ સખી કરે છે હાસ્ય, ૨
ચદન ભર્યા કચોલડા અને ઉલટ અગ ન માય,
આજ મુજને જામણ કરાવે હું સખી લાગુ પાય, ૩
ઘણા બીડા પાનના ને મેવાનો નહિ પાર,
વેણા લઇને ગાન માડુ સખી શુ રાજકુમારી, ૪
તે ગાનની ધૂન્ય ગગન ચાલી અને મોહી રહ્યા સર્વ દેવ,
પારવતીએ પૂછીઉં કે સદાશિવને તતખેવ, ૫

---

૨૨ ક ખ. તે

આજ ઓખા કેરે માંલીએ ઓવેડો શો આનંદ?
શ્રાપ તમારો મિથ્યા કરે છે પેલી ચિત્રલેખા મંદ; ૬
પારવતીજી બોલીયાં શ્રાપ મિથ્યા તે કેમ થાયે,
તાંમસી વિદ્યા મોકલી તે પ્રવેશ કરતી[23] જાયે; ૭
ત્યારે ઉમયાના વચન થકી આળસ આવ્યું અંગ,
બિહુ જણાંને નિદ્રા આવી થયું તે જાગ્રણ ભંગ; ૮
સ્વામી દીઠો સ્વપ્નમાંહે ઉમયા તણે પસાય,
આવી સ્વપ્નામાં વરી ગયો કહું તેહની વારતાય. ૯

કડવું ૧૮ મું

રાગ કલ્યાણ

સ્વપ્ન લાધે છે ઓખાને તેણી વાર, જાણે પાસે બેઠો છે ભરથાર,
તેતો કોમળ અતિ સુકુમાર,[24] સુંદર અંગ મોહિની અપાર; ૧
સ્વપ્નાંમાં વર્ત્યો મંગળાચાર ત્યાં તો આરોગ્યાં કંસાર,
તેહને કંઠે મુક્તા ફૂલનો હાર તેણે વાધી પ્રીત્ય અપાર; ૨
તેણે સમે ચિત્રલેખા ત્યાંહાં જાગી તજી નિદ્રા ઉઠી તે ભાગી,
તેહને પેલી વાત હૈયે મન વાગી તેણીએ ઓખાબાઈ જગાડી; ૩
તજી નિદ્રા ઊઠી ધાઇ (બોલી મુખથી ઓખાબાઈ),
દેવી શું કહે છે તું બાઈ, જોઉં હું તારી ચતુરાઈ; ૪
જાગી તો નવ દેખે ભરથાર અતિ આક્રંદ કરે છે કુમારે,
મારે ધિક ધિક જીવ્યું સંસારે હવાં કયમ પામું દુઃખનો પારે; ૫

ખ. ૨૩. જઇ પ્રવેશ કર્યં તે માયે, ૨૪. ધ. નથી.

કડવું ૧૯ મું

રાગ સોરઠી

હારે તેતો શાનિ મુને જગાડીરે! મુજને વ્રેહની પીડ લગાડીરે,
જગાડીને અણુગતું કીધુંરે મારૂં સર્વસ્વ હરીને લીધુંરે; ૧
એહેની તેં એ શું કીધું કામરે કાહાં ગયો મોહરો આત્મારામરે,
વરજી હવડાં હુતા માહરે પાશરે માહોમાહે કરતા હુતા હાસરે; ૨
વરજી ગુપ્ત થઇ કોંહ પિહારે? માહારા હૃદે કમલમા બિહારે,
ઓખા ધાઇ ધાઇ ઠામ ઠામ જુએરે અતિ આક્રંદ કરે નિ ઘણું રૂએરે; ૩
હારે માહારો કંથડો મલે તો જીવુંરે નહિકર વિખડું ગોળીને પીવુંરે,
હુંતો કરીશ આત્મનો ઘાતરે સખી! સત્ય જાણજે વાતરે; ૪
મિતો વર વિના નવ્ય રિહિવાયરે હુને ક્ષણ વરસા સો થાયરે,
માહરા કોણ જન્મની કરણીરે હું તો સ્વપ્નાતરમા પરણીરે; ૫
તારે વળતી બોલી ચિત્રલેખારે બાઈ રૂડી તાહરી ભાગ્યની રેખારે,
તું તો પરણી સ્વપ્નમાં જેહનેરે હું તો સાચે પરણાવું તેહનેરે; ૬
હું તો ચિત્રવિદ્યા સર્વ જાણુંરે ત્રૈલોક્ય લખીને વિખાણુંરે,
તેમા તાહરો વર જે હોયરે તેહેને આણીને આપુ સોયરે. ૭

કડવું ૨૦ મું

રાગ મારૂ.

અરે દૈત્યાડીને દીધો દંડ પાઉં વિર નિ પાકું પંડ,
પતિ વિના સ્ત્રી મૃત સમાન પતિ વિના નવ્ય પામે માન; ૧
પતિ વિના નવ્ય રહે વહેવાર પતિ વિના નિંદે સંસાર,
પતિ વિના મંદિર તે કૂપ, (પતિ વિના નવ શોભે રૂપ). ૨
પતિ વિના નવ્ય થાયે ધર્મ પતિ વિના નામ રહે ઘટ શર્મ,
પતિ વિના નવ્ય જાએ કાળ પતિ વિના લોક બોલે આળ; ૩

પતિ વિના પુત્ર તો નવ્ય થાય પતિ વિના વહુ નવ્ય લાગે પાય,
પતિ વિના પહોંચે નહિ હામ પતિ વિના જાણે નહિ નામ; ૪
પતિ વિના લક્ષુઇ કામ્યની ચંદ્ર વિના જેવી જામિની,
પતિ વિના પિહર નહિ માન પતિ વિના સંસાર તે રાન; ૫
પતિ વિના નવ ખોલે હશી પતિ વિના ચતુરાઈ કશી !
પુર્ણ હોય નારી શિર જ્યાહ સકલ તીર્થ ઘેર બેઠા ત્યાહ. ૬
પરમ ભકિત કરવી પત્યતણી પછે ઇચ્છા ધરવી હરી ભણી,
જો ચાલે તો જાતું સાથ નહીતર ભજવા વૈકુંઠ નાથ. ૭
એવો ધર્મ અમવાનો સહી તે માટેની વાણી કહી,
એણી પેરે દુઃખ મનમા ધરી વળતી ઓખા બોલી ફરી. ૮

કડવું ૨૧ મું

રાગ પરજીઓ.

અરે ઓખા બોલી છે નિજ વાણ્યરે સખી સાંભલ્યને નિર્વાણ્ય
કરે વિનતિ જોડી પાણ્ય તેહને મુજને આપોરે આણીરે. ૧
અરે ઓખા થરથર ધ્રુજે દેહરે કીડા સાભરે કીધી જેહરે,
તન પીડે પાપી સ્નેહ તેહને મુનિ આપોરે આણીરે. ૨
અરે માહરે શુ કુળ લાગ્યું અંગરે માહરૂ થયું કન્યાવ્રત ભંગરે,
સ્વપ્નમા પામી પતિનો સંગ તેહને મુનિ આપોરે આણીરે. ૩
એનો તરૂણ દેહ સુકુમારરે જાણે કામ તણો અવતારરે,
એહેવો પામી'તી ભરથારરે તેહને મુનિ આપોરે આણીરે. ૪
અરે નર સંગે સામળવાનરે જેહને કુંડળ સોહીએ કાનરે,
જેણે પરણીને મહેલી રાણીરે તેહને મુનિ આપોરે આણીરે. ૫
અરે જેની લટકતી દીઠી ચાલરે મુજને પરણી ગયો છે કાલરે,
જેહને ટપકું કીધું ગાલ્યરે તેહને મુનિ આપોરે આણીરે ૬

જેહને પીતાંબર પરિધાનરે મુજને કહેનો ગયો નહી નામરે,
ત્યારે કયાથી સેરિ મહારૂ કામ તેહને મુનિ આપોરે આણીરે. ૭
અરે મોહોરિ અન્ન વસ્ત્ર નહિ ભાવ્યરે મુને જોઇએ સરળ સ્વભાવિરે,
ભાગ્ય મધ્ય સમુદ્રમા નાવરે તેહને મુનિ આપો આણીરે. ૮
અરે હવા કરવો કવણ ઉપાયરે મારો પાપી પ્રાણ ન જાયરે,
મેતો કથ વિના નાથ રિદિવાયરે તેહને મુનિ આપો આણીરે. ૯
અરે ત્યારિ ચિત્રલેખા કહે વાતરે ઓખા સાભળીએ મોરી માતરે
વસ્ત્રો લોહીને અશ્રુ પાતરે તેહને મુજને આપો આણીરે. ૧૦
દુઃખ રખે જાણે લોકરે સખી શાને ધરિછિ શોકરે,
હવા ચિતરૂ ત્રૈલોક્યરે અરે નિશ્ચે ગમો હૈરે. ૧૧
માહરે નારદનુ વરદાનરે જાણુ સકલ સૃષ્ટિનુ માનરે,
તમે હાયડે ગમો સાન કે ચિત્ત નિર્મ કરોરે. ૧૨
અરે તમો ગોર પુજ્ય જેહરે તે તો નિષ્ફળ ન જાયે તેહરે,
તમે વતિ શુ રાખો સ્નેહરે હર્ષ મનમા ધરોરે. ૧૩

કડવુ ૨૨ મુ

રાગ મારૂ.

એણી પેરે બોલી ચિત્રલેખા બાઇ દુખ કા ધરો કામન દેહા
એહવી વાત સા નવ કીજે એણી વાતે કાર્ય નવ સીઝે ૧
વાતે વડા ન થાયરે બાઇ દુખ ધરા છો તે ફોક,
એ વાત તો વિરાને[૨૪] પડશે ત્રિવિધ છે જમાડ લોક. ૨
કહેરે બાઇ તે કહેવો છિ ને કુણ તેનું નામ,
કહેરે બાઇ તે વર્ણ કોણ ને કોણ તેહનુ ગામ ૩
ગામ ઠામ જાણું નહિ નવ જાણું સિધ્યને હામ,[૨૫]
ગાલીએ જે વરી ગયો જે તેજ પુજ્ય કામ ..

૨૪ ક. વિશરામ, ર્મ વિશ્વમે સ્વપ સિધ્યે, ઘ તેહનો.

કોભાણ્ડ કરી દીકરીએ, કીધો મન્ય વિચાર,
ત્રૈલોકય બાધું લખી દેખાડુ, પ્રત્યક્ષ વર્ણ અઢાર. ૫
સુરનર મુનિજન લખી દેખાડા અને કિંનર યક્ષ,
દશે તો દિગપાલ દેખાડયા અશ્વનીકુમાર સરથ[૨૬] ૬
ઇન્દ્ર મદન ત્યાં હા લખી દેખાડું અને વૈકુંઠ લખીઉ જેહ,
પાતાલ ને મૃત્યુ લોક દેખાડયા સ્વર્ગ દેખાડુ તેહ. ૭
નિશા માહા નાગ લોક લખીઆ અનિ પ્રત્યક્ષ વર્ણ અઢાર,
રાજ કુલી છત્રીસ લખીઆ જે બ્રાહ્મણાધિપત્ય સાર. ૮
[૨૬]સ્થાવરની વતી જંગમ લખીઆ હવા ન રહ્યું કોય,
આટલામા દેખાડ સખી તે વર આણી આપું સોયરે. ૯

કડવું ૨૩ મું.

રાગ મારૂ

યા કોણ રહા અણ લખીઆ આજ ઓખા બાઈ અપાર દુખીઆ,

ઢાલ

અપાર દુખીઆ ઓખાબાઇ તો શુ કરવુ આજ,
પછી લખી છે દ્વારકા શ્રી કૃષ્ણજીનુ રાજ. ૧
યાદવ સઘળા લખી દેખાડા જે છે છપ્પન કોડ,
આટલા માહીં કો નથી કહે કામની કર જોડ; ૨
તિવારે શ્રી કૃષ્ણજી દેખાડા વલી કૃષ્ણનો પરિવાર,
પુત્ર પ્રદ્યુમન લખી દેખાડા જે કામનો અવતાર; ૩
ત્યારે ઓખા હિડવા લાગી સાંભલ્ય સહિની વાત,
આ અણુસારે મુઝને એહવો જાણ વર્યો છે નાથ. ૪

---

૨૬ क નથી ૨૬ આતકશિરા ख માં
પ્રતો લખીઆ ત્યાંહાં ત્યાંહાં લખીઆ મુને આપ્યુ લખીઆ ચાર
વરણાશ્રમને, ચરાચર લખીઆ, ફરીને મન્ય વિચાર

ત્યારે અનિરૂદ્ધ લખી દેખાડયા ને લખતાં પેખો તેહ,
ત્યવારે ઓખા લજ્જા પામી શિખ અંબાર દેહ; ૫
લખતાંમાં તે નિરખ્યાઓ નિ પ્રેમે માહારો પુર્ષ,
એ વર મુજનિ આણી આપો હઇડામાં અતિ હર્ષ; ૬
અરે! બાઈ! ત્યાંહાં કોણ જઇ સકે ? નિ ત્યાંહાંનો વસમો વાટ,
સુદર્શન ત્યાંહાં ફરિ પુઠિ નહિ છુટ્યાનિ આસ; ૭
ત્યાહારિ ઓખા કિહિવા લાગી તું સાંભલ્ય બેહેની આજ,
મુજને છે પ્રીત્યજ તાહારી તું કરિ આવીસ કાજ; ૮
આજ્ઞા લેઇનિ સંચરી આકાશ માર્ગે જાય,
ખેચરી ગત્ય સંચરી જાણે નહિ કો નિશા માંહ; ૯
અંગ ઉલટ અતિ ઘણો ને આનંદ પામી મન્ય,
સિંધુ ત્રઠ આવી રહી જ્યાંહાં ગોમતી દર્શન; ૧૦
આગલ જુએ તો નારદઋષિ સાહી બિંડા નાક,
ગોમતીમાં મર્જન કરિ ત્રિલોક્ય માને હાક; ૧૧
દેઇ પ્રદક્ષણા ચર્ણે લાગિ બાઇ કોહો કાંઇ કાજ,
તહ્મે શે કામ્ય આંહાં આવ્યાં દ્વારકામાં આજ; ૧૨
ત્યારિ પ્રશંસા અહેવી હવી મન્ય ગોમતીનું સ્નાન,
શ્રી કૃષ્ણજીને ભેટવા આવી ભુધર શ્રી ભગવાન; ૧૩
સાચું કિહિરે કામ્યની નિ તાહારિ શું છિ કામ,
ત્યારિ કર સંપુટ કરી ઉચરી સાંભલોનિ તમે સ્વામ; ૧૪
બાણાસુરની દીકરી હવું ઓખા સેજ સ્વપન,
અનિરૂદ્ધ સેજિ વરી ગયો વિહ્વલ થયું તાં મન; ૧૫
કેહે એ વર મુજને આણી આપો નહિતર કાઢીશ પ્રાણ,
તિ માટિ હું આહં આવી ઋષિજી ચતુર સુજાણ ૧૬

ઊથલો.

ઋષિજી ચતુર સુજાણ જાણી શ્રમ અમારો સાર્થ કરે,
અનિરૂદ્ધ વિના પાછી ફરૂં તો ઓખા ત્યાં નિશ્ચે મરે.

કડવું ૨૪ મું.

રાગ પરજીઓ

એણી પેરિ બોલ્યા નારદદેવ સહિ યુદ્ધ થાશે ત્યાહાં અશ્વમેવ.

ઢાલ

સહિ યુદ્ધ થાશે ત્યાંહાં સહિ તે દેવ કૌતક જોય,
ઓખા અતિ આનંદ કરશિ સર્વ સિદ્ધ કાર્ય હોય. ૧
તામસી વિદ્યા ઋષિ નારદે ભણાવી થાપી તે ત્યાંહા પૃષ્ઠ,
જારે બાઇ તુનિ આવતાં જાતાં ન પડે કોની દૃષ્ટ; ૨
દેઇ પ્રદક્ષણા ચર્ણે લાગી સાંભલોની ઋષિરાય,
કદાચિત મુઝને વેલા પડે તો તમો રિહિજ્યો સાહાય; ૩
આકાશમાર્ગે સંચરી જેહની આકાશમાર્ગે ગમ્ય,
વેગે વિછેદે ત્યાંહાં આવી કૃષ્ણનાં મંદિર રમ્ય; ૪
મંદિર તો શ્રી કૃષ્ણજીના સાંભલો લોક ઉજેહ,
શુકદેવ કહિ હું પાર ના પામું માહા મનોહર તેહ; ૫
[25]કનક મય કોશીસડાં ને સ્ફાટિક મણિના સ્થંભ,
સૂર્યકાંત મણિ ઝલહલે ચંદ્રકાંત મણિ અતિ રમ્ય; ૬
વૈદૂર્યકાંત મણિ માણેક હિરા કોશીસડાં જડાવ,
ચંદન કાષ્ટના ઓટલા તે બિહા કેરા ઠાર; ૭
પંચ પિરોજા પાટ જડીઆં કનક લીપ્યાં સાર,
ચંદ્રકાંત મણિ ચોક ચોરસાં તલીયા તોરણ બહાર; ૮
એહેવે સુંદર સ્થાનક બિહો આગલ નૃત્યજ થાય,
વારૂણી પાન કરે વારેવારે ચોદશ ચમર ઢલાય ૯
દાસીને નિદ્રા નહિ ને સેવક સઘલા પાસ,
એહેવે સમે તે-હામ્યન્જ બેઠો જેનો પિતા શ્રી અવિનાશ. ૧૦

---

૨૫ क કનકમિ, ख કનકમે ઓસીસડાં

કડવું ૨૫ મું

રાગ વિરાડી

ચિત્રલેખા ચિંતા કરે મનમાહે દુઃખ અતિ ધરે,
[૨૬]જ્ઞાન દૃષ્ટે સહી નારદ સંભારે સમરતા કીધી સાર,
ચિનમાહે તું ચિંતા ,મ આણીશ અમો ઉભા છું અહાર; ૧
અદૃષ્ટ કર્યું વિદ્યા ઋષિએ,ભણાવી ને ઉભી તે વીરની પાસ,
ધન, ધન્યરે તું વીરાધ્ય વીર જાણું વાણી કરું રે પ્રકાશ; ૨
થર થર ધ્રૂજે નેં શ્વાસ ભરાયે મનમા કરે વિચાર,
કેહી પિરિ સજ્યા લેઈ જાઉં શું થાશે પ્રાણઆધાર ! ૩
પછે મન દૃઢ કરીને સેજ્યા લીધી મસ્તક સાર,
આકાશમાર્ગે ઉત્પતિ ચિત્રલેખા તેણી વાર; ૪

ઢાલ

અનિરૂદ્ધની ત્યા સેજયા લેઇનિ આકાશ માર્ગે જાય,
સુદર્શન ત્યા આડે આવ્યું અંતરાય તે થાય; ૬
નારદઋષિ વેગે આવી ઉભા કૌતક જોય,
' દેવકાર્યે બઇ જાય છિ જાતા ન રાખો કાય '; ૭
સુદર્શનને મુકાવીને ઉતાવલી થઈ આવી,
એક પહોરમાં શોણિતપૂરમા અનિરૂદ્ધને ત્યા લાવી, ૮
બાણાસુરના નગ્ર રખોપુ નહિ કેહેનો પ્રવેશ,
અનિરૂદ્ધનિ ચિત્રલેખા લાવિ તે નારદનો ઉપદેશ; ૯
ઓખા બિઠિ કરે ઓરતો હૈડે હર્ષ ન માય,
અન્ન ઉદક લજ્જતિ બેઠી આણું વરમા સો થાય; ૧૦
એહેવે ત્યાહા ચિત્રલેખા દીઠી આનંદ ઉપજો તત્કાલ,
દેઇ પ્રદક્ષણા ચર્ણે લાગી માહારી કરી સંભાલ; ૧૧

---

૨૬ ગ દેશાફેર, બીજી પ્રતોમાં એવુ નથી

મનરંગે ત્યાંહાં વાસ પુરોનિ અનિરૂદ્ધ તેડી આણ્યો,
ઓખા ને ચિત્રલેખા નારદ ચોર્યું કો નવ જાણ્યું; ૧૨

કડવું ૨૬

રાગ-મારૂ[27]

વલી વલી ઓખા કહે રખેરે બાઇ કો લહે
શેને આવ્યો છે આપણેરે.

દેશી ફેર[28]

શયને આવ્યો આપણે જાણશે જો આવ્યો રાય,
ઇહાં બિહાં કો નવ જાણે એહેવો કરોનિ ઉપાય, ૧
વલતી ચિત્રલેખા એણી પિરિ બોલી ચિંતા ન આણશો ચિત્ત,
અહિંઆં બિહાં કરો લીલા કોમલ તુમારો કંથ. ૨
તેણે સમે ત્યાંહાં અનિરૂદ્ધ જાગ્યો જોયે તો વિપરીત,
અસુરતણાં વાજાં શ્રવણે સાંભલી થઇ રહ્યો ભયભીત; ૩
આ સુંદરી તો કોહોની કહીએ આ તે કોહોની દાસ ?
ચિત્ત ભ્રમ થયો રાય મંન વિમાસે હું આવ્યો કોહોને અવાસ? ૪
વલતી ચિત્રલેખા એણી પેરે બોલી સાંભલો સ્વામી વાત,
સત્યારથ ત્યાંહાં અમો હતું રખે કરતા ઘાત; ૫
આ બાણાસુરની દીકરી ઓખાને હતું સ્વપ્ન,
અનિરૂદ્ધ સેજે વરી ગયા નિ થયું વિહ્વલ મંન; ૬
કહે એ વર મુજનિ આંણી આપો નહિતર કાઢીશ પ્રાણ,
તે માટે તુજનિ ઇહાં લાવી, તું છો ચતુર સુજાંણ; ૭
તે માટે તહમે વરોનિ એહને, એહ તમારી નાર,
એવાં વચન ચિત્રલેખાએ કહ્યાં તેણે વાર[29] ૮

---

૨૭ क, ख રાગનું નામ નથી. ૨૮ क, खમાં દાલ ૭ પણ તે પછિ આવ્યો પછે આપણેરે એ લીટીનો પહેલાં.

વલતો અનિરૂદ્ધ એણી પેરે બોલ્યો ન જાણું કુલ ક્રોધ!
અજાણે હૂં કેહેવી પેરે પરણું હૃદે વિમાસી જોય; ૯
વલતી ચિત્રલેખા એણી પેરે બોલી તાહરા બાપના બાપના વિર,
જાંબુવતી રીંછડી નિ પરણ્યા જઇને તેને ઘેર; ૧૦
સોલ સહસ્ર ત્યાહાં એકસો કન્યા નરકાસુરની વરીઆ,
કોણ જાણે તેહની જાત ભાત ન્યાત ન જાણું પરીઆ; ૧૧
'ફૂટ પાપણી એશું બોલી હૃદયડાં ઉડી જાશે,
જીયે દાવે સોળ સોગઠી સઘળી કાચી થાશે;' ૧૨
ચિત્રલેખા કહે કહી દેખાડું એહેના કુલની ક્ષ્યાત,
સાત પેઢી લગી હું જાણું છું પૂર્વજ કેરી વાત; ૧૩
એના પૂર્વજ પૂર્વે પ્રૌઢા વિષ્ણુ ભક્તનો ભાવ,
તે માટે હું કહી સંભલાવું પછી ન થાયે રાત; ૧૪
હિરણ્યકશિપુ નરહરી વિડારો તેહ તણો પ્રહ્લાદ,
તેહ તણો વિરોચન વારૂ [૩૦]સાર્યાં વિષ્ણુનાં કાજ; ૧૫
તેહ તણું[૩૧] વલી કહી દેખાડું રામને નામે રાચ્યો,
તેહને આંગણે તારો પિતા જાચક થઇને મચ્યો; ૧૬
તેહને શતપુત્ર માહે મોટો બાણાસુર બલીઓ,
મહાદેવે પુત્ર કરી થાપો અકલ ન જાયે કળીઓ; ૧૭
તેહેની તનયા ઓખાબાઇ ને લાધ્યું ત્યાહાં સ્વપન;
સ્વામી સેજ્યે વરી ગયો નિ વિહ્વલ થયું ત્યાં મન; ૧૮
વલતો વીર એણી પિરિ બોલ્યો સાભલ ઓ તું સુધું,
માહા નિદ્રામાં પોઢ્યો હુતો ત્યારે[૩૧] મુજને સપનાંતર દીધું; ૧૯
હું જાણું બાણાસુરની તનયા ઓખા તેહનું નામ,
તે સંઘાતે ક્રીડા કરું છું શોણિતપુર ત્યાહાં ગામ; ૨૦

૨૯ क, ख, કામ. ૩૦ ख સાર્યા; क કહીએ દેખાડું, ग તેહતણું કહી, ૩૧ ख માં નથી.

હવે મનના મનોરથ પોહોંત્યા માહરા મન્ય આણી પ્રેમ,
વલી વલી તુજનિ પૂછું છું તું- છું કુશલી ક્ષેમ; ૨૧
ગાંધર્વ વિહિવા ત્યાંહાં કીધો પરણ્યાં અનિરૂદ્ધ નાર,
ઓખાને ચિત્રલેખા અનિરૂદ્ધ વર્ત્યો જેજેકાર; ૨૨
એમ કરતાં બહુ દિનજ પળીઆ કારણ ન જાણે કોય,
એકવાર ન સમે માલીએથી તાંબુલ પડીઓ સોય; ૨૩
તે દેવનિ સેવક સર્વે મનમાં કરે બ્યચાર,
ચાલો આપણ રાયનિ કહીએ જૈનિ ત્યાંહાં નિરધાર; ૨૪
સંભળાવીએ રાયનિ નહિતર ચઢસિ રીસ,
જો જાણ ન કીજીએ તો કરે આપણનિ રીસ; ૨૫
સભા પૂરીનિ બિઠો બાણાસુર જેહેવો કૃતાંત કાલ,
આવીનિ પરણામજ કીધો અક્ષેક્ત રખવાલ; ૨૬
એકાંત બેશીનિ સંભલાવ્યું સ્વામી સાંભલો વાત,
સત્યારથ ત્યાં અમો કહુ છું રખે કરતા ઘાત; ૨૭
આટલા દીવસ અમો કિહિતા નોહોતા કરતા બેઠા લાક,
અંતઃપૂરમાં કોયક છોકરો કરે છે વણસાડ; ૨૮
વચન એહેવુ સાંભલીનિ ઊઠી માથે ઝાલ,
ચાર લાખ ત્યાંહા વીર મોકલા માહા મોટા વિકરાલ; ૨૯
નાહના વિધ્યનાં આયુધ મોહોટાં બુંબારવ અપાર,
હયતણા હિસારવ થાયે માંહે ગજતણો નહિ પાર; ૩૦
માંહોમાહે પિરિ બોલે આહાં લગી કોણ પલીઓ,
ન હોયરે એ નાહનો કુંઅર અતલી બલ ત્યાંહાં બલીઓ; ૩૧
કુલાહલ ત્યાંહા શ્રવણે સાંભલી અનિરૂદ્ધ આથ [illegible]ય,
સ્વામીની આજ્ઞા લેઈનિ ઓખા જોવ [illegible]ય; ૩૨

કડવું ૨૭ મું

રાગ સોરઠી[૩૨]

કામિનીએ જ્યારે કટક દીઠુ અને થઈરિ નિરાશ,
અરે દૈવ તે આ શુ કીધુ હુને હુતી મોટી આશ;
હવા કયમ વદશોરે સ્વામી ! કોમલ માગ કથ ? આચલી.
આજ અમો લીલા કરૂનિ એ શુ હવું રે અકાલ,
કષ્ટ કરીનિ પામીઓ હવિ રક્ષા કરોને ગોપાલ. ૧
ઘાડે કષ્ટે પામીઓ એહવો મદનમોહન કથ,
સ્વામી કયમ સહી રહે મુજ રાક ચીર રતન ! ૨
આગોટે ત્યાહા અવનિ ઉપર રૂદન કરેરે અપાર,
બોલાવિ બોલે નહિ ને નયને વેહેજ ધાર, ૩
વલી ઊઠી બેઠી થાપે ને વદન વિખાણે વીર,
તીવ્ર બાણ જ્યારે છૂટશિ કયમ સહસિ કોમલ શરીર, ૪
માહરા પિતાને જાણ થયુ ત્યાહરિ કટક મોકલ્યુ પ્રૌઢ,
પાપી બાપે કાઇ ન જાણ્યુ બાણાસુર તે મૂઢ, ૫
વનતો વીર એણી પેરે બોલ્યો એ કાજાવાલા ફોક,
એ સાથે એહવુ યુધ કરૂ તે જુએ સુરનર લોક, ૬
અરે સ્વામી તમો હાને હાથે આયુધ નહિ ત્યા એક,
ચાર લાખ ત્યાહા વીર મોકલા એના સહિત અનેક, ૭
અબલા હુ તુજનિ કહુનિ માહારૂ આયુધ ઓસાન,
દ્વાર તણી ભોગળ કાઢીનિ લેઉ સર્વના પ્રાણ, ૮
અજાતણા શત યૂથ મલે અને પ્રગટે કેસરી એક,
એને પ્રાક્રમે શુ હોયેં વનિતા જોને વિવેક, ૯
અબલા હુ તુજનિ કહુ તુ ત્યાહા ગેહલી જાણ,
કે મરીશુ કે મારીશુ પણ નહિ મેહેલુ મુજ માન, ૧૦

૩૨ ક, પાઠાંતરે રાગ મારૂ.

વનિતા વાણી સુણ તું માહરી જો તું કરી વિચાર,
તાહરે બાપે ચાર લાખ મોકલ્યા માહરે મન તે ચાર; ૧૧
એમ કીધે નવ્ય છૂટીએ એ કાલાવાલા ફોક,
અમો એહેવાં યુધ કરૂં જે જુએ સઘલા લોક; ૧૨
અનિરૂદ્ધ મરડીને નીસરે ઓખા સાહે હાથ,
હું તુજનિ જાવા નહિ દઉં સુંદર માહરા નાથ; ૧૩

કડવું ૨૮ મું

રાગ મારૂ

ઓખાએ નારદ ત્યા સંભાર્યા ને આવ્યા તાં તતકાલ,
દેઇ પ્રદક્ષણા ચરણે લાગી માહારી કરી સંભાલ; ૧
આશીરવાદ ઋષિ નારદે દીધો સૌભાગ્યવતી ઓખાબાઇ,
ભલો ભલો પ્રદ્યુમનનો કુંવર ચિરંજીવ અનિરૂદ્ધ ભાઇ; ૨

ઢાલ

ભલો ભયો પુત્ર પદ્યુમનનો માહાવીર વિકરાલ,
બાણાસુર વીર મોકલ્યા આણો તેહનો કાલ; ૩
તાહરો પિતા મહા પૂર્વે પ્રોઢયો વૈકુંઠ કેરો નાથ,
અંતરીક્ષ માર્ગે અમો જોઉં છુ શા વાપરો છે હાથ; ૪
વીર વિકાળે ભોગળ લીધી કોપ કરીને ધાય,
મારી કટક સર્વ કટકા કીધું કોપે નાહો જાય; ૫
અંગ ધ્રૂજે ને કાઇ ન સૂઝે આવ્યા રાયને પાશ,
શું બાણાસુર બેસી રહ્યા છો કટક કીધું સર્વ નાશ, ૬
એક છોકરો આવ્યો છિ તેહના હાલા પાણ્ય,
ત્રણ્ય ભાગનું કટક માર્યું, એક રહ્યું નિરવાણ; ૭
વલતો બાણાસુર એણી પેરે બોલ્યો તમે શું મોહો લેઇ આવ્યા,
જે કો ત્યાહાથી પાછા ફરીઆ તત્ક્ષણ પ્રાણ છોડાવ્યા; ૮

કડવું ૨૭ મું

રાગ સોરઠી[૩૨]

કામ્યનીએ જ્યારે કટક દીઠુ અને થઈરિ નિરાશ,
અરે! દૈવ તે આ શું કીધુ હુને હુતી મોટી આસ;
હવાં કયમ વરુશોરે સ્વામી! કોમલ મારા કંથ? આચલી.
આજ અમો લીક્ષા કરુનિ એ શું હવું રે અકાલ,
કષ્ટ કરીનિ પામીઓ હવિ રક્ષા કરોને ગોપાલ: ૧
ઘાડે કષ્ટે પામીઓ એહવો મદનમોહન કંથ,
સ્વામી કયમ સહી રહે મુજ રાંક વીર રતંન! ૨
આંબોટે ત્યાહા અવનિ ઉપર રૂદન કરેરે અપાર,
બોલાવિ બોલે નહિં ને નયને વેહેજ ધાર; ૩
વલી ઊઠી બેઠી થાયે ને વદન વિખાણે વીર,
તીવ્ર બાણ જ્યારે છૂટશિ કયમ સહસિ કોમલ શરીર; ૪
માહરા પિતાને જાણ થયુ ત્યાહરિ કટક મોકલ્યુ પ્રૌઢ,
પાપી બાપે કાઇ ન જાણ્યું બાણાસુર તેં મૂઢ; ૫
વલતો વીર એણી પેરે બોલ્યો એ કાલાવાલા ફોક,
એ સાથે એહવું સુધ કરૂં તે જુએ સુરનર લોક, ૬
અરે સ્વામી તમો હાલે હાથે, આયુધ નહિ ત્યા એક,
ચાર લાખ ત્યાહા વીર મોકલ્યા એના સહિત અનેક; ૭
અબલા હું તુજનિ કહુનિ માહારૂં આયુધ એસાન,
દ્વાર તણી ભોગળ કાઢીનિ લેઉ સર્વના પ્રાણ, ૮
અજાતણા શત યૂથ મલે અને પ્રગટે કેસરી એક,
એને પ્રાક્રમે શુ હોયે વનિતા જોને વિવેક; ૯
અબલા હું તુજનિ કહું, તુ ત્યાહા ગેહલી જાણ,
કે મરીશુ કે મારીશું પણ નહિ મેહેલું મુજ માન; ૧૦

૩૨. ક, પાઠાંતરે રાગ મારૂ.

નિતાં વાણી સુણું તું માહરી જો તું કરી વિચાર,
તાહરે બાપે ચાર લાખ મોકલ્યા માહારે મન તે ચાર; ૧૧
મેમ કોધે નવ્ય છૂટીએ એ કાલાવાલા ફોક,
અમો એહેવાં યુધ કરૂં જે જુએ સઘલા લોક; ૧૨
અનિરૂદ્ધ મરડીને નીસરે ઓખા સાહે હાથ,
હું તુજનિ જાવા નહિ દઉં સુંદર માહરા નાથ; ૧૩

કડવું ૨૮ મું

રાગ. મારૂ

ઓખાએ નારદ ત્યાં સંભાર્યા ને આવ્યા તાં તતકાલ,
દેઇ પ્રદક્ષણા ચરણે લાગી માહારી કરી સંભાલ; ૧
આશીરવાદ ઋષિ નારદે દીધો સૌભાગ્યવતી ઓખાબાઈ,
ભલો ભલો પ્રદ્યુમનનો કુંવર ચિરંજીવ અનિરૂદ્ધ ભાઈ; ૨

ઢાલ

ભલો ભલો પુત્ર પદ્યુમનનો માહાવીર વિકરાલ,
બાણાસુર વીર મોકલ્યા આણો તેહનો કાલ; ૩
તાહરો પિતા મહા પૂર્વે પ્રોઢ્યો વૈકુંઠ કેરો નાથ,
અંતરીક્ષ માર્ગે અમો જોઉં છું શા વાવરો છો હાથ; ૪
વીર વિક્રાળે ભોગળ લીધી કોપ કરીને ધાય,
મારી કટક સર્વ કટકા કીધું કોપે નાહો જાય; ૫
અંગ ધ્રૂજે ને કાંઇ ન સૂઝે આવ્યા રાયને પાશ,
શું બાણાસુર બેસી રહ્યા છો કટક કીધું સર્વ નાશ; ૬
એક છોકરો આવ્યો છે તેહના હાથ પાણ્ય,
ત્રણ્ય ભાગનું કટક માર્યું એક રહ્યું નિરવાણ્ય; ૭
વલતો બાણાસુર એણી પેરે બોલ્યો તમે શું મોહો લેઇ આવ્યા,
જે કો ત્યાંહાંથી પાછા ફરીઆ તાક્ષણ પ્રાણ છોડાવ્યા; ૮

વલતા વીર બીજા મોકલ્યા ખટ લાખ બલવંત,
અંતરપુરમાં કોયક છોકરો આણો તેનો અંત; ૯
એક તણું ત્યાંહાં ઓસડ બે ને બેનું ઓસડ ચાર,
ચાર તણું ત્યાં આઠજ કહીએ વીર મનાવ્યા હાર; ૧૦

અંગ સનાહ હાથે હથરોટ! મુગટ ટોપ મંધાત,
સેના સહીત વીર મંચરીઆ થયો રાય રલીઆત; ૧૧
ઘણા દીવસ થયારે બાલક હવાં તું ક્યાંહાં જાય?
બાણુતણાં આકર્પણ નાંનડીઆં તિ તે કયમ ખમાય? ૧૨

અનિરૂદ્ધ પર બાણુજ વરસે નાહનાં,વિધનાં અસ્ત,
તે આદે કો પાર ન પામે અહેવાં વાગે શસ્ત; ૧૩
આયુધ મૂકે અનેક વિધનાં મોહા તીવ્ર જે બાણુ,
ત્યાંહાં થકી એહેવો ઊડે છે જાણે ઉગ્યો ભાણુ; ૧૪

અનિરૂદ્ધ ત્યાંહાંથી અહેવો વાધ્યો મારી પાડયા ક્રોડ,
તેહને બાણે તેહજ માર્યા કહે કવિતા કર જોડ; ૧૫
અંગ મૂંઝે કાંઈ ન સૂઝે આવ્યા રાયને પાશ,
શું બાણાસુર બેસી રહ્યા છો કટક થયું સર્વ નાશ; ૧૬

એક છોકરો એહેવો આવ્યો છિ તેહેના દાક્ષા પાણ્ય,
ચાર ભાગનુ કટક માર્યું એક રહ્યુ નિર્વાણ્ય; ૧૭
આયુધ પાખે તે વઢે છે બોગલ સેહનિ ભડીઓ,
ન હોયરે એ નાહનો કુંઅર અતલિ બલ ત્યાં બલીઓ; ૧૮

અમે જે આયુધ નાખું છું બેઠો સામો સહાય,
તે બાણુ સાહી અમ ઉપર નાખે પ્રાણુ અમારા જાય; ૧૯
વલતો બાણાસુર એણી પેરે બોલ્યો ગયા હતા બલ પાખી,
શા માટિ તમો પાછા વલીઆ શેં વઢ્યા તમો સાંખી; ૨૦
શા માટિ તમો વઢીઆ કહોનો સગો સુણીજે
સ્વામી ત્યાંહાં લગણુ પગલાં કીજે ઘેર બિહાં શું કીજે; ૨૧

વળતો બાણાસુર એણી પેરે બોલ્યો કોણ છિ સપરાણો,
વડી વારનો કટકજ મારે કોણ રાય! કોણ રાણો! ૨૨
ત્રૈલોક્ય માંહે નામજ મારૂં કૈભાડ સાભલ આજ
એણે છોકરે નીચું જોવરાવ્યું ધિક્ય, ધિક્ય મારૂં રાજ. ૨૩

કડવું ૨૯ મું

રાગ પરજીઓ

કૈભાડ 'કહે છે તું સાભલ્યની રાજા કહું એક સાચો મર્મ,
એણે એક યોધે દશ લાખ માર્યા-તેણે ન રહ્યો આપણો ધર્મ; ૧
સત્વર થઇને સૈન્ય સંભાલો બિહાનું નહિ કામ,
દશ દિશા ઝીતી યશ લીધો એણે છોકરે બોળ્યું તાહારૂં નામ; ૨
રાય પૂર્વે મેં તને પ્રીછવ્યો' ત્યો તારિ અહંકારે થયો અંધ,
અહંકારે લંકાપત્ય કેરો રણે રોળ્યો રામ દશકંધ; ૩
અહંકારે કૈરવ પત્ય કેરો જે રાય દુર્યોધન,
શત ભ્રાત સાથે રણ રહ્યાં રાણીઓ રઝળી વન; ૪
અહંકારે અર્જુન ઓચર્યો તે સાનિધ્ય શ્રી ભગવાન,
૩૩આકુલી લગે હું અવતર્યું (?) અર્જુન ઉતાર્યું-માન; ૫
પહેલું સ્થલ પૃથ્વી વિષે પ્રતાપ તાહારો પ્રશસ્ત,
આ સમે અવલોકતામાં તારો ઉદે પામ્યો અસ્ત; ૬
અરે દેવ, દૈત્ય, ખવીસ, રાક્ષસ, ભૂત, પ્રેત કે યક્ષ,
એ બાલક સારૂ બાળ નહિ એણે યોધ માર્યા લક્ષ; ૭
સ્વર્ગ મત્યુને પાતાલ મધ્યે કહેવાતો તું એક,
આજ તુણ વત તુજને કર્યો છોકરે ગાળ્યો છેક; ૮
એહવું સુણીને રાજા વિસ્મે પામ્યો ગઈ શુદને સાન,
શિથિલ અંગ દેખી રાયનું પછે બોલીઓ પ્રધાન. ૯

---

૩૩. આજ કડીમાં ફેરફાર રહ્યો.

એક આશ્ચર્ય મુજને લાગે છે એવ અસંભવ વાત,
એક ભોગલે સર્વ માર્યા એણે કર્યો માહા ઉત્પાત, ૧૦
તમો હતા શું હારો છો હૈયે બળતણા સુત બાણ,
આજ વદન નિરખતા મુજ નથી રહેતા પ્રાણ, ૧૧
કૌભાંડ વાણી ઉચરે પ્રાક્રમ તારૂં પ્રચંડ,
એ સસા ઉપર સિંહ કરશો પરવત શત ખંડ; ૧૨
એ બાલકને બાંધીને લ્યાવું એહમા તે કેટલુ કામ,
આ શોણિતપુરના સુભટ કેરૂં મુખ આજ ટાળું શ્યામ, ૧૩
ત્યારે રાય ગ્લીઆન થયાનિ આપ્યા સર્વ શૃગાર,
તુ તો માહરો વડ બાંધવ કહીએ આ સર્વ તારો ભંડાર; ૧૪
જાઓ વીરા તમે વેગે કરીનિ ફરી આવો શુભ કામ,
વધામણી વહેલી મોકલજો પેલા શત્રુનો કેદી દામ; ૧૫
વચન શીષ ચઢાવીને ઉઠયા કૌભાંડ તેણી વાર,
સેના સઘલી સજ્જ કરાવી તેહની શોભાનો નહિ પાર; ૧૬
માહામોહોટા ગજ ગેહેવર સરખા મદગલિત જે કહેવાય,
હિરા જડિત અંબાડી ઝળકે તેહેનિ જ્યોતિ રવિ ઢકાય, ૧૭
સૂર્યવંશી ને સોમવંશી પાખરીયા કેકાણ,
મોહોડે મોતી પરોયા વલી રતન જડિત પલાણ, ૧૮
એહેના અશ્વ દોરી આગલ ચલાવ્યા તેનો ગણતા નાવિ પાર,
અનેક પાલખી રથ સુખાસન તેણે સુભટ થયા અસવાર; ૧૯
દક્ષિણ દેશનો હાથી મોટો તેણે શોભીના શૃગાર,
મેઘાડંબર છત્ર ઢળકે તેણે પોતે થયા અસવાર; ૨૦
નિશાને નિર્ઘોષ વાજે, શરણાઇઓ રણતૂર,
ચતુરંગી સેના તરવરી તે જનસીયે સાગરપૂર, ૨૧
નાચ ગેહેલા બોલે બહુ વિધ કરતાં કરતા મારામારિ
જાઇનિ ઢુકયા પેલા માલીઆ સનમુખ ઓખા કરે વિચાર; ૨૨

જો સ્વામી તમારા ચિત્તમાં આવે તો કરૂં વિનતિ આજ;
ચિત્રલેખા દ્વારકામાં લેઇને જાય તો સિદ્ધ પામે સર્વે કાજ; ૨૩
એહવું કહેતાં અગ્નિ લાગ્યો ચેઢી અનિરૂદ્ધનિ રીસ,
ચર્ણ કરી આંગલીથી જ્વાલા લાગી શીષ; ૨૪
સંગ્રામે સન્મુખ ન રહું તો લાજે માહારો વંશ,
બાણાસુરનિ અમો મારૂં જ્યમ કૃષ્ણે માર્યો કંસ; ૨૫

ઊથલો

ચાલ દ્રોડ

હાક મારી ઉઠીઓનિ અતલિ બલ વીર,
પર્વત પડછંદા વાજે ને રહે મન ધીર; ૨૬
આકાશવાણી અહેવી હવીરે શું જુઓ છો સુર!
શસ્ત્ર તુને ભેદે નહિ ને મારી કરે તું ચુરં; ૨૭
ભોગલ કર મધ્યે લેઇનિ પછે ઉઠયો બાલ,
યોધ સર્વ જોઇ રહ્યા જેહનો ખુટો કાલ; ૨૮
ભોગલ નાંખીને એણે વાલ્યો ત્યાં સંઘાર,
કોપીઓ કૌભાંડ ઉપર કરે મારો માર; ૨૯
કૌભાંડે તેડાવીઆ સેનાપતિ જે ત્યાં સર્વ,
સુધ કરવા તણો જેહને હુતો ઘણો ગર્વ; ૩૦
મારવો છિ એકનિ તેમાં શું જુઓ છો શૂર,
સહુ મલીનિ ત્રુટિ પડો, કરો મારી ચૂર; ૩૧
કૌભાંડે બાણ વૃષ્ટિ કરી ત્યાંહાં અપરંપાર,
નાલ્ય ગોળા ગુર્જના દે છે સબલો માર; ૩૨
આશરો અંબા તણો ને દેવ સર્વે સહાય,
રાખનારી રાખશે તેને માર્યો કેમ જાય; ૩૩
હાથી હલકાર, એહવું ધરે છે મન માંહ,
એટલે અનિરૂદ્ધ આવીને ત્રુટી પડે છે ત્યાંહે; ૩૪

ઉછળીનિ ગદા મેહેલી હાથીનિ ત્યા શીષ,
નાઠો મદગલિત ત્યાહાં થકી પાડીનિ બહુ ચીસ; ૩૫
વલી બીજી ભોગલે ભાગ્યા છે ત્યાતો ચર્ણ,
હાથી તે હેઠો પડયો નિ રાય રહ્યો તે ઘર્ણું; ૩૬
કોપ્યો અનિરૂદ્ધ પછે આણી મન્ય ગર્વ,
નાઠો કોભાંડ પછે સૈન્ય નાઠું સર્વ; ૩૭
ત્યારે વિચ્યારીને વીર રહ્યો હવિ કયમ મરાય,
સિંહના મુખ આગલ્ય શિઆલ નાઠું જાય, ૩૮
નાઠા ભાગ્યા જોધા આવ્યા આવ્યા સહુ ઘેર,
સુભટપણું એ શું લહે સિંધુઆની પેર; ૩૯
આવ્યો કોભાડ પોતે જ્યાહાં બિઠો છે રાય,
હૈયે હોલી બલી રહી હવે શો કરવો ઉપાય; ૪૦
ત્યારિ દીઠો બાણાસુરે નિ ઉઠી છિ ઝાલ,
કહે તો એહને બાંધી લ્યાવું તુજ આગળ બાલ; ૪૧
કોભાંડ ત્યાંહાં બોલ્યો નહિ નથી રહી ગત્ય,
સ્વામી હું તો ગયો તો ભૂલ્યો શુદ્ધ નિ મત્ય; ૪૨
ભોગલ મારી એણે પાડયો બહુ ત્રાસ,
સ્વામી એહને જીતવાની મૂકી ઘોની આસ; ૪૩
શૃંગાર કરીને જે ગયા'તા વઢવા ભાત,
શોકસાગરમાંહે બેઠા તો શું પૂછો છો વાત. ૪૪

કડવું ૩૦ મું

રાગ પરજીઓ

બાણાસુર ત્યાં પોતે જાય કટક સઘલું પુઠે પલાય,
અનેક આયુધ ખડગનિ ગદા મુદ્ગર ભોગલ વીંધે ત્યાં સદા; ૧
તીક્ષ્ણ બાણો ભાથા ભરી ચાલ્યા સુભટ સહુ વેગે કરી,
થયો કટકમાં ભેલાભેલ એમ પડયા જ્યમ કાપે કેલ; ૨

એમ પડયા જાણે વૃક્ષ સમૂલ વાજે પંચ શબ્દ રણતુર,
એણી પિરિ યુધ કરિ અવશ્યમેવ અંત્રિક્ષ જુએ રૂષિ નારદ દેવ; ૩
હવડાં દ્વારકાં જાઉં તતખેવ શ્રીકૃષ્ણનિ લ્યાવું અવશ્યમેવ,
રખે બીહીતો તું ત્યાં બાલ, કટક સર્વનો આણે કાલ; ૪
તાહારે યુધે અસુર કંપે ઘણું ધન્ય ઉદર તુજ જનુની તણું,
બાણાસુર ઉપર ભોગલ પડી અવની ઉપર ગયો રડવડી; ૫
ભાંગ્યો રથ કડકડી પોહોરે પુઠે ઉઠો ધડહડી,
બાણાસુરનિ વાગી સાંગ ઓચીંતી આવી ગઈ અંગ; ૬
રાયનિ વાગી નિસરી ગઇ બાણાસુરનિ વાચા રહી,
પોહોર પુઠે સુધ્યજ થઇ વલી રથ ઉપર બેઠો જઇ; ૭
ભાંગો રથ કડકા થયો હવડાં પ્રાણ અમારો ગયો,
પહેલો બોલ એહેવો થિં નવ્ય કહ્યો જેકો બલીઓ આવી રહ્યો; ૮
રાયે મન્ય વિમાસ્યું વલી બેઠા પ્રધાનને રાજા મલી,
આ વાત ન જાયે કોણે કલી આણી વાર ત્યાં છુટ્યા રહી; ૯
એહને આપણ કીજે એમ નાગપાશ બાંધીને જેમ,
કૌભાંડ કહે વાતો રમ્ય આપણ એહને કીજે એમ; ૧૦
નાગપાશમાં ગમ્ય માહારી મનમાં વાત વિમાશી કરી,
નાગપાશ બંધન કરી પછે આકુળીયે જાશે મરી; ૧૧
એહેને કરવા દ્યો અનુપાન, એણી પેરે બોલ્યો પરધાન,
કો મોટાનો છે રે બાલ સાંભળનિ સાચું ભૂપાલ; ૧૨
નાગપાશ ત્યાંહાં બાંધ્યો વીર સાંસો કરી રહ્યો શરીર,
ઓખા બેઠી પાડે ચીસ અનિરૂદ્ધનિ દે છે આશીષ; ૧૩
ચિરંજીવી મારા ભરથાર પાપી બાપ કરે છે પ્રહાર,
દોહીલું જાણે એક લગાર સંસારમાંહે સ્વામી સાર; ૧૪
"ઓખા તું કાં પામે દુઃખ કાલ મુજને થાશે સુખ,
તાહરો સસરો વૈકુંઠ ધણી સાર કરે સંસારજ તણી." ૧૫

અનિરૂદ્ધે ઇશ્વરી સંવરી નારદના વિધની સ્તુત્યજ કરી,
તે કહું ગુણ વિસ્તાર સુણતાં દુખનો પામે પાર. ૧૬

કડવું ૩૧ મું

રાગ વિરાડી[૩૪]

આઇ મહિષાસુર મર્દિની સકલ દેવનો ગુણ વર્ધની,
રક્ત બીજનું શોણિત પીધ ચંડમંડ તે વાહન કીધ; ૧
ધુમ્રલોચન તું ધંધોલ શુંભનિશુંભ તેં રણ રગદોલ,
મધુકૈટભ પમાડયો મોહ એકવાર મુજ સાહામું જોય; ૨
અનેક દૈત્ય તિં માર્યા જેહ, કહેતાં પાર ન આવે તેહ,
અસુર સર્વ છંડાવ્યા ઠામ દેવ સર્વના કરવા કામ; ૩
તુ સાર માહારી કરને સોય નહિતર અબલા સાહામું જોય,
તું કાલકા નિ તું તોતલા કોટી સૂર્ય શશી વાધી કલા; ૪
તું બ્રહ્માણી હંસા પ્રૌઢ વૈષ્ણવી તું ગરૂડારૂઢ,
ઇંદ્રાણી ઐરાવત તેહ અરે સાર મારી કરનિ દેહ; ૫
આઇ તું મન્ય વિચારે સોય નહિતર અબલા સાહામુ જોય,
સ્તુત્ય કરતાં આવ્યાં ઇશ્વરી શિં પુત્ર મેહેલ્યો પરહરી; ૬
ઇશ્વરીએ ત્યાં ચાપ્યો પુત્ર ગર્વ માટે જાશિ ઘર સૂત્ર,
કાલ્ય આવશે છપ્પન કોડ લેઈ જાશિ તને બંધન છોડ; ૭
એમ કહીનિ ઈશ્વરી ગઇ અને દ્વારકામાં સિદ્ધજ થઈ,
પ્રદ્યુમન બલભદ્ર બલીઆ તેહ કૃષ્ણનિ મંદિર આવ્યો તેહ; ૮
એમ કહે દ્વારકાનો રાય ભલે પધાર્યો મુજને સાહાય,
પ્રદ્યુમન કહે એ શો કોપ થયો અનિરૂદ્ધનિ કો હરીને ગયો; ૯
એ મોહોટું કર્મ દ્વારકામાહાં થયું પુત્ર પલાયો હવાં શું રહ્યુ,
તું સેવકની વા'રિ ધાય ભક્ત વછલનું બિરદ કિહિવાય; ૧૦

---

૩૪. ख, घ રાગ સોરઠી

પોતાની પુત્રનિ કો હરીનિ જાય તમારા મનમાં દયા નવ થાય,
કૃષ્ણ કહિ તમે સ્વાતિક સૂણો અમ આગલ બોલ બોલો ઘણો; ૧૧
ગાન્યો નહિ જાય પુત્ર આપણો કો નહિ રાખે સુતનિ ધણો,
આહીંથી સેવક મોકલો બહુ ભુવન સ્થાનિક સાધનો બહુ; ૧૨
શોધી લાવો સુતનો ઠામ પછી આપણ તે કીજે કામ, ૧૩

કડવું ૩૨ મું

રાગ સારંગ

અરે કમલા તો કલ્પાંત કરેને સાંભલો સારંગ પાણ,
આજ પ્રાણ અમો તજશું કે પુત્ર અમારો આણ ૧
આજ પ્રદ્યુમન દુખીઓ થઇ બેઠો હૈયડે દુખ ન માય,
એકજ અનિરૂદ્ધ પુત્ર પાખે પ્રાણ અમારા જાય; ૨
રૂક્ષ્મણી ત્યાંહાં વલી રૂદન કરિછિ કામ્યની હવા કયમ રહેશો ?
વિષમ ઠામ રાખો, હરિ કોણ કિહિશિ ભુખો તરશો ! ૩
અરે જાદવ શું બેસી રહ્યા છો એ કોણ તમારો ધર્મ,
આજ દૈવે દુખણી કીધી એ કરિછિ માહારૂં કર્મ; ૪
અન્યો અન્યે અબલા બોલે અમો ભૂદર શું લડીએ,
પરમેશ્વરે જે પુરૂષ સર્જ્યા હોય તો ત્યાં જઇને વઢીએ. ૫
સ્વામી ભક્ત વત્સલનું બિરદ તમારૂં, ગોરનો આપ્યો તન,
સંદીપનનિ સંતોષીઆ તમે સંતોષો માહારૂ મંન. ૬
સાગરમાં હાથી શોધી કાઢો બોલે મેહેલ્યો બાલ,
ગોરાણીનું મન મનાવ્યું એહેવો તું ગોપાલ. ૭
છપન કોડનિ ચિંતા પડી છે એટલિ નારદ આવ્યા,
પૂજા અરચા બહુ વિધ કીધી નારદ ઋષિ વધાવ્યા. ૮
ઋષિ પ્રતિ તા એવી પેરે બોલ્યાં શો અપરાધ અમો કીધા !
આજ અમારો પુત્ર અનિરૂદ્ધ કોણે હરીને લીધો. ૯

વલતા ઋષિ એણી પિરિ બોલ્યા અબલા આણો પ્રેમ,
ગ્નાન દષ્ટે અમો જોઉં છું તાહારો સુત છિ કુશલક્ષેમ. ૧૦

કડવું ૩૩ મું

રાગ મારૂ

કોણે સુત કીધો હરિ હર્ષ રંખે પમાડયો હોયે મર્ણ,
એ ત્યા માયા કો ખેચરી અંત્રિક્ષથી કોય લેઈ ગયું હરી; ૧
એ ત્યાંહાં વાર્તા કહી ન જાય માતપિતાનિ દુઃખ ન માય,
પ્રદ્યુમનજી વિચારી કહે પુત્રતણો શોક સુજનિ દહે; ૨
પુત્ર વિના સુનો સંસાર, પુત્ર વિના ધિકય અવતાર,
પુત્ર વિના કરણ્યોં નહિ અંગ, પુત્ર વિના નહિ મોક્ષપ્રસંગ. ૩
પુત્ર વિના પૂર્વજ નવ્ય લહે, પુત્ર વિના કુલ નિશ્ચે દહે,
પુત્ર વિના કો ન પામે નીર, પુત્ર વિના અગ્નિ ન પામે શરીર; ૪
પુત્ર વિના વાહાલું નહિ સોય, પુત્ર વિના કો સુખ નવ્ય જોય,
પુત્ર વિના કો દુઃખ નવ્ય હરિ, પુત્ર વિના સહુ નિંદા કરિ;
બિહુ શોક ધરિ છિ જ્યાંહ નારદજી પધાર્યા ત્યાંહ. ૫

કડવું ૩૪ મું

રાગ વિરાડી

નારદ કહિ છિ રે કૃષ્ણનિ તમે સાભલેનિ ગાય,
માહરિ છે પ્રતિજ્ઞા જે નવ બોલું (હું) અસત્ય. ૧
લોકમાં ચાલીછિ વારતા ઓલીગારો એહ,
તે ત્યાંહાં સુઝનિ નાવડે જાણો સર્વે તેહ. ૨
એક પ્રસંગે હું ગયો તો આપે કંઇક કાજ,
શોણિતપુર એક નગ્રજ મોટું બાણાસુરનું રાજ્ય. ૩

તેહેની, તનયા ઓખાબાઇને લાધું ત્યાંહાં સ્વપ્ન,
અનિરૂદ્ધ તેહેનિ વરી ગયો નિ વિહ્વલ થયું ત્યાં મન.
કહે એ વર મુજને આણી આપો નહિતર કાઢીશ પ્રાણ,
ચિત્રલેખા ચંતની તે ભલી ચતુર સુજાણ.
બિ ઘડીમાં અહીઆં આવી તે દ્વારકા માંહ,
ચોથી ઘડીએ લેઇ ગઇ તે શોણિત પુર છિ ત્યાંહ.
પ્રાક્રમ તો પ્રેમદાતણાં શાં કહૂં પરબ્રહ્મ,
ચક્ર સરખુ ચૂકવ્યું કો નવ્ય લહો તે મર્મ.
પછે ત્યાંહ લીલા કરે રંગમંડપ પ્રૌઢ,
પાંપી બાપે તે જાણીઉં જે બાણાસુર મૂઢ.
અનેક વીર પેલા મોકલ્યા લક્ષ તે ત્યાં ચ્યાર,
તેહેનિ પુત્રે મારીઆ તે મનાવ્યા હાર.
અને વલી બીજા મોકલ્યા ખટ લાખ બલવંત,
તેહેનિ પુત્રે મારીઆ નિ તેનો આણ્યો અંત.
પછે રાય પોતે ગયો ને ઉતાવલો તે જાય,
તેહેને પુત્ર મારીઓ એ તારો મહિમાય.
પછે ત્યાંહાં નાગપાશે બાંધીઓ પાપીઓ પાપિષ્ટ,
કારાગ્રેહમાં રાખીઓ નિ તહેનિ ઘણું છિ કષ્ટ.
ઘડી બિ હું ઉભો રહો તો કષ્ટ કહ્યું ન જાય,
મુજ દેખતાં મારીઓ તે મિ કયમ ખમાય!
નારદ કિહિ છિ કૃષ્ણનિ તમે સુણો દેવ મોરાર,
તાંહારિ તો પુત્ર છિ ઘણા ઘણો ત્યાંહ પરિવાર.
અરે સ્વામી સાંભલો પાલા ત્યાંહાં ન જવાય,
અગિયાર સહસ્ર જોજન જાવું ઘણા ઘાડા થાય.
ગોવિંદ સંભરો ગરુડનિ લેઇ જાય તતકાલ,
એક મુહૂર્તમાં પોહોચાડશે સૈન્ય સહિત ગોપાલ.

ગોવિંદ ગરૂડ સંભારીઓ આવીઓ તે પાસ,
દેઇ પ્રદક્ષિણા ચર્ણે લાગે સ્વામી શ્રી અવિનાશ. ૧૭
વિલંબ હવે ત્યાહાં શો કરો કહેતાં નાવિ પાર,
ઉતાવલા પ્રભુ થાઓનિ ગરૂડ ઉપર અસ્વાર; ૧૮
બલભદ્ર ભાઇનિ સાથે તેડયા પ્રદ્યુમન લીધા મંન,
એવી પેરે ચઢીને બેઠા કરી ગરૂડ વાહન; ૧૯
બિ ઘડીમાં આવીઆ ગંગા કેરે તીર,
કૃષ્ણ હેઠાં ઉતરા નિ ગરૂડ પીધું નીર; ૨૦
પાણી પૂરણ વાવર્યું નિ ત્યાંથી ઉડયા ખેવ;
બિ ઘડીમાં આવીઆ તિ શોણિતપુરમાં દેવ; ૨૧
બાણાસુરના નગ્રમાંહાં કોણ કોણ રખવાલ,
રાય આગલ બુંબ ગઇ આવ્યા શ્રી ગોપાલ; ૨૨
પાવક ત્યાંહાંથી પરજલો હુતાશનનો તાપ,
ગોવિંદ કિહિછિ ગરૂડનિ કાંઈ એક દેખાડો આપ. ૨૩
પાણી પૂરણ વાવર્યું તે (તાં) પાછું નાખ,
પછે હુતાશન બાપડો (તે) ગયો ત્યાંહાંથી સાક્ષ. ૨૪
ત્યાંથી અઘેરા ચાલીઆ જુએ તો ભૂત પ્રેત,
પાંખે મારી પાડીઆ તેહેને કીધા અચેત; ૨૫
વલી આંઘેરા ચાલીઆ તો દૈત્યનો નહિ પાર,
તેહને ચાંચે મારી પાડીઆ તો બીજા ગયા રાજદ્વાર; ૨૬
એક સાભલ રાજા વિનતિ આવ્યા શ્રી ગોપાલ,
નમી નમી કહે શયનિ જે દ્વારના રખવાલ; ૨૭
એક પંખી માહા માહોટું ઘણું તે નગ્રમાહે ન માય,
ઉપર ત્રણ તેજસ્વી બેઠા તેહેની કુંવર કાય; ૨૮
વચન એહવું સાભલી વળી મોકલ્યા વીર,
સેનાં સહિત શૃંગારીઆ પર્વત સરખાં શરીર; ૨૯

અનેક આયુધ લેઇને કૃષ્ણ સાહમા જાય,
ગોવિંદ કિહિછિ ગરૂડને કાંઇ દેખાડો બલ કાય. ૩૦
તેહેને પાંખે મારી પાઠીઆ વીર કીધા ચૂર,
વલી વીર બીજા મોકલ્યા જે શૂરામાંહે શૂર. ૩૧
કૃષ્ણ કહે બલભદ્રનિ તમે સાંભલો ભ્રાત,
આપણ એક ઉપાય રચીએ તે રૂડી વાત. ૩૨
આગલ કીજે ગરૂડને દક્ષિણ પ્રદ્યુમંન,
વામ ભાગે રહો તમો વચમાં રહે આ તંન,[૩૫] ૩૩
એણી પિરિ જો યુધ કીજે તો એનિ જીતાય,
જેહની ફુંકે દવ બલે, તેણે તે શું બલ નવ થાય.[૩૬] ૩૪
ગરૂડ હવે વહેલા થાઓ શું વિચારો મંન,
કિહિતામાં થયો ઉદિત વિનતા કેરો તંન. ૩૫
પાંખ વાગી પંખીની ને નાસી ચાલ્યા નાગ,
અનિરૂદ્ધ આવી ઉભા રહ્યા નિ કીધો શંખ નાદ. ૩૬

કડવું ૩૫ મું

રાગ સામેરી[૩૭]

અનિરૂદ્ધ છૂટયો જેટલે બાણાસુરે ધરીયું ધ્યાન,
વદને દશ આંગલી નિ તજીનિ અભિમાન; ૧
કર જોડીનિ કરિ વિનતિ સમરથ ઉમયાનાથ,
પરદલ પીડેય મુજને આવીઓ જાદવ સાથ; ૨
સેવકનિ બીડે પધારો કરૂણાસિંધુ કૃપાલ,
નગર વીંટયું જાદવે તે સહિત શ્રી ગોપાલ; ૩
મારિ પાસ તમમણ, બહુ સુભટ કરે અતિ સોર,
તે કારણ પ્રભુજી પધારો, મુજને વીર દેખાડો જોર; ૪

૩૫ क, ख 'હું' અમ' ૩૬ घ રખે કો છાછા પડો તો નવ જીતાય ૩૭ग સારે.

તમારી ઉપર કરી કૃષ્ણને લગાડું પાય,
શોણિતપુરમા આવીએ મુઝને કોડ કૃષ્ણનું થાય; ૫
કૃષ્ણ પરમેશ્વર મહુ કહિ માહારિ તો શિવ જગદીશ,
તે કારણ પ્રભુજી પધારો બલ વાધે શીશ, ૬
સ્તવન સેવકતણું સુણીનિ ઉઠીઆ શિવ રાય,
ત્રિભોવનમા ભક્ત માહારો બાણાસુર કહિવાય; ૭
નંદી ભૃંગી તેડીઆ ને વૃષભ ચઢ્યા મહાદેવ,
સાથિ તે ખટ મુખ ગિરિસુતા માહે ભૂતાવલિ તતખેવ; ૮
અંગ વિભૂતિ સોહામણિ ને ભુજ બહુ વિશાલ,
મૃગચર્મ ઓઢ્યું બિહામણું ને લોચન ત્રણ વિકરાલ; ૯
જટાજુટ સોહામણિ ને તે મધ્ય પાવન ગંગ,
હાથમા ડમરૂ ત્રિશૂલ છે આ પાર્વતી અર્ધાંગ; ૧૦
રૂંડ માલા શોભતી ને કંઠમાં વિષ સાર;
ભક્તની ભીડે પધારીઆ તે શોણિતપૂર મોઝાર; ૧૧
બાણાસુરનિ વધામણી ગઈ જે આવીઆ મહાદેવ,
તેહને આપી વધામણી ઉઠ્યા હર્ષ શુ તતખેવ; ૧૨
આવીને ઉભા રહોનિ ચર્ણે નામ્યુ શીષ,
સ્વામી મુજને કૃપા કીધી પાર્વતીપતિ ઈશ. ૧૩

કેડવું ઉદ સુ

રાગ મારૂ

બાણાસુર ત્યાહા પોતે જાય આણ એહેવી ત્યાહા ફરાય,
રખેરે કોઈ ઘેર રહેરે—

ઢાલ

રખેરે કોઇ ઘેર રહે એહવી દેવરાવી આણ્ય,
બાપ માહરા શો વદો છો એમ બોલે વાણ્ય; ૧

આયુધ નાના વિધ્ય તણા તમો લ્યોનિ ષોડશે વીસ,
પાછી પાની કો નવ્ય કરેશો અમે રહ્યા છું શીશ; ૨
ગરૂડે પાખે મારી પાડીઆ તે વીર નોઠા જાય;
એક કહે હલ્યા ! શું નાસો છો ! શીષ ઉભા રાય; ૩
વકાર્યો પાછા ફર્યો તેહેનું ગરૂડ ઉપર ધ્યાન,
આ તે વાહન કૃષ્ણ કેરૂ (હું તે) ઉતારૂ (એનું) માન; ૪
બલભદ્રનિ કાર્તિક વઢિ છિ કો ગાંજ્યો નવ્ય જાય,
અસ્ત્ર અન્યો અન્ય વાવરિ શિવ વિષ્ણુનો મહિમાય; ૫
કાર્તક ત્યાથી એહેવો વાધ્યો ગાજ્યો વર્તતો વીર,
બલભદ્રજીએ બાણ માર્યું શોણિત ચાલ્યું શરીર; ૭
ત્યારિ મહાદેવજી કોપે ચઢીયા કોપ કરીનિ જાય,
વળી સાહમા આવીઆ વૈકુંઠ કેરા રાય; ૮

ઇશ્વર કૃષ્ણ બેહુએ મળીનિ યુદ્ધ માડ્યું ઘોર,
અસ્ત્ર અન્યો અન્ય વાવરે બ્રહ્માંડ ચાલ્યો શોર, ૯
સંગ્રામ મોહા મોહોટો રચ્યો આયુધ કોડ દશ વીસ,
અંત્રિક્ષથી દેવતા જુએ છિ કોડ સા તેત્રીસ; ૧૦

તે વારે મોહાસ્ત્રજ મેલીઉં મેહેલ્યું દેવ મોરાર,
મહાદેવજી મોહ પામીઆને બય નહિજ લગાર; ૧૧
તે વારે મહાદેવજી કોપે ચઢીઆ માથે ધાયો ક્રોધ,
જારે પુન તુ વહેલો થઇનિ એમ દીધો પ્રતિ બોધ; ૧૨
આગ્ના દીધી તેહનિ પછિ વચન બોલ્યા ઇશ,
બાણાસુર તુજનિ કહે તે વચન ચઢાવે શીશ; ૧૩
આવીને ઉભો રહ્યો તેણે કર્યો છિ પ્રણામ,
યુદ્ધ કહેનું આવડે અલ્યા ! કરા તું શું કામ ? ૧૪
ત્રણ ચર્ણ માહારે ઉદર ત્રણ વદન ત્રણ પાણ,
ત્રણ નેત્ર નિ ત્રણ નાસિકા ત્રણ જીભ્હા જાણ;- ૧૫

સ્વામી શિરથી ઉપનો નિ ત્રેહઓ મારૂં નામ,
જેહેની લઉ પુરઠી ને તેહનો ફેડું હામ; ૧૬
આવીને ઉભો રહ્યો તે પાપીઓ પાપિષ્ટ,
તેણે બલભદ્ર ઉપરિ આવીને મારી રજ કેરી મુષ્ટ; ૧૭
બલભદ્રજીને શીષ વાગી બ્રહ્માડ ઉઠી ઝાલ,
બલભદ્ર પાડે ઘુંબડી ને ત્રાહ્ય ત્રાહ્ય ગોપાલ; ૧૮
વલતા વિષ્ણુજી બોલીઆ નિ તું ભલો કાહાવે વીર,
આવ્યનિ આપણુ બિ વઢીએ સરખે સરખા ધીર; ૧૯
એહેવું કિહિતા આવીઓ પાપીઓ પાપિષ્ટ,
આવીને તેણે કૃષ્ણ ઉપર મારી રજ કેરી મુષ્ટ; ૨૦
શ્રી હરિને શીષ(જ) વાગી બ્રહ્માડ ઉઠી ઝાળ,
કૃષ્ણજી વ્યાકુલ થયા લહેરે ગયા ગોપાળ. ૨૧
વલતા વિષ્ણુજી બોલીઆ જીવન જુગદાધાર,
પ્રાક્રમ તારૂ પ્રસર્યું તું આવ્યને બીજીવાર; ૨૨
એહેવું કિહિતાં આવીઓ નિ તેહેના સાહ્યા પાવ્ય,
[૩૭]માથા પાછલ ફેરવીનિ નાખીઓ નિર્ગણ્ય; ૨૩
જોજન ત્રણ ત્યાહા જઇ પડ્યો ત્યાંથી ઊઠી આવ્ય,
વલી પાછો ફરી આવ્યો એના સાહ્યા પાગ; ૨૪
પાગે સાહી પછાડીઓ પછડાતા પાડી ચીસ,
વલી બીજીવારનો સંક્રમ્યો કૃષ્ણજીનિ શીષ; ૨૫
તિવારે કૃષ્ણજીએ ઉપાયો એકાંતરીઓ ઓસાર,
તેહેનિ દીધી આજ્ઞા એ પાપીઆને માર; ૨૬
ઢીકા ઢીકે પાટુએ પાટુ શરીરે શરીરના પ્રાહાર,
બે વીર ભલા વઢે છે કો નવ્ય દે ત્યા ઓસાર. ૨૭
એકોતરીએ લેઇ ત્રેઇઆનિ બાધીઓ ત્યાં બંધ,
શ્રીકૃષ્ણ આગથ આણી નાખ્યો મારો એને સંધ; ૨૮

૩૭ क, ख मां नथी. ग मां छे.

ત્રાહે ત્રાહે શ્રી કૃષ્ણજી ઓ કમલા કેરા કંથ,
એકાંતરીએ મારીઓ નિ આણો માહરો અંત; ૨૯
વલી વલી વિષ્ણુજી વિનવું અપરાધ કીધો અપાર,
દીનાનાથ દયાલજી મૂકાવીએ એકવાર: ૩૦
સ્તુત્ય કરતાં તેહને કૃપા કીધી મૂકાવ્યો ત્યાંહાં તેહ,
દેઈ પ્રદક્ષિણા ચરણે લાગો એને પૂછ્યું એહ, ૩૧
કૃપાનિધાન તમો કૃષ્ણજી તાહરૂં નામ ધન્ય ધન્ય,
સંસારમાં હું અવતર્યો ક્યાંહાં માહરૂં જીવન? ૩૨
તો કહ્યું જા તું સ્થાવર જંગમ ચઢે ચારે પ્રાણ;
ઓખાહરણ જે સાંભળે તે થકી અલગો જાણય; ૩૩
વચન એહવું કૃષ્ણે આપ્યું ત્રેઇઓ સ્થાનક જાય,
વલતા ભાયા ભીડીઆ કૈલાસ કેરે રાય; ૩૪
ત્યારે મોહાસ્ત્ર ત્યાં મેહેલીઉં સાહમા રહી જુગદીશ;
અગન્યાસ્ત્રજ મેહેલ્યું સાહમા રહીને ઇશ; ૩૫
વરૂણ અસ્ત્રજ મેહેલીયું રહી (ને) દેવ મોરાર,
પવનાસ્ત્રજ પાઠવ્યું સ્વામી (શ્રી) ત્રિપુરાર; ૩૬
નાગાસ્ત્રજ ત્યાં મેહેલીઉં સાહમા રહીને ઇશ,
ગરૂડાસ્ત્રજ ત્યાંહાં મેલીઉં સાહમા રહી જુગદીશ; ૩૭
ગણપત્ય ફરસી ફેરવી પાડ્યું દલ ભંગાણ,
બલભદ્રે હલમુસલ લેઇ કર્યું કચ્ચર ધાણ; ૩૮
નંદીને પ્રદ્યુમન વઢે મહા મોટા યોધ,
મુક્તાવલિનો પારજ નહિ યાદવ છપ્પન કોડ; ૩૯
૩૯બ્રહ્માસ્ત્રનું ત્યા બાણ મેહેલ્યું મેહેલ્યું સમરથ ઇશ,
સારંગ ધનુષ્યથી પાઠવ્યું બાણ ત્યાં જુગદીશ; ૪૦
વામવ્યાસ્ત્ર બાણ મેહેલીઉં મેહેલ્યું તે ત્યાં ઇશ,
પર્વતાસ્ત્ર મેહેલીઉં મેહેલ્યું તે જુગદીશ; ૪૧

માં નથી. ક, ખમાં બ્રહ્માસ્ત્ર મેહેલીઉં મેહેલ્યું ઇશ. એમ છે.

પાશુપતાકાસ્ત્ર કરવા પ્રલ્યે ધશ લીધુ હાય,
નારાયણાસ્ત્રજ રક્ષા કરવા મેહેલીઉં જુગનાથ; ૪૨
સુદર્શન ત્યા કાઢીઉનિ કાઢીયુ જુગદીશ,
ત્રિશલ ત્યા તોળી રહ્યા સાહમા રહીને ઇશ; ૪૩
શુકદેવ કહિ પરીક્ષિત સુણો માન્ય માગ્યુ સોય,
એ જોડને વઢતા યુગ જાએ તો પાર ન પામે કોય; ૪૪
સંદેહ માહરા મન તણો અસ્ત્ર એહેવા કાઢ,
એ યુધ જે એણી પિરિ હવું તે કયમ ભાગી રાઢ; ૪૫
અસ્ત્ર એહેવા કાઢીઆ તે મેહેલવાનિ આહાર,
રૂપ ત્યાથી ચસળ્યોને ધરતી નાખ્યો ભાર, ૪૬
આ પૃથ્વી ત્યાહાથી ઉઠી ચાલી બ્રહ્મા કેરે પાશ,
દેઇ પ્રદક્ષિણા ચરણે લાગી સ્વામી શ્રી અવિનાશ, ૪૭
તમારી અસ્ત્રાથકી કોલાહલનું કામ,
ઇશનિ જુગદીશ વઢેતો કયા રહેવા મુજને ઠામ? ૪૮
વનતા બ્રહ્મા બોલીઆને પૃથ્વી તુ અવિચાર,
જઇ તમે તો સ્થાનક રહોનિ અમો કરશુ સાર, ૪૯
બ્રહ્મ સદનથી બ્રહ્મા પધાર્યા શોણિતપુર મોઝાર,
આવીને કૃષ્ણનિ નમ્યા સાભલો દેવ મોરાર. ૫૦

કડવું ૩૯ મું

રાગ પરજીયો.

એણી પેર બોલ્યા શુકદેવજી સાભળી પરિક્ષત રાય,
મહાદેવ ને શ્રીકૃષ્ણજીની સ્તુતિ કરે બ્રહ્માય, ૧
મદન મૂર્તિને નમું નમું શિવજી ધ્યાન,
મસ્તક મુકુટને હું નમું કુંડલ કાન; ૨
કૌસ્તુભ મણિને હું નમું નમું નમું જટાજુટ,
શેષ ધારીને હું નમું નમું શૃંગી કોટ; ૩

લક્ષ્મીવરને હું નમુ નમું ઉમયા ભર્તાર,
તુલસી દલને હુ નમું નમું ચઢિ કલ્હાર, ૪
પીત વસ્ત્રને હું નમુ નમું અંન વિભૂત,
ચક્ર સુદર્શનને નમું નમુ તેજ ત્રિશળ, ૫
વૃષભવાહનને નમું નમું ગરૂડાસન,
મહુએ જાણુનિ સ્તુત્ય કરિ બ્રહ્મા એકે મત્ર, ૬
શેવ વિષ્ણુનિ સ્તુત્ય કરી બ્રહ્મા સ્થાનક જાય,
પાર પુછે શુ થયું સાભલો કહુ રાય ૭

કડવુ ૩૮ મું

રાગ[૪૦]

બાણાસુર તે એકલો જાય ધાયો ધાયો ધરણીધર ભણિ,

ઢાલ

ધાયો ધાયો ધરણીધર ભણિ તેણે એક મોરી સાગ,
ગરગડતી ગડર ગડાટ કરતી જઈ વાગી કૃષ્ણનિ અંગ, ૧
શ્રીહરિનિ શીષ વાગી એહથી મેહેલી મર્મ,
ભગવાનજી ભોંમે પડયા નિ આખિ આવ્યા તર્મ, ૨
ચારે શ્રી કૃષ્ણજી કોપે ચઢયા નિ સુદર્શન લીધુ હાથ,
હાથ એના છેદી નાખુ જુએ સઘલો સાથ, ૩
મધ્યમા આવી માતા કોટરા વસ્ત્ર વેહોણી તન,
શ્રી કૃષ્ણજી ઉપરાટા થઈ ગ્યા નિ લાજ્યા ત્યાહા મન્ય, ૪
અરે, રંડા ! તું જા પરી નિ તુ કરાછા શુ એહ,
વચમાથી ગિહિ વેગની ! શુ નગન દેખાડે દેહ, ૫
રાક્ષસી સ્તુત્ય કરવા લાગી ! સાભલોનિ તમે નાથ,
માહારી કાજે રાખીએ એક મસ્તક નિ બે હાથ, ૬

---

[૪૦] નામ નથી.

પછી કૃષ્ણે કરી દયાનિ સમરથ સારંગ પાણ્ય,
ભુજા સર્વે છેદી નાંખ્યા બિ રહ્યા નિર્વાણ; ૭
શોણિત કેરી નદી વહે નિ સહસ ભુજ નિર્ધાર,
અપરાધ સર્વ ક્ષમા કર્યો તેહેનો કહો વિસ્તાર; ૮
વલી વલી ત્યાં પૂછીઉં શુકદેવનિ પરીક્ષિત,
કૃષ્ણે ક્રોધ સમાવીઓ ઓખા પરણી તે કોણ સુગત્ય. ૯

કડવું ૩૯ મું

રાગ રામગ્રી

વલી બ્રહ્મા વચમા આવીઆ, મન માનીઆંરે,
કોપ તજ્યો જુગદીશ મળ્યા, મન માનીઆંરે. ૧
કાચલડાં તેડી રહ્યાં, મન માનીઆંરે,
થયાં સાલ દાલ વૃત એક, મળ્યાં મન માનીઆંરે; ૨
કોણ બ્રહ્મા, કોણ વિષ્ણુજી, મન માનીઆંરે,
કોણ કહિએ ત્રિપુરાર, મળ્યાં મન માનીઆંરે. ૩
કાંઇએ ત્રણે જુજુઆ નહિ, મન માનીઆંરે,
એહેમાં શી વઢવાઢ, મળ્યાં મન માનીઆંરે; ૪
બ્રહ્મા કરે છે વિનતિ, મન માનીઆંરે,
કૃપા કરો ગોવિંદ, મળ્યાં મન માનીઆંરે; ૫
બાણાસુર પાયે લગાડીયો, મન માનીઆંરે,
હરીએ ફેરવ્યો હાથ, મળ્યાં મન માનીઆંરે; ૬
પછી શોણિત વિહિતું રહ્યું, મન માનીઆંરે,
બાણાસુર સુખીઓ થાય, મળ્યો મન માનીઆંરે; ૭
વગતા બ્રહ્મા બોલીયા, મન માનીઆંરે,
હવિ માંહી કરો વિહિવાહ મળ્યો, મન માનીઆંરે; ૮
ગરૂડનિ દ્વારકાં મોકલો, મન માનીઆંરે,
તેડાવ્યો યદુ પરિવાર, મળ્યાં મન માનીઆંરે; ૯

છપન કોડ તે આવીઆ, મન માનીઆંરે,
બાણાસુરનિ દ્વાર, મળ્યાં મન માનીઆંરે; ૧૦
ઉતારા આવ્યા ભલા, મન માનીઆંરે,
ઉતાર્યો યાદવ સાથ, મળ્યાં મન માનીઆંરે; ૧૧
ગર્ગાચાર્ય તેડીયા, મન માનીઆંરે,
આવ્યા શુકજી ત્યાંય, મળ્યાં મન માનીઆંરે; ૧૨
લગન લીધું સહુ મળી, મન માનીઆંરે;
આપ્યાં ફોફળ પાન, મળ્યાં મન માનીઆંરે, ૧૩
વરઘોડાનિ વેળા થઇ, મન માનીઆંરે;
ત્યાંહાં ઊઠયા વૈકુંઠનાથ, મળ્યાં મન માનીઆંરે; ૧૪
વર શણગારો સુંદરી, મન માનીઆંરે,
શ્રીફળ મેહેલ્યું, હાથ મળ્યો, મન માનીઆંરે; ૧૫
વાજીત્ર વાજે સોહામણાં, મન માનીઆંરે,
રામણદીવો લક્ષ્મીને હાથ, મળ્યાં મન માનીઆંરે; ૧૬
તોરણ આવી ઉભા રહ્યા, મન માનીઆંરે,
યાદવ સઘલો સાથ, મળ્યો મન માનીઆંરે. ૧૭

કડવું ૪૦ મું.

રાગ કલ્યાણ.

વેદવ્યાસતણો સુત કિહિછિ પરીક્ષિતરાય તે શ્રવણે ગ્રેહેછિ,
અનિરૂદ્ધ ત્યાં માંડવે આવિ માંડવો મોભડે વધાવિ. ૧
આવ્યા સહસ્ર અઠયાસી ત્ર્હેહ આશિષ દિછિ માંડવામાંહ,
આવ્યા દેવ કોડ તેત્રીસ જ્યાંહાં બિઠા બ્રહ્મા વિષ્ણુઇશ; ૨
વેહેવાઈ તે યુગનો તાત વેહેવાણ લક્ષ્મી સરખી માત,
જમાઈ પ્રદ્યુમન તન જેણે માને ઓખાનું મન; ૩
અનિરૂદ્ધ ત્યાં માંડવે આવિ ત્યાં કરવિના જલ છંટાવિ,
હવે પોંખણાં બહુ થાય ત્યાં માનુનિ મંગલ ગાય; ૪

ત્યાં તો શરીયા ચાર જલાવે ધુસર મુસલ રૂડાં ભાવે,
ત્રાક સૂત્ર સંગાથે સોહીએ નેતર રૂત્રાક્ષ સંગાથે જોઈએ; ૫
વામ કરમા ભસ્મની પિંડી દક્ષિણ હાથે ફુરની લીધી,
કામિનીએ મુઠીઓ ઊંચી કીધી માથા પાછળ ફેરવીનિ નાંખી દીધી; ૬
નાસિકા તાણી વલી સોય, ત્યારી લોક હસીઆ સર્વકોય,
કનક કોડીઆં સંપુટ કીધા ગંધાક્ષત કરીનિ લીધાં; ૭
તે જલહલ કરીનિ પાયે ધરીયાં દક્ષિણ ચર્ણ દઇ પરવરીયાં,
જડિત્ર આસન ખાડયું જ્યાહ જઇનિ અનિરૂદ્ધ બિઠા ત્યાંહ; ૮
ઓખાબાઇનિ નવરાવો વેગે ગોત્રજ આગળ પધરાવો,
કરમાં કનકચુડો સાર કંઠે મોતીકેરા હાર; ૯
કટિ મેખલા ક્ષણગાર પાયે નેપૂરનો ઝળકાર,
પાનેત્ર પટકુલ વિહિરી કંચુકી સુવર્ણ કેરી ધરી; ૧૦
કરમા શ્રીફલ વલી ધરીઆં ગોત્રજ પૂજન કરીઆં,
ત્યાંહાં ચિત્રલેખા ચતુર મુખ બોલે વચન મધુર; ૧૧
તેણે ઓખાનિ કટીએ ધરીઆ વેગે મંડપમા પરવરીઆ,
ત્યાંહાં અનિરૂદ્ધ સનમુખ બિઠા તે તો તેત્રીસ કોડે દીઠા; ૧૨
ત્યારે હર્ખ્યો તે સુરિનર લોક આવડો અનર્થ કીધો તે ફોક,
આડે અંતરપટજ કરિ બ્રહ્મા વદે ત્યાહા ઉચરિ; ૧૩
ત્યાંહાં તો માનુની મંગલ ગાય બ્રહ્મા સાવધાન કિહિવાય,
પાનેત્ર ગાહણાં ગંહણાં વરકન્યા મીંઢલ બંધણાં; ૧૪
કંઠે વરમાલા તે ઘાલે હાથે વાલો સાલો છિ હાથે,[૪૧]
વેદી ચોરી ત્યાં બંધાય ત્યાં માનુની મંગલ ગાય; ૧૫
ત્યાં સરીઆ ચાર તે લાવિ આનંદ સહુનિ મન ભાવિ,
પિહિલુ પિહિલુ મંગલ વર્તાય ત્યાં તો હરતીનાં દાન અપાય; ૧૬
બીજું મંગલ વર્ત્યું જ્યારે આપ્યા અશ્વ અનોપમ ત્યારે,
ત્રીજે પરદક્ષિણા ત્યાં સાર એમ વર્ત્યાં મંગલ ચાર; ૧૭

---

[૪૧] વરમાલા ઘાલી તે વલી સોહેરે, હાથેવાલો સાવધાન કેહેવાયેરે. ન.

કંસાર બાણામતી ત્યાં લ્યાવિ અનિરૂદ્ધ ઓખાનિ આરોગાવિ,
ઓખા અનિરૂદ્ધનિ ખવરાવિ આરોગતાં રૂડું ભાવિ; ૧૮
અનિરૂદ્ધે શુદ્ધ આચમન કરીઆં મુખમા તાબુલ બીડાં ધરીઆં,
સૌભાગ્યવતી આવી ચાર તે વધાવીનિ નિસરી બાહાર; ૧૯
હવિ હાથ ધાલણું થાય, બ્રહ્મા સ્વસ્તિ ત્યાં ભણાય,
હસ્તી દશ સહસ્ર ત્યાં આપ્યા સકલ શૃંગાર કરીનિ થાપ્યા; ૨૦
અશ્વ આવ્યાં ત્યાંહા લક્ષ એક, અશ્વ આપ્યા ત્યાં વિશેષ,
ઓખાનિ ત્રુઠા અંતરયામી, સાસુ લક્ષ્મી સરખી પામી; ૨૧
છપ્પન ક્રોડ માડવે આવ્યા તે આપોપે જઇ ભાવ્યા,
ગર્ગાચાર્યનિ તેડાવો તેહેનિ ધોતીઆ અપાવો; ૨૨
પ્રશ્ન પૂરણ ત્યાંહાં એ હોય ત્યાહાં સુરીનર કૌતક જોય,
હવે માંડવે ત્રકરીનિ(?) પધરાવો મંડપમાં વેગે વધાવો; ૨૩
વરકન્યા સાથે લીધા ત્યાંહા કુંકુમના હાથ દીધાં,
રાભણુ દીવો લક્ષ્મીને હાથ સાહમા બિઠા વૈકુંઠનાથ; ૨૪
કુંકુમ છાંટણા થાય ત્યાંહા ઉલટ અંગ ન માય,
શુકદેવ કહિ સુણ રાયરે સહુ જાનીવાસિ જાયરે. ૨૫

કડવું ૪૨ મું

રાગ સારંગ

બાણાસુર આવ્યો જાની વાસ કૃષ્ણને ગોરવ નુતરવારે;
સાજન સહિત પધારજો મને મોટારે કરવારે; ૧
ગોરવ મનાવિને આવિયો રાય શું ઘેર,
સેવક સહુકો સજ થયા કીધી રસોઇની પેર; ૨
શાક પાક પેર પેરનાં નિ નિપની બહુ ભાત,
છપન ભોગ તે નિપના રાય થયો રલીઆત; ૩

વેગે આવ્યા શ્રી હરિ યાદવ સઘળો સાથ,
ઉષ્ણોદક મેહલું વલી નાહ્યા વૈકુંઠનાથ; ૪
આસન આસન મેહેલી છે સોનાની થાલ,
આખલીઆ મેહેલીઆ ઓપતા દીસે ઝાકઝમાલ; ૫
પ્રથમ આવ્યા પ્રીસણા દાડમ મેવા દ્રાખ,
ખરજુર ને ફાલસાં રાયણાં આંબા સાખ; ૬
સેવ સુંવાળી લાપસી પોલી પાતલી જેહ,
આબારસ ઘેબી કરી સરવને પીરસે તેહ; ૭
ખાજાં જલેબી રેશમી મગદલ મોતીચૂર,
પેંડા ધારી દૂધપાક ઘેબર ભરપૂર; ૮
સહસ્ર શાક તે નિપનાં કહેતા તે નાવે પાર,
આરિયાં તુરિયા રીંગણ કાલેર કંકોણ સાર; ૯
ચોલાફળી ને ચણા તલ્યા વઠી વેડમી જેહ,
પૂરણ કીધ બહુ પેરના રાયતા અતિઘણ તેહ; ૧૦
અંથાણા ભાત ભાતના પાપડ પૂનેમ ચંદ,
જાદવ સહુએ જાનમા આરોગ્યા આનંદ કંદ; ૧૧
ઊનો કૂર કમોદનો દાળ ચંપાના છોડ,
દૂધ કઢું ને શાકર ભેલી આરોગો શ્રી રણછોડ; ૧૨
લવંગ સોપારી ને એલચિ બિડલ બાસઠ પાન,
બાણાસુર પાયે લાગીને ઘણું દે છે માન; ૧૩
માંડવે આવ્યા શ્રી હરિ ઉલટ અંગ ન માય,
શુકદેવ કહે પરીક્ષિત સુણો હીશી પિહિરામણી થાય; ૧૪

કડવું ૪૨ મું

રાગ કલ્યાણ

કૃષ્ણને કીધી પિહિરામણી આવ્યા મણિમાણેક ભંડાર,
બલભદ્રનિ કીધી પિહિરામણી આપ્યા અર્થ ગર્થ ભંડાર. ૧

યાદવને કીધી પિહિરામણી આપ્યા તેને તોખાર,
લક્ષ્મીને કીધી પિહિરામણી આપ્યા વસ્ત્ર ત્યાંહાં સાર; ૨

બ્રહ્માને કીધી પિહિરામણી આપ્યાં ક્ષીરોદક સાર,
પિહિરામણી પ્રીત્યે કરી પહેરાવ્યો જદુ પરિવાર; ૩

ઉથલો

ઢાલ

કીધી પિહિરામણી અત્ય ભલી (૪૩) અનિરૂદ્ધ ઓખા જાય,
વોલવી પાછા વળ્યા બાણાસુર આવીઆ નગ્ર માંહ; ૪

ઓખા ચાલી સાસરે શીખામણ દે છે માય,
સાગર નાહતા સંભારજે ગોમતી સંગમાંહ; ૫

શ્રીકૃષ્ણ મારગ સાચરે અને વાજે તે ઢોલ નિશાન,
અસુર વધુ ગાયે પ્રેમશુંરે મર્વ સુકૃત વિખાણ; ૬

કડવું ૪૩ મું

રાગ ધન્યાશ્રી.

અસુરવધુ કરે વિખાણ લાખેણી લાડી લેઇ વળ્યોરે, ૧
આવ્યો આવ્યો દ્વારકાનો ચોર—લાખેણી૦ ૨
દે વ કી સુ ત નં દ કિ શો ર—લાખેણી૦ ૩
એતો બલીઓ યાદવ સાથ—લાખેણી૦ ૪
જીત્યો યુદ્ધે દાનવ નાથ—લાખેણી૦ ૫

જીત્યો સુદ્ધ કરીને ભૂપ—લાખેણી૦ ૬
બાણાસુર સુતા મહારૂપ—લાખેણી૦ ૭
જીત્યા સુધ કરિનિ યોધ—લાખેણી૦ ૮
કર છેદ્યા આણી ક્રોધ—લાખેણી૦ ૯
ત્યાહા વજીઆ નિશાણે ધાય—લાખેણી૦ ૧૦
બંદીજન સ્તુત્ય કરાય—લાખેણી૦ ૧૧
આવ્યો આવ્યો પ્રદ્યુમન તન—લાખેણી૦ ૧૨
જેણે માને ઓખાનું મન—લાખેણી૦ ૧૩
શોણિત પૂર દીધી ડોટ—લાખેણી૦ ૧૪
હરિયે સુભટ સંહાર્યા કોટ—લાખેણી૦ ૧૫

કડવું ૪૪ મું

રાગ કલ્યાણ

શ્રીકૃષ્ણ મારગ સાચર્યા વજીઆ નિસાણે ધાય,
ઓખાને ત્યા લેઇનિ ગોવિંદ આવ્યા દ્વારકા માહે; ૧
ઘેર ઘેર ગુણીજન ઉચરે તણીઆ તે તોરણ બહાર,
લક્ષ્મીને પાયે લગાડીઆ વર્ત્યો જે જે કાર. ૨
પછી ગોત્ર દેવી આગળ આવી બેઠા અનિરૂદ્ધ દેવ,
સારે પાસે વરકન્યા ત્યા રમે છે તતખેવ; ૩
ચારવાર અનિરૂદ્ધે ઢાળીઆ પછિ ઢાળિ છિ સુકુમાર,
જીત્યા તણો જશ યદુપતિનિ છાજે છિ સંસાર; ૪
ફિરિ ફિરિ હાથ કંકણુ દોરડો છોડાય;
બ્રહ્માએ દીધી દઢ કરિ તે કયમ છૂટિ જાય. ૫

---

૪૩. વજીયા.

ઉથલો

તે કયમ છૂટી જાય છબીલા દોરડો નવ્ય છૂટે,
તાહરા બાપનો બાપ તેડાવ્ય છબીલા દોરડો નવ્ય છૂટે; ૬
તાહરો બાપ બાણાસુર તેડાવ્ય હો લાડી દોરડો૦
તાહરી બાણામતી મા તેડાવ્ય હો લાડી૦ ૭
તાહરો શંકર તાત તેડાવ્ય હો લાડી૦
તાહરી પાર્વતી આઇ તેડાવ્ય હો લાડી૦ ૮
તાહરો ગણેશ ભાઇ તેડાવ્ય હો લાડી૦
તાહરી ચિત્રલેખા સખી તેડાવ્ય હો લાડી૦ ૮

કડવું ૪૫ મું

શુકદેવ કહે પરીક્ષિતનિ તિ કથા પૂછી જેહ,
વિસ્તારીનિ વર્ણવીને ભાજીઓ સંદેહ; ૧
એકમનો જે સાંભલે હવે કથા ત્યા હરિવંશજી,
કૃષ્ણ દ્વૈપાયન ઉચરે તેહનું ન જાયે નિર્વંશજી; ૨
તૃતીય જ્વર પડે નહિ એમ બોલે દેવ મોરારજી,
હરિવંશ માહે કથા મહા મનોહર સારજી; ૩
અડસઠ તીર્થ ત્યાહાં વસિ જયાંહાં એ કથા વંચાયજી,
નૌતમ કથા એહવી જે વિવાહ ત્યાં ઓખાયજી; ૪
શીખે સુણે ને ગાય સાંભલિ તેહેનું દુ:ખ તે વામેજી,
ધર્મ અર્થને કામ મોક્ષ ફલ ચાર પદારથ પામેજી; ૫
દીસાવળ કુલ અવતર્યો ને વીરક્ષેત્રમાં વ્યાસજી,
કર જોડનિ કરે વિનંતિ નાકર નરહરિનો દાસજી; ૬

અનુણું મત જે કરિ તેની પોચે આરાજ,
ઓખાહરણ જે સાભળે તેને વૈકુંઠ વાસજ, ૭

ઇતિ

इति श्री प्राकृत ओखाहरण संपूर्णह समाप्त । श्री रस्तु॥ संवत १८४१ वर्षे शाके १७०६ प्रवृत्तमाने श्रावणमासे सितेपक्षे चतुर्दश्यां १४ शनिवासरे उत्तराषाढानक्षत्रे वर्षे वर्षाऋतौ प्रीतियोगे वणिजवर्ण तदुपरि विष्टिकर्णे मकराक्ष चन्द्रे दक्षिणायनगतं सूर्ये.

रावल गोविन्दरामात्मज विष्णुरामर्मिद पुस्तकां लखितं विष्णुराम.

ॐ

વિ નાકર કૃત

ઓખાહરણ

કડવું ૪૨ મું*

રાગ સારંગ

મહાદેવ બાણાસુર આવીઆ ગૌરવનું નોતરે રે,
વિનતિ કરી એમ કહ્યું હુંને મોટો કરો રે; ૧
પારવતીજી ઘરમા ગયાં જ્યાહા રાણી રૂક્મણીરે,
સત્યભામા સહુનારને વિનતિ કરી ઘણી રે; ૨
વસતી કમલા બોલીઆ વદેવાણુ સુણો તમો રે,
ગૌરવની જે રીત્ય તે સર્વ લેશું અમો રે; ૩
વારૂ કહે મન હર્ષતા ઘેર ગયા વલી રે,
કરાવો વેગે રાય રસોઈ ઉતાવળી રે; ૪
રામકૃષ્ણ પ્રદુમન અનિરૂદ્ધ સહુ મલ્યા રે,
યાદવ સહુ પરિવાર દેવે ન જાય કળ્યા રે; ૫
કેસર પાકા તેલ અભ્યંગ કરે વલી રે,
જલ ઊના શીતલ નાહ્યા જાદવ સહુ મલી રે; ૬
પીતાંબર ભલા પટેરણો સહુને આપ્યાં વલી રે,
અંગુઠા ઘણું સાર કાપો રેશમી રે; ૭
ચર્ચોટક શ્રીકૃષ્ણનું લે છે સહુ મલી રે,
ભક્ત થઈ ભરપુર કે પાપ ગયા બલી રે; ૮

---

* બીજી પ્રતમાંથી.

ત્યાંહાંથી આસને આવીઆ ચંદન પાટલેરે,
ધારી કચોલાં હિમનાં ઝારી જલહલે રે; ૯
આખલીઆ તકીઆ ભલા સોનાના લોટડારે,
જલ ઝારી ચંબુ સાર. દીસે ફુટડારે; ૧૦

પછે પ્રીસવા આવ્યાં નાર થી મહાદેવનીરે,
લાપસી સેવ ને વડાં ખીર તે સેવનીરે; ૧૧
પોલી વડાં ને વેડમી વાસી કપૂરનીરે,
પુરી કચોરી દોકળી 'સાકર ચૂરની રે; ૧૨

લાડુઆ લક્ષ પ્રકારના ચુરમા ચોંટીઆરે;
સેવૈઆ મોતીઆ દલ મગદલ તણારે; ૧૩
સક્કરપારા ને ખાજલાં ઝીણાં પાતલાંરે,
તલ સાંકલીને ગુંદપાક મેસુર દહીંથરાંરે; ૧૪

ઘેમર જલેબી ઘુઘરા શેવ છુટી ફ્લારે,
પેંડા એલચી પાક તે ફીણી ઘણું ગળારે; ૧૫

દૂધં કડું ને રેવડી સાકરીઆ ચણારે,
રેશમી મરકી (?) પાપડી પુલ્લા ગળ્યા ઘણારે; ૧૬
પકવાનનો નહિ પાર કહું તે કેટલારે,
પછી શાક કર્યાં સવાદ કહીએ તેટલારે; ૧૭
ઢંકોડાને કરમદાં કારેલાં કાકડીએ,
આરીઆં તુરીઆંને તુંબડાં વાલોલ પાપડીરે; ૧૮
ખારાં ખડબુજાને દૂધીઆં ગલકાં રીંગણારે,
તીંદુડાંને' તાડસાં કોલાં આંબ ગળ્યારે; ૧૯

રતાળુ પિંડાળુ ને અલવી સૂરણારે,
આંશખાલુ સકરકંદ રાયતાં પૂરણાંરે ૨૦
મટર તુઅર ને નીલુઆ ભાસનારે,
ચોલી ફળી ગવાર કર્યાં સહુ જાતના રે; ૨૧

સરસવ સુંઆ ભરૂચી તાંદલજો બહુ થયોરે,
મેથી લુણીને ભરૂચી કણુ મેથુઓરે; ૨૨
ચૂકા ચણોઠી ગોખરૂ અલવી પાંદડારે,
કાચલી તે કોડય પ્રકારની ખાટાં પકવડારે; ૨૩
કઢી વડી ને પાપડ તીખા તમતમારે,
ચણા ઝાલરને રાયતાં મઠા તે મઠમઠ્યારે; ૨૪
મગને તુઅર દાળ કે દાળ મસુરનીરે,
જાણે જાયનાં ફુલ કે વાસના કૂરનીરે; ૨૫
ખાંડ ઘણી માંહે મહેકે ઘી તે સહરૂં ઘણુંરે,
ચાંપણની મલાઇ મુરબ્બા કરી તણોરે; ૨૬
આંબા કેલાંને રાયણા મોટાં ફાલસાંરે,
પરતાં અખોડ બદામ દ્રાખ બહુ રસારે; ૨૭
અથાણાં બહુ ભાતનાં કેર કરી તણાંરે,
આંબલાં કોઠલાં કર્મદાં લીંબુ આદાં આણ્યાં રે; ૨૮
બીનાં વડાં ને દહી વડાં કેટલાં રાઇનેરે,
ખાતાં લાગે સવાદ વોહોરે છે તે ધાઇનેરે; ૨૯
દહીં દૂધ રાઈ મઠો છરૂ છમકારનારે,
મીઠું છરાલું છાશ કે જમણુ પ્રકારનુંરે; ૩૦
સામગ્રી બહુ ભાગ્યની કહું તે કયમ કરીરે,
જીભલડાં મુખ એક તો કામ જાય ગુણીરે; ૩૧
સોલ સહસ્રને એકસો આઠ પટરાણીરે,
પાસે લેઈ ઓખા વહુઅર મોટા ભાગ્યનીરે; ૩૨
તે સહુ મંદિરમાં જમીઆં યાદવની નાર શુંરે.
ચોકમાંહે ચતુર્ભુજ — સહુ પરિવાર શુંરે; ૩૩
ભોજન સુખ શું કહું જમતો છે એકરે,
પાર ન પામે શેષજી જીભ વિશેષ છેરે; ૪૩

વિષ્ણુદાસનું ઓખાહરણ

શ્રી ગણેશાય નમઃ

અથ ઓખાહરણ લિખ્યતે

કડવું ૧ લું

હું તો પુરૂષોત્તમને શિર નામું, હું તો સકલ પદારથ પામું,
વામું રે દુઃખ સકલ કલેવર તણાંરે;

ઢાળ

દુઃખ સકલ ત્યાં મૂકે કલેવરતણાં સુણતાં પાતક જાય,
ઓખાહરણ જે સાંભલે મહારાગથી (તે) મૂકાય; ૧
તાવ તરિયો એકાંતરિયો ન ચઢે તેની કાય,
ભૂતનો ભણકાર તેને નાવે સ્વપનાં માંહ્ય; ૨
પરીક્ષિત પૂછે કહીએ શુકજી અમને એ મહીમાય,
કેણુ રીતે થયોરે ઓખા અનિરૂધનો વિહીવાય; ૩
ઓખા (તે) કોની દીકરી અનિરૂધ કોનો તન,
કોણે હરણ કર્યું કન્યાનું તે સંભળાવો મુનિજન; ૪
પ્રંથમથી તે નવમ સુધી મુને કહો જે સ્કંધ,
હવે દશમની કહો કથા જ્યમ પ્રગટ્યા પ્રેમાનંદ; ૫
હરિએ વૃંદાવનમાં લીલા કીધી વીયો મધુરો વંથ,
પ્રથમ મારી માશી પુતનાને મામો માર્યો કંસ; ૬
પછે પધાર્યા દ્વારકાં (ને) પરણ્યા (પ)છે વહુરાણી,
સોળસહસ્રઅશત આગલી તેમાં અષ્ટ કરી પટરાણી; ૭

તેમા વડાં જે રૂકમણી ને પ્રદ્યુમ્ન તેના તન,
પ્રદ્યુમજીના અનિરૂધ કહીએ પરમ કથા પાવન; ૮
આદ્યબ્રહ્મા સૃષ્ટિ-કર્તા મરીચિ જેના તન,
મરીચિના તો કશ્યપ કહીએ હિરણ્યકશ્યપ રાજન; ૯

વિષ્ણુ ભક્ત પ્રહ્લાદજી જેને વહાલા શ્રી ગોપાલ,
સ્થંભ ફાડીને સ્વામી પ્રગટ્યા ઉગાર્યો તે બાલ; ૧૦
પ્રહ્લાદનો વૈરોચન રાજા બલરાય તેનો તન,
બલતણો રે બાણાસુર જેનું મહારૂદ્ર ચરણે માન; ૧૧

એકવાર તો શુક્ર આવ્યા બાણરાય લાગ્યો પાય,
અહો, ગુરૂજી! અહો, ગુરૂજી! કહોને તપ મહિમાય; ૧૨
શુક બોલ્યા હેત ધરીને સુણ બાણાસુર યજમાન,
ત્રણ લોકમાં ભલો શંભુ આપશે વરદાન; ૧૩
મધુવનમાં જઇ તપ કરો આરાધો શિવભગવાન,
પછી બાણાસુર તપ કરવાને થયો ત્યાં સાવધાન. ૧૪

કડવું ૨ જું

રાગ રામગ્રી

શાખ માને બાણાસુર ભૂપ વન જાવાને તપ સ્વરૂપ,
શુકાન ફુલાં મારગ સન્મુખ રાજા દિલમાં તે પામ્યો સુખ; ૧
ચાલી આવ્યો ગંગા તીર રાખી મનમાં તે રાજા ધીર,
ત્યાહાં કીધું મુસલ આસન પછી ધર્યું શિવજીનું ધ્યાન; ૨
રાય બેઠો આસન ઉગ્ર વાળી કર જમણામાં ગ્રહી જપ માળી,
રાજા શંભુને (એમ) આરાધે તે (તો) પંચાગ્નિ (પૂરા) સાધે; ૩
રાજા બાણાસુર નિર્ભજ શીત કાળે પેસે છે જલ,
માળા ઘાલ્યા સુગ્રીવે ધ્યાન તેતો આરાધે શિવ ભગવાન; ૪

રૂધિર માંસ સુકાઇ ગયું દિલ સુકા કાષ્ડવત થયું,
રાયે તપનો માંડયો અભ્યાસ માથા ઉપર ઉગે ઘાસ; ૫
મહા તપે કાંઇ નવ્ય બોલે એને તપે ત્રિભુવન ડોલે,
શેષ સળવળવા લાગ્યો વળી શિખર ધ્રૂજ્યાં ને પૃથ્વી ચળી; ૬

તે તો બેઠો આસન દઢ વાળી તેહને શંકર સાથે લાગી તાળી,
સ્તુતિ કરતાં જાગ્યા શ્રી હરિ નેત્ર કમળ નિદ્રાને પરહરિ; ૭
[1]વળતું બોલ્યા તે શિવરાય મારિ વાત સુણો ઉમિયાય,
કાઇક અસુર મહાતપને સાધે ધ્યાન ધરી મુને આરાધે; ૮

બલિ રાજા છે એનો બાપ એતો માંડીને બેઠો મારો જાપ,
તમે કહોતો એને વર આપું મારો પુત્ર કરીને થાપું; ૯
[2]વળતું બોલ્યાં છે રૂદ્રાણી એવા દુષ્ટને ન પાઇએ પાણી,
[3]દૂધ પાઇને ઉછેરવો સાપ તેથી પામીયે મહા સંતાપ; ૧૦

ભેદ ભરમાંગદનો લહો, પર પામીને પુંઠળ થયો,
વરદાન રાવણને તમે આપ્યાં તેણે જાનકીરાય[4] સંતાપ્યા; ૧૧
મોટા દેવને દુઃખજ દીધાં, વળી બ્રાહ્મણના રૂધિર પીધાં,
માટે ઘણું ઘણું શું કહીએ એવા દુષ્ટની સંગે નવ રહીયે; ૧૨

પછી શી શી શીખામણ દીજે ભોળા શંભુ રૂડું જાણો તે કીજે,
વળતા બોલ્યા છે શૂલપાણી મારી વાત સુણો રૂદ્રાણી; ૧૩
નારી પાનીયે બુદ્ધિ તમારી વરદાન આપતાં ન રાખીએ વારી,
હું તો ભોળો નાથ કહેવાઉં તે તો કપટીનાથ કયમ થાઉં; ૧૪

સેવા કરી ચડાવે જલ તેની કાયા કરૂં નિરમળ,
સેવા કરી ચડાવે ચંદન તેની બુદ્ધિ કરૂં ધન ધન; ૧૫
જે કોઈ ચડાવસે અક્ષત તેને જઇ મળું પ્રત્યક્ષ,
જે કોઈ ચડાવે બીલીનાં પત્ર તેને ધરાવું સોનાનું છત્ર; ૧૬

---

૧. અ. વળતું બોલ્યા શિવ વાણી, મારી વાત સુણો રૂદ્રાણી. ૨. અ. વળતાં બોલ્યાં પારવતી રાણી. ૩. અ. માં નથી ૪. અ. જાનકીનાથ.

પૂજા કરી વજાડે ગાલ તેને કરી નાખું ન્યાલ ન્યાલ, ૧૭
એવું કહીને ચાલ્યા ભોળાનાથ મેલ્યો અસુરને શિર હાથ,
"જાગ જાગ બાણાસુર જાગ તુંતો શિવ કને વરદાન માગ," ૧૮
"હું તો જાચું છું મહારાજ આપો શોણિતપુરનું રાજ,
શિવ માગું હું વારંવાર મને આપોને કર હજાર; ૧૯
હસ્ત એકેકો એવો કીજે હસ્તી સહસ્ત્રતણું બલ દીજે,
"અસ્તુ અસ્તુ" કહી વર આપ્યો એને પુત્ર કરીને થાપ્યો, ૨૦
"શિવ, અમર કરો મારી કાય" 'અલ્યા અમરતો નવ કો થાય,
અમર નથી કો સ્વર્ગના દેવોરે, જઇ શોણિતપુર રાજ્ય સેવોરે.' ૨૧

કડવું ૩ જું

રાગ ધનાશ્રી

વર પામી વળીયો બાણાસુર શોણિતપુરમા જાય,
વનના વાસી પશુપક્ષીરે લાગ્યા છે રે બીહીવાય, ૧
કહીં નવ દીઠું નવ સાભળ્યુંરે જાણ્યુ વૃક્ષ ચાલ્યુ જાય,
આવીને જોવા લાગ્યાં રે દીઠો બાણાસુર રાય, ૨
નગર સમીપે ચાલી આવ્યા બાણાસુર બળવાન,
કોભાડ નામે રાય તણે ઘેર પ્રકટ થયો પરધાન, ૩
કોઇ એક દૈત્ય તણીરે કન્યા વરાવ્યો રાજન,
સભા પૂરીને બેઠો રાજા બાણાસુર બળવાન; ૪
જોધા સહુના શરીર શોભે બે ભુજ શુભ આકાર,
પોતાના ભુજ સહસ્ત્ર શોભે, બળતણો નહિ પાર; ૫
બળીયો તે બાણાસુર, રાજા દેશ જીતવા જાય,
સેના સઘળી તે વાત સાભળી ત્યા તો તૈયાર થાય, ૬

વગાતાં તે બાણાસુર રાયે સજ્યાં છત્રીસે હથિયાર,
*દેશદેશના મહીપતિ જીત્યા કહેતાં ન આવે પાર; ૭
જઈ સુરજને રથે વળગ્યો સુરજ વિહ્વલ થાય,
જોયું ત્યારે કૌતક દીઠું બાણાસુર લઇ જાય; ૮
સુરજે વળતી સાંગ આપી બાણતણા કરમાંય,
સાંગ આપી વળી વળાવ્યો સુરજે રાખ્યો ધરમ; ૯
પાતાલ જઇને પ્લવંગ જીત્યા જ્યાં વસે છે શેષ,
મણિ આપી વળાવીયો શેષે રાખ્યો વિશેષ; ૧૦
જીતી સુહનર વળ્યો પાછો મળ્યા નારદ મુન,
પ્રણામ કરીને પાયે લાગ્યો તેણે સમે રાજન; ૧૧
હો ! નારદજી, હો ! નારદજી થયું મારૂં કામ,
સહસ્ત્ર હાથજો શિવે આપ્યા તો શિવ શું કરશું સંગ્રામ; ૧૨

કડવું ૪ થું

કૈલાસ પર્વત રાયે જઇને ભલી ભરાવી બાથ,
જળમાં ભાગ્યું નાવ ડોલે ત્યમ ડોલે કૈલાસ; ૧
ઘટાટોપ ઘનસૃષ્ટિ ગાજે ગડગડાટ બહુ થાય,
તેણે સમે પાર્વતી ધરમા લાગ્યાં બીવાય; ૨
કાં બીહો છો પાર્વતી રાણી આવ્યો બાણાસુરરાય,
એવું કહીને શિવજી ત્યાંથી બાણાસુર પાસે જાય; ૩

---

* આ.

ગુર્જર બંગને નાગ લોક જીત્યા દ્રવિડ ને મુલતાન,
ઈન્દ્રપ્રસ્થ, હસ્તિનાપૂર—મથુરા ગૌડ ને ગુજરાત,
શ્વેતબંધુ રામેશ્વર જીત્યો રામે બાંધી પાજ,
સ્વર્ગે જઇને દેવ જીત્યા દેવ નાઠા જાય,

અલ્યા ! શોણિતપુરનું રાજ્ય જ આપ્યુ આપ્યા કર હજાર,
વળી માગવા શું આવ્યો છે અલ્યા ! બલિતણા કુમાર; ૪
સ્વામી મારા મુજને આપ્યું એતો મર્વ સત્ય,
એકજ જોધ મુજને જુધ કરવા આપોને સમરથ; ૫
પર્વત પર જો હાથ પછાડું પર્વત ચુરણ થાય,
પૃથ્વી પર જો પગ પછાડું પૃથ્વી ભાગી જાય, ૬
ઉઠોરે મહારૂદ્ર આપણ વઢીએ આવ્યા છો મારી નજર માહે રે. ૭

કડવું ૫ મું

તે તો વણ કહેરે મેં ઉપજાવ્યો છે એક,
તારી સહસ્ત્ર ભુજાને છેદશે રાખશે કર બે ને મસ્તક એક; ૧
સ્વામી માહરા હું કયમ જાણું ચિંતા મુજને થાય,
લે બાણાસુર લેઇને જાને આપુ એક ધજાય, ૨
તે લઇને બાધજે જયા તારી છે છજાય,
જ્યારે જયારે ભાગી પડશે તારા કર છેદાય; ૩
વર પામી વળીયો બાણાસુર શોણિતપુરમા જાય,
પ્રજા લઇને બાધી છે કાઇ પોતાની છજાય; ૪
નિત્ય ઊઠીને નરખે રાજા ધ્વજા ભાગી નવ જાય,
શ્રી શુકજી કહે સાભળ રાજા તુજને કહું મહિમાય; ૫

ઉથલો

એ કથા રહી એટલે તુજને કહું છુ રાયરે,
પાર્વતીને પુત્ર ઉપનો તેનો કહું મહિમાય;

II. તુજને યુદ્ધ કરવાની ઇચ્છા એથી પૂરણ થાય. આ. ૩ થી ઉથલા સુધી થી. કડવું આહું જ છે.

કડવું ૬ ઠું

રાગ દુહો (?)

એક સમે મહારૂદ્ર કહે મારે તપ કરવાનું મન
તેણે સમે ઉમયાએ માડ્યું અતિ ઘણું રૂદન; ૧
હોરે, શિવજી! હોરે, શિવજી! મારો જન્મારો કયમ જાય,
મારે નથી એકે બાલકો કહો વલે શી થાય; ૨
મહારૂદ્ર વાણી બોલીઆ મારૂ રે વરદાન,
એક પુત્રને એક પુત્રી (તમો) પ્રગટ કરો સંતાન, ૩
વર આપી મહાદેવજી વન તપ કરવાને જાય,
એક સમે પારવતી બેઠાં ઘરમાંરે નહાવાય; ૪
શિવના ઘર મોટા જાણીને રખે આવતું કોય,
બે બાલક મેલું બારણે તો તે બેઠા જોય; ૫
દક્ષિણુ અંગથી મેલ ઉતારી અઘડ ઘડીઉં રૂપ,
શોભા તે તેની શી કહું શુકદેવ કહે સુણ ભૂપ; ૬
હાથ ચરણને ઘુંટણ ન્હાની ટુંકું અગ સ્વરૂપ,
ચતુર્ભુજાને ફાંદ મોટી દીસે પરમ વિશાલ,
શોભા તે તેની શી કહું કટિયે ઘુઘરમાલ; ૭
પહેલા કરમા જલ કમંડળ બીજે મોદક હાથ,
ત્રીજે કર ફરસી સોહીયે ચોથેરે જયમાલ; ૮
ગણેશને ઉપજાવીનેરે બોલ્યા પારવતી માત,
એની પસે જોડ હોય તો બેઠો કરે [કાઇ] વાત; ૯
પછી વામ કરેથો મેલ લઇને ઘડ્યું તે કન્યા રૂપ,
શોભા તે દેહની શી કહું શુકદેવ કહે સુણ ભૂપ; ૧૦
સેંથો, ટીલી, રાખડી, અંબોડે વાંકી માળ,
કંઠ કપતો ને, કામની તે હિડે મોડા મોડ; ૧૧

કાથળી, કુલડી, વેલણુ, દાબડી, રમત નાની ભાત,
કંકુ, પડી, નાડાછડી તે આપ્યાં બાઇને હાથ; ૧૨
ઉમયાજી (જઇ) નાહવા બેઠાં દીઠો તે નારદ સંગ,
અરે, દૈવ! હવે શું થાશે મારૂં દેખશે નગ્ન અંગ; ૧૩
બિટલીઆળા કેશ હતા ઉમયાને તેણીવાર,
શરીર પોતા કેરૂં ઢાંકયું, ક્ષણુ ન લાગી વાર; ૧૪
નારદ વાણી બોલીઆ ઉમયાજી તારો પાડ,
મારૂં નામ નારદ ખરો માંહોમાંહ કરાવું રાડ; ૧૫

કડવું ૭ મું

નારદ ત્યાંથી પરવર્યા જ્યાં તપ કરે મહાદેવ,
હોરે, શિવજી! હોરે, શિવજી! બળી તમારી ટેવ; ૧
આંક, ધંતુરો, વિજ્યા ચાવો કરમાં લ્યો ત્રિશૂળ,
મડે મસાણે ફરતા હીંડો માથે ઘાલો ધૂળ; ૨
અહિયાં બેઠાં તપ કરો નવ જાણો ઘરસૂત્ર,
તમ વિના તો પારવતીયે તો ઘર ઉપજાવ્યો છે પુત્ર; ૩
તમે વનમાં તપ કરો ને ઘેર ચાલ્યાં ઘર સૂત્ર,
શિવશંકરને કોપ ચઢયો કે કયાંથી પ્રગટયો પુત્ર; ૪
મહારૂદ્ર ત્યાથી પરવર્યા કૈલાસ પ્રત્યે જાય,
ગણપતિ વાણી બોલીઆ આડી ધરી જ્યેષ્ટિકાય; ૫
અરે ભિખારી જોગટા શિવના ઘરમાં તે કયાં જાય?
મારી માતા ભુવન માહે કાંઇ બેઠાં છે નાવાય; ૬
હવડાં ભિક્ષા માગી આવો પછી આપશે અન્ન,
માહરી માતા નહાઈ ઊઠી તને કરાવશે ભોજન; ૭

[1] આ માં કડી ૪ નથી.

કહ્યું ન માન્યું મહાદેવે ધસમસ્યા જાય ઘર મોઝાર,
જટા સાહી મહાદેવ તાણ્યા આણ્યા બારણા બહાર: ૮
ગડગડ ગડદા પડે ગણપતના ચાલે રૂધિરની ધાર,
ઉપરથી મારે ગણપતિ ત્યા પાદ તણા પ્રહાર; ૯
વણ આજ્ઞાએ ક્યમ જા'તોતો ભિક્ષાના અધિકાર,
કહ્યું ન માન્યું માહરૂં તો પેટ ભરી મારીશ માર; ૧૦
એવી વાણી સાંભળીને ચઢી ત્યા શિવને રીસ,
ક્રોપ કરીને ત્રિશૂળ મેલ્યું છેદ્યું ગણપતિનું શીશ; ૧૧
મસ્તક ત્યાંથી પરવર્યું છે પડયું ચંદ્રને રથ,
ઓખાબાઈ થરથર ધ્રૂજે ઘણો થશે અનરથ; ૧૨
ઓખાબાઈ જઈ સંતાણા લવણ કોટડી માંહ્ય;
મહારુદ્ર તો જઇને પોલ્યા જ્યા પાર્વતી બેસા નાહ્ય; ૧૩
ઉમયા વાણી બોલીઆં તમો સાભળો મહાદેવ,
'માથા ઉપર આવી રહો છો બળી તમારી ટેવ;' ૧૪
મેં બારણે બે બાળક મેલ્યા તેણે નવ રાખ્યા વારી,
મહારૂદ્ર ત્યાં વેણુ બોલીઆ સુણ પારવતી નારી;
તારી પુત્રી તો નાશી ગઇને પુત્રને આવ્યો મારી. ૧૫

કડવું ૮ મું

સાખી

પુત્ર વિના રે ઝુરે શિવ! મારે પિપલી રે,
ફળ વિના ઝુરે ઝાડ, બાંધવ વિના ઝુરે બેનડી રે,
એવી પુત્ર વિના ઝુરે માય. ૧
(અ)સ્ત્રી હરણ ને પુત્ર મરણ વળી વાહલાં તણો વિયોગ,
એતો ન આપે ત્રિકમારે ઘરમાં સંપ હજો ન હજો વિયોગ, ૨

પુત્ર કસ્સણુ ન શિવ માહરે પુત્ર ધ્યાન, વળી પુત્ર આગેવાન,
જે કુલ પુત્ર નવ નીપજે તેનાં સૂનાં બળે શમશાન; ૩
પુત્ર વિના મારે પિંજરીઉંરે વનમાં ઉભું અગ્નિ બળે રે,
શાને માર્યો મારો ગણેશ શિવ! મને મારો પુત્ર તે ક્યાં મળે રે. ૪

ઢાલ

બોલો હો, બોલો ગણપતિ બોલો બોલો, વ્હાલા બાલ,
મારા લાડકવાયા તંન, ગણપતિ હો, બોલો બાલ; ૧
ઉમયાજી કરે છે રૂદન, ગણ૦ "શિવ શાને માર્યો મારો તન ગણ૦ ૨
મારે હાથે ઘડયો તો તન, ગણ૦ માહરો લાડઘેલો હો તન; ગણ૦ ૩
શિવ! પુત્ર વિના જે માય, ગણ૦ તે તો વાયે લીધી જાય; ગણ૦ ૪
શિવ! પુત્ર વિના જે માય, ગણ૦ તેહનું સગું નવ કો થાય; ગણ૦ ૫
શિવ! પુત્ર વિના જે માય, ગણ૦ તે તો તરણા જેવી ગણાય; ગણ૦ ૬
શિવ! પુત્ર વિના જે માય; ગણ૦ તેની સંપત પર ઘર જાય; ગણ૦ ૭
શિવ! મેં તો લઇ તમારૂં વરદાન, ગણ૦ મેં તો ઉપજાવ્યાં સંતાન;" ગણ૦ ૮
ત્યારે શિવજીને આવ્યું જ્ઞાન, ગણ૦ "મેં એને આપ્યું હતું વરદાન; ગણ૦ ૯
"એ તો નારદીઆનાં કામ, ગણ૦ એનું જૂઠા બોલો નામ; ગણ૦ ૧૦
એણે વાત કરી સર્વ જૂઠી, ગણ૦ તપ છોડી ઊઠી આવ્યો; ગણ૦ ૧૧
ઉમયા મેં માર્યો તારો તન, ગણ૦ તો હું જીવાડું પાવન; ગણ૦ ૧૨

કડવું ૯ મું

નંદી ભૃંગી મોકલ્યા રે પહેલી પોળે જાય,
હસ્તી એક મળ્યો માર્ગમાં રે મેલ્યો તે શિરઘાય; ૧
તે તણું મસ્તક લાવી ધડ ઉપર મેલ્યું નેટ,
ગડગડીને હેઠો બેઠો આગળ નીકળ્યું પેટ; ૨
કાળું એહનું કુંભ સ્થલ શિર, વરવા એના દાંત,
આગળ એને સૂંઢ મોટી, લાંબા પહોળા કાન; ૩

"સભામાં જાશે, શું પોસાશે અપાર મુજને દુઃખ,
દેવતા મુજને મેણાં દેશે ધન પાર્વતીની કુખ; ૪

કડવું ૧૦ મું

રાગ સાખી (?)

"રૂપને ગુણને વાદ પડયો તે વળી ગયા રાજદ્વાર,
ગુણને રે આપ્યા બેસણાં પછી રૂપને કર્યો જુદાર; ૧
રૂપેરે રૂડા શિવ! મારે નાગરાં જોગીજન અદભૂતાં,
ચતુરાઇ દીધી શિવ! મારે ચરણાં તેમાં કો કોજન જખુતા(?) ૨
માયા દીનીરે પ્રભુ તેં તો સોમકુ મુરખ ઘેર દીની નાર,
પણ લોચન તો દીનાં કોરંગ કુ સો તો જાય વંશે ઉજાડ(?) ૩
મુરખ સંગ દીની પદ્મિની સોમ કુ દીનો ઉદામ,
પણ નેત્ર તો નિત્ય દિનો કુરંગકુ એ તો રામ તારો કામ; ૪
પુણ્યવિનાં ધન કુણુ કામકે કુણુ કામકો ઉદ્વસ્ત રૂપ,
એ દોઉ સખી! કુણુ કામકે તું ગુણવિના સુંદર રૂપ; ૫
ગુણ દો, શિવ! મારે રૂપ દો નહિતો તમારૂં પાછું લ્યો,
*પણ રૂપ ગુણને ચતુરાઇ નહિ શિવ મુને તાં દુઃખ મ દ્યો." ૬

કડવું ૧૧ મું.

ઢાલ

"પંચદેવના દેશમાંય એની વે'લી પૂજા થાય,
ગણપતિની પૂજા વિના નવ લઉં હું કોની પૂજાય; ૧

*કડી ૪, ૫, અ માં નથી; કડી ૭ અ માં નથી:—
બડે ન હૈયે ગુણ વિના બહોત બડાઇ પાય,
કનક ધતુરા હોત હૈ વાંકો ઘટણ ઘડયો જાય; ૭

લાખેણી જો પૂજા થાય એ વિના સર્વ વૃથા થાય;
સોની સમરે ઘડતાં ઘાટ, પંખી સમરે જાતાં વાટ,
પથિ જ્યારે ચાલે ગામ પહેલું લે ગણપતિનું નામ; ૨
કથા ગ્રંથ આરંભે જેહ પ્રથમ એને સમરે તેહ,
વિવિહા જન આરંભે જેહ પ્રથમ એને સમરપે તેહ; ૩
સોવાસણી સોલ શણગાર સજે, ગણપતિને મનમાં ભજે,
શાને કાજે રૂએ પાર્વતિ શાને લોચન ચોળે?
વિહિવા જન પણ માગ જ્યાં હોયે સેવી ગણપતિ થીને ગોળે;" ૪
"ઓખા! ઓખા! કહીને ત્યારે સાદ કર્યા બે ચાર,
ઓખા ત્યારે આવી ઉભાં નીસરીને બહાર; ૫
ભાઇ મરાવી ભામિની તું ઘરમાં નાસી ગઇ,
મહાદેવજીએ ગણપતિ માર્યા મુજને શુદ્ધ ન કહી; ૬
તે માટે તારૂં અંગ ગળજો, લુણ ક્ષયનો કાય,
દૈત્ય કુળમાં જઈ અવતરજો એમ બોલ્યાં માય; ૭
ઓખાબાઇ તો થરથર ધ્રૂજે" એ તો વાત અદંડ,
અપરાધ પાખે માતા મારે, એવડો તે શો દંડ! ૮
ઉમયા કહે, "મેં શાપ દીધો તે મિથ્યા તે ક્યમ થાય,
જા દૈત્યના કુળમાં અવતરજે દેવ વરી કોઈ જાય; ૯
ચૈતર મિનારક ઓખા તાહરો રેશે રે મહીમાય,
ઓખા હરણ જે સાંભળે મહા રોગ થકી મૂકાય; ૧૦
એકવાર તો મીઠાં મોળું કરવું રે ભોજન,
એક માસો નવ ચાલે તો દિવસ કરવા ત્રણ; ૧૧
ઓખાહરણ ત્રણવાર સાંભળવું, કરવું મીઠાં દાન,
ત્રાંબું, રૂપું સોનું, વસ્ત્ર વધે, વધે છે મેરૂ સમાન; ૧૨
વર્જતી ઓખા લવણ પેહ શ્રાપ મોચન કાળ. ૧૩

કડવું ૧૨ મું

શ્રીશુકજી કહે સાભળ રાજા તુજને કહું મહિમાય,
એ કથા એટલેથી રહી, પછી બાણાસુરનું શું થાય; ૧
રાય બાણાસુરને બારણે વાળવા આવી ચાંડાળ,
નિત્ય પ્રત્યે રજ વાળીને કરે ઝાક ઝમાળ; ૨
રાય માલીએથી હેઠે ઉતર્યો થયો પ્રાત.કાળ,
મુખ આગળ ત્યા આડી ધરી સાવરણી સાર; ૩
ત્યાં બાણાસુર વળતો વદે મન પામીને દુઃખ,
"મુને દેખીને ક્યમ ફેરવ્યું કહેને તારૂં મુખ;" ૪
ત્યારે ચાડાલણી વળતી વદે "સાભળો રાજન,
તમે ઉચ્ચ છો અમે નીચ છુ મો ક્યમ દેખાડું રાજની" ૫
ત્યારે બાણાસુર વળતો વદે "તુ સાભળ ને રંડાય,
સાચું બોયો કામની કરૂ બે કડકા કાય;" ૬
ત્યારે ચાડાળણી વળતી વદે "કરશો મા મન ખંડ,
સાચું બોલું છુ રાજાજી હવે તો ઘટે તેવો કરજો દંડ; ૭
રાય મેલામાં મેલો દુમણો ને તેથી મેલો લોભ,
તેથી મેલો ક્રોધ તે મુએ ન પામે મોક્ષ;" ૮

કડવું ૧૩ મું.

ચાંડાલણી એણીપેરે બોલી "સુણ બાણાસુર તુ રાય,
ચાંડાલ કાંઇ એક નથી છે દશવિધના ચાંડાલ; ૧
પહેલો ચાંડાલ તો એને કહીએ જે નદી ઉતરી નવ નહાય.
બીજો ચાડાલ તો એને કહીએ જે પરદારા સ્પર્શ્યાય; ૨
ત્રીજો ચાડાલ તો એને કહીએ જે દુભે માતપિતાય,
ચોથો ચાડાલ તો એને કહીએ જે પુત્રીનું દ્રવ્ય ખાય; ૩

પાચમો ચાંડાલ તો તેને કહીએ જેને હૃદયે છે કાળ,
છઠ્ઠો ચાંડાલ તો તેને કહીએ હણે નાનાં બાલ; ૪
સાતમો ચાંડાલ તો તેને કહીએ જેનું મેલું મન,
આઠમો ચાંડાલ તો તેને કહીએ જે હરે પારકું ધન; ૫
નવમો ચાંડાલ તો તેને કહીએ નહિ તનયા તન,
દશમો તે કરમચાંડાલ ચંડાલ એ દશ રાજન;" ૬

કડવું ૧૪ મું

વળીઓ રે બાણાસુર રાજા પુત્ર માગવા જાય,
મહારૂદ્રની પાસે આવી બેઠો તપ કરવાય; ૧
હજાર હાથે તાળી પાડે તવ રીઝયા શિવરાય,
"ક્યમ આવ્યો બાણાસુર રાજા ! શું વળી માગવાય;" ૨
"પુત્ર મારે એકે નથી તેણે ભાગે છે સુર સત્ર,
આપોરે, આપોરે, શિવજી આપોને એક પુત્ર;" ૩
ચિત્રગુપ્ત લહીઆ તેડાવ્યા કરમના જોનાર,
"પૂર્વે રાજા ! તું હતો વૈશ્યનો અવતાર; ૪
એકવાર બેઠો'તો તું તો વેગે કરવા ભોજન,
તારા ખોળામાંહે આવી વેગે બેઠો તારો તન; ૫
માટીવાળા હાથ હતા તે બાળકના તેણીવાર,
તારે તુજને સૂગ આવી હાંકી કાઢયો બાલ;" ૬
બાળક ત્યારે થરથર ધ્રૂજ્યો નવ ગણ્યો તુને તાત,
"તુને વાહલો નથી દીકરો તો વાંઝીઓ જન્મ સાત. ૭

કડવું ૧૫ મું

ઉમયા વાણી બોલીઆં તું સુણ્ય બાણાસુર રાય,
તારા મનમાં જો આવે તો આપું એક કન્યાય; ૧

બાણાસુર એણીપેરે બોલ્યો સાંભળ મારી માત,
મુજને આપો એક દીકરી આપ્યા દીકરા સાત; ૨
વાંઝિયાપે ભલી દીકરી દીકરીએ દીવો થાય,
લે બાણાસુર લઇ જા તુને આપી એક કન્યાય; ૩
જે પુત્રી આવે તેનું તું ધરજે ઓખા નામ,
મહાબલીઆ જોધા જુધ કરશે પોંચે મનની આશ; ૪
વર પામી વળીઓ બાણાસુર શોણિતપુરમાં જાય,
હવે બાણામતિને ગર્ભ રહે છે કહું તેનો મહિમાય; ૫
પોષ માસની પૂરણ માસે પ્રગટ થઇ કન્યાય,
વધામણીઆ આવીઆ તે રાજસભામાં જાય; ૬
"રાજા તારે પુત્રી આવી કહેતાં વરણુન નવ થાય,"
વચન એવું સાંભળીને હર્ષ જ અંગ ન માય; ૭
"જો મારે પુત્રી આવી તો સીધ્યાં સરવે કાજ,
કોઇક દેશનો રાજા જોઈ આપીશ અર્ધું રાજ; ૮
જ્ઞાની જોષી તેડાવીઆ ત્યાં જન્મપત્રી લખાય,
વિદ્યાબળે કરીને બોલીયા ગુરૂ શુક્ર જે કહેવાય; ૯
પહેલે ઉમયાના અંગથી પ્રગટી છે કન્યાય,
તે માટે તો એનું ધરવું પૂરણ નામ ઓખાય;" ૧૦
આકાશવાણી તો એમ હવી તું સુણ બાણાસુર રાય,
"એ પુત્રી ઇચ્છા વર વરશે તારા વર છેદાય; ૧૧
જો પુત્રી ઇચ્છા વર વરે સહસ્ર હાથ તુજ મારે,
પુત્રી જો ઇચ્છા વર કરે તો બાણાસુર ક્યમ ઉગરે; ૧૨
તે માટે તેડી પ્રધાન એણીપેરે બોલ્યો રાજન,
'એ દેવવચન મિથ્યા ક્યમ થાય એને મહેલો માળીઆમાંય. ૧૩

પાચમો ચાંડાલ તો તેને કહીએ જેને હદયે છે કાળ,
છઠ્ઠો ચાંડાલ તો તેને કહીએ હણે નાનાં બાલ; ૪
સાતમો ચાંડાલ તો તેને કહીએ જેનું મેલું મન,
આઠમો ચાંડાલ તો તેને કહીએ જે હરે પારકું ધન; ૫
નવમો ચાંડાલ તો તેને કહીએ નહિ તનયા તન,
દશમો તે કરમચાંડાલ ચંડાલ એ દશ રાજન;" ૬

કડવું ૧૪ મું

વળીઓ રે બાણાસુર રાજા પુત્ર માગવા જાય,
મહારૂદ્રની પાસે આવી બેઠો તપ કરવાય; ૧
હજાર હાથે તાળી પાડે તવ રીઝયા શિવરામ,
"કયમ આવ્યો બાણાસુર રાજા ! શું વળી માગવાય;" ૨
"પુત્ર મારે એકે નથી તેણે ભાગે છે સુર સૂત્ર,
આપોરે, આપોરે, શિવજી આપોને એક પુત્ર;" ૩
ચિત્રગુપ્ત લહીઆ તેડાવ્યા કરમના જોનાર,
"પૂર્વે રાજા ! તું હતો વૈશ્યનો અવતાર; ૪
એકવાર બેઠો'તો તું તો વેગે કરવા ભોજન,
તારા ખોળામાંહે આવી વેગે બેઠો તારો તંન; ૫
માટીવાળા હાથ હતા તે બાળકના તેણીવાર,
તારે દુજને સુગ આવી હાંકી કાઢયો બાલ;" ૬
બાળક ત્યારે થરથર ધ્રૂજ્યો નવ ગણ્યો તુંને તાત,
"તુંને વાહલો નથી દીકરો તો વાંઝીઓ જન્મ સાત. ૭

કડવું ૧૫ મું

ઉમયા વાણી બોલીઆં તું સુણ બાણાસુર રાય,
તારા મનમાં જો આવે તો આપું એક કન્યાય; ૧

બાણાસુર એણીપેરે બોલ્યો સાંભળ મારી માત,
મુજને આપો એક દીકરી આપ્યા દીકરા સાત; ૨
વાંઝિયાપે ભલી દીકરી દીકરીએ દીવો થાય,
તે બાણાસુર લઇ જા તુને આપી એક કન્યાય; ૩
જે પુત્રી આવે તેનું તું ધરજે ઓખા નામ,
મહાબલીઆ જોધા જુધ કરશે પોચે મનની આશ; ૪
વર પામી વળીઓ બાણાસુર શોણિતપુરમાં જાય,
હવે બાણામતિને ગર્ભ રહે છે કહું તેનો મહિમાય; ૫
પોષ માસની પૂરણ માસે પ્રગટ થઇ કન્યાય,
વધામણીઆ આવીઆ તે રાજસભામાં જાય; ૬
"રાજા તારે પુત્રી આવી કહેતાં વરણુન નવ થાય,"
વચન એવું સાભળીને હર્ષ જ અંગ ન માય; ૭
"જો મારે પુત્રી આવી તો સીધ્યા સરવે કાજ,
કોઇક દેશનો રાજા જોઈ આપીશ અર્ધું રાજ; ૮
ચાની જોષી તેડાવીઆ ત્યાં જન્મપત્રી લખાય,
વિદ્યાબળે કરીને બોલીયા ગુરૂ શુક્ર જે કહેવાય; ૯
પહેલે ઉમયાના અંગથી પ્રગટી છે કન્યાય,
તે માટે તો એનું ધરવું પૂરણ નામ ઓખાય;" ૧૦
આકાશવાણી તો એમ હવી તું સુણ બાણાસુર રાય,
"એ પુત્રી ઇચ્છા વર વરશે તારા વર છેદાય; ૧૧
જો પુત્રી ઇચ્છા વર વરે સહસ્ર હાથ તુજ મારે,
પુત્રી જો ઇચ્છા વર કરે તો બાણાસુર ક્યમ ઉગરે; ૧૨
તે માટે તેડી પ્રધાન એણીપેરે બોલ્યો રાજન,
'એ દેવવચન મિથ્યા ક્યમ થાય એને મહેલો માળીઆમાંય. ૧૩

કડવું ૧૬ મું

સાખી.

.... ગામ જાતાં સત્રુ કને માગે શીખ,
જે ઘેર પુત્રી હોય લાડવાઇ તે અગે માગે ભીખ; ૧
નદી, નારી ને ઋષિ કુલ, મણિધર, નૃપ ને કમલા;
એટલાનો અંત ન લીજીએ રાય જો વાંછો કુશલા; ૨
અગ્નિ રૂઠ્યો વન દહે વળી પરજવલે પરવત હો'રાય,
અબળા રૂઠી જે કરે તે દૈવ કર્યું નવ જાય; ૩
*મારગ, ક્ષેત્ર જૂનાં ઝરણાં, વળી સાસરે વાસ,
ભીંત, ભોરંગ ને કુટુંબ કળીલો એ કદીએ કરે વિનાશ; ૪
પાડોશી, ગરજી શેઠ અને વળી સર્પ ને સોનાર,
એકલાંને નવ હોયે આપણાં વળી તુરી ને તોખાર; ૫
(?)પ્રશક, મુશકને શ્યામ, બીશું, નસ ખેરસને મધુપાન,
એટલાં છૂપાવ્યા નવ છૂપે પ્રગટ હોય નહિ દીન; ૬
મેઘ મોભ ને મેદની રે ગાય, ગોધા ને વહાણ,
વહુ, વછેરો ને દીકરો એના નીપજ્યે વખાણ. ૭

કડવું ૧૭ મું

નમયકી એક જોજન રાયે મહેલ ચણાવ્યો સાર,
ગોખ, બારી ને અટારી કહેતાં આવે નહિ ત્યાં પાર; ૧
મુક્તામણી ને મોતી જડિયાં માંહ્ય પિરોજાના પાટ,
હયશાલા, ગજશાલા અને(વળી) હિંચવા દોવા ખાટ; ૨
ઓખાબાઇને મહેલ્યાં માળીએ સાથે ચિત્રલેખાય,
પશુ, પંખી કો પુરૂષનાથી ઉચ્યું નવ જેવાય: ૩

* આ ૪ થી ૭ નથી હ. ક્ષેપક લાગે છે.

સવાલક્ષ જોધા રખવાળા મહેલ્યા રે રાજન,
તમે જાગો દિવસે જાગો નવ મીંચશો લોચન; ૪
ઓખા કેરા માળીઆમાં નવ પેસે પવન. ૫

કડવું ૧૮ મું

શોણિતપુર પાટણ ભાળ્યું રાય બાણાસુરનું ગામ,
તેની પુત્રી ઓખા વળતી રે કરતી ઉત્પન્ન કામ; ૧
ઘડી એક ગલીએ, ઘડી એક ખાટ, નાનાવિધ રમત કરે,
ઘડી એક હીંચોળે હીંચકા ધમધમ વાગે ઘુઘરાની સેર; ૨
રમે જમે ને મંગલ ગાય જોબનવંતી ઓખા થઇ માલીઆમાંય. ૩

કડવું ૧૯ મું

હાંજી જોબનીઉં આવ્યું ને ઓખા નાનડીરે લોલ,
મારે જોબનની જાય બેની, ઘડી ઘડી ઘણેરે લોલ; ૧
ચિત્રલેખા સહિયર સાભળ મારી વિનતિ રે લોલ,
મારો સુરખપિતા કાંઇ લહેતો નથી મારો જાય કન્યાકાળ,
વર જોતો નથી રે લોલ; ૨
જોબનીઆનો લટકો દા'ડા ચારજે ટાણે માલ સોંપાણો
તે નહિ મળે રે લોલ.

કડવું ૨૦ મું

પાંચ વરસની પુત્રી રે તે તો ગૌરી રે કહેવાય,
તેનું કન્યાદાન દેતો કોટિ યજ્ઞનાં ફ્લ થાય; ૧
તે માટે મારા પિતાને સમજાવી કહો કો વાત,
દેવ વિવાહનું ફ્લ તેને વરસ થયાં જો સાત; ૨

પુત્રી કેરા પિતાને કહાવેરે કોઇ આણો રસિયો ધવ,
ગાંધર્વ વિવાહનું ફલ તેને વરસ થયાં જો નવ; ૩
નહીંકર મારા પિતાનો નીકળશે કાંઇ વાંક,
મનુષ્ય વિવાહનું ફળ તેને અગિયારે આડો આંક; ૪
તે ઉપર વરસ વાધે બાર જ્યારે થાય,
પુત્રીનું મુખ પિતા જુએ તો વસે બ્રહ્મ હત્યાય. ૫

કડવું ૨૧ મું

ચિત્રલેખા એણીપેરે બોલી સાંભળ તું ઓખાય,
તુજને કાજે નહિ પરણાવે બાણુ તારો તાત; ૧
તુજને કાજે જો પરણાવે છેદાય એના હાથ,
મુજને કાજે નહિ પરણાવે પ્રધાન મારો તાત; ૩
તો જેને ખાઈ પ્રધાનના કાંઇ નથી વઢાતા હાથ,
આપણુ બે જણાં રહીએ કુંવારાં તો કોને કહીએ વાત; ૪
ચિત્રલેખા કહે છે ઓખાબાઇ "રહોને છાનાં આપ,
તુજ વહુંધિ બાઇ હું કુંવારી મુને તારાં લાગ્યાં પાપ. ૨

કડવું ૨૨ મું

ઓખા! તારસે શ્રવણે ઝળુકતી ઝાલરે,
ઓખા! તું તો ચાલે હંસની ચાલ રે; ૧
ઓખા! તારે કુમકુમ રોળ્યા ગાલ રે,
ચોલનો રંગ રે ઓખા તારી ચુંદડીરે* ૨
ઓખા! તારે બાંહે બાજુબંધ રે,
ઓખા! તારૂં મુખડું પુનમચંદ રે; ૩

* મારવાડી પ્રત્યય. કડવું ૧૦ મું વિચારો.

ઓખા! તારે મન ઉપજ્યો આનંદ રે,
કસબની કોર રે ઓખા! તારે સાલુડે રે; ૪
ઓખા! તારે ઉરે એકાવલ હાર રે,
ઓખા! તારે શોભિતા શણગાર રે; ૫
ઓખા! તને વરસ થયા છે બાર રે,
પાવલે નેપુર ઓખા! તારે વાજશે રે." ૬

કડવું ૨૩ મું

રાગ સાખી.

"નેપુર, જેહુર ને વિછીઆરે કર કંકણ મુદ્રિકા ને હાર,
પુરુષ વિના જે પહેરે પ્રેમદારે તેનો ધિક્ પડયો અવતાર; ૧
સેંથો ને ટીલડી રાખડી રે નમણે કાજલ કુંકુમ હાર રે,
કંથ વિના પહેરે કામની બાઇ! બળ્યો તેનો અવતાર રે." ૨

ઢાળ

પછી તોડીને નાખ્યા હાર રે "બાઇ! લે તારા શણગારરે,
હું તો નહિ પામું ભરથાર રે હું તો નહિ ઓઢું ઘાટડીરે; ૧
બાણાસુર મારો બાપ રે, મુને નહિ પરણાવે આપ રે,
મારાં પૂર્વ જનમનાં પાપ રે નહિ હું જોઉં વાટડીરે." ૨

કડવું ૨૪ મું +

"બાઇ! તુંએ કુંઆરી હુંએ કુંઆરી સાંભળ સૈયર વાત,
ગોર માતનું પૂજન કરીએ તો પામીએ ભરથાર; ૧

+ આ કડવાની પહેલાં આ માં ત્રણ કડવાં છે જેમાં ચિત્રલેખા ઓખાને ઉપાલંભ અને મહેણાં દે છે એ ક્ષેપક લાગે છે. એમાં ૧ ૯ તે ૨૧ મ કડવા જેવું છે.

કોણ મંદિરીયે ને કોણ દહાડે ગોરની પૂજા થાય,
"હું કરીને આપુ પુતળાં હું પૂજે મારી માય; ૨
ફાગણ સુદી બીજને દા'ડે કરવો એ આરંભ,
ચૈત્ર સુદી ત્રીજને દા'ડે કરવું ઉત્થાપન; ૩
તોલ્યા શેલા પાથરી કેશુડાનાં ફૂલ,
આપુ ઓખા! પૂજવા માગો વસ્ત અમૂલ." ૪

કડવું ૨૫ મું

ારમા! માગુંરે મારા બાપનાં રાજ, માતા તે સદા રહે સોહાસણીરે,
ારમા! માગુંરે સસરાના રાજ, સાસુને પ્રજા ઘણી; ૧
ારમા! માગુંરે દિયર જેઠનાં રાજ, દેરાણી જેઠાણીનાં જોડવાં,
ારમા! માગુંરે સરખા સરખી જોડ, અખંડ હેવાતણ ઘાટડી રે; ૨
ારમા! માગુંરે હું તો તારી પાસ, માથે તે મનગમતો ધણી,
ારમા! માગુંરે હું તો વારોવાર, વહુવર પાગે લાગતીરે. ૩

કડવું ૨૬ મું

એક દહાડો ચિત્રલેખાને ઊંઘ આવી સાર,
વાસી પુષ્પે કરીને પૂજા ઓખાએ તેણી વાર; ૧
એટલે ચિત્રલેખા જાગી જુએ તો દીઠું એ વિપરીત,
વાસી પુષ્પ ચઢાવી દીધાં થઇ રહી ભયભીત; ૨

---

૨ જું કડવું
વર વરવાને યોગ્ય થઇને પ્રગટયાં સ્ત્રીનાં ચેતન્ને,
ઓખા! કહે ચિત્રલેખાને હું સાંભળ મારી બેનલ્લે. ૧
સહિયર! શું કીજે કે બેની વિષ ઘોળીને પીજે,
અની કોરે કે સુજને દોષકર મા દીજે. ૨ ટેક.

આ તથા તે પછીનાં કડવાં માટ જુઓ પ્રેમાનંદકૃત ઓખાહરણ.
ારો બહીઆએ સ્મૃતિમાંથી કરેલો જણાય છ અને તેથી ઘણો વિકૃત છે.]

વાસી પુષ્પે કરી પૂજા નહિ પામે ભરથાર,
બ્હેની! તું તો અટક(?) ચાલી ઘહિલો કરે વિચાર; ૩
ભરથાર જ્યારે હું નહિ પામું તું સાંભળ મારી વાત,
તો આ લે તારાં પુતલાં મારી પૂજે બલારાત; ૪
માટી કેરાં પુતલાં બાઇ! એ પૂજ્યે શું થાય,
પાણી ઉપર રેડીએ તો આ ફરતાં ધોવાય; ૫
પછાડીએ તો ભાંગી ભૂકો થાય માટીએ મંદિર ચણાય,
માટીએ ઘર લીંપાય સાભળ મારી માય; ૬
પકવાન આગળ મેલીએ કકડો તે નવ ખાય,
મેં પંદર દિન પૂજા કીધી બોલાવ્યાં નવ બોલે;
અરે, બાઇ! તું કહેતી'તી નહિ કો એને તોલે; ૭
એ માટીનાં પુતળાં બાઇ! એથી વર ન અપાય,
આ લે તારાં પુતલાં મારી પૂજે બલાય. ૮

કડવું ૨૭ મું

સાખી.

શિવનાં લીજે રે ભામણાં જેણે ગંગા ધરી શીષ,
એક ભગીરથ તપથી ઉતારીઓ હું તે કયમ મેલું ઇશ? ૧
શિવનાં લીજે રે ભામણાં જેણે નેત્રે બાળ્યો રે કામ,
એક ત્રિપુર દૈત્ય વિદારીઓ હું તે કયમ મૂકું નામ; ૨
ભોળો સુએ ત્યારે શ્મશાનેમાં ચોળે ત્યારે રાખ,
શિવ માગે ત્યારે ભિક્ષા માગે આપે ત્યારે લાખ. ૩

કડવું ૨૮ મું

હું હિમાચલની ભાણેજી ગણપતિ મારો વીર,
મહાદેવજીની પૂજા કીધી મન રાખીને ધીર;" ૧
ચિત્રલેખા કહે છે ઓખાને "સાભળ સહિયર વાત,
પૂજન કરવા શિવનું તે આજ્ઞા મગાવો તાત;" ૨
"મુજ તાત આપો આજ્ઞા શંભુ પૂજવા જઇએ,
ઘેલી પુત્રી એમ ન કહીયે ઘરમાં બેશી રહીએ; ૩
ઘેર આવે મહાદેવજી ત્યારે પૂજીને લાગીએ પાય,"
હવે આતરગત્યમા ઓખા ચાલી તેનો કહું મહિમાય; ૪
સ્નાન કરીને કામનીયે પેર્યા રે શણગાર,
વિછુઆ ગાજે ને નેપૂર વાજે ઝાઝરનો ઝમકાર; ૫
નાગ, નગોદર, ઝુમણું તેને ઉર એકાવલ હાર,
આભુષણ તો તેણે સજ્યાં તેજતણો નહિ પાર; ૬
કનક થાળી મોતીયે ભરી મહાય શ્રીફળ, ફોફળ, પાન,
આક, ધંતુરો, અગથિયો માહિ શંખાવલીના પાન; ૭
મહાદેવને પારવતી બેઠા સારે પાસે રમે,
ઉમયાજી જે વચન કહે તે, શિવ શંકરને ગમે; ૮
મહાદેવ કહે પારવતીને 'ઓ! આવે કોઈ નાર,
"સ્વામી! મારા એ તો કહીએ બાણની કુમાર; ૯
ભોળો મનમા એમ વિચારે વરશે મુજને ક્ષાત,
પારવતીએ મન વિચાર્યુ હવે રે વંઠી વાત, ૧૦
મહાદેવજીને કામાતુર જાણી લોચન કીધી આડ,
ત્રીજું લોચન ઉઘાડી તે શંકરને લે લાડ; ૧૧
એટલે ઓખા ચાલી આવી ક્ષણ ન લાગી વાર,
આવડી આવડી ઉતાવળી તો નહિ પામે ભરથાર. ૧૨

* કડવું ૨૯ મું

"હો; ઉમયા! હો, મારી માવડી, હું તો પુત્રી તમારી,
પણ અહિયાં એહાં તમે સાંભળ્યું જે કન્યા રહી કુમારી; ૧
હું તો આવી ઇશ્વરને પૂજવા ત્યારે સામો પામી આપ,
પરણ્યા પહેલાં રંડાપણું થયું હું તો શાં શાં ચાલતી પાપ;" ૨
ઓખા કે'છે, "તૃષા લાગી તનમાંરે સરોવરીઆંને તીર વહ્યાં,
માંહે જેવારે મહેલ્યા પાય મારાં સરોવરીઆં સુકી ગયાં;" ૩

* અહિં આ માં બે ક્ષેપક કડવાં હોય એવું લાગે છે. (૮૪ કડવાનું ઓખાહરણું કહાનભટનું જે મારી પાસે છે તેમાં આવાં કડવાં ઘણા ફેરફાર સાથે મળી આવે છે. આમાંની કોઈક લીટીઓ એમાં છે.

રાગ શણગારનો.

ચુવા ચંદન કસ્તુરી કેસર કૃષ્ણાગર ઘોળી,
કનક કાંસકી કેશ હોળ્યા ઉત્તમ જલે અંઘોળી; ૧
પાયલ પાંગરાં કલાંકાંબી ઝેર, ઝાંઝર ઝમકે,
પાયલ નેપૂર, પાન, પાનસ ગુવાઘાર ઘુઘરી ઘમકે; ૨
કર સાંકળાં લંગર, લંગરવા વાજે અંગે ગોર,
અણવટ, વીછીઆ, છાલા, છાવટી, રાયફુલના મોર; ૩
અંગુલીઓ ચંપાની કલીઓ, નખ નક્ષત્ર સમાન,
ચાલતાં ચરણ ધરે ને ચિત્ત ચલે, જાય ગાંધર્વનાં ધ્યાન; ૪
હસ્તકમળ શું દીસે રૂડા જડાવ ચુડી ખલકે,
ગુજરી, બાજુબંધ, બેરખા ફુમતુ બિજોરે લલકે, ૫
ટેકડીઆળાં કાંકણ તેને જડાવ, વાંકના દોર,
ચંદન ચુડીને મધ્ય મોતી કાંગણી, કાંગણુ બોર; ૬
છલઇઆં,અલઇઆં,અનલીઆં, પીરોજા કરનીઆં, કુંદનનીકોર
૭
પોંચી, તગતી ને માદલીઆં મોરડે મોતીનું માપ,
છલા, છાબ, અંગુઠા આરસી મધ્યે ઝાતની ખાપ. ૮

ઓખા કે'છે, "હૂં પેઠી પાણી માંહે તરવાને બે તુંબાં મળ્યાં,
હું આવીરે સમુદ્ર બેટડે મારાં તુંબાં બે તૂટી ગયાં;" ૪
"વર માગો, વર માગો ઓખા! માગો આણીવાર,"
"માગું છું માગું છું માતા! આપોરે મુજને ભરથાર;" ૫
"ત્રણવાર જો તેં માગ્યું તો ત્રણ હજો તુજને ભરથાર,"
વચન એવું સાંભળીને ઓખા કરે રે વિચાર; ૬
"અરેરે, માતા! માનવી આ, વાત કહી નવ જાય,
પુરૂપને નારીઓ ઘણી સાંભળ મારી માય; ૭

કડવું ૨ જું.

પોખરાજની ચે'રી 'કંચુકી તેને ચુનીઓ ચળકે ઘણી,
બે બાજુ મુક્તાફળ લલકે મોરડીએ ટંકામણી; ૧
અંગો અંગ અનંગ સોહે બેરખા બે ઝળકે,
જાણે કલશ કુચ, કનકના જેવા, કમળ કોશ ના ચળકે; ૨
બે સેરો મોતી તણી જાણે વે'છે ગંગાધાર,
પૂઠે ચમરી સરસો ગોફણ તેને ઘુઘરીનો નહિ પાર; ૩
વાળે વાળે મોતી પરોવ્યાં વેણીવાસુકિ સમાન,
કામબાણ ને કટાક્ષ કીકી ભ્રુકુટિ કોર કમાન; ૪
શીશફુલ ને રાખડી રત્નતણી ભંમર ભરીઆ ભાલ,
જડાવ જોત્ ઉદ્યાત પાસે સેંથો સોહે મણિનો લાલ; ૫
મુકુટ ઉપર ઉછેદીયું તેને ચાર ફરતાં બોર.
શિકાની સાંકળી સરસા વસંત સામેના મોર; ૬
માથાકેરી લટ ખસી તે ઉર ઉપર લટાઇ,
પાતાળ ફેડી નાગણી જાણે સામુ પૂજવા આઈ; ૭
નાકે વાળી વિરાજે વારૂ તેમાં ગ્રહ બેઠા છે ચાર,
ગુરૂ સોનામાં, ભૃગુ મોતીમાં, લાલમાં ભૂમિકુમાર; ૮
શનીશ્વર લીલમાં લલકે અંધર અરૂણનું તેજ,
દંતપાંત દાડમની કળી જાણે, ચુનીઓ ચળકે બીજ; ૯
હડપચી ઉપર લીલો હીરો બે હીરા બે ગાલ,
ઘુંઘુ ત્રાજવું ગોરે ગાલે મુખડું લાલમ લાલ; ૧૦

✓પણ નારીને તો પુરુષ બીજો શ્રવણે સુણ્યો નવ જાય,
પુત્રી જાણી માતા! મારી મુજને કરો ક્ષમાય;" ૮
"તેં માળીઆમાં નિંદા કીધી પુતળાંની નિરધાર,
તે માટે તુજને શ્રાપ દઉં છું ત્રણ હજો ભરથાર; ૧૦
• વૈશાખ સુદી દ્વાદશીને દા'ડે તુજને હજો સ્વપન,
સ્વપ્નાંતરમાં આવી પરણશે તારા પ્રાણનો જીવન; ૧૧
જાગ્યા પૂઠે ઓળંગજો(?) જા કહું છું સત્ય વિવેક,
ત્રણવાર પરણશે પણ વર તો એકનો એક; ૧૨
વર પામી ઓખાબાઈ વળીઆં માળીઆ મોઝાર,
"બાઇ! મહા વર પામી આવી સુંદર વર ભરથાર; ૧૩

ઉપલે કાને જડાવવેલા ફેડકે ફરફરીઆં, (?)
ઝુમળ જુમખ મણિનો મોગરો ગુલરે જરમરિઆં (?); ૧૧
કંઠે કનકની કણુસરી કુલ રૂપીઆ ગલે બંધ,
જાંબુવા, —— તનમનીયું હાંસડી હીરા ચંદ; ૧૨
અરિસે દિસે ઘુઘરી અંગુઠે (?) કનકની કલીયે,
× × તેને મધ્યે હિરો જડીયે; 13
લવંગીઆં મુગલીઆળ પોટલીઆળ મણકો ગોળ,
પખાજી (!) મણકાની કંઠે પાંચ બાંધી ઓળ; ૧૪
હિરાકણીની પાંચ માળા સાંકળીની સાત,
ગોવાલ ઘડીના અંકોડા તેમાં ખજુરા માત; ૧૫
બોર માળા, પ્રવાલાની માળા વળી મોતીની માળા ધરી,
અંબર માળા જાળીયાળા, તેમાં કસ્તુરી ભરી; ૧૬
બે માળા છે મણિ તણી માંહે ગણુક પુષ્પના હાર,
કેડે કમરપટો જડાવનો તેને ઘુઘરીનો નહિ પાર; ૧૭
શ્યામ મણિ સાળુ સુદર અંગ બીજલી (!) વર્ણ,
ચાર છેડે ચાર ચંદ્રમણી ચળકે મધ્યે સુરજના કર્ણ; ૧૮
નેણે કાજળ સારીઆં મુખ ભર્યાં તંબોલ,
દર્પણ લેઈ મુખ આગળ મૂકયું ઓખાબાઇનું મનડું હીસે; ૧૯
મારા રામ સહિયર સાચું કહે મારૂ મુખડું કેવું દિસે.

એમ કરતાં ઓખાબાઇને દિન પૂઠે દિન જાય,
દિન સુંદર માધવમાસ આવ્યો દ્વાદશીનું લગન,
સુંદર સેજે પાથરીને શણગાર્યું ભુવન; ૧૪
"આજ સ્વપ્નામાં આવશે મુજ પ્રાણનો જીવન,
સંધ્યા થઈ રવિ આથમ્યો નાવ્યો પ્રાણનો જીવન! ૧૫
પોહોર રાત વીતી ગઇને હજુએ નાવ્યો કોય,
ઉમિયાજીનું વચન કહ્યું તે રખે રે મિથ્યા હોય;" ૧૬
બેબાકળી બોલે ધણી ને વાગે ભણકારાય,
૬ "ઓ! આવ્યો, ઓ! આવ્યો" એમ ઝબકી બેઠી થાય; ૧૭
વા આવે ને બારી હાલે ખડખડાટ બહુ થાય,
"ઓ! આવ્યો, ઓ! આવ્યો" એમ ઝબકી બેઠી થાય; ૧૮

કડવું ૩ જું.

એવા એવા ઓખાબાઇએ સોળ ધર્યા શણગાર,
કનકથાલ ભરી મોતીડે માંહી શ્રીફળ પાન; ૧
આકાશ મારગે પક્ષિણી એ શંભુ પૂજવા જાય,
ઇન્દ્રતણું વિમાન શોભે એવી છે શોભાય; ૨
મહાદેવજી ને ઉમિયાજી બેઠાં સારે પાસે રમે,
શિવજીયે ઓખા દીઠી શિવતણા મનમાં ગમે; ૩
શિવજી કહે છે પાર્વતીને "ઓ! આવી કોઇ નાર."
"મુજ કંથ કાં ઘેલા થયા એ બાણતણી કુમાર;" ૪
ભોળાનાથ કહે "સુણ પાર્વતી તેનો કરો કો ઉપાય,
શોકતણું સાલ તાહરે થાય તે માટે કહે છે નાથ;" ૫
પાર્વતીએ મન વિચાર્યું 'હવે વંઠી રે વાત,
શિવજીને કામાતુર જાણીને લોચન દીધા હાથ; ૬
ત્રીજું લોચન ઉઘડ્યું શંકર તણે લલાટ,
તેણે સમે ઓખા આવી લાગ્યાં ઉમિયાને પાય. ૭

*મધ્યરાત તો વહી ગઇ ને· મીચાણાં લોચન,
સ્વપ્નાંતરમાં આવી પરણ્યો પ્રદ્યુમ્નજીનો તન. ૧૯

---

* આ માં અમુક કડીઓ વધારાની છે.

ચાર ઘડી દિવસ રહ્યો સુરજ ક્યારે મળશે?
સ્વપ્નાનીરનો તે સ્વામી મારો આવી ક્યારે મુજને મળશે;" ૧
ચિત્રલેખા કહે છે ઓખાને, "મિથ્યા મન બાળે,
જુઠું સ્વપ્નાનું પરણવું બાઇ! સંધ્યા શાને ગાળે;" ૨
હવે દિનકર અસ્ત થયો ઉગ્યો સાગરનો તન,
માળીએ કીધા દીવડા હરખ્યું ઓખાનું મન; ૩
વીણા લીધી હાથમાં ગાન કરે બેહુ સાથ,
હૃદમથી હુંબારા લેતી ગાન કરે વિખ્યાત; ૪
એટલે ચિત્રલેખાને ઉંઘ આવી નામ,
"બાઈ! આ ઘોરણ તું હવે મારે જાગ્યાનું છે કામ; ૫
હું જાગું તો ઝાલી રાખું સ્વપ્નાનો ભરથાર,
હવડાં ઉઘાડો કહેતો આવે મારાં સાસુજીનો સંતાન," ૬
એટલે દશ દરિયા કેરો સાચો આવ્યો વાય,
ખટખટવા લાગ્યું બારણું ને ઝબકી બેઠી થાય; ૭
ઓખાબાઇ તો મનમાં જાણે નાવે મારી તોલે,
છજાંનાં થાંભલાને સ્વામી જાણી વચન બોલે; ૮
"ઓ! પેલા અંધારે ઉભા છો રે મારા સ્વામી,
શા માટે તમે નથી બોલતા કહાં રહો છો લજ્જા પામી; ૯
ધીરજ ધરી તમે કેમ બેઠા તમ ઉપર જાઉં વારી,
પણ બોલ્યા વિના નહિ ઉઘાડું હું ગુણવંત હું નારી; ૧૦
બાણાસુર જો દેખશે તો વાત થશે અલેખે,
રખેવાળ બળીઆ બેઠા છે તે હવડાં તમને દેખે; ૧૧
ગુણવંત ગોરીને પજવે ગુણ ઓશિંકળ થાઓ,
આવો આપણે માળીઆમાં મળીયે આવાસે આવો; ૧૨
પાર્વતીનું વરદાન મુજને વર પામી છું રૂડો,
આવો આપણા માળીઆમાં પહેરાવો· મુજને ચૂડો," ૧૩

કડવું ૩૦ મું.

સ્વપ્નામાં તો દીઠી સોરઠીઓની જાનરે,
સ્વપ્નામાં તો વડસસરો ભગવાનરે; સ્વપ્ના૦ ૧
માળીઆમાં મંગલ વરતાં ચારરે,
માળીઆમાં આરોગ્યા કંસારરે; સ્વપ્ના૦ ૨
માળીઆમાં ચળકે છે ચુડીરે,
માળીઆમાં ઓખા દીસે રૂડીરે; સ્વપ્ના૦ ૩
માળીયામાં કરે છે પિયુશું વાતરે,
હસી હસી તાળી લે છે હાથરે; સ્વપ્ના૦ ૪
ચિત્રલેખા ભરી નિદ્રામાંથી જાગીરે,
ઓખાબાઇને કાંકણ કર ગતિ લાગીરે; સ્વપ્ના૦ ૫
ઓખાબાઇને નાટક ચેટક વળગ્યારે,
તેતો કેમ કરીને જાશે અળગાંરે? સ્વપ્ના૦ ૬

"એટલે ચારે દિશાનો ફરફર વાયો વાય,
આતો પીટયો થાંભલો સ્વામી નવ કહેવાય;" ૧૪
એમ વિકળ થઇને પડે કરે રે શોરબકોર,
શિવ પાર્વતી ગગને જાતાં સાંભળ્યો તેનો શોર; ૧૫
પાર્વતી પૂછે, "પ્રાણનાથ! આ કોણ રૂવે મધરાત,"
શિવજી કહે, પાર્વતી! શું કાં ચિંતામાં પેઠી; ૧૬
તારી પુત્રી ઓખા ધંધા ખોટું કરવા બેઠી; ૧૭
પાર્વતીને કોપ ચડયો તે નિદ્રાને બોલાવી,
પાર્વતીના કહેવા થકી તે નિદ્રા ચાલી આવી; ૧૮
પાર્વતી કહે છે નિદ્રાને "સગાં મારાં થાઓ,
ઓખાબાઇ જાગરણ કરે તેને માળીએ જાઓ; ૧૯
ઉધ ત્યાંથી પરવરી તે ચઢી ઓખાને રોમ,
વેણું કરપી ઓખાને પડી છે તે બોમ; ૨૦
લોચન મળવા લાગ્યાં અને શ્વાસ સરખા થાય,
વાયુએ લટ ઢલી પડે ઢલી ઓખા ઢોલીઆ માય; ૨૧

જાગરે જાગરે ઓખાબાઈ જાગરે,
તારે જે જોઇએ તે તું માગરે. સ્વપ્ના૦ ૭

કડવું ૩૧ મું.

ઓખા ભરીરે નિદ્રામાંથી જાગીરે, અંગોઅંગ અંગિઠી લાગીરે,
"ફટ પાપિણી, શીદ જગાડી મને, ભર્યારે અમૃતમાંથી કાઢી; ૧
ફટ પાપિણી, એ તેં શું કીધું, મારૂં સર્વસ્વ ઝુંટીને લીધું,
અમૃત લઇને વિષ કાં દીધું? મન જાણ્યું કે પોતાનું કીધું; ૨
ભરથારને ભ્રાંતિજ આવી, મારો નાથ ગયો રે રીસાવી,
બીડી પાનની અડધી કરડી, ખાધી મન વિના મુખ મરડી; ૩
તું તો મારા કરમની કરણી, મુને મે'લી ગયો વર પરણી,
મારા હૈડા કેરો હાર, આણી આપને તું આવાર;" ૪

કડવું ૩૨ મું.

સાખી.

"ચંદા! તું જીવે કોટિ વરસડાંરે વળી સ્વપ્ને કશો સંજોગ,
તુને શાપું રે સૂરજ દેવતારે! મુજને જાગ્યે પડયો વિજોગ; ૧
આજરે સુપનામાં રે બાઇ! મુજ પિયુશું કરતી'તી રંગરેલડીઆં,
અમૃતમાં વિષ ભળી ગયુંરે, ચિત્રલેખા! તુજ સરખાં કમાણુસ મળીઆં; ૨
આજ સુપનામાં રે બાઇ! મારા પિયુ શું કરતી'તી લીલાલે'ર,
પણ અમૃતરસ પીતી'તી તેમાં શાને લાવીને રેડયું ઝેર? ૩
હો, કુંજરીઆં! માગી દો પંખડીઆં! તારો વનો હું કરીશ,
અહિંથી ઉડી સ્વજનને મળીશ પછી તારી પાળો દઇશ; ૪
પાંખ પિયારી ને પંચ તો વેગળોરે વળી તારો વાલમ કોણ વિદેશ,
માગીરે લાગ તારી પાંખડીઓ," "ઓખા! તારો સજન શો સંદેશ? ૫
તો ઉત્તરથી અમે આવીયાં પશ્ચિમમાં સમોયાં,"
"એક અમલા પિયુનો સંદેશડો તમે જઇને કહેજો કુંજરીઆં;" ૬

"માણુસ હોઇએ તો બાઇ! અમે મુખથી જઇને કહીએ,
કુંજરીઆં અમે તો બાઇ! સંદેશો લખને તું પાંખડીએ;" ૭
"પાખે તો પાણી ઉતરે અક્ષર રેલાઈ જાય,"
"એક અમલા પિયુનો સંદેશડો મુને વિષમો હૈયામાંય;" ૮
એક કંથ વિજોગે કામિની રે ગઇ પંડિતની કો પાસ,
"હું તુજને પૂછું પંડયા રે એક દિન કે કેતે માસ"? ૯
ફિરસે પંડિત શું કહે "તું સુણ શ્યામ કરજોડ,
સાચી પ્રીત હોય આપને પિયુસે પલક એક વરસ હોય; ૧૦
રજની ના શોભે બાઇ! ચંદ્રવિના રે વળી કાયર કર હથિયાર,
ધણું લક્ષ્મીના શોભે દાતા વિનારે તમ નર વિના ન શોભે નાર. ૧૧

કડવું ૬૩ મું.

ઢાળ.

ચંચ કટાવું બપૈયા! તારીરે વળી ઉપર ડાલું લુણ,
મે પિયુરી, પિયુ મેરા, તુ-પિયુ, પિયુ કેસો કુણ! ૧
પિયુવિજોગન પીરી ભયે મેરો તનમન ગયો સુકાય,
સાપે તો ગ્રહી છછુંદરી પછે સાપ પછતાય; ૨
(?)મેરે પ્રીત કરી સુખ લેણે કુરેસો પ્રીત ગઇ સંધારક,
પંખી તો પંજરે પછે સોઉ થરક થરક;" ૩
મધ્ય નિસાસા મેલે માળીઆમાં રોતી રોતી રાજકુમાર,
"કહાં ગયો? કહાં ગયો? બાઈ! મારા સ્વપ્નાનો ભરથાર; ૪
મીંઢળ મારૂં કહાં ગયું! બાઇ! મારો ચુડો હતો જે હાથ,
પિયુ! પરદેશીઆ ભુંડા મુજને શેં નવ લીધી તુજ સાથ; ૫
લાવ સખી! વિષ પીઉં રે હુંતો કાઢું પાપી પ્રાણ,
હવે કયમ જીવું રે બાઈ! મુને વાગ્યાં મોહનાં બાણ; ૬
ઓખાબાઇ તો ધણું રડે રે તે તો પડતાં મૂકે ધરણ,
પાપી મારો જીવડો રે, મુને માગ્યાં તે નાવે મોત; ૭

રોતાં રોતાં તે ગયા ઓખાબાઇ જ્યાં રે રોપ્યું વાડીવેન,
જૈને પૂછ્યું દ્રુમને રે "અહિયાં દીઠોરે પ્રાણજીવન; ૮
તું ગુણ-વેલડીરે બાઈ મારો જોને કર્મનો આપ,
નાથ મેં'લી ગયો રે બાઈ! જોને મારાં કુણ જનમનાં પાપ." ૯

કડવું ૩૩ મું.

સાખી.

ઓખા રૂએ ને ચિત્રલેખા વિનવે રે "મારી ઘેલી સહીયર મા રોય,
પાણી વલોવે માખણ જો જાપને તો ન જમે કોય;" ૧
"ચિત્રલેખા! તું તો મુને વહાલી હુતી રે જેવો મારો હૈડાકેરો હાર,
આજ કંથ વિજોગે થઇ અળખામણી જેવી મારા બાપતણી મારનાર; ૨
વેરણ થઇ રંડા મુજ વિધાતા જેણે અવળા લખીઆ આંક,
કરણી રે પ્રાપ્ત ભોગવે રે તેમાં વિધાતાનો તે શો વાંક; ૩
લાંચ લઇને બાઇ! તું લખતી હુતી રે તો હું આપતી હુતી સર્વ પહેલું,
મારા સ્વામીરે તજી ગયા જાણતીર્ત તો માથે મરણ શેં ન લખ્યું વહેલું; ૪

ઢાળ.

"સ્વપનાં સાચાં નો'યરે સહિયર! મારી સ્વપનાં સાચાં નોયરે,
એક રાજા કહું તો તે રાજ્ય પામ્યો સ્વપનાતર મોઝાર;
માથા ઉપર છત્ર ધરે ને નેકી બોલે છડીદાર; ૧
હાથી ઝુલે બારણે ગાડીઘોડા પરમ વિશેક રે,
જાગીને તો જોવા માંડ્યું, તો નહિ નિશાની એક રે;. ૨
એક નર ધનીયો તે તો ધન પામ્યો સ્વપનાંતર મોઝાર રે,
વિદેશ તેનાં વહાણ ચાલે વાણોતર સેં ચાર રે;. ૩
વેહેવારીઓ બહુ ધન પામ્યો પુરણ, પરમ વિશેક રે,
જાગીને રે જોય ત્યારે નવ મળે નિશાની એક રે;. ૪

એક વાંઝીઓ તે પુત્ર પામ્યો સ્વપનાંતર મોઝાર રે,
જાગીને રે જોવા જાય ત્યારે કોનું લાવે બાળ રે? ૫
એક મુરખ હતો તે તો સ્વપનાંતરમાં ભણીઓ વેદ પુરાણ રે,
જાગીને રે જોય ત્યારે મૂળ નામે પાષાણ રે; ૬

કડવું ૩૪ મું.

ચિત્ર ચાલીને, વાંનો વાળીને, દીવો બાળીને હો,
રંગ ભેળીને, કાજળ પાડીને, ચિત્ર મેળીને હો; ૧
રંગ મેળીને, રંગ ભરતીને, ચિત્ર કરતી હો,
લેખણ લાવીને હો કરમાં સાહીને હો; ૨
હવે સ્વર્ગલોક લખાય રે, લખ્યા સ્વર્ગના દેવતાય રે,
સુરલોક લખ્યુંને ભૂર લોક લખ્યું, જનલોક લખ્યા, તપલોક લખ્યા ૩
સપ્તલોક લખ્યા ને વૈકુંઠ લખ્યું, ગુણદેવ લખ્યાને ગાંધર્વ લખ્યા; ૪
"હવે ઓખાબાઇ! ઓરાં તમે આવો ને,
એમાં હોય તેને આવી બોલાવો રે;" ૫
ઓખા આવી કાગળમાં જુએ રે,
"ઓખા રાતે રાતે લોચન રૂએ રે; ૬
ન હો યે, ન હો યે, ન હો યે રે,
હું તો પરણી તે વર નહોયે રે; ૭
મુને સ્વપનાંતરમાં પરણ્યો રે,
તેનું મુખ તો આ નવ હોય રે; ૮
બાળ, બાળ, મ્હોં નથી ગમતાં રે,
અને રણવગડામાં બે'સો રમતાં રે; ૯
ચિત્રચાલીને, વાનો વાળીને દીવો બાળીને હો. ૧૦
હવે પાતાલ લોક લખાય રે, લખ્યા પાતાલ લોકના રાય રે,
તલાતલ લખ્યું ને પાતાલ લખ્યું, રસાતલ લખ્યું ને અતલ લખ્યું; ૧૧

નાગલોક લખ્યા, ને વાસુકી નાગ લખ્યા, તક્ષક નાગ લખ્યા
ને કાલી નાગ લખ્યા,
શેષ નાગ લખ્યા ને પુંડરીક નાગ લખ્યા ચંડમુંડ લખ્યા,
નાગ સર્વ લખ્યા; ૧૨
"હવે ઓખાબાઇ! ઓરાં તમે આવોને, આમાં હોય તો
આવી બોલાવોને,"
"ઓખા આવી કાગળમાં જુએ રે તે તો રાતે લોચન રૂએ રે; ૧૩
બાળ બાળ બાઈ! તારૂં દર્પ રે, શું સ્વપ્ને પરણી'તી
આવ સાપ રે;"
ચિત્ર ચાલીને, વાનો વાળીને, દીવો બાળીને હો૦ ૧૪
હવે મૃત્યુલોક લખાય રે લખ્યા તે મૃત્યુલોકના રાય રે,
અજમેર લખ્યું, અલિહાર લખ્યું, કામરૂ દેશ લખ્યો,
મુલતાન લખ્યો; ૧૫
ખુરાસાન લખ્યો ને બંગાલ લખ્યો, એકમુખા લખ્યા,
અષ્ટમુખા લખ્યા,
શ્વાનમુખ લખ્યા, ખરમુખ લખ્યા, લખી વનસ્પતિ અઢાર રે,
ઓખાબાઇ જુઓ ભરથાર રે; ૧૬
"બાઇ! કાગળીઆં લખ્યાં તે તારો પાડ રે, હું સ્વપ્નામાં
પરણી આવા ઝાડ રે,"
"બાઈ! ખડીયે તે શાહી મારે ખૂટી રે, મારી લખતાં તે
લેખણ તૂટી રે;" ૧૭
થયા કાગળના અંબાર રે, બાઇ! તુંને નથી લાધ્યો સાર રે;

કડવું ૩૫ મું

રાગ સોરઠ.

સોરઠ દેશ સોહામણો રે મુંજને જોવાના કોડ,
રત્નાકરને ગોમતી, રાય જે જે શ્રીરણછોડ; ૧
સોરઠ દેશ રૂડો નવ જોયો રે, નવ ચઢ્યા ગઢ ગિરનાર રે,
નવ નાહ્યાં ગોમતીમાં જન તેનો અફળ ગયો અવતાર રે; ૨
સોરઠ સુઘડમાં નવા નવારે નિત્ય નિત્ય કહીએ જે વેવાર રે,
.... ; ૩

ઢાલ.

"મેં આજ સ્વપ્નામાં દીઠી સોરઠીઆંની જાન જો,
મેં તો જાણ્યું જાદવરાય આવ્યા પરણવાને જો; ૪
મેં તો આજ સ્વપ્નામાં દીઠાં ગોમતીના તીર રે,
શ્રી હલદરજીના વીર પરણતા મારે ઘેર રે; ૫
મેં તો આજ સ્વપ્નામાં દીઠો સુંદર વર ભરથાર રે,
તેમાં અડધાં ઊંઘતાં ને અડધાં અમે જાગતાં રે; ૬

કડવું ૩૬ મું

ચિત્ર ચાલીને, વાનો વાલીને, દીવો બાળીને હો૦
હવે સોરઠ દેશ લખાય રે, લખ્યા સોરઠ દેશના રાય રે; ૧
લખ્યું લખ્યું , તે નગર દ્વારકાંય રે,
કોટ કોશિશ કાંગરે નંગ ઝળકે રે, મંદિર માળાએ મોતીની
સેરો લલકે રે,
લખી યાદવની રાજધાની રે જેની શોભા સૂર્ય સમાન રે; ૨
લખ્યો યાદવનો પરિવાર રે ઉગ્રસેન વસુદેવ સાર રે,
ઓખા આવી જુઓ ભરથાર રે ઓખાને નેત્રે વહે જલધાર રે; ૩

ઓખા આવી કાગળમાં જુએરે ઓખા રાતે રાતે લોચને રૂએ રે,
"બાઈ તિનાં ઇંધાણુ કાંઇ મળીઆં રે આતો ધરડા
લખ્યા એને માથે પલીઆં રે; ૪

એને માથે મુગટ કુંડલ કાને, એવા જો જો ભગવાન રે,
બાઈ! તિના સરખું રૂપ સરખા ચાળા રે, મારા નાથજી
ગોરા ને આતો કાળા; ૫

આને વડસસરો સહુ કહેતા રે જ્યારે પરણી ત્યારે ચોરી
સાહીને રહેતા રે,"
લખ્યા કૃષ્ણના કુમાર રે, એક લાખ એકસાઠ હજાર રે; ૬

એથી આગળ કહેવાય રે આવીને જુઓ લખાય રે,
"આનો રીછડીના બાળ એને માથે મોટા વાળ રે; ૭
એના કુળમાં મારો કંથ રે જેના ધાવણુના છે દંત રે,
તે તો રૂપાળો ને મીઠી વાણી ઉચરે રે તેને મુખે નહોતી મૂછ રે; ૮

પછી લખીઆ પ્રદ્યુમ્ન રે, ઓખા કાંઇક માન્યું મન રે,
'જાણું કે ના જાણ્યું હોય રે, મુને પરણ્યો તે વર ન હોય રે; ૯
આને સગો સસરો કહેતી હું પરણી ત્યારે ચોરી સાહીને રે'તી"(?)
એમ કહીને અનિરૂદ્ધ લખીયા ક્ષણ ન લાગી વાર રે,
કરી મરકલડું ને ઉભી રહી બાઇ! એ મારો ભરથાર રે. ૧૦

કડવું ૩૭ મું

ચિત્રલેખાના હાથમાંથી પેલું પુતળું લખ્યું'તું જેહ,
ઓખા બાઇએ પ્રેમ આણીને ખુંચી લીધું તેહ; ૧
કરમાં લઇને કામિની બહુ દે છે આલિંગન,
"માળીઆમાં મૂકીને ચાલીયા મારા પ્રાણજીવન; ૨
પહેલી વાર તો તમો રે મુજને ગયા માળીઆમાં-મૂકી,
આંલી વારના નહિ જવા દઉં પહેલી વાર હું ચૂકી; ૩

આ વારના નહિ જવા દઉં ઝાલ્યો છે મેં છેડો,
મારા પિઉડા! પરવશે તો મુજને સાથે તેડો;" ૪
ચિત્રલેખા કહે છે "ઓખા! શા જોડે છે આ જોડા!
પરણ્યો તો પોઢ્યો દ્વારકામાં આ ચિત્રામણનો ઘોડો. ૫

કડવું ૩૮ મું

સાખી રાગ મારૂ.

આપો હો! આણી તે મને આપો હો આણી,
નહિતર મારા કાઢું રે પ્રાણ તેને આપો હો આણી; ૧
મારા પિયુની છે લટકતી ચાલ રે,
મુને પરણી ગયો છે એ કાલ રે; ૨
તેને ટબકું છે જમણે ગાલ રે મુને આણી આપો તે આજ રે,
મેં તો સ્વપ્ને દીઠો છોગાળો રે એની પાંપણનો જોયો ચાળો રે;
મારૂં મનડું હર્યું લટકાળે રે મુને આણી આપો તે આજ રે; ૩
પહેર્યાં પીતાંબર પરિધાન રે મુને કહેતો ગયો નામ રે,
તો ક્યાંથી સરે મારાં કામ રે તેને મુને આણી આપો આજ રે; ૪
જેના ખીટળિયાળા કેશ રે ગૌર શાંત તિલક બાળે વેશ રે,
હું તો ફરી ક્યારે મળીશ તેને રે મને આણી આપો તે આજ રે;" ૫
"મારી બાઇ ત્યાં કોણ જાય રે કાંગરે કાંગરે ચામુંડ રે,
મને મારે હેલામાંય કોહો ક્યમ પરવરૂં રે." ૬

કડવું ૩૯ મું

"ચિત્રલેખા! વહેલી વહેલી આવજે રે હું તો મારા મનમાન્યાને તેડી લાવજે રે,
હરિ, હું તો જોઇને ઘર રૂડો રે એ પહેરીને બેસતી ચુડલો રે; ૧

ઢિરે, જોતી રહું છું તારી વાટડી રે, રખે ઓઢીને બેસતી ઘાટડી રે,"
ચિત્રલેખા કહે, "ઓખા! રાખજે ધીર રે, તે તો મારી માડીનો
જાયો વીર રે;" ૨
એવું કહીને ચિત્રલેખા ત્યાંથી જાય રે, તે તો વેગે આવી દ્વારકા ગામ રે,
કીધાં કીધાં ગોમતીજીમાં સ્નાન રે ધરીઆં ધરીઆં નારદજીનાં ધ્યાનરે; ૩
નારદજી આવ્યા ચિત્રલેખા જેણે ઠામ રે "કહે બાઇ! કોણ પિતા,
કોણ ગામ રે?
"સ્વામી નારદ! શોણિતપૂર મારૂં ગામ રે, કોભાણ્ડ તનયા,
ચિત્રલેખા નામ રે; ૪
બાણાસુરની ઓખાને લાધું છે સ્વપન રે, સ્વપ્નાંતરમાં પોઢ્યો પરણ્યો
પ્રદ્યુમન તન રે,
.........................તેને લેવા આવી છું નારદમુન રે;" ૫

કડવું ૪૦ મું.

જારે, બાઈ! દ્વારકામાં ઊંઘે બધું ગામ, જાતાં વળતાં
કોય ન લે તારૂં નામ,
તસ્કર વિદ્યા શીખવીને પ્રાણ મેહલ્યો શ્રષ્ટ, તુજને જાતાં
આવતાં ન દેખે દષ્ટ; ૧
×એટલે તો ચક્ર આવ્યું જાણે મારી નાર, નારદ ચક્રને
"કહે સમાચાર,"
ચક્રે મન વિમાસ્યું 'મારૂં' મોટું ભાગ્ય, નારદ સાથે વાત
કરવા ક્યાંથી પામું લાગ!" ૨
જોતી જોતી ગઇ જ્યાં કૃષ્ણનાં ભુવન, જોતી જોતી ગઇ
જ્યાં પોઢ્યા પ્રદ્યુમન,

× અ અને ક માં કડીઓ એકસરખી છે. આ માં આ સ્થળે નવી જુદીજ લીટીઓ છે.

જોતી જોતી ગઇ જ્યાં છે વિરાટનો વીર, સોડ છાલીને
પોઢ્યો મહાધનુર્વિધા વીર; ૩
જો એહને અહિંયાં જગાડું તો માગ કરે કડકાય,
માથે લીધો ઢોલીઓ ને ઉલટ અંગ ન માય; ૪
જય જગત અંબે, જય અંબે એમ કરતી જાય,
તે નારદે જાતી દીઠી ચિત્રલેખાને ત્યાંય; ૫
નારદ કહે છે ચક્રને, "ઉઠ! રાખ તારૂં ગામ,"
કાલ કાંઇ ચોરી થશે તો લઇશ મારૂં નામ;" ૬
ઓખા બેઠી વાટ જુએ છે મંદિર માળીઆ માય,
'પેલી ચિત્રલેખા પાપણીને ગઇ તે નાવી આહાય;' ૭
માથે દીઠો ઢોલીઓ ને ઉલટ અંગ ન માય,
* "ભલે લાવી, ભલે લાવી, બાઈ જગાડું ભરથાર;" ૮

---

* આ ને ઇ માં ઇથલો છે.

ઢોળે મળીને તો તારૂણી આ તારો ભરથારે,
પછી ઓખાએ ચિત્રલેખાને આપ્યા સોળ શણગારરે

પછી ઇ માં નવુ કડવું છે (સરખાવો પ્રેમાનંદ) (આ ઉપરનું કડવું પણ સરખાવો).

ઓખા કહે છે ચિત્રલેખાને, "બાઇ! તેં આપ્યું પ્રાણદાનજી,
દીપક જાગતો કરીને કન્યા આવી હિંડોળા પાસજી; ૧
સુતા સ્વામી નિદ્રાવશ થઇને હિંડોળા હલાવેજી,
કામ કુંવરને નિદ્રા આશરે સુતા દેખે ને સારૂં લાગેજી, ૨
દુર્ગંપંથજી પિયુજી પધાર્યાં તો હે સુતા નવ જાગેજી, ૩
અલ્પ રહી છે રાત્રિ હો! રાણા, ઉંઘ તમને શી આવેજી!
સખી! હું તો એમ ઇછું છું કાંઈ કુંભકરણ ઉપાસેજી;"
ઉચ્ચ સ્વરે મધુર વચને જાય બોલાવતી પાસેજી, ૪
ચરણ તળાંસે ઝાંજર વાજે એ મસે હિંડોળો હલાવેજી,
જીભડાએ બોલે વદન નિહાળે કરતી હાસ્ય વદનજી,
એવામાં અનિરૂદ્ધને થયુ છે સ્વપનજી; ૫

કડવું ૪૧ મું.

ઉંધ્યા પિયુને જગાડીએ નિદ્રામાંથી જગાડીએ,
મન સાથે એવાં બીહીએ બ્રહ્મહત્યા શિર લીજીએ; ૧
ભરથાર પહેલી ભામિની જે અન્ન રાંધીને ખાય,
ઉંધે મસ્તક અવતરે, વાગોળનો અવતાર; ૨
ભરથાર પહેલી ભામિની જે સુએ શય્યા માંય,
આંધળી ચાકરડી અવતરે તે પડે મારગમાંય; ૩
ભરથારનું જે કહ્યું ન માને કરે ત્રેફાડા કંથ,
હડકાઈ કુતરી અવતરે તેને માથે પડશે જંન; ૪
ભરથારનું જે કહ્યુ ન માને આપ મતમાં જે નારી,
તે તો નારી અવતરે કાંઇ બિલાડી માંજરી; ૫
"અરે બાઇ! જોતાં જોતાં તું તો બોલે છે આપ,
પિયુ પોઢ્યા હોય પારણેને કરડવા આવે છે સાપ." ૬

કડવું ૪૨ મું.

ઓખા કહે છે, "ચિત્રલેખાને હવે ન બોલીશ આડું,
તું કહે તો પિયુને મારા પગ ચાંપીને જગાડું;" ૧
"રે, બાઇ! આકળી, ઉતાવળી શું થાય અપાર,
મોટાનો કુંવર એ હશે પાસે કાંઇ હથિયાર;" ૨

કોઈક નારી મુજને લાવી છે કરી હિંદોળો હરણજી,
એકાંતે મુજને સાથ એને કરવું છે પાણિગ્રહણજી; ૬
તેનો પિતા મુજને બોધે છે હાક ચોદિશ વાગેજી,
તેના જોધા સહુ હોકારા કરે છે તેની ગગન ગાજેજી; ૭

ઉથલો.

અનિરૂદ્ધને સપનાંતર લાધ્યું ચિત્રલેખા તે બોલતી વચનરે,
આ શો ઉદ્યમ તમે કરો છો' એ છે કૃષ્ણનો તનરે.

ઓશિકે આવી જુએ તો મોટી એક મદાય,
ઉપાડીને હેઠે મૂકી ઓખા ચાંપે પાય; ૩
(એટલે અનિરૂદ્ધ જાગીઆ માલીયે ત્યાં દીઠું વિપરીત,
ઓખા દેખી માળીઆમાં થઈ રહ્યો ભયભીત; ૪
હસતી, ખસતી ઓખા રહી અલગી હાકી ઊઠયો અસુર,
અનિરૂદ્ધ ગાભરો થઇને બેઠો, "ક્યાં આવ્યો છું હુંય? ૫
હિંદોળો તો મારો ખરો પણ નહિ આ મેઠી મારી,
દાસી મારી નથી દીસતી આ એ કોણ કુંવારી?" ૬
ચિત્રલેખા પરહરીને બોલી નિજ મસ્તક નામી,
"હું તમને હરી લાવી છું ક્રોધ ન કરશો સ્વામી; ૭
આ કુંવરી છે બાણાસુરની ઓખા એનું નામ,
એને પરણાવવા લાવી છું સુંદર વર સુજાણ; ૮
એવું વાચક બોલી વિધાતા બોલી મસ્તક નામી,
સહીઅર મારી છે કુંવારી તમે છો સ્વામી; ૯
એવે અનિરૂદ્ધ વચન બોલ્યો આપ કરીને રીસ,
'શું કરું મારું ખડગ નથી નહિતર છેદું એનાં શીષ.' ૧૦

કડવું ૪૩ મું.

મહા બળીઓ જાગ્યો તે બળનો નાવે પાર,
હડકુ હાક મારી ને તેણે કીધો ત્યાં હોકાર; ૧
"ડળક ડળક ડાબલાં વાજે દામો દામ,
ન હોયરે, ન હોયરે, મારા બાપજીનું ગામ; ૨
દ્વારકામાં વસે છે તે સર્વે વૈષ્ણવજન,
અહોરાત્રિ બેઠા બેઠા તે કરે છે કિરતન; ૩
અહિંયાં લાદકેરા ચરડકા હોય રે અપાર,
ભૂત, ભૈરવ, જોગણી, અસુર કેરી હોયે નાર; ૪

ડાકણીને શાકણી હોપે મોટી બલાય,"
ચિત્રલેખા વેગે આવી "કેહેતી ખમા ખમાય." ૫

કડવું ૪૮ મું.

જાગ્યા જાગ્યા રે જાદવરાય જુવતીની પે'ર દેખે,
અસુર દૈત્યના માળીઆ રે; ૧
નોય અમારી નગરી રે નોય અમારૂં ગામ રે,
નોય કનકની દ્વારકા રે; ૨

ક. વધારાનુ કડવુ. (પૂર્વે આપ્યા છે તેવુ ક્ષેપક લાગે છે. પ્રેમાનંદ ઉપરથી કદાચ ઉમેરો કર્યો હોય ત્રણે પ્રતો સરખાવતાં લહીઆએ મનસ્વી વધારા ઘટાડા કર્યાં છે એ સ્પષ્ટ છે)

અનિરૂદ્ધ જાગીને ભુવન પિયારાં દેખે, વિચિત્ર કન્યા આલેખે,
કોણ કારણ અમને અહિયાં લાવીઆં હો;
ચિત્રલેખા બોલી વાણી, "તમને લાવીછું જાણી,
ઓખાને કરો પટરાણી પરણવાને સુંદર વરને લાવીઆં હો,"
"તમે બે નારી ધન્ય દીસો છો કુંવારી કન્યા પરણું,
તો થાયે અન્યાય કેમ પરણું અસુરની નંદનીરે,"

કડવું ૨ જું

'તમે ટાહ્યા છો તે બેશી રો'ને પરાક્રમ સર્વે જાણું,
વઢવાની જો વાત કરૂ તો લાગશે દુભાણું; ૧
કુબ્જા પેલી રાંડી હુંડી, કંસ ઘેરે ભરતી પાણીરે,
તેના મનમાં ગમે તે કરી બેસાડી પટરાણી, ૨
નરકાસુરને મારીને ઘેર સોળ સહસ્ર લાવ્યા ઘરણી,
તારા સમજો, તારા બાપને નથી એકે પરણી, ૩
તારી માને જંને વાવ્યા બંધવને બંધાવી,
પેલી જાંબુવતી રીંછડીને માનીતી કરી બોલાવી, ૪
તે કરતાં શે ભુંડી છે આ બાણરાયની કન્યા,
તેને જઇ પરણતામાં જુઓ થાય છે અન્યા, ૫

રણુમાં ખણુમાં વાગે ને રણતુર ઘણેરાં ગાજે રે,
નોય નોય શંખ શબ્દ સોહામણા રે; ૩
આગણે આપણે વાડી આવી રમતા દાંડી દાંડી રે,
શા માટે રત્નાકર નથી ગાજતો રે; ૪
કોઇ રંડા લાવી રે મારી દ્વારકા છંડાવી રે,
કોઇ રે ભામિનીએ મુને ભોળવ્યો રે; ૫
ચિત્રલેખા બોલી આખરે "તમે જોઇએ તો દેજો ગાળરે,
આવ્યા છો આ કન્યા સુખે વરો રે;" ૬
ત્યારે અનિરુદ્ધ બોલ્યો વાતરે, વળી મુછે નાખી હાથરે,
"જાણી જોઇને જાત્ય ગળીમાં (?) કેમ બોલી રે; ૭
મારો વડવો જુગજીવન ને તેનો પ્રદ્યુમન તનરે,
કેયમ રે પરણું અસુરની દીકરી રે;" ૮
ચિત્રલેખા બોલી વાતરે, "ઢાકી રહેવા ઘો તમ જાતરે,
હવડાં વાતો કાઢીશ વડવાની વણી રે; ૯
અલ્યા,તારો વડવો જુગજીવન ને એનો વડવો બલિરાજનરે,
એકવાર બલિરાયે યજ્ઞ માંડીઓ રે; ૧૦
બલિરાયે યજ્ઞતણો અધિકારીરે તારો વડવો ભિખારીરે,
સાડાત્રણ ડગલાં માટે કર ઓડીઓ રે; ૧૧
અલ્યા, તારો વડવો દધિ માખણનો ચોર,
ચાર્યાં વૃંદાવને ઢોર રે,
ધાવતાં મારી માશી પુતના રે; ૧૨
અ'યા, અનિરુદ્ધ તારી ફોઈ, તે અર્જુનશું નાસી ગઇરે,
વડવાની વાતો ઢાંકી રાખીએ રે; ૧૩

અનિરુદ્ધ વકતો કોપીઓ ક્યાં ગઇ ગદાયરે,
તમારા બે જણના મારી કર હને કટકાયરે; ૬
તમેરે જાણું અહિયાં લારી કર્યું રે કપરૂં કામ,
તમને બેને મારી ઉડી જાઉં દ્વારકાં ગામ. ૭

નરકાસુરને મારીરે સોળ સહસ્ર લાવ્યા નારી રે,
વડવે છેતરી શંખને મારીઓ રે; ૧૪
સત્રાજીતને કાજરે મણિ લેવા ગયા મા'રાજરે,
જાંબુવતી રીંછડી લાવ્યા જીતી રે; ૧૫
કુબની તે પેલી રાણી, કંસ ઘેર ભરતી'તી પાણી રે,
કંસરાયને મારી લાવીઆ રે; ૧૬
ભીમકરાયની કુમારી લાવ્યા હરણ કરી તે નારી,
શિશુપાલ મારી જરાસંધ જીતીઓ રે; ૧૭
તારી રૂક્ષ્મણી વઢીઆઈ આવ્યા પંચાણું ક્ષોણી
કટક ચઢાવી રે,
જાતભાત કુલ કોનું જોવા ગયા રે; ૧૮
તું તો બોલી ગયો આડું બોલ્યાના ફળ હું દેખાડું,"
ઓશિકે જોઈ ગદા દીઠી નહિ રે; ૧૯
"તમે જાણો છો અહિંયા લાવીને કીધું સવળું કામ રે
તમને મારી ઉઠી જાઉં દ્વારકા ગામ રે;" ૨૦
ઓખા ત્યારે થરથર ધ્રૂજી વચમા આવી આડ રે,
મારા પિયુને હું મનાવું તુ લાવી તે તારો પાડ રે. ૨૧

કડવું ૪૫ મું.

" માગ સોરઠીઆ સુજાણ મળ્યા મને મહેલમાં,
મારા જીવણ પ્રાણાધાર મળ્યા મને મહેલમા; ૧
મારા શરીરના શણગાર " "
મારા હૈડાકેરા હાર " " ૨
મારી આસુજીના તન " "
મારો સ્વપ્ને ઝાલ્યો હાથ " " ૩

રાય! ચાલો, તેડી સાથ મળ્યા મને મહેલમાં,
તમને દાદાજીની આણ ,, ,, ૪
રાય! ચાલો તો કાઢું પ્રાણ ,, ,, ૫
ચંદ્રવદની ચતુરપણે રે બોલતી મધુર વચન,
"પ્રભુ ચંદ ચકોર જેવી પ્રીત રે મન રાખું છું એવી રીત રે; ૬
સાભળો કંથ, 'કોડામણા રે મારા પ્રાણજીવન,
હું છું તમારા ચરણની રેણુકા રે રાંકડી તમારી દાસ; ૭
મને વચન તે ઉમયાએ થાપિઉં રે કહ્યું વરશો કૃષ્ણકુલમાં,
જેમ ચકવાકી મળે સૂર્યને તેમ એવડી તમારી આશ; ૮
મેં તો કાંકણ પહેરીઉં આ જુઓ મીંઢળ બાંધ્યું હાથ,
... ..." ૯
ચાલ જોઇને નાથ ચમકીઓ રે ત્યારે માન્યું અનિરૂદ્ધનું મન,
ત્યારે હસી હસી સન્મુખ જોઈ રહ્યો કાંઈ ન રાખ્યું ભિન્ન; ૧૦
એમ ચતુરપણે વશ કીધલો રે, બેનું થયું એકજ મન,
× પ્રેમાનંદ કહે ભલો ભોળવ્યા રે કાંઇ ઓખાએ અનિરૂદ્ધ જન. ૧૧

કડવું ૪૬ મું.

ત્યારે અનિરૂદ્ધ બોલ્યા વાણ, સાંભળ સુંદરી રે,
"સહિયર થઇ કાં અજાણ! ઘેલી કોણે કરી રે; ૧
એ અબળાએ નાખ્યા બોલ અમ શું ઉથડી રે,
મારા વડવાની શાને વાત કહાડીને વઢી રે;" ૨
ત્યારે ઓખા બોલી વાણ, એ છે દાસલડી રે,
છે કૌભાંડની કન્યાય પગની એતો ખાસડી રે;" ૩

× કાવ્યદોહન પ્રેમાનંદના ઓખાહરણમાં નથી. તેમજ આ પ્રતમાં પણ કડી-૫ પછીની કડીઓ નથી.

ત્યારે અનિરૂદ્ધ બોલ્યા વાણ, હવે હું તને વરૂં રે,
મને મહેણાં દીધાં તે સાર તેહનું વેર વળ્યું;" ૪
ચિત્રલેખા બોલી વાણ, 'ગાળો દીધી સહી,
તમે બે થયાં છો એક, પરણાવું નહિ; ૫
પરણાવ્યાની મેર મેં સઘળી લહી,
મુને મળ્યા નારદ મુન વિદ્યા શીખવી કહી;" ૬
"તોકે ટલી થાને વાર હવે તો શાની?
માળીઆંમાં પરણાવ, રાજકુંવરી નાની." ૭

કડવું ૪૭ મું.

માળીઆમાં મિથ્યા અગ્નિ પ્રગટ કીધા રે,
માળીઆમાં દેવતાને સાક્ષી દીધા રે;
માળીઆમાં હેમકલશ ચોરી ચિતરાય રે— માલીયા૦ ૧
શાશાં મંગલ વરતાય રે પહેલે મંગલ આપ્યાં
અશ્વનાં દાન રે, દાન લે છે કૃષ્ણનો તન રે;—માળીઆ૦ ૨
બીજું મંગલ વરતાય રે બીજે મંગલ
હસ્તીનાં દાન અપાય રે,
ત્રીજું મંગલ વરતાય રે ચિત્રલેખા આપે
કરની મુદ્રિકાય રે;—માળીયા. ૩
ચોથું મંગલ વરતાય રે ચોથે મંગલ કુંચી
સહિત ભંડાર રે,
સમેવર્તે સાવધાન રે, ચિત્રલેખા આપે
કન્યાદાન રે;—માળીઆ૦ ૪
માળાઆમાં આરોગ્યા કંસાર રે માળાઆમાં
વર્ત્યો જેજેકાર રે,

અનિરૂદ્ધ પરણી ઉઠયા રે દેવ સ
મેહે ત્રુઠયા ર

---

* ફ્રમાં જુદું છે—

બ્રહ્માલાવે ક્વીશ્વર વર્ણો રે બ્રહ્મા આચાર્ય
કોઇએ નવ જાણ્યું ક

કીધો ગાંધર્વ વિવાહરે તેણે મન અતિ વાધ્યો અ
બ્રહ્મા કરે છે વેદ ગાનરે સમે વર્તે
મધુપર્ક કારજ કીધુંરે વસ્ત્ર અંતરપટ
વરમાળા આરોપી કંઠરે પાડી પટોળે
માનુની મંગળ ગાયરે નારદ તુંબરૂ
ઓખા વરને નિહાળે રે મેષાન્મેષજ ત્યાં
આંહો માંહે મરકલડા કરી જોયરે અનિરૂદ્ધને ત્રિભુવન
બેસાડયાં જોડાજોડ રે પોત્યા છે બેહુના
અગ્નિમાં ઘૃત હોમાયરે પહેલું મંગલ ત્યાં
પહેલે મંગળ શાં શાં દાન અપાયરે પહેલે મંગળ આપ્યાં છે મેઘનાં
તાં તો બીજું મંગલ વરતાયરે બીજે મંગલે શાં શાં દાન
બીજે મંગલ આપ્યાં છે વસ્ત્ર દાનરે ત્રીજું મંગલ વ
ચિત્રલેખા આપે છે કર મુદ્રિકારે ચોથું મંગલ વ
ચોથે મંગલ આપ્યાં છે કન્યાદાનરે એમ મંગલ વરત્યાં છે
માળીઆમાં આરોગ્યાં કંસારરે હરિ કન્યા જમે વરને જમ
હાંરે બ્રહ્મા કૌતુક વચને હસા

કંસાર આરોગ્યા રૂડી રીતેરે, સુધા આચમન કર્યાં પ્રી
બ્રહ્મા દે છે આશીરવાદરે વરકન્યાનો રૂડો સાર
ચિરંજીવ રહેજો એની જોડીરે ઓખા! હું તો સુંદર વરને પામી
હરિ એનો દાદો ત્રિભુવનનો સ્વામીરે ઓખા! હું તો રૂડા વરને પામી
હરિ એને છન્નુ લાખ દાકારે જેને વરણવતાં કવીશ્વર થાક્યારે
બ્રહ્માં ગુગન નિજ ગામરે, નરનારી ક્રીડા કરે છે સુંદર

કડવું ૪૮ મું.

"તું તો કરેછે પિયુનું જતન રે આવ્યું છે રંક હાથે રતન રે,"
ઓખા અનિરૂદ્ધ ખોળે બેસાડી રે, "તું તો સાંભળ મારી નારી રે; ૧
જ્યારે તુજને હતું સ્વપન રે ત્યારે મુજને હતું સ્વપન રે,
જાણ્યું પરણ્યો ઓખાની નારી રે" ત્યાંતો બારી રહી
છે ઉઘાડી રે; ૨

પેલા અનુચરે દીઠી નારી હો 'આ શું?' વિપરીત વાત વિચારી રે,
અનુચર વળતા બોલ્યા, "ચાલો રાય કને જૈયે; ૩
એક કહે મોટાંની વાતો જાણો અજાણે કયમ કહીએ,
બીજો કહે તમે જોઈ આવો વળતા આપણ જૈયે; ૪
એવું કહીને કોટ કાંગરે તે ચઢીઆ નિરધાર,
આવીને ઉભા રહ્યા અનિરૂદ્ધ જોણે હાર; ૫
"જારે પાપી જા પરો તું જે રહ્યો તે લાભ,
બાણાસુરના માર આગળ તું તો દિસે છે શાધ;" ૬
અનિરૂદ્ધ બીજી બોલીઓ સબળ નાખી ચીસ,
"જા કહેજે તારા બાણને જે નથી રાખતો બીક;" ૭
જોધા ચાલી આવીઆ બાણાસુર કેરી પાસ,
"પુરૂષ સમાગમ છે રે રાજા માળીઆમાં વાસ; ૮
ચાર લાખ જોધા મોકલ્યા રાય તેણી વાર,
એને લાવો જીવતો કે કરી એને રણહાર; ૯
ઓખાં વળતું એણી પેરે બોલ્યાં "સાંભળ મુજ ભરથાર. ૧૦

આ કડવાંની પૂર્વે ત્રણ કડવાં મૂ. કા. કડવું ૨૨, ૨૩, ૨૪ નાં આબેહુબ ઉતારેલાં 'ઈ' માં છે. પછી ૪૮ મું કડવું છે.

કડવું ૫૦ પૂર્વે 'ઈ' માં પ્રેમાનંદનું કડવું દાખલ કરી દીધું છે. "ઓખાને બોલે લેવાનું" પછી તે એનું નવું કડવું આવે છે.

કડવું ૪૯ સું.

"મારા પિતાને જાણ થયું ને કટક મોકલ્યું પ્રૌઢ રે,
ચાર લાખ જોધા મોકલીઆ સેના સાગર પૂર રે;
બાલા કયમ વઢશો રે ! ૧

"કામિની તુજને શું કહું રે કાલાવાલા તે સર્વે ફોક,
અમે એવું યુદ્ધ કરૂં રે જેમ જુવે સ્વર્ગના લોક;
એમ અમે વઢશું રે ! ૨

મારા સ્વામી ઠાલે હાથ આયુધ ન મળે એક રે,
પાપીઓ બાપ બાણાસુર મૂઢ ન મળે વિવેક રે,"
બાલા કયમ વઢશો રે ! ૩

અબલા તુજને શું કહું રે, મારૂં આયુધ ઓસાન રે,
દ્વારતણી એક ભોગલ કાઢી લેશું સહુના પ્રાણરે. ૪

કડવું ૫૦ સું.

મહા બળીઓ જાગ્યો રે બળનો નાવે પાર,
હકક હાક મારીને ત્યાં કીધો તે હોહોકાર; ૧
શણણણણ ભોગળ ભેલી વળતી તે દલમાંય,
જોધા તે નાઠા ચોદિશ રણમાં રહ્યો નહિ તે કોય; ૨
કોઇની છેદી નાસિકા ને કોઇના છેદ્યા ચર્ણ,
કોઇને આડી વાળા દેતા કોઇક પામ્યા મર્ણ; ૩
તેમાથી બે ચાર ઉગર્યા તે રાજા પાસે જાય,
'શું બેઠા રે, શું બેઠા રાજા બાણાસુર હો,' રાય; ૪
ત્યાંહાં રણ વિષે તો દેહવટ વાળ્યું યોધા સઘળા માર્યા,"
સાત લાખ યોદ્ધા લેઇને પ્રધાનને હંકાર્યા; ૫

નારદ ચાલી આવ્યા જ્યાંહાં બેઠી ઓખાય,
"ઓખા! તું તો સૌભાગ્યવંતી અનિરૂદ્ધ ચિરંજીવી હોય;" ૬
રાણ ગાંઠડી તો ઓખાએ બાંધી તેણી વાર,
'હવે જુદ્ધ કરો સુખેથી મુજ પ્રાણના આધાર. ૭

ઢાળ.

એક ભોગળ લીધી સારરે સૈન્ય સહસ્ર મણનો ભાગ્રે,
તે જાણે પુષ્પનો દામરે એમ કરતો મારામારરે; ૮
કંઇક માર્યા કંઇક ભચડયા, કર્યા કચરઘાણી,
અધમુઆ કીધા કંઇકને તે પડયા માગે છે પાણી; ૯
તેમાંથી બે ચાર ઉગર્યા તે રાજા પાસે જાય,
"શું બેઠા રે, શું બેઠા રાજા તમે બાણાસુર રાય;" ૧૦
બાણાસુર ખીજીને બોલ્યો, "તમે શું રણમાં ચઢીઆ!
તમે આવ્યા શું જીવતા! કાંઇ તેનાથી નવ વઢીઆ;" ૧૧
"શું સાંખીને વઢીએ રાજા નહિ સગો સાણેજો,
ત્યાં લગણ ડગલાં ભરો રાય ઘેર બેઠા શું ખીજો? ૧૨
પ્રધાન કહે છે રાજાને હું કહું કેટલો મર્મ?
એક ભોગળે દસ લાખ માર્યા ખોયો ક્ષત્રિ ધર્મ;" ૧૩
ત્યારે બાણાસુર ખીજી બોલ્યો સઘળી મારી હાક,
"એણે છોકરે નીચું જોવડાવ્યું ઘસીને વાઢયું નાક;" ૧૪
પ્રધાન કહે રાજાને, "તું શીદ કરે અભિમાન?
અભિમાનના કારણ માટે પાંડવ કાઢયા વન;
અભિમાનના કારણ માટે માર્યો દુર્યોધન; ૧૫
રામે રાવણ રણમાં રોળ્યો અભિમાનના માટે,
વારે વારે હું વારૂં છું અભિમાન કરો શા માટે; ૧૬*

* અહિંથી ઈમાં પાછું પ્રેમાનંદવાળું કડવું "મારા સ્વામી ચતુર સુજાણ" શરૂ થાય છે.

ગડગડે ત્રાંબાળુ ચઢ્યો બાણાસુર રાય,
બાણાસુર આવ્યો દેખીને થઈ ઓખાને ચિંતાય, ૧૭
ઓખા કહે છે અનિરૂદ્ધને, "રણુ આવ્યો મારો તાત,
યોધા સઘળા મારજો, જીવાડજો મારો તાત; ૧૮
પરભોમે વાતો ચાલશે કે મરાવ્યો નિજ બાપ,"
"લાવ્ય, કામિની ગદા' મારી હું કરૂં હવે સંગ્રામ; ૧૯

મતબાલો મહાલે માલમાં, નહિ ફકર નહિ ફાલમાં; મતબાલો. ૧
જઈ જોધે સંભળાવ્યું સાનમાં, બહુ બલ દિસે છે બાલમાં; મતબાલો. ૨
દશશાખ જેણે દેહવટ વાળ્યા હજી છે વઢવાની ચાહ્યમાં; મતબાલો. ૩
કઠણ વચન સુણી કોપે ભરાણો જ્યમ અગ્નિધૃત રાતમાં; મતબાલો. ૪
રાજ્યમાં જઈને રોકી રાખો નવ નાસે પ્રાતઃકાલમાં; મતબાલો. ૫
વિષયમાં વળગ્યો નહિ થાય અળગો જ્યમ માખી મધલાલમાં; મતબાલો. ૬
એક બાળક બકરીનો કોણ આશરો તમ સરખા વાઘની ફાલમાં; મતબાલો. ૭
બલીઆ હો તો બાંધી લાવો વધાવું રત્નભરી થાલમાં; મતબાલો. ૮
મેં જગત જીત્યું એ નવ જોયું સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાલમાં; મતબાલો. ૯

આ પછી પ્રેમાનંદનું કડવું "હો રે હઠીલા રાણાનું આવે છે." "આવી સેના અસુરની" વિગેરે આવે છે. તેમ મહામાયાનું સ્મરણ પણ આવે છે તે પણ ક્ષેપક લાગે છેઃ—

"બ્રહ્માણી રાણી વિશ્વકરાણી, રાહસ સમાણી, સર્વાણી, રૂદ્રાણી રાણી, અક્ષર જાણી, એક વસંતુ કોટિ પક્ષણી, ખધરે પેસની, કુંજર કેસની, કલ્યાણી તું ચતુરક્ષાણી, વેદે જાણી જે પારવતી જુગજાયા, કુંડલી કાયા, જેમતી માયા, જે, હિમાચલ ગિરજાયા, સેવક વરણાયા, અસુર હણાયા, હદોભણુંતી અંબાયા, વેણુ ચલવાયા, મંગલ ગાયા, દેવી સીવરાયા, દુર્ગાયા, માસતવલસંગી, અતિબલ અંગી, નિત્ય નિત્ય જોબન વરંગી, ચંપક દલસંગી, ઉરવરસંગી, હરશાણુગાર ભોરંગી, નમો નમો કુલ વાહન ભંગી, દાનવ ભંગી, દોખંગી, માચપલા ચરણી, ચંચલી ચાલિ, નિત્યે તાલી, બત્રેજાલિ, વરકૈસરવાલી, સોમ્યભરાલી, વિકટકરાલી, કલ્યાણી, વેપારાવીયાલી, પેટપટાલી, સાતપટાલા, વિવિધ્ય વરણી, અંબા તું અજરામરવરણી, જયો જયો મા શુભકરણી, અનિરૂદ્ધને કુશલ કલ્યાણ કરણી.

બીજો કોનો વાંક કશો છે! મારૂં બાણાસુર રાય,"
લેઇ ગદાને ઉંચી મારી બાણાસુરના હૈયામાંય; ૨૦
બાણાસુર પૃથ્વી પડીને ફરીને બેઠો થાય,
જુદ્ધ કરે કેશવનો કુંવર, આવ્યો ચૌપટ ધાય; ૨૧

પછીનું કડવું.

મહામાયા રૂપ રચ્યાં રૂદ્રાણી સરસા પીત પીતાંબરા,
ચીર અનોપમ પહેરીઆં ચરણા ચોલી ચંગા; ૧
ઝળહળતી ઝાલ ઝબુકે માતારે, ઝાંઝરનો ઝમકાર,
આઇ (?) માણક મોતીડે જડયાં ને ઉર એકાવલ હાર; ૨
મા; હિરાચલના ગલે ગલ ચુઆ બહોત રાખડી બંધ,
કસમસતી વેણ, ફસુબે સોહિએ જોઇ નય સોખંડ; ૩
મા; કુમકુમ ચુડી, કંકણ ખલકે ખડે ખેટલી ખંડ,
કસ્તુરી કેસર કુમકુમ ચસકે દાડમ દોદા દંત; ૪
દંતાલિ દાનવ સંધારે વળી વસે કૈલાસ,
જુઠાંને છળ કરવા છત્રીસે લીધાં હાથ, ૫
હિમાચલ મેઘ ચઢીને આવ્યા મહામાયા માતંગ,
મા! કાંતિ કોટિ દિનમણીને સર્વાંગ સુંદરીનું અંગ; ૬
માતંગી મહાદેવે દીઠી તેજકલા તેત્રીસ,
આદને બ્રહ્મા વેદ વખાણે જયો જયો જુગદીશ; ૭
અઠયાસી એંસ જે દેવી ને પંડિત લાગે પાય,
બાણાસુરના મુખમાંથી ઉગાર્યો અનિરૂદ્ધને અંખાયરે; ૮

પછી પ્રેમાનંદનું કડવું. (બંન્નેયોને બાલે બાંધીયાં) છે. એમ અવર નંવર પ્રેમાનંદનાં કડવાં ૬ માં દાખલ થઇ ગયાં છે એટલે એ પ્રતમાં બધાં મળીને કડવાંની સંખ્યા ૮૯ થઇ છે એટલે વિષ્ણુદાસનાં કડવાંની સંખ્યા ૮૯ ગણવાની નથી. હવે પછી પ્રેમાનંદનાં દાખલ થઇ ગયેલાં કડવાંનો નિર્દેશ કરીશું નહિ. વિષ્ણુદાસ આદિ કવિનાં કાવ્યોમાં પ્રેમાનંદનો વાર્તા વિસ્તાર દીસતોજ નથી એથી પ્રેમાનંદવાળાં કડવાં વિષ્ણુદાસનાં છે એવી ધૃષ્ટતા અમને અરુચિકર છે.

બાણાસુર ખડ્ગ બાણ મૂકે બળીઓ કેમ જીતાય!
નાગપાશે પછી બાંધી લીધો કૃષ્ણનો કુમાર;
લાવી કારાગૃહમાં નાખ્યો ક્ષણ ન લાગી વાર; ૨૨
રાય કહે પ્રધાનને કે હવે પામશે મર્ણ,
પછે અનિરૂધે કીધું ત્યાંહિ યોગમાયાનું સ્મર્ણ. ૨૩

કડવું ૫૨ મું.

નારદ ચાલી આવીઆ જહાં બેઠો રે રાજન,
"તમે આવ્યા છો તો કે'તા જાઓ આ તે કોનો તન? ૧
"શ્રી કૃષ્ણકેરો દીકરો નવ લઇશ તું એનું નામ,"
નારદ ચાલી આવીઆ અનિરૂદ્ધ જેણે ઠામ; ૨
નારદ કે'છે અનિરૂદ્ધને, "તેં ઉડજ ઘાલ્યો આજ,
અલ્યા! કન્યા વરવા તું આવ્યો મુજને દક્ષણાનો લાભ;" ૩
અનિરૂદ્ધ કે'છે, "હો નારદજી! શું બોલો છો આમ!
કારાગૃહમાં હું પડ્યો આ દક્ષિણા કેરો ઠામ? ૪
નારદ કે'છે અનિરૂદ્ધને, "તમે આવ્યા હરણ કરવા,
આવાં હરણ તો દાદિ કરજો કારાગૃહમાં પડવા; ૫
તારે મન તો જુદ્ધ થયું ને મારે મન તો નાચ,
હવે એવું હું જુધ કરાવું જે બોલું તે સાચ;" ૬
નારદ ત્યાંથી પરવર્યા તે ગયા દ્વારકા માંય,
ગોમતીમા સ્નાન કરી આવ્યા જ્યાં બેઠા જદુરાય; ૭
શ્રીકૃષ્ણે નારદ આવતા દેખી થરથર ધ્રૂજ્યાં હાડ.
"ઓ પેલો નારદીઓ આવ્યો કરાવશે વઢવાડ; ૮
સતભામાને કેરે મંદિર જશે તો મારું તપાશે પાડ,
પહેલાં પારિજાતક માટે તમે કરાવી વઢવાડ; ૯

ક્યમરે આવ્યા? ક્યમરે આવ્યા! કહોને નારદમુન,"
"સ્વામી! હું જોવા આવ્યો છું કેટલા તમારા તન;" ૧૦
"સભાએ સર્વે કુંવર બેઠા મોક્ષ પ્રદ્યુમન,
અનિરૂદ્ધજી જુતા નથી કહોને નારદમુન;" ૧૧

"શોણિતપુર બાણાસુર રાજા કારાગ્રહમાં તન,"
કૃષ્ણજીએ કહ્યું ન માન્યું "આ તો ઠગ નારદમુન;" ૧૨
નારદજી વાણી બોલીઆ, "શ્રી કૃષ્ણજી તમારો પાડ,"
"ઘરમાં જઇ નારી ભંભેરૂં તો થશે પૂર્ણ વઢવાડ; ૧૩

નારદ ચાલી આવીઆ જ્યાં રૂક્ષ્મણી કરે ભોજન,
"તમો માતપિતા છો કરણ હૈયાના, કારાગ્રહમાં તન; ૧૪
મુજ દેખતાં કુમાર માર્યો ધાડે સાદે રોય,
રોતાં રોતાં રામે કહ્યુ કે મારે નથી સગું વ્હાલું કોય; ૧૫

ત્યારે મુજને દયા આવી પણ મારૂં તે શું ચાલે,
એકલો હું તે શું કરૂં મને સર્વ આવીને ઝાલે;" ૧૬
રૂક્ષ્મણી ચાલી આવીઆં જ્યાં બેઠા છે જાદવરાય,
રોષ ભરી ચાલ્યાં આવ્યા જ્યાં બેઠા કૃષ્ણ સભાય; ૧૭

"સ્વામી! સેવકને ભીડ પડે તો અકુઆણા ઉજાઓ,
કુંવર કારાગ્રહમાં પડીઓ વહારે શેં નવ ધાઓ; ૧૮
અમને પરમેશ્વરે પુરૂપ ન સરજ્યાં નારી સરજ્યાં નાથ!
તમે પહેરો કાંચળી ને આયુધ આપો અમ હાથ; ૧૯

અમને આપો આયુધ તો ભૂદર! જઇને ભઢીયે,
કુંવરને મહેલાવી આવું રણમાં જઇને વઢીએ;" ૨૦
વચને વચને પ્રભુજી કોપ્યા ગરૂડ તેડાવ્યો સાર,
છ્યાસી જોજન પાંખ ઉપર જાદવ થયા તૈયાર; ૨૧

આવી વાડીમા ઉતર્યા ભાંગ્યું રાયનું વન,
ગરૂડને આપી આજ્ઞા . મૂકાવી - લાવો તન. ૨૨

કડવું પર મું

ગરૂડ ત્યાંથી પરવર્યો એક નદી આવી વિશેક,
ગરૂડે તેમાં ચાંચ બોળી પાણી લીધું- શોક; ૧
ત્યાંથી આઘા પરવર્યા મહા ખેરના અંગાર,
પાણી પેલું લીધુંતું તે ત્યાં વાવરીઉં નિરધાર; ૨
ત્યાંથી આઘા પરવર્યા બહુ ભૂત ને બહુ પ્રેત,
પાખે મારી પાડીઆ બહુ ક્રોધ રે અચેત; ૩
ભલું થજો ભગવાનનું જે પુરણ પામ્યા આહાર,
કુંવરને મૂકાવી લાવ્યા જ્યાં છે જુગદાધાર; ૪
ઉદ્દવ ને અક્રૂર બે હસીઆ ભલા કૃષ્ણના તન,
"રાતમા શું દોડી આવ્યા પરણ્યા ઉપર મન; ૫
તમે અરે, આવ્યા પરણવા ને નવ લાવ્યા જાન,
અમને પીરસત લાપશી તમે જમતા પકવાન." ૬

કડવું પ૩ મું.

"એણી વાતે કુંવર શરમાણા નવ થઇએ,
મારી વાતો તુજને કહું તે રાખ તારા હઇએ; ૧
કુબ્જા પેલી રાંડી ટૂટી કંસ ઘેર ભરતી પાણી,
મારા મનમાં જો ગમીતો કરી બેસાડી પટરાણી; ૨
નરકાસુરને મારીને સોળ સહસ્ર લાવ્યો ઘરણી,
તારા સમજો મુજને તેમાંથી એકે નથી પરણી; ૩
તારી માને જઇને લાવ્યો બંધવને બંધાવી,
જાંબુવતી રીંછડી તેને માનીતી કહી બોલાવી; ૪
તું તો મારો દીકરો છે ધન્ય તારી માનું પેટ,
આ બીજા સર્વે દીકરા તે જનમ ઊઠી વેઠ; ૫

આપણા તે કુળમાં ચાલ્યું આવ્યું શરમાણા નવ થઇએ,
જો રૂડી કન્યા દેખીએ તો હરણ કરીને લઇએ; ૬
અક્રુર ને ઉદ્ધવ બેહુ હસીઆ ખડખડ મેલ્યા દંત,
તે વળતા સાભળીને કે'છે, "ધન્ય ધન્ય ભગવંત; ૭
રૂડી શિખામણ દીકરાને દોછો શું ઘનસ્યામ,
તમારા વાદે અમારા શીખશે તો મેલવું પડશે ગામ." ૮

કડવું ૫૪ મું.

પ્રધાનની પેરે ઉદ્ધવને હરિએ હકાર્યા,
ઉદ્ધવ આવ્યા દૈત્ય સભામાં બાણાસુરે બોલાવ્યા; ૧
"આવ્યા રે કૃષ્ણાગર કેશવ વાડીમાં ઉતરીઆ,
આવ્યારે જાદવના જોધા તરવારે તરવરીઆ; ૨
આવ્યો છે દૈત્યનો કાળજ તું તો પાપી માર્યો,
શ્રીકૃષ્ણ સાથે જુધ કરતામાં તું તો જાઇશ હાર્યો; ૩
ઉદ્ધવ ભણેરે અંધ બાણાસુર તારી આંખો ફુટી,
શ્રીકૃષ્ણ સાથે જુધ કરતાંમાં બાહો જશે વછૂટી; ૪
ઉદ્ધવ ભણેરે અંધ આ બુદ્ધ કોણે આપી?
સોપ્ય ઓખા અનિરૂદ્ધને શ્રીકૃષ્ણ ચરણે લાગી;" ૫
દર્પ રૂપ બાણાસુર બોલ્યો, " વિચિત્ર સુણજો ભાઇ,
ઉપાન શિર ઉપર ચઢી બેસે કરે મસ્તક શું વડાઇ; ૬
નીચ જાત જાદવ જાડેજા પીંડારા પરિયાણ,
વૃંદાવનમાં ગાયો ચારી મહિનાં લીધાં દાણ; ૭
૭ મહિનાની રાત કરીને નટુઓ થઇને . નાચ્યો,
ભરવાડાંની ગાયો ચારી માગી પીતો છાસો; ૮

આટલારે દહાડા સેવક થઇને પરઘેર ભરીઉં પેટ,
આજ મારી કન્યા ઇચ્છે છે જુઓ દૈવની વેઠ; ૯
જા કરવું હોય તે કરી લેજો વળીરે વહાણા માંય,"
ઉદ્દ્વ ચાલી આવીઆ શ્રીકૃષ્ણ બેઠા જ્યાંય; ૧૦
"સ્વામી ! તમને બાણાસુર તેડે લઈ ઘણેરી જાન,
તમારે જમવાને કાજે કરાવ્યાં છે પકવાન; ૧૧
કહ્યું તમારૂં નહિ માન્યું મુજને છે વિશ્વાસ,
સૈન્ય લઇ બાણાસુર આવ્યો જુધ કરવા તમ પાસ. ૧૨

કડવું ૫૫ મું

નગર પડો વજાડાવીઓ રાજાએ વજડાવ્યાં નિશાન,
ગામ ગોદરે ચાલી આવ્યો બાણાસુર બલવાન; ૧
હેયદલ, રગદલ, મેદલ, પાદલ સૈન્ય ચાલ્યું જાય,
સૈન્ય જોયું જાદવનું ને દીઠા જાદવરાય; ૨
કોભાણ્ડને પ્રદ્યુમન વઢે રણ બાણાસુર ભગવાન,
વઢતાં વઢતાં રાજાને તો આવ્યું છે અભિમાન; ૩

રાગ સિંધુડો

જા, પરો જા, છોકરા નંદના અલ્યા ! વઢવાને તું મોરી પાસ આવ્યો,
હાથ હજારની બાથમાં કાં મરે ? મારી દૃષ્ટેથી નહિ જાય ફાવ્યો; ૧
વૃંદા તે વનમાં ગાવડી ચારતો, પરનારી કેરાં તું ચિર હરતો,
દાણ લે દહીંતણાં નામ ગોવાલીઓ, અલ્યા ! પરઘેર રહીને પેટ ભરતો; ૨
સાંગ શ્રીસૂર્યની, નેત્ર ત્રિશૂલનું, માહરા હાથમાં, તે, રે, ઝલકે,
ડોલે છે દેવતા, ધરણી ધ્રૂજે વળી, જોને તું જોને તું શેષ સળકે." ૩

કડવું ૫૬ મું.

એવું કહેતાં કોપે ચઢીઆ સ્વામી દેવ મોરાર,
બાણાસુરના હાથ વાઢીઆ ક્ષણું ન લાગી વાર; ૧
નારદ ચાલી આવીઆ જ્યાં બાણાસુરની માય,
"તારા કુંવરના હાથ વઢાઢે કહો વલે શી થાય;" ૨
વસ્ત્ર કાઢી, નગ્ન થઇને ચાલી તે રણમાંય,
વસ્ત્ર વિના વેરાણ આવ્યાં લાજ્યા શ્રી જદુરાય; ૩
મેરૂ જેવડું માથું તેનું તાડ જેવા પાય,
કૃષ્ણ સામી આવી તે તો લાગી સ્તુતિ કરવાય. ૪
રાક્ષસી કે'વા લાગી, "સાભળો દીનના નાથ!
મારે કાજે રાખજો એક મુસ્તક ને ચાર હાથ; ૫
પછી કૃષ્ણે ચક્ર મૂક્યું ક્ષણુ ન લાગી વાર,
કર સઘળા તે છેદી નાખ્યા રાખ્યા વજ્રના ચાર; ૬
શોણિતની તે નદી વહી છે સ્હસ્ત્ર કેરે ઘાય,
બાણાસુર તે પછી લાગ પામી કૈલાસ નાસી જાય. ૭

કડવું ૫૭ મું.

મહાદેવજીની મેના ચાલી કહેતાં નાવે પાર,
ભૂત પ્રેત ને ડાકણ શાકણ ચેટક ચીસો પાડે; ૧
લાંબા કાનની લૈરવીને ધાડે ધાડે ત્રાડે,
ભૂત પ્રેત આવ્યું ચરૅભડીને જાતાં વાર ન લગાડે; ૨
"અલ્યા, કૃષ્ણ નામ ધરાવીને તું ચાલ્યો છળભેદ,
જન્મારો એમ ગયો છે તારો વાણી બોલ્યા એમ વેદ;" ૩
"તમે ડાહ્યા છો તે છાના રહોને પ્રાક્રમ શિવ! હું જાણું,
બીહડી રૂપ પાર્વતીએ. ધર્યું હઇડે ના રાખી ધીર;" ૪

આપ જો ડાહ્યા હઇએ તો બીજાને કહીએ,"
મહાદેવજીને મહેણું દીધું મહાદુઃખ લાગ્યું હૈયે; ૫
કોપ કરીને અગ્ન્યાસ્ત્ર મેલ્યું હરિએ અગ્નિ છાંટયો ત્યારે,
મહાદેવે પરવતાસ્ત્ર મેલ્યું પર્વત દોડ્યા જાય;
ભગવાને વજ્રાસ્ત્ર મેલ્યું પર્વત ચુરણ થાય; ૬
મહાદેવે નાગાસ્ત્ર મેલ્યું નાગ દોડ્યા જાય,
ગોવિંદે ગરૂડાસ્ત્ર મેલ્યું નાગ વીણી ખાય; ૭
કોપ કરી ત્રિશુલ મેલ્યું શિવે રણમાં જ્યાંહે,
ભગવાને તો ચક્ર મેલ્યું અગ્નિ ઊઠયો ત્યારે; ૮
ચક્ર ને ત્રિશુલ વઢે છે રણ અગ્નિના ભડકાય,
વઢતાં વઢતાં ગગને ગયા બળવા લાગ્યા દેવતાય; ૯

મહાદેવે તાવ મોકલ્યો જાદવ ઉપર જાય,
જાદવ સહુને તાવ ચઢયો ત્યારે કોપ્યા જાદવરાય; ૧૦
ભગવાને તાપ ઉપજાવીઓ એકાંતરીઓ તાવ,
તાવ તાવ સઘળા વઢે જુધ જોવા સરખું થાય; ૧૧
લડે ને લોટે લડથડે બૂંધ પડે ને બેઠો થાય,
શીતજ્વર ને પીતજ્વર મહિ કૃષ્ણજ્વર કહેવાય; ૧૨
પૃથ્વી થઇ છે આકળી તે બ્રહ્મા પાસે ગઇ તતકાળ,
મહાદેવજી શ્રીકૃષ્ણ વઢે છે હું જાઉં છું રસાતાળ. ૧૩

કડવું ૫૯ મું

બ્રહ્માજી વચમાં આવીયા "દુઃખ ભાંગીએ રે,
તમે વઢતા રોહો ભગવાન્ ગ્રહ્યાં મન માનીએ રે; ૧
કોણ બ્રહ્મા! કોણ વિષ્ણુજી! દુઃખ ભાંગીએ રે,
કોણ કહીએ મહાદેવ! ગ્રહ્યાં મન માનીએ રે; ૨

એક રૂપ શરીર એક આતમા દુઃખ ભાંગીએ રે,
આપણ ભેદમાં શી વઢવાડ મળ્યાં મન માનીએ રે;" ૩
બાણાસુર લાગ્યો પાય, દુઃખ ભાંગીએ રે,
"મેં તો નવ જાણ્યું ભગવાન મળ્યાં મન માનીએ રે; ૪
હવે મંદિર મારે આવજો દુઃખ ભાંગીએ રે,
હું તો દેઉં કન્યાદાન મળ્યાં મન માનીએ રે; ૫
ચતુર્ભુજ રાજ્ય કરો દુઃખ ભાંગીએ રે,
કર્યું પોતાના સરખું રૂપ મળ્યાં મન માનીએ રે. ૬

કડવું ૫૯ મું.

ગરૂડને આપી આજ્ઞા તે અમૃત લાવ્યો સાર,
અમૃત છાંટી સૈન્ય ઉઠાડ્યું વર્ત્યો જેજેકાર; ૧
પેલા તાત વાણી બોલીઆ, "કંદિ રહેશે આપો ઠામ,"
અજ્ઞાન ને અધરમીને ઘેર આપ્યો તુને વિશ્રામ; ૨
ઓખાહરણ જે સાંભળે તેનો તરિયો તાત તે જાય,
આજ્ઞા મારી તું લોપે તો શતધા કડકા થાય," ૩
પછી જાનીવાસે જાન લઇને આવ્યા તે જદુરાય,
પછી પારવતીના પિયેરને નોતરાં કહેવાય. ૪

કડવું ૬૦ મું.

પારવતીના પિયેરને નોતરડાં રે,
બેસણા રૂડાં લાવજો પાથરણાં રે; ૧
તેડાવોને ઉદયાચલ અસ્તાચલ તેડાવો રે,
વરગામને નદાવણ થાય પીઠી ચોળાય રે; ૨

કડવું ૬૧ મું.

(સરખાવો પ્રેમાનંદ કડવું ૪૨, ૪૩. પ્રા. કા. દો.)

શ્રીકૃષ્ણકેરી ઘરણી ન નિદ્રાએ પહોડશો રે;
અનિરૂદ્ધને તેલ સિંચારો કે રૂક્મણી જાગવું રે; ૧
બલભદ્ર કેરી ઘરણી ન નિદ્રાયે પહોડશો રે,
અનિરૂદ્ધને તેલ સિંચારો કે રેવંતી જાગવું રે; ૨
પ્રદ્યુમન કેરી ઘરણી નિદ્રાએ ન પહોડશો રે,
અનિરૂદ્ધને તેલ સિંચારો કે રતિરાણી જાગવું રે; ૩
બ્રહ્મા કેરી ઘરણી નિદ્રાએ ન પહોડશો રે,
અનિરૂદ્ધને તેલ સિંચારો કે બ્રહ્માણી જાગવું રે; ૪
સૂર્યકેરી ઘરણી નિદ્રાએ ન પહોડશો રે,
અનિરૂદ્ધને તેલ સિંચારો કે સૂર્યાણી જાગવું રે; ૫
બાણાસુરની ઘરણી નિદ્રાએ ન પહોડશો રે,
ઓખાબાઇને તેલ સિંચારો કે રૂપવતી જાગવું રે; ૬
કૈલાંડ કેરી ઘરણી નિદ્રાએ ન પહોડશો રે,
ઓખાબાઇને તેલ સિંચારો કે પારવતી જાગવું રે; ૭
ગણપત્ય કેરી નાર નિદ્રાએ ન પહોડશો રે,
ઓખાબાઇને તેલ સિંચારો કે સિદ્ધિ બુદ્ધિ જાગવું રે. ૮

કડવું ૬૨ મું.

હલહલ હાથિણી શણગારીરે તે ઉપર રત્નજડિત અંબાડી રે,
તે ઉપર અનિરૂદ્ધજીની માડી રે પહેરેણ પહેરી છે રે સાડીરે; ૧
માથે તો મોડ ભમરીએ ઝલકેરે હાથમાં તો રૂડો રામણદીવો લળકે રે,
સાતપાન, શ્રીફળ, સોપારી પોશમાં રે, ટબકું દીધું છે વરને ગાલે રે; ૨

વરરાજા થયા અસવાર રે આવી અંતરીક્ષથી ઘોડી ઉતરી રે,'
તેને પૂજ્યે કુંકુમ ફુલ, ચંચલ ચરણે ચાલતી રે; ૩
ઘોડીનું કોય ન કળી શકે મૂલ અનિરૂદ્ધજીની ઘોડલી. ૪

મોહરડે મોતી જડ્યાં, મણિ તેનાં હિરેજડિત પલાણ રે,
ચનક ચનક નાચતી રે ઘોડીનું પાય કલ્યાણી નામ રે;
અનિરૂદ્ધજીની૦ ૫

સ્ફટિકનાં બે પેગડામાહે પાયે ધરિયાં પલાણ રે,
તેની શોભા શી કહું રે ઘોડીને પરવાળાંનાં પલાણ રે;
અનિરૂદ્ધજીની૦ ૬

સનકાદિક શિરછત્ર ધરે રે માંહિ ઉદ્ધવ ચમર ઢાળે રે,
અક્રૂર છત્ર ધરી રહ્યા રે આગળ વેદ ભણે બ્રહ્માય રે;
અનિરૂદ્ધજીની૦ ૭

ચંદ્રસૂરજ ત્યાં ઝગમગ્યા નારદ તુંબરૂ વાય રે,
દેવ દુંદુભિ ગરગડે રે આગળ ઇન્દ્ર રહ્યા છડીદાર રે;
અનિરૂદ્ધજીની૦ ૮

રાજાએ નગર સોહાવીઉં રે કાંઇ ભલી શણગારી વાટ રે,
પવન પતાકા ઝળહળે રે ભલા નગર સોહાવ્યા ઘાટ રે;
અનિરૂદ્ધજીની૦ ૯

હિંડે હલધર હાથીઓ રે ઘણી ઉલટ અંગ ન માય રે,
સારાં છાટયાં છાંટણાં રે મળી માનુની મંગળ ગાય રે;
અનિરૂદ્ધજીની૦ ૧૦

પુંખવા આવી પ્રેમદા બતરીસ ભમરીની જોડ રે,
તેની શોભા શી કહું રે ઉપર ઘરસાડીની સોડ રે;
અનિરૂદ્ધજીની૦ ૧૧

ધુસળ, મુશળ, રવાઇ, એરેસરી સંપુટ ને ત્રાક,
ઇડી, પીડી, ઉતારીઆં રે વરનું તિલક કરીને તાણ્યું નાક;
અનિરૂદ્ધજીની૦ ૧૨

ગળે ઘાટ નાંખીને લાવીઆં માહ્યરા મોઝાર,
કરે પાયે સંપુટ અપીંઆં રે ત્યાં તો વર્ત્યો જેજેકાર;
અનિરૂદ્ધજીની૦ ૧૩

એ ઘોડી જે ગાય અને સાંભળે રે તેને ગંગા નાહ્યાનાં પુણ્ય,
વાંઝીઆને પુત્ર પામે વળી નિર્ધન પામે ધન;
અનિરૂદ્ધજીની૦ ૧૪

કડવું ૬૩ મું

રાગ ધનાશ્રી.

લોક સકલ ત્યાં આવીઆ જોવા અનિરૂદ્ધની જાન રે,
નીરખતાં મનમાં ભાવીઆં દીઠા ત્રિભુવન ભગવાન રે; ૧
ોક મોતીડે વધાવીઆ બાંધ્યાં તરીઆ તોરણ દ્વાર રે,
ોતીડે ચોક પૂરાવીઆ ઘણું હર્ખે અસુરની નાર રે; ૨
ાછવ મંગળ અતિ ઘણા મંદિર પ્રત્યે થાય રે,
ર ઘણા થાય વાજીંત્રના ત્યાં માતુની મંગળ ગાય રે; ૩
ષ્ટે થાય બહુ પુષ્પની ત્યાં ગાંધર્વ અપછરા ગાય રે,
ાક કહે અતિ શોભતી દીસે છે અનિરૂદ્ધજીની જાન રે; ૪
ંદીજન જશ વર્ણવે થાય નાટયારની થઇથઇકાર રે,
ાણાસુર હીંડે મલપતો નારીને હૈયે હર્ષ અપાર રે; ૫
ાનિરૂદ્ધને નવરાવાને આવી સુંદર નાર રે,
ાવના ચંદન કસ્તુરી સુગંધિ અનેક અપાર રે; ૬
મરો, મરૂઓ ને મોગરો માલતી ચંપાના છોડ રે,
ાપ ભરે ને કમલું ભરે અનિરૂદ્ધના પોંક્યા છે કોડ રે; ૭

બાજોઠે બેઠા વરરાયજી રે નવરાવે નાની નાર રે,
ઉત્તમ ઉદક અણાવીઆ રે ભરીઆં ગંગાજલ માટ રે; ૮
કાકણ તેના ખલમલે પહેર્યા સોનેરી ઘાટ રે,
ઝલકે નાર્ય જાણે વીજળી વેણી જાણે વાસુકી નાર રે; ૯
ડગ ભરે ભામિની હર્ષ શું ઝણુહણે તે ઉરનો નાદ રે. ૧૦

કડવું ૬૪ મું

ત્યાં તો બ્રહ્મા વદે સાવધાન રે, સૌભાગ્ય રેણી,
રાય આપે છે કન્યાદાન રે, સૌભાગ્ય રેણી; ૧
ત્યાતો પહેલું મંગળ વરતાય રે, સૌભાગ્ય રેણી,
ત્યાતો દાન અપરિમિત થાય રે, સોભાગ્ય રેણી; ૨
ત્યાતો બીજું મંગલ વરતાય રે, સૌભાગ્ય રેણી,
ત્યાતો અશ્વના દાન અપાય રે, સોભાગ્ય રેણી; ૩
ત્યાતો આવે સત્યવાદી ગાય રે, સૌભાગ્ય રેણી,
ત્યાતો ત્રીજું મંગલ વરતાય રે, સૌભાગ્ય રેણી; ૪
ત્રીજે મંગલ ધેનુનું દાન અપાય રે, સૌભાગ્ય રેણી,
દાન લે છે શ્રી ભગવાન રે, સૌભાગ્ય રેણી; ૫
ત્યાતો ચોથું મંગલ વરતાય રે, સૌભાગ્ય રેણી,
આપ્યા કુંચી સહિત ભંડાર રે, સૌભાગ્ય રેણી; ૬
એવા મંગલ વરત્યા ચાર રે, સૌભાગ્ય રેણી,
લાવ્યા બાણાવતી કંસાર રે, સૌભાગ્ય રેણી; ૭
તે તો પીરસે છે ચાર વાર રે, સૌભાગ્ય રેણી,
માહે ઘૃત સાકરની ધાર રે, સૌભાગ્ય રેણી; ૮
ચાર સૌભાગ્યવતી કહેવરાવે રે, સૌભાગ્ય રેણી,
ઘૃત કંસાર અશન કરાવ્યું રે, સૌભાગ્ય રેણી; ૯
ત્યાતો અનિરુદ્ધ પરણીને ઊઠ્યા રે, સૌભાગ્ય રેણી,
દિવસે સૌનેયે મેઘ વુઠ્યા રે, સૌભાગ્ય રેણી. ૧૦

કડવું ૬૭ મું.

ઓખા બાઇ તો સાસરેયે હવે જાય રે,
માનુની મળી મંગલ ગાય રે; ૧
ઓખા બાઇને લાડી કચોલા અપાય રે,
રથ અગ્રે શ્રીફળ ત્યાં વધેરાય રે; ૨
ઓખાબાઇને ત્યાં શીખામણ દેવાય રે. ૩

કડવું ૬૮ મું.

"સાસરીઆંના સાથમાં તું ડાહી થાજે દીકરી,
તને શીખામણ દેઉં તે તું રખે જાતી વિસરી; ૧
સાસરીઆંના સાથમાં ધબધબ પગ નવ માંડીયે,
વડસસરો બેઠા હોય તો પિતાને ઠામે જાણીયે; ૨
સાસરીઆંના સાથમાં કોઇ કહે તો હાંજી કીજીયે,
પરપુરૂષ જો જાતો હોય તો વાત કરતાં બીજીયે; ૩
સાસરીઆંના સાથમાં હસી તાળી નવ દીજીયે
પિયુને પરમેશ્વર જાણી પગ ધોઇને પીજીએ; ૪
સાસરીઆંના સાથમાં તે 'સાસુ' નવ બોલીયે,
સાસુ નણંદ વઢતા હોય તો તેને ગાળો નવ દીજીએ; ૫
સાસરીઆંના સાથમાં 'તું ડાહી થાજે દીકરી,
તને શીખામણ આજ દીધી તે રખે જાતી વીસરી. ૬

કડવું ૬૯ મું.

આવ્યો આવ્યો નગર ધુતારો, લાખેણી લાડી લઇ ગયો રે,
આવ્યો આવ્યો દ્વારકાંનો ચોર, " " " ૧
જેણે રણવગડામાં ચાર્યાં ઢોર, " " "
એ તો રાધાવર રમણ કિશોર, " " " ૨

આવ્યો, આવ્યો દહિનો દાણી, લાખેણી લાડી લઇ ગયો રે,
જેણે રાધાજીની ચુંદણી તાણી, ,, ,, ,, ૩
હાર્યો હાર્યો બાણાસુર રાય, કલ્યાણરાય જીતીઆ રે,
તે તો કન્યા લઇને જાય, ,, ,, ૪
રાણી રૂક્ષ્મણી પૂજવાને જાય, ,, ,,
તે તો ગોત્રજ આગળ જાય, ,, ,, ૫
તેના કંકણ દોરા છોડાય, ,, ,,

કડવું ૯૦ મું.

તારા બાપનો બાપ તેડાવ, લાડીલી આ દોરડો કયમ છૂટે ? ૬
તારે દોરડીયે શત ગાંઠ, ,, ,, ,, ૧
તારા કૃષ્ણ પિતાને તેડાવ, છોગાળા ,, ,,
તારી રૂક્ષ્મણી માને તેડાવ, ,, ,, ,, ૨
તારો પ્રદ્યુમ્ન તાત તેડાવ, ,, ,, ,,
હવે ગીત ગાય જાનરણી, લાડીલી ,, ,, ૩
બ્રહ્માજીની વાજેવ ગાંઠ, ,, ,, ,,
તારા બાણાસુર બાપને તેડાવ, ,, ,, ,, ૪
તારી બાણમતિને તેડાવ, ,, ,, ,,
તારો ઇશ્વર તાત તેડાવ, ,, ,, ,, ૫
તારી પારવતી માત તેડાવ, લાડીલી આ દોરડો કયમ છૂટે ?
તાહરા ગણપતિને તેડાવ, ,, ,, ,, ૬
સિદ્ધિ બુદ્ધિ ભોજાઇને તેડાવ, ,, ,, ,,
તારી ચિત્રલેખાને તેડાવ, ,, ,, ,, ૭
ઓખા છોડો દોરડો એમ જાદવ જુવતી ગાય,
એવી ગાંઠ તે દૃઢ કરી પણ સડક છૂટી જાય. ૮

કડવું ૭૧ મું

દોરડા છૂટ્યા લાડકે ને માનિની મંગલ ગાય,
આનંદ ઉપન્યો ઓખાબાઇ સાસુને પડીઆં પાય; આનંદ૦ ૧
વહુ સહુ સાસુને પગે પડી પણ ન પડી મારે પાય, આનંદ૦ ૨
જાંબુવતી રીસાઇ બેઠાં ઘરમાં અન્ન ન ખાય; આનંદ૦ ૩
શ્રીકૃષ્ણજીના ઘરમાં વળતી ભલી ધમાધમ થાય; આનંદ૦ ૪
જેમતેમ કરીને શ્રીકૃષ્ણજીએ ઓખાને સમજાવ્યાં; આનંદ૦ ૫
છતાં સાસુ મર્મે બોલ્યાં વહુવર હગ તમે કહાવ્યા; આનંદ૦ ૬
પંચ શબ્દ વાજીંત્ર વાજે સહુ મનાવી ઘેર આવ્યાં; આનંદ૦ ૭
"વડસાસુ સહુકોને સંતોખો અખંડ હેવાતન થાપો;" આનંદ૦ ૮
રૂક્ષ્મણીએ મેણું દીધું, "ભલું કર્યું સહુ કામ; આનંદ૦ ૯
અમારા પુત્રને હરી ગયાં'તાં પણ આવ્યાં અમારે ધામ; આનંદ૦ ૧૦
ભલું કર્યું વહુજી! તમે પધાર્યાં વર્ત્યો જેજેકાર; આનંદ૦ ૧૧
અખંડ એવાતણ સુખ ભોગવજો થજો પુત્ર પરિવાર; આનંદ૦ ૧૨
પુરી દ્વારકાં પરમ મનોહર દીસે ઝાકઝમાળ; આનંદ૦ ૧૩
વહુ પુત્ર ઘરમાં પધાર્યાં જે જે શ્રી રણછોડ; આનંદ૦ ૧૪

કડવું ૭૨ મું

રીતભાત પરિપુરણ થઇ ને ઉઠ્યા કૃષ્ણના તન,
જુજુઆં વસવાને કાજે આપ્યાં રે ભુવન; ૧
એકવાર શ્રીકૃષ્ણે ઓખા ખોળામાં બેસારી,
"માગવું હોય તે માગી લેને તું છે વહુઅર મારી;" ૨
"મારા બાપને આપો દીકરો સ્વામી શ્રી ભગવાન,"
ભમવાને આપ્યો દીકરો તેનું મયાસુર નામ; ૩

બાણાસુરનો ગયાસુરને વંશવધારણ હોય,
કહી કથાને સંદેહ ભાગ્યા પરીક્ષિત લાગ્યો પાય; ૪
શુકદેવ અમને પાવન કીધો સંભળાવ્યો મહિમાય,
શ્રોતાવક્તા સાંભળે, નહિ પામે તે ગર્ભનો વાસ; ૫
ઓખાહરણ પરિપુરણ થયું કહે છે વિષ્ણુદાસ. ૬

ભાલણનું ઓખાહરણ

એક ત્રૂટક કડવું

રાગ ગોરવ

બાણાસુર ગોરવ નોતરે સર્વ સાથશું રે;
શ્રીકૃષ્ણને મહેલ પધાર્યા સુંદર ભાત શું રે; ૧
તમે ગોરવે વહેલા પધારજ્યો સહુકો આવજ્યેરે,
સાથે માણસની રીત ગમે તેહને લાવજ્યે રે; ૨
ઓખાની માડી આવીઆ જ્યાં વર ને લાડી રે,
આ કુંકુયે પૂજ્યા પાય જઈ પાયે પડી રે; ૩
તમે ગોરવે વેહલા પધારજો કહું ઘોડે ચડી રે,
હું તમને લાગું છું પાય કહું છું કર જોડી રે; ૪
અનિરૂદ્ધની માડી બોલીઆં રીત અમારી રે,
તે લેઇશું સઘળી ચાર પરહણ જે કરી રે; ૫
ગોરવ મનાવીને આવીઆ હાલતાં માલતાં રે,
હલહલ કરાવીને રાય કીધાં રાંધણાં ચાલતાં રે; ૬
ગોરવ નુતરતાંય વચ્ચે શું નીપન્યું રે.
ઘેર મીઠા બોલી નાર તેણે સહુ નીપન્યું રે; ૭
જાદવકેરી જાન સર્વે જોડશું રે,
આવ્યા જાદવજી, મહારાજ છપ્પન કોડશું રે; ૮

આજ્ઞા આપી રાયે સહુ બેઠા થયા,
નાહ્યા ઉષ્ણોદક નીર મંદિરમાં ગયા; ૯
આખળીઆ, તકીઆ ઘણા ઝારી ને લોટડા,
બેસણાં બહુ વિવેક દીસે ફુટડા રે; ૧૦
બાવન પરની થાળી સોનાના વાટકા,
પીરસે નારી પરમાલી જમનારા લાડકા રે; ૧૧
સામગ્રી સહુ શી કહું મેવા બહુ ઘણા રે,
ટોપરૂ ને દૂધપાક શાકરીયા ચણા રે; ૧૨
તલ સાંકળી ને દહીંથરાં, શેવ, છૂટી કળી રે,
બોલાવે પીરસાવો ખાંડ મરકી બે પડી રે; ૧૩
ખાજાં, જલેબી ને પેંડા મગદળીઆ મસમસે રે,
ઘેબર મોતી ચુરમા જમતાં સહુ હસે રે; ૧
(?) બ્હેકે બહાંજો રાંધિઓ તેમાં સાકર ભેળી રે,
ગૌરીનાં તાવ્યા ઘીઇ હમે તો વેગળી રે; ૧
ગોર ગળ્યો કંસાર ને પોળી પાતળી રે,
સાકરનો છે સ્વાદ કેળાં રસ કાતળી રે; ૧
માલપુઆનાં માન મોગ ગળી, ગલ પાપડી રે,
જમવા બેઠી જાન જાદવની બાપડી રે; ૧
ગોટા, ગળ્યા તડબુચા, આંબાની શાખ શું રે,
રાની બિજોરા ને ફાલસાં દાડમ દ્રાખ શું રે; ૧
શાક નાવે પાર—રચના શી કહું રે,
વાલોળ ને વત્યાંક શાક સમારીઆ રે;
ટિંડોરા છમકાર ઘણું છમકારીઆં રે, ૧
આરિયાં, તુરિયાં શાક સરવે સમારીઆં રે;
કારેલાં, કંકોડા પ્રેમે વધારીઆં રે, ૨
સુઆ, તાંદળજાની ભાજી મંદિર આણિઆં રે,
મૂળા, મોગરી, મેથી સર્વે વખાણીઆ રે; ૨

ચોળા, ગવારની શીંગ જે તળી સરસીએ રે,
ડોડી, બરૂચી ભાજી સરવને પીરસીએ રે;
કોળાં વડીનાં રાયતાં તીખાં ને તમતમાં રે,
છાશ ઘણી છમકારીઆં રાખ્યાં છમછમાં રે;
અથાણાંનો નાવે પાર રચના શી કહું રે,
મહિં રાયતી કેરી ને લીંબુ કરમદાં કેમરૂ રે;
શીતળ જળ ફેરવાવોને રે તરસ્યા પીજીએ રે,
કોરાં અલાણાં મહિ કેરી અથાણાં લીજીએ રે;
દાળભાતમાં જેમ +ચાટડીનો સબકો રે,
તેની જોડે સ્વાદ પાપડનો બટકો રે;
કૂર કર્યો કમોદનો તે સહુને ગમે રે,
દાળ ચંપાના છોડ આણી બ્હાર સહુ જમે રે;
ઘેબુની -છાશોની રમલી - કૂરનો કરમલો રે,
મહિ દહિં ને જીરાલુણ, જમતાં કહે ભલો રે;
લવિંગ સોપારી એલચી બીડાં બંધાવીઆં રે,
બીડલે બાસડ પાન સૌને આપીયાં રે;
સર્જન સહુ શ્રી કૃષ્ણનું તે સઘળું જમ્યું રે,
એટલે ભાલણ પ્રભુ રઘુનાથ જમતાં વહાલું થયું રે.

+ ચાટ=છાશમાં રાઇ ફીણીને મેળવી તેમાં ફુદીનો
દળો નાખવાથી જે બને તે. કૂર=ભાત; જીરાલુણ=જીરાળુ=
દહીં જીરૂં વગેરે ભેળવીને કરેલું. સર્જન=સાજન=સજ્જન.